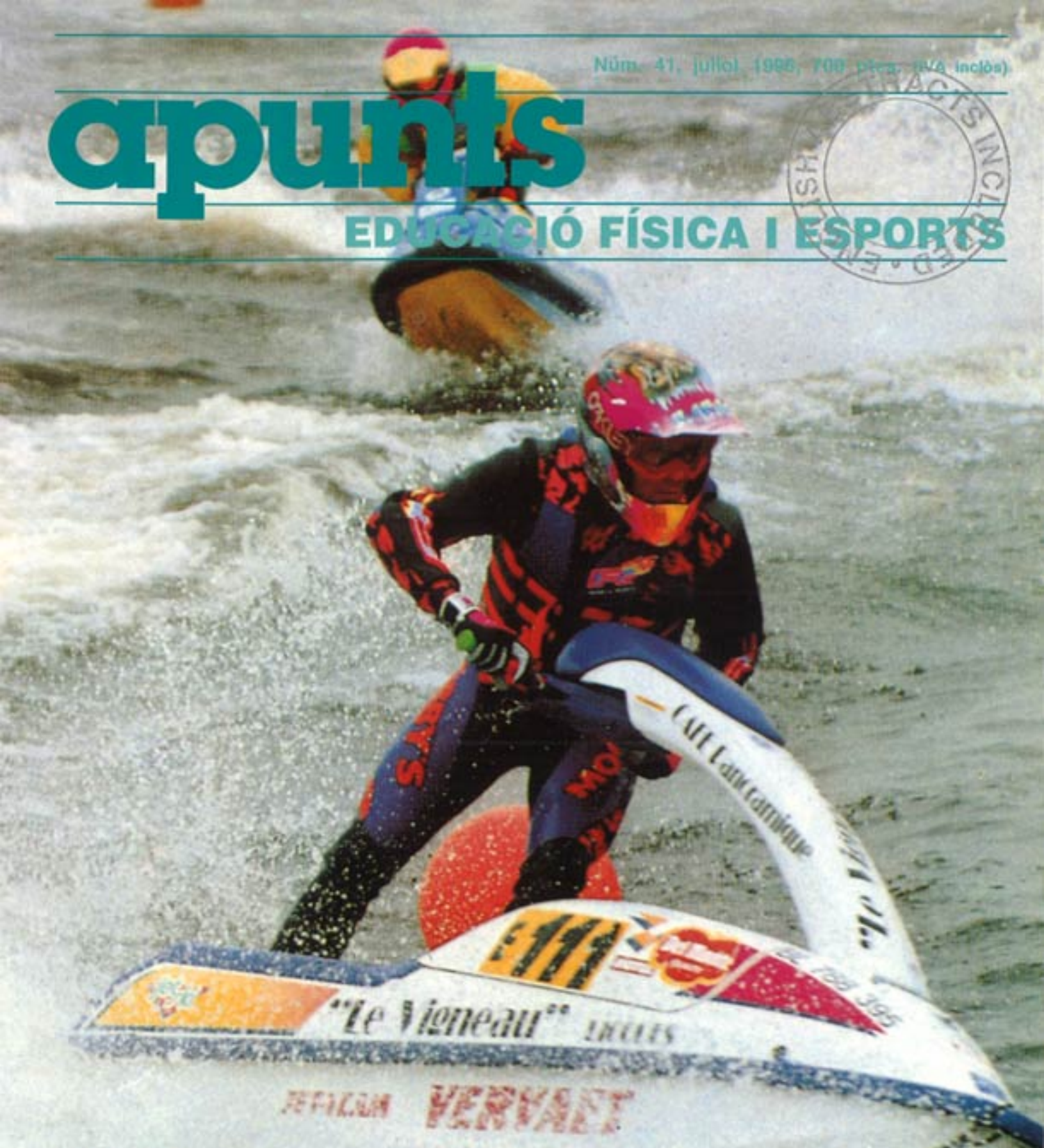
Núm. 41, [julio], 1996, 700 ptas. (IVA incloso)

apunts

EDUCACIÓ FÍSICA I ESPORTS

DOSSIER:

Les activitats físiques d'aventura a la natura: anàlisi sòcio-cultural

DOSSIER
LES ACTIVITATS FÍSIQUES D'AVENTURA A LA NATURA: ANÀLISI SÒCIO-CULTURAL

Javier Olivera Betrán
Coordinador del dossier

Al desembre del 1985, es va celebrar a l'estació d'hivern de Tignes (els Alps) el primer Simpòsium Internacional sota el títol genèric de "La Glisse" (el lliscament), dedicat a les noves pràctiques físiques que s'estaven desenvolupant en el medi natural, aprofitant generalment les energies lliures de la natura mitjançant el lliscament, i que es començaven a conèixer amb el nom de "Nous Esports". Aquesta reunió mundial va confirmar una nova realitat lúdica a l'univers de les pràctiques corporals, en els països econòmicament avançats, que es presenta com una insòlita alternativa a l'esport praxis amb finalitats, motivacions i característiques clarament diferents. Tanmateix, a falta d'un terme que defineixi i delimiti aquest conjunt de pràctiques físiques en un entorn dominat per l'esport, es va encunyar de forma evidentment provisional "Nous Esports" amb l'objecte de diferenciar-lo de la concepció clàssica de l'esport.

Aquestes noves activitats físiques a la natura constitueixen un conjunt de pràctiques recreatives que sorgeixen en els països desenvolupats en la dècada dels 70, es desenvolupen i extenen en la següent i es consoliden a l'actual decenni, al recer dels nous hàbits i gustos de la societat postindustrial. Aquest univers de pràctiques rebrà diversos noms genèrics, a tenor de les característiques més notables que el defineixen i en un intent de delimitar de manera genuïna i precisa aquest emergent sector. D'aquesta manera, recollim les següents significacions: "nous esports", atenent al seu caràcter innovador, diferencial i alternatiu d'aquestes modalitats amb respecte a l'esport, sent considerades com una branca evolutiva de l'esport clàssic; "esports d'aventura", en referència a la recerca d'incertesa i risc en contraposició amb la tendència de l'esport de reduir sistemàticament la incertesa domesticant l'espai de joc; "esports tecno-ecològics", en clara mostra de la simbiosi de tecnologia i natura, imprescindible per poder practicarlos; "esports en llibertat", en atenció a la mínima subjecció de normes reglamentàries, l'ínfima institucionalització, la inexistència d'ens oficials a l'estil de les federacions esportives que regulin l'activitat i les àmplies possibilitats de pràctica en el medi natural; "esports californians", en expressa indicació a l'origen d'algunes pràctiques que conformen aquest àmbit; "esport salvatge", per remarcar el caràcter natural, obert i incert de la seva pràctica en oposició a l'estructurat i civilitzat esport; "activitats lliscants d'aventura i sensació en la natura", segons quatre paràmetres bàsics que conflueixen en la gran majoria d'elles: el seu desenvolupament en el medi natural, el caràcter lliscant de les seves pràctiques, la producció de sensacions corporals i el sentit de l'aventura que marcava la seva realització per la gran majoria dels practicants; o "activitats esportives d'esbarjo i turístiques d'aventura" segons la denominació oficial de la Generalitat de Catalunya en la qual s'incideix especialment en els termes recreació i turisme reincidint en el rebregat concepte d'esport.

Si analitzem els noms que han rebut aquestes activitats per diversos autors, ens oficials o associacions particulars podrem observar que entre tots ells han definit, en gran mida, les característiques i la natura d'aquest tipus de pràctiques, ja que cada un dels rètols aporta una visió diferent y, alhora, complementària d'aquest col.lectiu de disciplines. Tanmateix hem de considerar una sèrie de precisions sobre aquest remolí d'apel.latius, amb la finalitat de definir un terme propi, amb sigles incloses, que dóna nom al dossier: "Activitats físiques d'aventura a la natura" (AFAN). Entenem que el conjunt de pràctiques que anem a tractar en aquest dossier corresponen pel seu tarannà, caràcter i oportunitat històrica, a una nova era que s'ha denominat majoritàriament com postmodernitat postindustrial, caracteritzada per ser una societat eminentment consumista i de serveis. El període precedent amb el que coexisteix la postmodernitat es conegut com a societat industrial que, alhora, pertany a la Modernitat, essent l'esport un dels productes culturals i el fenomen social més rellevant d'aquesta era. És per això que fugim de l'apel.latiu "esport" per definir aquestes activitats ja que considerem que aquestes pertanyen a una altra època i es tracta de concepcions físiques recreatives diferents a l'esport, en la motivació i condicions de la pràctica, en les finalitats a aconseguir i el mitjà utilitzat pel seu desenvolupament. Els termes que conté el compost semàntic "Activitats físiques d'aventura a la natu-

ra" responen de forma pertinent i discriminatòria a la concepció que estem estudiant, encara que considerem que així com passa als altres compostos resulta una denominació provisional cap a la recerca d'un nucli semàntic definitiu, així com també passa amb "esport", que el seu ús lexical és universal i la seva significació gairebé unànime. En aquest sentit l'elecció i l'ús dels termes preferents que faci servir la població, el paper divulgador dels mitjans de comunicació social, l'acord de la intel.lectualitat i la institucional.lització de les sigles i noms triats pels ens privats i oficials seran decisius pel consens definitiu sobre la semàntica a emprar i la corresponent significació.

Les "Activitats físiques d'aventura a la natura" són pràctiques individualitzades que es fonamenten —generalment— en conductes motrius com el lliscar sobre superfícies naturals, on l'equilibri per evitar les caigudes i la velocitat de desplaçament aprofitant les energies lliures de la natura (energia eòlica, energia de les ones, energia de les marees o força de la gravetat) constitueixen els diversos nivells de risc controlat en els quals es basa l'aventura. Aquest element es més aviat un factor més aparent que real i depèn bàsicament de dues condicions: del nivell d'expectatives generat pel practicant, el qual es configura un quadre simbòlic de sensacions i emocions que nodriran el concepte d'aventura; i de la incertesa que comporta la natura. Aquest és un factor de risc intrínsec a aquestes activitats i un al.licient notable en un mitjà semiestructurat que amb la pràctica social massificada es tendeix a domesticar per convertir-la en més fictícia que real. L'aventura ofertada és el que els empresaris anomenen com a "risc controlat" i també "descontrol controlat". En ser bàsicament activitats de diversió "fun", el cos no es un mitjà sinó un fi en ell mateix, ja que és el dipositari final de totes les sensacions i emocions que l'individu ha d'experimentar. Les activitats es desenvolupen en els tres plans terrestres: terra, aigua i aire i cal la col.laboració imprescindible de la tecnologia (artefactes, equips, material, mitjans de control) per poder portar a terme les propostes específiques aprofitant els recursos naturals. El plaer, la natura, l'emoció, la diversió i l'aventura a l'abast de tothom però destil.lats de forma individualitzada, encara que generalment en companyia d'altres i fins i tot en cooperació, sense distinció de sexe, edat o nivell són elements essencials que conformen la identitat de les "AFAN". No obstant això, és la tecnologia la que convertirà aquestes activitats en innegables pràctiques postmodernes que possibilita que qualsevol humà pugui lliscar per l'aire, per l'aigua i per la superfície terrestre desenvolupant gran part dels somnis que l'home ha anat teixint des d'antuvi.

A la dècada dels noranta assistim a processos de clara esportivització d'algunes d'aquestes pràctiques, aplicar a aquestes modalitats l'element competitiu amb les subsegüents derivacions de marcat caire esportiu és actuar contra natura. Guanyar, ser el número u, l'estadística i el rècord no són sinó desviacions pròpies que procedeixen del omnipresent univers esportiu, però que atempten a la idiosincràsia i natura de les "Activitats físiques d'aventura a la natura", les quals sorgeixen precisament com a reacció a allò urbà i esportiu i s'interessen per la recerca de noves sensacions de caire agradable, la plenitud personal, l'evasió divertida i el contacte amb la natura. Tanmateix, també sorgeixen idees originals pels més preparats, l'élit d'aquestes noves pràctiques que cerca emocions fortes i competitives per mitjà d'una multicompetició, una espècie de marató de modalitats de les "AFAN", basada en la integració de l'home a la natura per mitjà de la superació d'obstàcles que aquesta li presenta. El "Raiverd" és un clar exemple de multiatló per equips que té una durada de set dies amb un recorregut llarg d'uns 400 quilòmetres i més de quinze proves no motoritzades que varien en cada edició; s'organitzà per primera vegada el 1991 i aquest any a la seva cinquena edició s'ha consolidat com una activitat emblemàtica i singular.

Les "Activitats físiques d'aventura a la natura" estan animades per una sèrie de valors i conceptes que pertanyen a les noves tendències culturals característiques de la societat postindustrial i suposen una sòlida oferta en el marc de les pràctiques corporals com a model hedonista, autèntica alternativa de l'esport praxis que constitueix pel contrari el model corporal ascètic.

A l'actualitat, les pràctiques corporals de caràcter recreatiu s'han constituït com la principal forma d'utilització de l'oci actiu de les persones que pertanyen als països econòmicament avançats de l'Occident. Aquesta realitat lúdica forma part important de la denominada indústria de l'oci, la qual té una incidència creixent al producte nacional brut (PNB) i a la creació de llocs de treball, concentrant alhora un alt nivell de demandes socials de transcendència política, social i cultural. L'increment espectacular de les pràctiques corporals, entre elles l'esport i les "Activitats físiques d'aventura a la natura" està directament relacionat amb la democratització de l'oci entre les classes populars, la implantació de la societat de consum, el reequilibri social, la reducció de les jornades laborals i l'augment del temps de lleure.

El sorgiment de les "AFAN" al nostre país els últims anys ha estat espectacular, afavorit per la pertinença al model econòmic dels països desenvolupats, a la pròpia morfologia del territori i a la influència de països com França que han estat pioners a Europa en el desenvolupament d'aquestes activitats. Encara que també s'han donat factors interns en l'àmbit de les activitats físiques recreatives, com l'exigent immediatesa de la seva pràctica sense la necessària preparació que exigia l'esport, o l'aprofitament dels caps de setmana i els períodes de vacances fora de l'àmbit urbà tal com indiquen les macrotendències de la pràctica esportiva

(on l'esport s'està convertint, també, en una pràctica de vacances realitzada de manera inconstant).
També, la possibilitat de practicar diverses activitats durant determinats períodes (com els "esports de temporada"), sense la necessària regularitat i la mínima institucionalització a Federacions o ens oficials s'ha traduït en un fort increment de la pràctica acompanyat d'una mínima afiliació a associacions. D'altra part, el requeriment de l'usuari per obtenir un servei total (coneixements, temps, material i infrastructura) per poder realitzar la pràctica d'immediat en plenes condicions sense preocupar-se de res, amb la corresponent resposta empresarial que estimula permanentment el mercat i l'equilibri existent entre l'increment constant de la demanda social i l'ajustament econòmic de l'oferta, expliquen l'impressionant apogeu d'aquestes pràctiques a la societat postindustrial.
Per no existir legislació, ni reglaments de pràctiques, ni ens oficials que organitzin i promoguin aquestes activitats en el medi natural ha estat la lògica mercantil la que ha estat atenta a aquesta demanda social i ha ofert amb imaginació i oportunitat els serveis pertinents. Algunes dades avalen el que diem: a Catalunya segons el Departament de Comerç, Consum i Turisme de la Generalitat de Catalunya existien al primer quadrimestre de 1994 un total de 155 empreses del sector registrades, les quals ofereixen gran part de les catorze pràctiques oficials que ha reconegut el dit departament a través de la Direcció General de Política Lingüística amb el terme "Activitats esportives d'esbarjo i turístiques d'aventura" (AEETA) i altres pràctiques més, configurant unes xifres de negoci creixent. Les activitats reconegudes oficialment a Catalunya són les següents: Terra: bicicletes tot terreny (BTT), marxa eqüestre, "trekking" (que deriva del verb "trekken" de la llengua afrikaans que s'utilitza a Sudàfrica i ve a designar les antigues migracions estacionals dels "boers" a finals del segle XIX). Aire: ala de pendent, heli-esquí, "puenting", salt amb corda elàstica o "benji", "heli-trip". Aigua: descens de barrancs, "ràfting" (de l'anglés "raft" que designa el nom de l'embarcació), esquí de riu, "bus-bob", "hidrospeed", "canoe-kayak".
La immensa majoria de les empreses s'han constituït en els últims deu anys, notant-se un fortíssim increment els primers anys de la present dècada. L'evolució del nombre d'usuaris del que s'ha anomenat en centres polítiico-econòmics com a "Turisme d'aventura" ha anat paral.lelament en augment, d'aquesta manera, segons les dades oferides pel "Consorci de Promoció Turística de Catalunya" s'ha passat de 1.000 usuaris el 1988 a 100.000 el 1992, seguint una progressió constant que tendeix a augmentar. Als inicis d'aquest decenni les "Activitats físiques d'aventura a la natura" s'han incorporat a la societat del consum del país a través de la indústria de l'oci, les vacances i el turisme, col.laborant activament en recuperar territoris deprimits des del punt de vista econòmic, demogràfic i social.
La plena identificació d'aquestes activitats amb els valors, actituds i mentalitats de l'era postmoderna, condueix a les "AFAN" a una progressiva integració en els mecanismes de la societat consumista i de serveis de la nostra època. El lloc més adequat per contractar aquests serveis no és una federació, una associació, ni tan sols un ens administratiu governamental, sinó una agència de viatges que ofereix múltiples possibilitats al gust i butxaca del consumidor. Els mitjans de comunicació social s'han fet ressò i dediquen reportatges, comentaris, notes de premsa, editorials i fins i tot programes periòdics de la televisió a aquestes activitats (segons un estudi que vam realitzar el 1994, la informació que obté la població sobre aquestes activitats procedeix en primer lloc de la televisió, després dels amics i en tercer lloc de la premsa general). Encara que potser el més sorprenent d'aquesta emergent subcultura és la utilització que ha realitzat la influent i subtil publicitat per a utilitzar aquestes pràctiques i els seus practicants més genuins del present social, i això és aprofitat per promocionar els més variats productes comercials.
No obstant això, degut a la joventut d'aquestes pràctiques i la invasió d'altres de noves, a l'apogeu social sofert i al dinamisme del sector ens trobem que les "Activitats físiques d'aventura a la natura" es troba en un procés intern de crisi, tant a nivell de les empreses que ofereixen els serveis com per les pràctiques oferides. De la resolució d'aquest conflicte sorgirà un sector molt més enfortit amb una selecció natural d'activitats, les més sòlides de l'oferta, i un equilibri empresarial més racional per a atendre qualitativament a una emergent demanda social. Un altre dels reptes de la lògica mercantil és portar, per mitjà del turisme d'aventura, a la població adulta tement de la publicitat del sector on apareix amb massa freqüència la paraula "aventura" que associat al terme "natura" i al de "diversió" és un conjunt d'èxit pel sector jove (de 15 a 35 anys) —majoritari a la pràctica—, però no tant per la població adulta per les connotacions de risc que el primer concepte posseeix.
A nivell intel.lectual han estat molt pocs els treballs desenvolupats i publicats a Espanya sobre aquest emergent fenomen que partint del paradigma ecològic té incidència no només en l'àmbit de les pràctiques corporals alternatives a l'esport praxis configurant fins i tot una subcultura entre tots aquells que el practiquen i promouen, sinó que presenta intenses connotacions en el camp tecno-econòmic, el social i el cultural. Tanmateix, sí que existeixen un bon nombre de publicacions de caràcter descriptiu que es dediquen a prestar les diferents modalitats que componen les "AFAN". Hem anotat els treballs i articles que han abordat aquesta realitat d'una manera global, en aquest sentit tenim els treballs i articles d'Enric Laraña (1983, 1986, 1989), Julián Miranda (1989, 1994), la publicació dirigida per J. Bonaventura que sota els auspicis de la Cambra de Comerç, Indústria i Navegació de Barcelona es va editar el

1992 com a "Guia del Turisme d'aventura a Catalunya", la investigació becada per la Direcció General de l'Esport sobre "Las actividades físicas de aventura en Catalunya", realitzat per J. Miranda, J. Olivera y A. Mora (1993-1994), L. Miracle (1994), o la tesi doctoral presentada recentment per Joan Fuster sobre "El risc i activitats físiques en el medi natural. Efectes sobre la resposta emocional". Actualment, l'objecte d'estudi d'aquest dossier està considerat com a línia d'investigació preferencial a l'INEFC de Lleida i, a més, constitueix l'eix temàtic central sobre el qual es fonamenta el I curs de doctorat de la mateixa institució per el bienni 1994-1996.

Podem considerar com a precedent d'aquest dossier, el monogràfic sobre "Activitats a la natura" de 68 pàgines que va coordinar i va presentar Feliu Funollet a la present revista (1989) i que tracta de manera genèrica i global sobre les activitats a la natura. Així doncs, des d'aquestes línies introductòries tenim l'orgull de presentar per primera vegada al nostre país un primer dossier, amb un total de 16 articles, que tracten íntegrament sobre aquestes noves i emergents pràctiques postmodernes que s'estan desenvolupant a la societat postindustrial i que hem denominat "Activitats físiques d'aventura a la natura" (AFAN).

El present dossier l'hem organitzat en dos grans apartats, la primera part l'hem titulat com a "Bases conceptuals" i estarà constituïda pels treballs de tall teòric fonamentats en la feina documental, hermenèutica i reflexiva sobre el tema en qüestió. La segona part està destinada a presentar els "Estudis empírics" que s'han desenvolupat amb els resultats més rabiosos sobre aquest semidesconegut sector. Finalment, s'ha afegit un ampli repertori bibliogràfic d'obres, articles, actes de congressos, documents monogràfics, revistes especialitzades i ocasionals en la temàtica que es troben en les biblioteques de Barcelona i Lleida de l'INEFC, que juntament a l'aportat per Montserrat García Llovera i que pertany a la Diputació de Barcelona suposa un bon punt de partida documental sobre les "Activitats físiques d'aventura a la natura".

És el nostre desig el poder oferir aquest esforç sobre aquesta realitat emergent a la nostra societat que lluny de convertir-se en una moda s'ha consolidat com una oferta original i atractiva per un sector molt dinàmic de la població (la juventut) i sobretot s'ha constituït com un model corporal de caràcter hedonista que rivalitza amb els altres models existents, en especial amb el model esportiu. Com veurem en els treballs que aquí es presenten les "Activitats físiques d'aventura a la natura" tenen múltiples dimensions i implicacions que cal estudiar i desbrinar per conèixer millor aquest fenomen. Hem intentat oferir una àmplia gamma de treballs amb la finalitat d'estudiar des de diversos enfocaments científics aquest univers lúdic, s'han alternat els treballs de tall conceptual amb els empírics i d'aquesta manera poder realitzar una aproximació rigorosa de l'objecte d'estudi d'aquest dossier. Finalment voldríem afegir que aquest monogràfic surt a la llum amb el ferm propòsit de servir d'estímul per la discussió intel.lectual i de què sigui també font d'inspiració per altres futures aportacions que enriqueixin el pobre panorama d'estudi sobre les "AFAN" i d'aquesta manera contribuirem a la consolidació i desenvolupament d'aquest emergent sector més pràctic que teòric.

Javier Olivera Betrán,
Professor d'Història i Sistemes de l'Activitat Física i l'Esport de l'INEFC-Lleida.
Albert Olivera Betrán,
Estudiant de 5è curs de l'INEFC-Lleida.

LA CRISI DE LA MODERNITAT I L'ADVENIMENT DE LA POSTMODERNITAT:L'ESPORT I LES PRÀCTIQUES FÍSIQUES ALTERNATIVES EN EL TEMPS D'OCI ACTIU

Resum

A partir de la dècada dels seixanta es produeixen una sèrie de canvis culturals tecnoeconòmics i ideològics que afecten de manera desigual les societats econòmicament avançades. Aquest nou període es coneix com a postmodernitat; per tal com succeeix la modernitat, per alguns analistes el canvi ideològic i de mentalitat que s'està produint és tan notable que es parla d'un concepte de mutació històrica o temps –eix–, és a dir, s'està passant de la societat industrial de la modernitat a la societat postindustrial de la postmodernitat, o sigui, que s'ha passat d'una societat industrial a una societat de serveis. L'esport que neix, es desenvolupa i triomfa a la modernitat és una autèntica projecció dels valors i conceptes més genuïns d'aquest període; és una metàfora de la modernitat. Amb el canvi de paradigmes, de conceptes i de mentalitat que suposa la modernitat, apareixen un conjunt de pràctiques corporals al fil dels nous valors i demandes socials que disputen en la praxi del temps d'oci actiu el paper predominant que fins aleshores havia tingut l'esport.

En aquest treball es tracta d'analitzar aquest període de canvi cultural, tecno-econòmic des de les diverses lògiques existents, estudiant el paper de l'esport en el moment actual i les possibles adaptacions a aquesta època, així com la delimitació de les pràctiques corporals postmodernes que han anat sorgint. Entre aquestes activitats, les activitats físiques d'aventura a la natura s'han consolidat en poc més de vint anys com un dels grups més sòlids i de més futur en l'àmbit de la nova cultura corporal. Es proposen dues classificacions de les pràctiques corporals existents en el temps d'oci actiu a la societat postindustrial, una per àmbits d'actuació i l'altra per models corporals, i se'n justifica l'elecció analitzant els diversos paràmetres que les componen.

Paraules clau: **modernitat, postmodernitat, societat postindustrial, cultura corporal, esport, activitats físiques d'aventura a la natura, models corporals.**

L'esport i l'esperit de la modernitat

Sabem que al segle XVIII —el segle de les llums— van succeir un munt d'esdeveniments importants al continent europeu, producte d'un clima social, polític, econòmic i cultural que havia madurat durant les tres centúries anteriors, cristallitzant en el moviment il.lustrat. En aquest període es gesta el triomf definitiu de la ciència, amb la separació d'aquesta de la fins aleshores omnipresent religió; l'afirmació de la raó pura durant la il.lustració va representar la culminació del projecte d'emancipació i alliberament de l'espècie humana. Es produeix, d'aquesta manera, un notable canvi en la mentalitat de la societat, amb el triomf del liberalisme, la recuperació dels valors terrenals i l'auge sostingut d'un nou concepte del valor del treball, del capital i del que s'ha adquirit davant del que suposa l'adveniment d'una època: la modernitat.

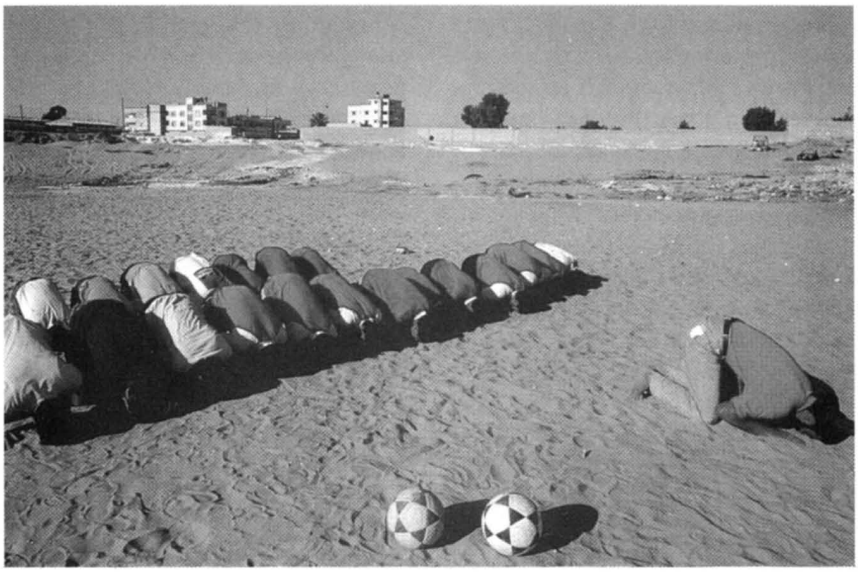
La raó havia viscut en èpoques precedents subjecta a la religió, però amb l'arribada de la Il.lustració s'allibera dels seus lligams. La raó emancipada pren significació a la història i aviat es provarà de construir un nou món racionalitzat, sent la utopia racional i la revolució els mètodes necessaris per a la consecució d'aquesta fi(1). En aquest nou ordre, la igualtat, la llibertat i la solidaritat seran els senyals d'identitat de la nova societat sense classe regida per un Estat de dret, els rectors del qual seran escollits lliurement per tots els ciutadans —sense distinció de classe, raça, idees o religió— mitjançant el sufragi universal.

Una de les conseqüències del canvi de mentalitat que es dóna en aquesta època és la racionalització progressiva d'un conjunt de jocs tradicionals i d'altres activitats físiques competitives existents a Anglaterra, que aviat derivaran en unes pràctiques lúdiques racionalitzades (és a dir, organitzades per uns ens específics que estructuren l'activitat sota un estricte codi reglamentari regulant la competició física), sent designades com a esport.

L'esport s'ha convertit en una activitat humana tan significativa en la modernitat com ho puguin ser les revolucions, el proletariat, els sindicats, les utopies ideològiques igualitàries (liberal-democràtica, anarquista, socialista, comunista, etc.), la tecnologia moderna que emana de la ciència o el progrés il.limitat (que és un ideal del segle XIX i que, en l'actualitat, resulta incongruent a les portes del segle XXI). L'esport i la modernitat estan íntimament units, ja que l'un forma part de l'altre i a l'inrevés, l'esport és el testimoni irrefutable —molt ric en imatges— de l'esperit de la modernitat.

Els grans canvis que ha sofert la humanitat tenen la seva causa més immediata en les transformacions tecnològiques, l'era industrial que inicia el seu curs, precisament a Anglaterra amb increïbles avenços tècnics (principalment el descobriment de la màquina de vapor i les fonts d'energia que van substituir el vapor: petroli i electricitat, d'aquí han nascut tots els invents que han consolidat la comoditat i el plaer de les grans burgesies del nostre segle), va suposar l'adveniment d'una nova classe social: el proletariat(2), i el domini sòcioeconòmic de la burgesia. Els primers van protagonitzar una llarga lluita social-sindical el resultat final de la qual serà l'obtenció d'una digna consideració laboral-social del temps d'oci, fins aleshores patrimoni de les classes dirigents. La burgesia prendrà el poder polític, dirigirà el nou Estat de dret i fomentarà l'esport, el qual es constituirà, segons Louis Althouser, com un aparell ideològic de l'Estat burgès(3).

L'esport, nascut a la societat anglosaxona, ha sabut superar les limitacions d'aquell particularisme cultural i s'ha fet universal. Aviat aconseguí emancipar-se de les seves connotacions sòcio-culturals, aristocràtiques originals per una banda i popular per l'altra, conquerint segments socials més amplis(4). Aquest fenomen social universal no ha tingut cap problema per fugir del control directe que les ideologies dominants del segle XX: el liberalisme, el nacional-socialisme, el feixisme, la socialdemocràcia o els comunismes dels països de l'est d'Europa han intentat exercir sobre l'esport per uniformar-lo i doblegar-lo als seus interessos polítics, tot i que se n'han servit per obtenir beneficis respectius.

A Iraq, la pregària religiosa aconsegueix interrompre un partit de futbol. En alguns territoris encara subsisteix un fort pols entre la religió tradicional i la religió laica del segle XX: l'esport.
Foto: Revista Colors

En l'ordre intel.lectual, malgrat l'enorme contradicció que ha suposat que durant les dècades centrals del nostre segle la intel.lectualitat més brillant de la nostra època no se n'hagi ocupat directament per considerar-lo un tema menor, l'esport ha vençut contundentment totes les teories que s'hi oposaven i ha superat els límits reductius d'una possible definició, tot i que aquesta ha resultat una tasca impossible. Alguns autors, com ara Pierre de Coubertin, propugnen la restauració dels Jocs Olímpics (el 1892), on l'esport seria el substitut de l'antic agon grec(5); Jean Giraudoux(6) ha vist l'esport com una pràctica que gira al voltant de l'autoconservació de l'espècia humana; Marcel Mauss (1934) ha considerat l'esport com un fet social total(7); Louis Althusser un aparell ideològic de l'Estat; Jose M. Cagigal distingeix entre l'esport espectacle i l'esport pràctica i considera que ambdós es complementen sent necessaris per a l'home modern(8); Laurence Kitchin ha arribat fins i tot a suggerir que un esport, el futbol, és l'únic idioma mundial a part de la ciència(9); Norbert Elias opina que l'esport és una clara manifestació representativa de les societats contemporànies, el qual es constitueix en un element fonamental del seu procés de civilització(10); Pierre Bourdieu estudia amb rigor el problema de la motivació i l'elecció de les pràctiques esportives(11).

Altres autors tenen una visió pessimista de l'esport, com ara Johan Huizinga, i consideren que la gènesi i el desenvolupament de la cultura posseeix un caràcter lúdic i l'esport en perdre el seu sentit lúdic no crea cultura(12). Per a G.P. Stone, "l'exhibició" del joc esportiu portada a terme per satisfer els espectadors destrueix la naturalesa lúdica de l'esport(13). Jürguen Habermas i Bero Rigauer han establert, des de la

perspectiva marxista, que en l'esport es dóna una rèplica del treball i serveix per a l'adaptació a la societat industrial, tot i que Rigauer limita la tesi anterior a l'esport de rendiment(14). En la mateixa òrbita ideològica però amb un altre enfocament, Jean Marie Brôm considera que l'esport és el reflex del sistema capitalista industrial, la seva principal funció és la integració de l'individu en aquesta societat i garantir el domini de la classe burgesa(15).

En l'època industrial l'esport encaixa perfectament amb la ciència, la tècnica i el rècord, convertint-se en un element social que produeix i acompanya el pensament col.lectiu. És a dir, l'esport forma part important de la cultura de la modernitat i es constitueix en un dels seus elements més genuïns. Els eixos fonamentals del món liberal: el sufragi universal, l'Estat de dret i el progrés han trobat en l'espectacle esportiu la seva projecció ideològica més sòlida, així com la seva plena difusió a través de l'esport pràctica(16). Per als esportistes del primer esport aquest és un treball, per als segons, l'esport és un valor. En el sistema esportiu aquests darrers són els efectes de l'esport i no la causa.

Tot seguint Louis Althusser, l'esport és un aparell ideològic les idees del qual, projectades i difoses per l'esport espectacle, són reinscrites en les pràctiques competitives espontànies i voluntàries: l'esport pràctica. Creiem, igual que Yves Vargas(17), que l'esport pràctica no s'ha d'oposar com a alternativa a l'esport espectacle, aquell es desenvoluparà mentre es mantingui l'esport espectacle i aquest durarà mentre subsisteixi la societat liberal.

L'esport de la modernitat és essencialment un espectacle que consisteix en un conflicte no cruent en el qual els esportistes actius (que són professionales) i els esportistes pasius (espectadors) comparteixen una intensa emoció esportiva producte del dramatisme generat pel joc i les seves circumstàncies (la qual cosa no està allunyada de la sensibilitat religiosa primitiva). El combat lúdic, que està estrictament codificat per regles i controlat per jutges, conclou amb la designació d'un vencedor (aleatori entre els diversos participants que lluiten, des d'un pla d'igualtat teòric però no real, per la victòria) el triomf del qual és formulat per superioritat quantitativa (punts, quilos, segons, metes, gols...), el qual s'obté mitjançant el desenvolupament màxim de les capacitats musculars actives.

En l'esport hi ha, igual que en les civilitzacions primitives, els mites i les llegendes als quals s'afegeix la dada estadística i el rècord que són els símbols de l'era modernista. Els clubs esportius i les federacions constitueixen les organitzacions bàsiques i genuïnes del fabulós entrellat planetari de l'esport, institucions que són dirigides pels notables de la societat modernista. Als estadis i les pistes esportives es produeix contínuament una insòlita convivència entre els diversos estaments sòcio-econòmics de la societat que participen de l'espectacle esportiu, cada grup social ocupa el seu lloc en l'estadi en funció de la seva posició econòmica (laterals, gols, tribuna inferior, tribuna superior, llotja d'autoritats) i tots junts animen, pateixen, guanyen o perden amb l'equip esportiu que representa al club, la ciutat, al país o un col.lectiu social determinat. L'espectador esportiu no és un consumidor d'espectacles a diferència d'un melòman, un cinèfil o d'un visitant d'un museu, ell forma part de l'espectacle, no sol anar només a l'estadi sinó que va amb un grup de gent, sovint, amb objectes festius i identificadors i vestits especialment per a l'ocasió.

L'esport és una activitat que té un aspecte plàstic i coreogràfic, en els espectacles esportius es pot contemplar una agradable combinació d'actituds, moviments col.lectius, formes i colors que proporcionen indubtablement un efecte estètic agradable, i per tant bell, però és la tragèdia que emana del conflicte esportiu, la qual cosa constitueix la categoria estètica essencial de l'esport. Els protagonistes, éssers finits en la finitud d'un camp de joc, pretenen imposar la seva voluntat infinita en una contradicció inevitable de desitjos, sorgeix la violència, una violència ritual que respecta la regla del joc. La mort és simbòlica, l'aniquil.lació d'un dels participants és inevitable, però el vençut realment no es mor, la vida li ha estat realment restituïda perquè pugui oferir-la en una competició ulterior, l'esport és una tragicomèdia que es presenta en un ambient catàrtic.

La tragèdia esportiva no es confon amb la tragèdia teatral, on invariablement es donarà el mateix resultat; en l'esport, el jugador i l'equip creen el seu propi text i el públic espera a cada moment una nova iniciativa, la idea de llibertat substitueix la idea de destí(18). Fatalment algú ha de morir però no és fatal que algú tingui més possibilitats que l'altre. Pel fet de transcórrer en el temps, les competicions esportives organitzades i gestionades per tota una burocràcia esportiva constitueixen les epopeies de l'esport, el rècord, l'heroi, la fita s'amplien i se celebren per mitjà de la literatura i la premsa (el lirisme prolonga l'epopeia)(19). Per aquesta via l'esport desborda la seva pròpia institució, transformant-se en poesia; aquí s'assoleix el punt més elevat de l'estètica de l'espectacle esportiu.

La institució esportiva neix del desenvolupament i de la sistematització de la tragèdia. La necessitat de prodigar els conflictes esportius que generen emoció, imaginació i incertesa condueix obligatòriament a l'organització de diversos sistemes de competició: lligues, tornejos, copes, campionats o sistemes de *play-off* per tal d'assolir atractives tragèdies esportives que en el transcurs del seu desenvolupament es converteixin en autèntiques epopeies de l'esport: el

Tour de França, el torneig de les Cinc Nacions de rugbi, el Campionat Mundial de Futbol, el *play-off* final de l'NBA, les competicions de gimnàstica, atletisme, natació... als Jocs Olímpics o el títol mundial dels pesos pesants de boxa, per anomenar algunes de les més afamades tragèdies esportives.

Tanmateix, la relació que manté l'esportista amb la bellesa corporal és complexa i sorprenent, ell no desitja referir-se al seu narcís visible, fins i tot no li preocupen excessivament la dismetria del seu cos o les desproporcions manifestes que s'adverteixen en aquest per l'excessiva especialització esportiva. Prefereix referir-se al seu cos amb "estar en forma", "sentir-se a punt" o esmentar els riscos de l'ascesis esportiva en l'entrenament i, fins i tot, parlar entusiasmat dels seus esforços i sofriments esportius en el camp de batalla. L'esport busca el rendiment pel rendiment i cap a aquesta fi s'encaminen els models corporals dels esportistes. L'esportista professional és un treballador improductiu que tanmateix gaudeix de l'admiració del proletari que l'idolatra i el pren com a model. L'esportista és un aval del treballador, no un rival. La lògica mercantil, sempre atenta als valors i circumstàncies de la vida quotidiana, escull amb particular freqüència els mites i les llegendes esportives per promocionar els productes més variats.

La crisi de la modernitat i l'adveniment de la postmodernitat

En les darreres dècades assistim al que es coneix com a crisi de la modernitat, és a dir, a la crisi de la utopia racionalista (on el futur no es preveu, sinó que el construeix l'home amb la vista posada en l'horitzó de la utopia a assolir), la crisi de l'esperit revolucionari, expressió conjunta de la decadència de la "raó pura" i el fi del progrés sense límits(20). El trencament de la modernitat ha conduït a la fi de la societat industrial i l'establiment d'una nova era: la postmodernitat. La crisi de la societat industrial ens condueix a l'adveniment de la societat postindustrial, principal manifestació de la societat postmoderna. En aquest context de crisi, els valors més genuïns de la modernitat, com l'esport, també es debaten entre la necessària transformació o l'emprendre la forçosa decadència del seu regnat.

En realitat el que ha provocat la crisi no són els principis de la modernitat: llibertat, racionalitat, igualtat, democràcia, justícia o responsabilitat, sinó el que la modernitat ha generat: la societat industrial, que ha conduït a un anivellament de tots els homes mesurats pel mateix raser i reduïts per un nombre comptable. En aquesta direcció el que va començar sent universalitat de la raó il.lustrada que es va anar convertint cada vegada més en raó instrumental. La raó il.lustrada imposava un model universal de raó, avui s'ha d'implantar una raó multívoca i plural: estem davant el repte de pensar i actuar de forma plural i diferenciadora. En aquest ordre de coses l'esport, triomfant i omnipresent en la modernitat, ha deixat de ser una activitat única i imprescindible de l'univers de pràctiques corporals lúdiques en el temps d'oci de la postmodernitat.

La societat postindustrial és una societat de serveis, on el coneixement simbòlic ha substituït la producció de béns i el treball manual, una societat amb ordinadors i computadors que imposen una intensa activitat mental. La nova tecnologia de la informació ha transformat el món laboral i el món de la producció ha quedat desplaçat pel món del consum. L'oci s'ha convertit en la gran realitat social d'aquesta nova era i també en el gran problema, ja que hi convergeixen dues tendències irreversibles que es retroalimenten: l'atur i l'increment incessant de les classes passives. Ens enfrontem al que el filòsof i historiador alemany Karl Jaspers denominava "temps-eix"(21), per designar els períodes històrics de grans canvis i transformacions profundes.

La teoria del progrés sense límits (heretada dels plantejaments il.lustrats del segle XVIII) de la mà de la ciència, la qual ha deixat de ser el paradigma epistemològic de la nostra època, ens ha portat massa lluny, la mateixa natura ha començat a rebel.lar-se. El procés de planetarització en el qual estem immersos a causa de la implantació massiva de les telecomunicacions ha propiciat la realitat de la "vila global" que proclamà el canadenc Marshall McLuhan. La recuperació del present va ser una revolució important per a l'home postmodern (pel passat l'home estava excessivament vinculat a la tradició i pel futur l'home ha buscat utopies que corregissin els abusos d'una societat injusta). La crisi de l'Estat del benestar i la liquidació de la dicotomia capitalisme/comunisme ens aboca a un món nou amb el triomf del primer i el ressorgiment actual dels fonamentalismes religiosos i els nacionalismes radicals(22).

S'imposa la cultura de la pau, en contraposició a la cultura de la guerra, imperant en el planeta fins a la resolució de la guerra freda. S'adverteix un gir en la civilització amb l'aparició de "l'home privat" i, després d'un procés irrefrenable de recerca de la igualtat, la dona exigirà la seva diferència amb l'home i el seu desig de prendre el poder. Ens trobem davant una nova era que suposa alhora una nova civilització, no ens trobem només davant un nou segle sinó davant un canvi de millenni, és un nou "temps-eix" o mutació històrica(23) que s'ha anomenat provisionalment postmodernitat(24).

L'aparició del consum de masses, primer als EUA a la dècada dels vint i després a la resta de països econòmicament avançats, va produir amb el temps una gran revolució cultural en les societats modernes: va convertir

El sumo és una lluita tradicional japonesa, d'origen rural, que sofreix un fort procés d'esportivització.
Foto: *Sumo*. R. Agasanz. Fotosport.

l'hedonisme que fins aleshores havia estat patrimoni de les classes privilegiades en un comportament general en la vida quotidiana. Les societats desenvolupades es mouen al voltant del culte al consum, al temps lliure i al plaer, l'ascesis laboral del ciutadà per aconseguir la seva redempció en la terra que va generar l'ètica protestant i fou un dels fonaments del creixement econòmic de la modernitat, va ser destruïda pel mateix capitalisme a través de la invenció del crèdit(25). L'hedonisme es va convertir, d'aquesta manera, en el pilar bàsic de la cultura moderna.

La societat, segons Lipovetsky(26), en l'actualitat no té un caràcter uniforme, està dividida en tres ordres diferents: 1. el tecno-econòmic o estructura social, el qual està regit per la racionalitat funcional (l'eficàcia, els mèrits, la utilitat i productivitat), 2. l'ordre polític i la justícia social, que està regit per la igualtat (igualtat davant la llei, igualtat de mitjans, igualtat de resultats, sufragi universal); 3. l'ordre cultural, que està regit pel comportament plaent: l'hedonisme. Des de fa molt de temps es produeix una profunda contradicció que cada vegada es fa més gran entre els tres ordres basats en lògiques que s'oposen: eficàcia, igualtat i hedonisme, en particular l'antinomia entre l'ordre tecno-econòmic i la cultura hedonista de la individualització i expansió de l'ego personal(27).

En conseqüència, la cultura del consum ens ha conduït a un individualisme hedonista, narcisista i egoista; és el nou esperit postmodernista que més que una ètica és una estètica. L'*ethos* consumista ha promogut la democratització de l'hedonisme, que en realitat és el triomf de l'antimoral i de l'antiinstitucionalisme(28). Els joves desencantats per les mancances i els excessos del món actual es refugien en l'individualisme i en les experiències immediates: la sexualitat, el ball, la droga i els esports; molts consideren l'individualisme com una autodefensa contra les estructures i sistemes tan complexos com incontrolables, que s'escapen al nostre control mental(29).

En l'era postmoderna no hi ha cosmovisions totalitzants, la societat està abocada cap a la secularització, la pluralitat i l'opcionalitat amb trets evidents de subjectivisme. Aquí tot s'hi val, ningú no té dret a imposar les seves creences i valoracions. La postmodernitat, en suma, és testimoni de la crisi de valors i actituds religioses(39).

La crisi de valors de la modernitat es concreta en la pèrdua de confiança en la raó, en la negació dels fonaments ontològics i en la incredulitat de la gran història que ha legitimat projectes socials, polítics, econòmics i culturals. Tot això ens condueix a un relativisme i a un subjectivisme que afecta tots els àmbits de l'individu. Res no és absolut, tot val o és possible que valgui, això suposa un canvi tan radical que els valors que sorgeixen en la postmodernitat se situen en les antípodes dels valors de la mo-

dernitat i aquells parteixen de tres nuclis fonamentals: relativisme (ser, raó i valor); present (momentani, quotidià); esteticisme (individualisme hedonista/narcisista)(31).

L'ordre cultural de l'era postmoderna en les societats postindustrials es basa en la lògica de l'individualisme hedonista narcisista. Aquesta cultura, que se l'ha denominat cultura del buit, cultura *light*, cultura del pluralisme, cultura de la banalitat, de l'emancipació o de la personalització..., s'ha obert al relativisme cultural, afirmant el quotidià, l'immediat i l'estètic i oposant-se a la cultura del veritable de l'era anterior(32).

Dins el corrent general del postmodernisme, sorgeixen diferents postmodernismes: el postmodernisme de resistència, el de reacció, el neoconservador o l'anarquista, tanmateix tots ells presenten en comú els trets identificadors següents d'aquesta nova era(33).

- Actituds eclèctiques: gran capacitat per a la síntesi.
- Ruptura amb els mites dels grans valors de la modernitat.
- Ruptura estètica amb la modernitat.
- Nova estètica que combina la tradició amb el que és nou.
- Pluralisme de cultures.
- Predomini de la incertesa en els modus de vida.
- Coexistència pacífica d'estils, compatibilitat entre el que és nou, local i internacional.
- Concepte de retroprogressió, és a dir, anar simultàniament al que és nou i al que és antic, tendir vers la complexitat i vers l'origen.
- Emergència de valors femenins.
- Es constata un procés d'hiperindividualització nou al llarg de la història de l'home.
- La informació gaudeix d'una importància vital.
- S'esté la nova consciència basada en els paradigmes de l'ecologia i la informació i ambientada en una societat flexible, cordial i amb bon sentit de l'humor.
- Apareix la *new age* i el nou home: l'individu postmodern accepta la complexitat i la incertesa, creu en l'autoorganització i en la utilització creativa de l'atzar i el desordre.

El model educatiu que es genera basat en els valors i la cultura de la postmodernitat està fonamentat en el relativisme, el valor del present i en l'individu hedonista-narcisista. Aquests fonaments deixen a l'educació postmoderna una funció incompleta i parcial, tal com va ser en el seu moment l'educació a la modernitat, tot i que en sentit contrari. Segons el professor Enrique Gervilla, la vertadera educació en aquest període històric ha de consistir en el següent:

"*Una educació integral, justament per ser integral ha de saber conjugar la modernitat i la postmodernitat, relacionant l'esforç i el plaer, l'ètica i l'estètica, el present amb el passat i el futur, la festa i el treball, el sexe i l'amor, la quotidianitat amb la permanença... En definitiva, assolir el màxim desenvolupament amb les mínimes limitacions socials*"(34).

El cos, la nova cultura corporal i les activitats físiques i esportives de l'època postmoderna

En qualsevol col.lectiu humà, l'ordre tecno-econòmic, en gran mesura determinat per la ciència, proporciona a la societat unes condicions materials que fan de l'entorn un medi habitable; l'ordre sòcio-polític aconsegueix que les relacions entre els membres d'una comunitat siguin pacífiques i acceptades per la majoria dels seus membres; l'ordre cultural(35) ha de crear una unitat de coneixements i valors, vàlids i comprensibles per a l'home, que li suposen una unitat vital, un recolzament moral i un arrelament personal en la seva marxa per la vida. La cultura corporal forma part del procés d'ajustament cultural que es produeix entre el món material i el seu sistema social. Cada societat en cada època té la seva pròpia cultura corporal que fluctuarà en funció dels paràmetres ideològics, tecnoeconòmics, socials i, evidentment, culturals. La idea de cos i tractament del cos, els usos, els hàbits i els costums, els moviments que suscita, les pràctiques corporals i les activitats físiques recreatives que apareixen en aquest període s'inscriuen en la mentalitat de l'època(36).

En una societat en la qual predomina l'aparença sobre l'ésser, el culte al cos ocupa un lloc privilegiat. El cos en la modernitat era un cos ascètic i energètic (productor de treball) que incidia fonamentalment en el narcís invisible. Actualment, és un cos hedonista, estètic i informacional (que rep i emet informació) que incideix bàsicament en el narcís visible. El cos està hipervalorat en l'era postmoderna, s'ha produït una inversió narcisista del cos visible directament a través de múltiples pràctiques que combaten principalment l'excés de pes, les arrugues i les esquerdes produïdes pel pas del temps i la caiguda a causa de la força de la gravetat (és el que el professor Julián Miranda ha denominat en un to desenfadat i didàctic la lluita contra les tres "ges"*: greix, clivelles i gravetat. El cos o soma és un component vital en la societat postindustrial, ja que és un element que permet fruir, és expressió de bellesa, facilita la relació social i, a més, proporciona un estatus determinat(37).

A la nostra societat convergeixen quatre lògiques(38): la lògica de l'Estat, la lògica científica, la lògica mercantil i la lògica filantròpica.

1. La lògica de l'Estat cerca l'estalvi sanitari que proporciona l'Estat del benestar als ciutadans, promou millors hàbits de vida, menys accidents i una millora de la qualitat de vida

* Només té sentit a l'original castellà ("grasa, grietas y gravedad")

(canvis perdurables, uneix el *logos* amb el *mithos*). És intimidatòria i autoritària (tot i que també utilitza l'estil humorístic i suggerent de la postmodernitat).

2. La lògica científica es basa en el *logos*, cerca la veritat científica i es basa en el coneixement objectiu de la realitat. És rigorosa i racional. La decantació pràctica de la ciència és el que coneixem per tecnologia, aquesta es troba en apogeu creixent i, malgrat tot, la mare ciència és molt qüestionada en l'actualitat, sobretot la ciència de modernitat que vindica el concepte kantià de la raó universal.

3. La lògica mercantil es basa en l'imaginari, la fantasia i el *mithos*, propugna canvis immediats, visibles i assolibles. Es dedica, en l'àmbit de la cultura corporal, a la venda i el negoci de roba esportiva, productes dietètics, vídeos, instruments tècnics, màquines, calçat, gimnasos, vacances, turisme... És creativa i adaprable als canvis.

4. La lògica filantròpica es basa en una millor concepció de món i home, que tenen una consciència universal i proposa grans canvis. És humanitària i altruista.

A la societat postindustrial l'ús social del cos no fa sinó reflectir els valors i la saviesa de la cultura postmoderna, el cos suposa, precisament, un autèntic encreuament de camins de totes les tendències que predominen en aquest període. És un ancoratge existencial, vers el qual convergeixen les quatre lògiques, aquí rau la seva enorme valoració actual que ha derivat en un autèntic culte al cos.

A la societat urbana d'aquesta època es defineixen clares tendències vers la democratització i el pluralisme, el cos presenta, alhora, una configuració plural i oberta. El soma ja no se sotmet als grans poders de la societat tradicional: església, Estat jeràrquic absolut, sinó que es relaciona amb les quatre lògiques que hem mostrat i que regeixen la societat actual. Per consegüent el que és corporal és un producte de consum per a la lògica mercantil; és un medi útil per pal.liar les enormes despeses ocasionades per les malalties de la civilització i els mals hàbits de la vida per a la lògica sanitària o estatal (sedentarisme, alcoholisme, drogaddicció, tabaquisme, sida...). I suposa, a més a més, un ancoratge existencial, remei per a la inseguretat i l'angoixa humana per a la lògica filantròpica; un vehicle de múltiples experiències facilitades per l'ús creixent de la tecnologia, segons la lògica científica(39).

En el naixement de la societat postmoderna tenen un paper determinant els mitjans de comunicació, els mass mèdia converteixen aquesta societat en un entorn més complex i fins i tot més caòtic, i és precisament en aquest relatiu "caos" on resideixen les esperances individuals d'emancipació per les enormes possibilitats d'opció que genera(40). En aquest període es dóna la paradoxa que els medis de comunicació social han difós l'esport per tots els racons del planeta, sent el fenomen social més important d'aquesta centúria i la cultura esportiva s'ha introduït en tots els sectors de la vida quotidiana de la majoria dels pobles de la terra. Malgrat la seva projecció recreativa, l'esport pràctica ha deixat de ser pràcticament, en l'era postmoderna, l'omnimoda oferta que va representar durant aquest segle per ser una opció més entre altres que van emergint amb força en el creixent espai de les activitats físiques recreatives(41).

Als països econòmicament avançats, les pràctiques corporals recreatives, alternatives a l'esport modern, prenen formes noves, en funció de la seva naturalesa, del procés de gestació desenvolupat i de l'existència de motivacions diferents. Aquestes pràctiques postmodernes les podem agrupar mitjançant una primera aproximació, en vuit apartats:

1. Pràctiques que procedeixen de la invenció de formes alternatives extretes de la pràctica dels esports de la modernitat, com ara l'esquí alpí, de les ramificacions del qual sorgeixen el monoesquí, l'*snowboard* o l'esquí acrobàtic(42).

2. Pràctiques que sorgeixen de la transformació i l'ajust de pràctiques antigues al gust d'avui com l'aeròbic, la musculació, el *gim-jazz*, la gimnàstica voluntària o de manteniment, el *jooging*, etc.

3. Pràctiques lliscants de sensació i risc que neixen en l'era postmoderna sota el paradigma ecològic i la collaboració de la tecnologia: els neosports que es desenvolupen en els tres plans possibles terra, aigua i aire. Corresponen a les pràctiques que hem anomenat activitats físiques d'aventura en la natura (AFAN)(43).

4. Pràctiques autòctones que han experimentat un gran auge, mitjançant un procés de retroprogressió(44), els vells jocs populars (bitlles i castellers a Catalunya, *xave* a Galícia, tir de fona a les Illes Balears), les festes populars de tradició (moros i cristians, *encierros* de San Fermín, toros i vaquetes populars) i els esports tradicionals (esports rurals bascos, pilota valenciana, lluita canària...) el primer grup de pràctiques i el tercer són decantats cap a l'esportivització.

5. Els grans jocs viscuts que es fonamenten en els jocs de rol (com ara el *paintball* que és un joc bèl.lic on s'aprèn a matar amb bales de tinta)(45).

6. Pràctiques *fit* obertes a tothom, sobretot a la població jove i adulta, que sorgeixen en l'era postmoderna com un moviment contra el sendentarisme, les malalties de la civilització moderna i el desig de sentir-se bé "a punt": el *physical fitness*, el que importa és estar en forma.

7. Pràctiques d'interiorització que procedeixen de la psicologia humanista (moviment potencial humà) que agrupa les activitats físiques mil.lenàries d'origen oriental i altres de creació molt recent. Se centra en el cos que no només rep les mirades i els judicis dels altres, sinó que vindi-

ca el cos "viscut i sentit", busca la naturalesa profunda de l'ésser humà (ioga, *tai-chi*, relaxació, meditació, bioenergètica, eutonia, massatge, etc.). Aquestes pràctiques evolucionen al marge del sistema esportiu com una alternativa diferenciadora i, a més, són crítiques amb l'esport.

8. Pràctiques per a la tercera edat, adaptades a la seva realitat corporal i existencial. En l'actualitat, s'està construint un univers d'activitats corporals per a aquest sector social emergent, pel seu nombre i la influència sòcio-econòmica en l'Estat del benestar, que contribueix a millorar la qualitat de vida d'aquest col.lectiu i ajuda a evitar-ne la marginalitat social.

Nous temps, nous costums, nous usos, nous hàbits, noves demandes i noves ofertes: els vells jocs i altres ofertes lúdiques i higièniques disputen amb èxit a l'esport pràctica la primacia d'aquest importat àmbit de l'oci actiu. Hom anomena esport a quasi tot, tanmateix, com veurem més endavant, entre aquestes pràctiques emergents i l'esport hi ha diferències estructurals, motivacionals i de finalitat que els diferencien clarament. Malgrat tot, moltes d'aquestes pràctiques passen per un fort procés d'influència esportiva (en funció del lideratge social i simbòlic que exerceix l'esport en la nostra societat) que hem anomenat, seguint Norbert Elias, procés d'esportivització.

Un intent de posar ordre: cap a una classificació de l'esport i les pràctiques corporals alternatives en la societat postindustrial

L'home postindustrial té davant seu un "caos" de pràctiques corporals, algunes de les quals, les més noves, neixen amb un clar caire postmodern, creades i desenvolupades per a la nova època; altres pràctiques anteriors s'han adaptat i ajustat perfectament als requisits de la nova societat

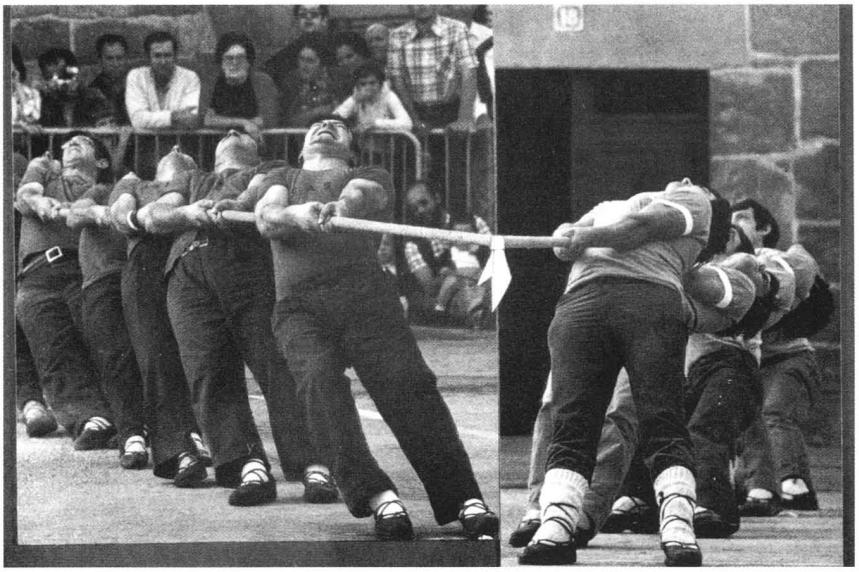

Els grans jocs viscuts han irromput amb força en la nostra societat. El "paintball" s'ha convertit en un joc bèl.lic molt popular a tota Europa i als EUA amb les seves pistoles que disparen bales de tinta o pintura.
Foto: Revista Colors.

postindustrial sense perdre la pròpia identitat. Finalment, l'esport arriba a la postmodernitat com un enorme gegant triomfant, professionalitzat(46) i reticent davant els nous canvis, segur del seu poder en una societat esportivitzada. Malgrat tot, l'esport praxi, que està qüestionat per les generacions d'aquesta nova era, continua el seu camí arrollador acompanyat de moltes opcions no esportives, encara que s'adverteix tant en l'esport espectacle com en l'esport pràctica, un procés de transformació interna per ajustar-se als temps postmoderns(47).

En síntesi, els canvis que es produeixen en l'esport praxi per tal d'ajustar-se als nous reptes de la societat postindustrial es poden concretar en els punts següents:

1. S'observa una clara tendència en l'increment de llicències i practicants cap als esports individuals.
2. Es creen noves modalitats "esportives" basades en un esport determinat, les pràctiques de les quals s'escapen a la dinàmica competitiva i al caràcter eminentment esportiu (el voleibol genera el volei-platja, de l'esquí alpí sorgeixen fora de pistes, el monosquí, l'*snow-board* o l'esquí acrobàtic. I així, amb altres modalitats esportives).
3. L'esport de la present dècada està organitzat i regit per una economia de serveis, igual que es dóna en l'esport espectacle, l'oci i la cultura en general. El sector econòmic, i el mercantilisme en particular, s'ha convertit en el generador dels canvis produïts en l'univers de l'esport, relegant al passat el model construït al voltant del sistema de valors(48).
4. S'observen importants oscil.lacions en l'elecció esportiva dels practicants en funció de l'aparició de "modes" que vénen generades pel desenvolupament d'un gran esdeveniment esportiu (campionats del món, Jocs Olímpics, etc.) o per l'èxit esportiu d'equips o figures populars. Augmenta el nivell de volatilitat esportiva, sobretot, entre els més joves.
5. Hi ha una clara tendència cap a la recerca del plaer i la satisfacció en l'esport, en detriment del treball, la preparació i, en suma, del rendiment planificat.
6. Es dibuixa una tendència cap a l'eliminació, tant com sigui possible, de l'entrenament, la jerarquia esportiva i la planificació col.lectiva. Es bus-

Entre els esports tradicionals a Espanya, els bascos són els que tenen un més fort arrelament popular, i estan arrelats perfectament amb les tradicions marinera i rural del poble basc. Es tracta d'alçar la feina quotidiana, de la mar o del camp, a la categoria de competició, amb acceptació d'apostes. Avui dia els participants es preparen específicament i les competicions estan regides per federacions genuïnes. Els esports principals d'aquesta mena són: "Aizcolaris" (talla de troncs), "Arrijasoketa" (aixecament de pedres), "Aaritalka" (lluita de moltons), "Sega apustua (segalaris)" (talla d'herba), "Korrikolaris" (corredors), "Palaukaris" (llençadors de perpals), "Idi dema" (arrossegament de pedres), "Soka-tira" (tir de soga), "Txingas" (transportadors de pesos amb ambdues mans). Entre els esports sortits del treball de la mar destaca les regates de "traineras".
Foto: *Sokatira I.* Pedro A. Cruz. Espanya. Fotosport 78.

ca directament la competició sense passar per l'ascesi de la preparació. Es vol jugar segur el partit o la competició del dia i no es pensa en el demà, els mateixos partits serveixen de preparació per a les confrontacions següents.

7. Es produeix un considerable augment de competicions *light* (lligues d'empreses, lligues recreatives, partits amistosos concertats o entre amics) on la composició dels equips és, des del punt de vista del nivell esportiu, molt heterogènia ja que el criteri de selecció és l'amistat, el parentiu, la relació veïnal o el tracte professional.

8. Malgrat el creixement sostingut del nombre de llicències esportives, pel major nombre de persones implicades en l'àmbit de la cultura corporal, aquest és arrabassat per un nombre superior de practicants d'un altre tipus de pràctiques no esportives(49).

9. Es confirma la tendència en el creixement del nombre d'esports practicats per cada ciutadà, es va de l'esport únic a la pràctica esportiva plural.

10. Augmenta el nombre de practicants esportius que alternen la pràctica esportiva amb altres activitats lúdiques, higièniques o estètiques no esportives: musculació, aeròbic, activitats físiques d'aventura en la natura, grans jocs vivenciats...

Malgrat les transformacions que està patint l'esport, pel seu ajustament forçat als canvis profunds que estan esdevenint en la societat postindustrial en general i en l'individu consumista en particular, l'esport en l'actualitat continua sent una oferta en l'oci actiu que pertany al model ascètic(50). L'esport està basat en l'esforç, el treball i la producció, és a dir, en el rendiment, d'aquí el seu nom: esport rendiment. En una societat que pertany a un model ideològic que podríem anomenar capitalisme avançat, on prima el consumisme hedonista, la hiperindividualització i l'opció quotidiana del present que, sovint deriva en un epicureisme incontrolat, l'esport es troba amenaçat per greus contradiccions.

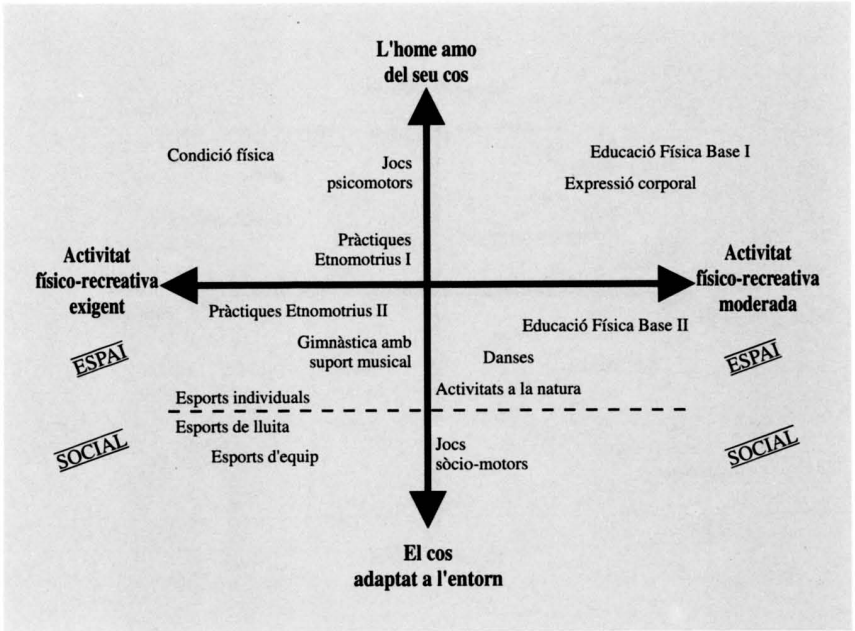
Per tal d'ordenar aquest nombre creixent de pràctiques que s'estan desenvolupant en la societat postindustrial, establirem dues classificacions. En la primera, que anomenarem "àmbits d'actuació", agruparem les pràctiques corporals lúdiques i educatives en funció de les àrees professionals establertes i dels sectors socials implicats. En la segona proposarem una classificació per models, basada en la dimensió corpòrio-emocional predominant.

1. Àmbits d'actuació:

a) Activitats físiques en la infantesa.
b) Educació física escolar.
c) Esport rendiment (practicants).
d) Higiènico-estètic.
e) Festiu-recreatiu.
f) Tercera edat.
g) Activitats físiques per a grups especials (rehabilitació motriu, deficients psíquics, discapacitats, etc.).

En aquest treball ens ocuparem dels àmbits d'actuació següents: educació física escolar, esport de rendiment (practicants), higiènico-estètic i festiu-recreatiu; el primer àmbit pertany al sector acadèmic oficial obligatori i els altres tres a les àrees corresponents a l'anomenat oci actiu per a la població jove i adulta. Cada àmbit d'actuació considerat l'abordarem en funció d'una sèrie d'eixos de coordenades, en els eixos d'abscisses i ordenades dels quals situarem els paràmetres d'anàlisi que hem traçat per discernir, comparar i analitzar els diferents grups de pràctiques integrats.

En l'àmbit de l'educació física escolar situarem en l'eix d'ordenades (vertical) l'antinòmia: "L'home amo del seu cos" i "El cos adaptat al seu entorn", en aquesta situació distingi-

Gràfic 1. **Educació física escolar**

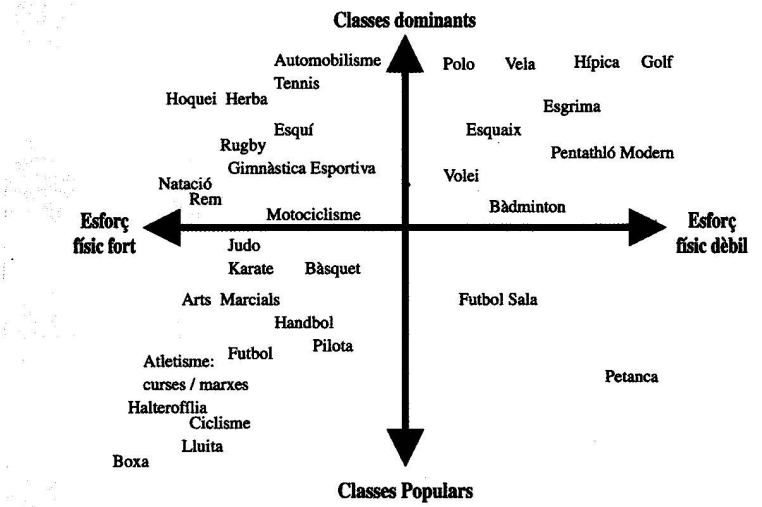
rem dues circumstàncies: en relació amb l'entorn físic (l'espai) i en relació amb les altres persones (el social). En l'eix d'abscisses (horitzontal) situem l'antinòmia següent: activitat físico-recreativa exigent i activitat físico-recretiva moderada. Basant-nos en la relació entre aquests quatre pols i amb les dues subàrees considerades al pol d'ordenades inferior, sorgeixen en la part superior dos segments de relació i, en la part inferior, quatre segments. En cada un dels territoris considerats apareixen les pràctiques educatives, que, al nostre entendre, corresponen en relació amb els paràmetres establerts (51). Com podrem observar en el gràfic tots els segments resultants agrupen pràctiques pedagògiques, tot i que en el sector corresponent al segment "Activitat físico-recreativa moderada/el cos adaptat al social" s'aprecia una presència dèbil amb una sola pràctica amb tendència, a més, cap a l'altre pol i per tant destaca en aquest sector una certa mancança estructural (vegeu gràfic 1).

En l'àmbit d'actuació "d'Esport de Rendiment (practicants)" hem considerat les ambivalències següents: en l'eix d'ordenades "Classes dominants" i "Classes populars", i en l'eix d'abscisses "Esforç físic fort" i "Esforç físic feble". Basant-nos en la relació amb aquests elements apareixen quatre quadrants on s'ubiquen els esports desenvolupats en l'univers esportiu en funció del seu ús i consum, és a dir, de la seva pràctica, per part de la població. Cada posició concreta suposa, en el mapa creat, una opció majoritària per un dels sectors socials considerats(52). S'observa al gràfic que hi ha una disparitat de criteris en l'opció de pràctica esportiva entre la classe dominant i la classe popular en relació amb l'esforç exigit, d'aquesta manera observem la pobra presència de les pràctiques esportives d'esforç feble entre les classes populars i la nodrida presència en aquest mateix paràmetre entre les classes altes. Per regla general, les pràctiques esportives agressives que requereixen un esforç exigent de caràcter eminentment corporal, són patrimoni de les classes populars, en canvi, les pràctiques esportives de gran esforç que requereixen instal.lacions especials o tecnologia moderna són patrimoni de les classes dominants. En qualsevol cas, la conclusió més clara que s'extreu d'aquest quadre és la manifesta realitat que dins l'univers esportiu hi ha moltes ofertes que s'escolliran en funció del gust social i de la possibilitat de pràctica del practicant. La pràctica d'un esport o un altre determinarà en darrer extrem una distinció social que correspon en suma als desequilibris socials i econòmics existents en la societat i que la suposada igualtat competitiva i la pròpia democratització de l'esport no ha pogut evitar (vegeu gràfic 2).

En "l'àmbit higiènico-estètic" s'han establert les següents antinomies: per a l'eix vertical s'ha contraposat "l'hedonisme" (tendeixen al plaer) a "l'ascetisme" (tendeixen a l'esforç) i en l'eix horitzontal el "narcís visible" (si els efectes de les pràctiques es materialitzen de manera preferent en l'estructura exterior del cos) al "narcís invisible o no visible" (si pel contrari els efectes incideixen bàsicament en l'estructura somàtica interior). En aquest àmbit es destaquen el nombre de pràctiques dedicades al narcís invisible, tot i que les pràctiques que s'apliquen al narcís visible són les més conegudes i practicades. El moviment del potencial humà (MPU) presenta diversos grups de pràctiques que A. Ancelin i A. Schützenberger (1977) han classificat en tres sectors principals que són les que apareixen al gràfic. Algunes de les activitats que pertanyen al sector que denominen "d'energia corporal" (MPH I), altres les denomina "d'aportació oriental" (MPH II) i són les que posseeixen un caràcter més místic, el tercer grup que distingeixen les designen "d'alliberament corporal" (MPH III) (vegeu gràfic 3).

En "l'àmbit festivo-recreatiu" hem considerat en l'eix vertical la tendència "hedonisme" qual s'oposa a la tendència "ascetisme", en l'horitzontal s'ha utilitzat un mateix paràmetre

de caràcter esportiu "codificació competitva" al que se li ha oposat un nivell alt, expressat pel signe aritmètic més (+), i un nivell baix, expressat pel signe menys (-). Aquesta correlació de l'eix d'abscisses s'ha escollit en funció de determinar el nivell d'esportivització que posseeixen cadascuna d'aquestes pràctiques, les quals estan molt influenciades per l'esport i, en alguns casos, determinats sectors d'aquelles hi tendeixen clarament. Tot i que, intrínsicament parlant, són pràctiques diferents entre si i de diferent naturalesa de la pràctica esportiva, unes sorgeixen en aquesta nova època que hem denominat postmodernitat i les altres s'han recuperat de la memòria cultural lúdica i s'han ajustat amb èxit als nous temps. Potser les pràctiques més genuïnes d'aquesta època, que es constitueixen a l'ombra dels canvis produïts en la postmodernitat, són les activitats físiques d'aventura a la natura (AFAN), aquestes agrupen un ampli conjunt d'activitats en els tres medis coneguts: aeri, terrestre i aquàtic. Aquestes pràctiques vénen impulsades pel canvi de mentalitat, el paradigma ecològic, el desig d'experimentar emocions plaents de caràcter sensomotriu, l'aplicació tecnològica al món de la recreació i la influència dels mitjans de comunicació social (vegeu gràfic 4).

Gràfic 2. **Esport rendiment (practicants)**

Com hem vist en els quadres anteriors algunes d'aquestes pràctiques sofreixen un fort procés d'esportivització, és a dir, tendeixen a convergir en l'esport, unes vénen del tronc gimnàstic (l'aeròbic i la gimnàstica-jazz principalment), altres procedeixen igualment dels moviments gimnàstics i de l'àmbit del *fitness* (com ara el culturisme) i, finalment, un altre grup que prové dels jocs tradicionals autòctons que a través d'un procés de retroprogressió tendeixen així mateix vers l'univers esportiu (el joc de bitlles entre altres). Al marge del sistema esportiu emergeixen amb força una sèrie de pràctiques corporals d'interiorització, lligades a les tradicions orientals i als pressupòsits definits per la psicologia humanista que constitueixen un àmbit propi i diferenciat de la resta: el moviment potencial humà (MPH)(53).

Aquesta variada miscel.lània de pràctiques corporals que hem agrupat en "àmbits d'actuació" per al seu millor coneixement i clarificació responen a diferents dimensions emocionals, que són aquelles que sol.liciten les diverses demandes de la nostra societat. Mai abans s'havia constituït una oferta tan àmplia i variada de pràctiques: lúdiques, higièniques, estètiques, bèl.liques, tradicionals o competitives posades al servei d'un oci creixent la demanda del qual es mou per un intens corrent consumista. En concordança amb les tendències eclèctiques de l'actualitat, constitueix una característica del practicant el fet d'utilitzar o consumir diferents pràctiques corporals que corresponen a models emocionals diferents. Aquests models corpòrio-emocionals i les pràctiques que els integren constitueixen un dels nuclis més genuïns i representatius de la cultura corporal de la postmodernitat.

2. Dimensió corpòrio-emocional (predominant):

a) Model ascètic (esport de rendiment).

b) Model hedonista(54) (activitats físiques d'aventura a la natura).

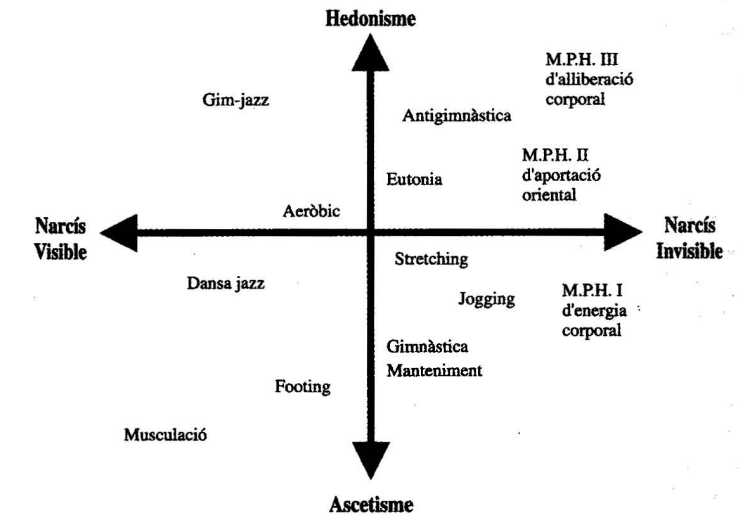
c) Model del narcisisme(55) (algunes incideixen en el narcís visible i altres en el narcís invisible).

d) Model etnomotriu(56) (jocs populars, esports tradicionals, festes tradicionals ritualitzades).

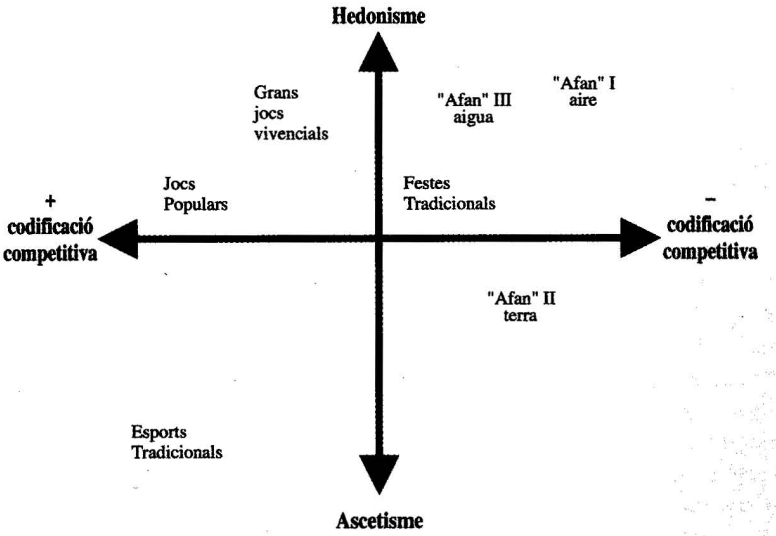
e) Model místic(57) (pràctiques d'introspecció, de concentració, de relaxació i d'alliberament de tensions).

f) Model escènic (grans jocs vivenciats, jocs de rol).

a) *El model corporal ascètic* està fonamentat en el moviment esportiu contemporani originat a Anglaterra i, des de finals del segle XIX, en el moviment olímpic internacional que el va divulgar de manera eficaç per tota l'òrbita de l'esport. El concepte bàsic en el qual es basa l'esport és el rendiment, la pràctica de l'esport promou un cos energètic, basat en l'esforç

Gràfic 3. **Àmbit higiènico-estètic**

Gràfic 4. **Àmbit festiu-recreatiu**

constant i planificat, que proporcioni a l'individu la màxima *performance* possible amb l'objectiu d'assolir la victòria. L'esport és un clar reflex de la societat industrial de la modernitat, està regit bàsicament per la lògica esportivo-estatal i és la pràctica lúdica corporal més universal de la història de la humanitat. La mateixa pràctica esportiva, sent estructuralment idèntica a tot el món i difosa d'una manera molt omnipresent, ha estat interpretada de manera molt diferent per cada cultura i en els països econòmicament avançats, la lliure opció dins de l'univers esportiu ha estat un distintiu de classe i un hàbit social diferent en raó a l'estatus i classe social del practicant.

S'ha creat la cultura esportiva que és pròpia d'aquesta centúria, la qual està sustentada pels equips esportius, els clubs, les federacions, les competicions esportives, els equipaments, els mites i herois esportius, les llegendes, les marques, els récords, l'estadística, la premsa que narra les gestes, l'espectacle de cada cap de setmana o un peculiar estil actual de vestir i viure que traspassa els límits de la mateixa activitat. L'espectacle és la vocació inequívoca d'aquest model, d'aquí sorgeix el sensacionalisme, la massificació i la mercantilització. L'esport és una metàfora de la societat d'aquest segle i, com a tal, la lògica mercantil l'estira per promocionar els productes més diversos. Les noves pràctiques corporals alternatives del darrer terç del segle se senten majoritàriament atretes per l'univers esportiu i el seu estatus, autodenominant-se "esportives" o adoptant un procés d'assimilació amb els patrons bàsics de l'esport (esportivització). Malgrat tot, a les societats postindustrials, l'esport pràctica s'ha vist contestat seriosament en el seu regnat per altres activitats físiques recreatives més ben ajustades i contextualitzades als nous temps que li disputen l'hegemonia, aliè a aquesta disputa, l'esport professional gaudeix d'una incontestable primacia entre els grans espectacles mundials. Mentre aquest existeixi i triomfi, l'esport recreatiu continuarà sent l'opció pràctica per a centenars de milions de practicants.

b) *El model hedonista* es fonamenta en el moviment ecologista i en els valors de la nova societat postindustrial basada en les referències ideològiques postmodernes: la democratització del consum i l'hiperindividualisme narcisista que cerca en el quefer

present la realització personal i, en suma, el plaer. En una societat urbanitzada fonamentada en un gran control col.lectiu i en un considerable autocontrol individual, sorgeixen a partir de la dècada dels setanta als EUA i una mica més tard a Europa, un munt d'activitats físiques en el medi natural que promouen un "descontrol" controlat amb un considerable cabal de riscs, emocions i sensacions noves (58). Aquestes experiències viscudes de manera natural proporcionen als seus practicants una aventura simbòlica, és a dir, una sensació de viure uns moments únics i excepcionals amb riscs controlats i perills imaginaris alimentats per la propaganda personal i empresarial, els mitjans de comunicació social i l'abillament i ritualització de l'activitat. D'aquí n'extraiem la denominació "activitats físiques d'aventura a la natura" (AFAN), el cos que requereixen aquestes activitats és el cos informacional, és a dir, aquell que emet i percep informació contínuament per desenvolupar la pràctica.

En el transcurs del recorregut històric aquestes pràctiques han sofert canvis notables des dels seus inicis com a pràctiques massives, a partir del desenvolupament de les activitats físiques a la natura, durant la dècada dels setanta amb una mínima institucionalització. A la dècada dels vuitanta es desenvolupen les activitats físiques a la natura amb riscs, en aquesta nova dinàmica l'estratègia de la imatge envaeix una part d'aquestes pràctiques i es comencen a constituir els oficis d'orientació, ensenyament i guia de les noves activitats físiques d'aventura a la natura (AFAN). En l'actual dècada es produeix una forta eclosió d'aquestes pràctiques, possibilitada per la tecnologia, el corrent ecològic i la necessitat de cercar sensacions plaents fora de l'àmbit urbà. La lògica mercantil s'ha avançat a les administracions públiques i a la jurisprudència per oferir aquest producte a les grans masses urbanes que el sol.liciten. Actualment assistim a una autèntica selecció natural en l'univers d'aquestes pràctiques, en funció de l'èxit obtingut entre la població practicant i, en aquest debat intern, un retorn a les pràctiques més simples i ecològiques.

Aquestes pràctiques sorgeixen al marge de l'ordre institucional i, en desenvolupar-se de manera espontània en els tres medis naturals: terra, aigua i aire, estan regides per la lògica mercantil i tecnològica. En els darrers quinze anys s'han començat a constituir un nombre creixent d'empreses que ofereixen aventura i sensacions noves en un medi natural semiestructurat amb un impacte econòmic important en unes àrees rurals deprimides per l'abandonament i la recessió econòmica del sector primari. El nombre de pràctiques que sorgeixen en aquest model és progressivament creixent en cadascun dels medis considerats, així segons un estudi taxonòmic(59) apareixen en l'actualitat sis grups de pràctica en el medi aeri (ultralleuger, ala de pendent, pònting, vol lliure...), tretze grups de pràctica en el medi terrestre (cicloturisme, trèkking, trineus, 4x4, motos, monopatí, bicicleta de muntanya, etc.) i vuit en el medi aquàtic (motos d'aigua, creuers, *surf*, ràfting, *hidrospeed*, descens de barrancs, etc.).

Les activitats físiques d'aventura a la natura apareixen amb l'adveniment de la societat postindustrial juntament amb la lògica mercantil, en un marc d'estratègies comercials. És una nova característica d'aquest sector l'aparició continuada de noves pràctiques així com la desaparició d'altres, sent la seva durada mitjana molt curta. Des del nostre punt de vista, aquest univers d'activitats ha superat la consideració efímera de ser una moda al fil dels nous vents postmoderns, per consolidar-se com a grup de pràctiques mitjançant l'elaboració d'un procés de crisi interna que el portarà a emergir novament amb els productes més sòlids de la seva oferta(60).

c) *El model narcisista* està fonamentat en el moviment sanitari estatal que proposa lluitar contra els desequilibris de la vida moderna: sedentarisme, vicis urbans (alcohol, tabac, etc.), mecanització de la vida humana, obesitat, etc.; es promou l'activitat física per a tots i la millora de la qualitat de vida, neixen el *physical fitness*, "l'esport per a tots" i el *lifestyle*. Aquest moviment es constitueix en primer lloc als EUA a principis de la dècada del seixanta (sent president John F. Kennedy) i concep la salut com un estat de benestar físic, mental i social(61). Les pràctiques gimnàstiques per a tots, la gimnàstica voluntària, en els anys anteriors als anys seixanta estava preocupada per un cos mosaic format per músculs aïllats, a partir d'aquest període es concep un cos globalitzant que proporcioni benestar a l'individu. Es promouen les campanyes de "l'esport per a tots" mobilitzant els grans mitjans de comunicació social i la publicitat estatal, els quals lluitaran conjuntament contra els mals de la vida urbana moderna, llançant el missatge que el que és important per al ciutadà és "estar en forma" (sorgeix el concepte de *fit* i, per extensió, el de *fitness*)(62). Les trajectòries d'aquestes pràctiques físiques segueixen les tendències de l'època, els anys 60 es reacciona contra el sedentarisme "l'estar en forma" és el que és important, en la dècada següent es cerca el plaer sensomotriu i en la dècada dels vuitanta es torna a implantar "estar en forma" però conjugat amb el plaer(63).

En aquest model es promou un cos jove i bell per la qual cosa les seves pràctiques es desenvolupen en l'àmbit que hem denominat "higiènico-estètic", les activitats es realitzen a gimnasos, locals específics preparats per a aquestes pràctiques i per rutes urbanes o semiurbanes. Es lluita contra la degradació corporal i es busca tenaçment una autocomplaença corporal que és, de fet, inassolible. Existeixen pràctiques que incideixen

fonamentalment en el narcís invisible i altres en el narcís visible, heus aquí algunes activitats d'aquest model: gimnàstiques de la forma (aeròbic, *gim-jazz*, dansa-jazz, gimnàstica de manteniment, etc.), pràctiques de carrera (*footing*, jogging, etc.), musculació(64) (*body building*, exercicis isomètrics, etc.), activitats aquàtiques (*aquafit*, hidroaeròbics, aquadinàmics, aeròbics *swimming*, etc.) i altres pràctiques com (*raquetball, minitramp, stretching*, etc.).

d) *El model etnomotriu* es fonamenta en els moviments culturals autòctons, en l'apogeu dels poders locals i regionals i l'adveniment dels nacionalismes. A partir de la dècada dels setanta s'intenta redescobrir les pràctiques corporals tradicionals d'alguns territoris amb identitat pròpia viva que havien estat eliminats o marginats per l'esport, ajudat per una concepció estatal centralista. Per mitjà d'un procés de retroprogressió(65) es promou, d'una banda, el restabliment de determinades pràctiques lúdiques i competitives pertanyents a altres generacions anteriors i, de l'altra, es procura ajustar-les als temps actuals mitjançant una elaborada tasca de reorganització, codificació competitiva i institucionalització. El model és l'esport, per això una majoria de les pràctiques i varietats del model etnomotriu, abans fagocitades per l'esport, tendeixen ara a un procés d'esportivització. Es promou un cos tradicional lligat als més ràncis costums rurals i agro-pecuaris però connectat amb les normes, l'organització i la competició del món urbà i industrial. Els territoris de pràctiques són condicionats especialment per a l'ocasió i es practiquen especialment en aquells paratges, preferentment d'àmbit rural i tradició local. En aquest grup de pràctiques de caràcter retroprogressiu ens trobem amb els jocs populars, els esports tradicionals i les festes ancestrals ritualitzades.

e) *El model místic* es fonamenta en la psicologia humanista que en el segon terç del segle XX crea el moviment del potencial humà (MPH). Aquest moviment es basa en els treballs sobre la personalitat de l'individu(66) i es concreta en els anys seixanta com una doble reacció contra la societat de la modernitat i la concepció imperant del cos útil, representat per l'esport. Es constitueixen en aquest període(67) a partir d'una colla de trobades no directives en el si de les quals hi habita un esperit comunitari i anàrquic. Es promou la recerca de la natura profunda de l'ésser humà i la "seva veritat" (visionada per Sigmund Freud i la psicologia existencial) mitjançant un cos "viscut i sentit" pel mateix individu, al marge de l'altre cos, aquell en el qual convergeixen les mirades i els judicis dels altres.

Assenyalem aquest conjunt de pràctiques com a model místic, ja que entenem que el misticisme consisteix en una experiència personal d'un individu que a partir del seu propi potencial assoleix una unitat amb "Déu" (per als religiosos cristians creients), "l'ànima universal" (per als que tenen unes creences religioses transuniversals), "la naturalesa universal", "consciència còsmica" i "sensació oceànica" (per als agnòstics). El procés místic consisteix en el fet que el "jo" personal, que no és el nostre autèntic jo, durant uns breus instants arriba a sentir-se fos amb un jo més gran: Déu, ànima universal, univers, etc. A vegades el místic ha de recórrer el camí de la purificació i la il.luminació per poder arribar a la trobada amb... En totes les grans religions hi trobem corrents místics i, sorprenentment, les descripcions d'aquestes experiències coincideixen de manera singular a través de les diverses cultures. En el misticisme occidental (judaisme, cristianisme i mahometanisme), el místic ressalta que el Déu amb el qual es troba és un Déu personal que està per sobre d'aquest món, en el misticisme oriental (hinduisme, budisme i confucionisme) és habitual el fet de remarcar la trobada del místic i Déu o "ànima universal" perquè ell és Déu i aquest només és present al món(68). Les pràctiques d'interiorització d'aquest model es basen, en gran mesura, en aquests mètodes ancestrals i transculturals de comunicació amb l'absolut.

Les seves pràctiques estan regides per la lògica filantròpica i humanitària i es realitzen en ambients íntims i semiclandestins promoguts, en alguns casos, per col.lectius de vida alternativa o moviments contraculturals. El conjunt de pràctiques que pertanyen a aquest model neixen com activitats d'interiorització, malgrat tot, durant la dècada dels setanta, període en el qual assoliren categoria internacional, es van desplegar vers l'interpersonal i transpersonal d'acord amb el rearmament religiós i moral de la societat nord-americana. En la dècada següent es converteix en un moviment més místic i directiu vers el conscienciament supraindividual, però en créixer substancialment es produeix una enorme diversificació de les pràctiques que pateixen alhora de la marxa d'un cos teòric central i d'estratègies comuns. En la dècada dels noranta es tendeix a una liberalització sexual i a la reivindicació ecològica.

Hi ha dues classificacions per ordenar aquest univers de pràctiques que formen part del model místic: *A.* el que va proposar L. Colin-J. Lamaitre(69) amb tres grups: 1) d'índole corporal (biogenètica, massatges, relaxació o el crit primal de Janov, etc.); 2) de tipus emocional i existencial (teràpia de *Gestalt*, anàlisi transaccional, grups de trobada i despullament, etc.); 3) d'índole mística (èxtasi, meditació, zen, ioga, *tai-chi*, tècniques japoneses, etc.) i *B.* el que va proposar A. Ancelin i A. Schützenberger(70) amb quatre grups: 1) d'energia corporal (anàlisi biogenètica de Lowen, teràpies de crit de Hart, Carriel, Janov, etc.; 2) d'aportació oriental (meditació tibetana, tantrisme, meditació tanscendental, *tai-do*, zen,

tai-chi, aikido, ioga, etc.); 3) d'alliberament corporal (teràpia de dansa i expressió, massatge, despertar sensorial de Gunther, grups nudistes, presa de consciència postural d'Alexander, Laban i Rolf, etc.); 4) altres pràctiques (relaxació de Schultz i de Jacobson, eutonia de Gerdia Alexander, antigimnàstica de Th. Bertherar, sofrologia de Caycedo, desdoblament del cos astral, percepció extrasensorial, etc.).

f) *El model escènic* es refereix al caràcter de representació teatral i a la identificació que té l'individu amb un determinat personatge, d'aquí la denominació que rep en alguns cercles com jocs de rol, i un *tempus* històric determinat. Aquest model està basat en els moviments paramilitars i historicistes que han aparegut en les societat econòmicament avançades en les últimes dues dècades, hi ha un ressorgiment dels grups ultra en els països desenvolupats amb pràctiques paramilitars i un moviment militarista com a reflux de la guerra del Vietnam que va ser molt ben alimentat per pel.lícules tipus *Rambo*, en les quals es va utilitzar molta tecnologia bèl.lica i imaginació i va representar per als americans la venjança fictícia i simbòlica de la seva derrota a Indoxina.

Aquestes pràctiques es porten a terme en marcs especialment adequats per a la seva correcta realització, on l'ornamentació, la vestimenta, l'instrumental i la transformació psicològica dels seus actors és fonamental per a l'èxit de la seva activitat. S'anomenen encertadament "grans jocs vivenciats" i, en la gran majoria dels casos, consisteixen en confrontacions bèl.liques simulades, amb armament sofisticat que dispara bales de tinta, vestits mimetitzats i una durada que pot oscil.lar entre una jornada o dues amb la seva corresponent nit (com el cas del *paintball*) o de marcat caire històric, com assalts a castells medievals, lluites de romans o guerres entre moros i cristians. En alguns llocs com ara Florida (EUA), l'empresa Migs Etc té al servei del client una colla d'avions soviètics de la sèrie Mig per tal que pugui conduir-los amb copilot i llançar-se a una frenètica batalla imaginària, però també es pot conduir i disparar carros de combat de la sèrie russa T-80, fer servir el mític Kalasnikov o disparar altres armes especials contra hipotètics enemics(71).

Els grans jocs vivenciats, també denominats jocs de rol, estan regits per la lògica mercantil i científica, la primera sempre atenta a les demandes socials s'ha llançat, mitjançant empreses de serveis que faciliten aquesta mena d'activitats a organitzar marcs adequats, com ara l'adaptació de pobles sencers que han estat adquirits amb aquest objectiu i que són ornamentats com un camp de confrontació simulada en una època històrica determinada, l'adquisició de finques preparades per desenvolupar un determinat tipus d'activitats bèl.liques amb el seu poderós instrumental de guerra. La ciència i la tecnologia aporten els coneixements i els ajustaments precisos per realitzar l'activitat de manera divertida, incerta, emocionant i incruenta. El cos que es potencia en aquest model és un cos representat i aguerrit que cal posar a prova en el conflicte plantejat, al final de l'activitat es lliuren els certificats precisos que justifiquen les proeses i fetes obtingudes en el camp de batalla i un vídeo que haurà immortalitzat els durs avatars de la contesa (vegeu quadre 1).

Notes

1. José Luis Abellán *Ideas para el siglo XXI*, Libertarias/Prodhufi, Madrid, 1994.
2. Ens trobem davant del canvi més important de la humanitat des de la revolució neolítica, on l'home va passar de ser nòmada a ser sedentari, mitjançant la seva adscripció a la terra com a agricultor o ramader i la consegüent aparició de conceptes tan vitals per a la història futura de l'home com ara la planificació, la divisió del treball, la propietat i l'excedent alimentari. En aquest període a les societats més desenvolupades la societat es va desruralitzant i es transforma de manera progressiva en una societat predominantment urbana, gran part dels camperols es converteixen en obrers del nou procés industrial: neix el proletariat. És el segon gran canvi de la humanitat. El tercer canvi transcendental de la història de la humanitat, per a molts sociòlegs i intel.lectuals, és el que estem vivint actualment en la nostra societat, on s'ha passat de l'era moderna a l'era postmoderna i la societat industrial de la modernitat s'ha transformat en una societat postindustrial. Els treballadors de la societat industrial —el proletariat— sofreixen la tercera gran transformació de la història laboral: el pas preferent del sector secundari al terciari, és a dir, de la indústria als serveis.
3. Louis Althusser: "Idéologie et appareils idéologiques d'Etat", a *Positions*, Editions Sociales, París, 1976 (hi ha una edició espanyola d'aquesta obra).
   L'autor defensa la tesi que una ideologia determinada no existeix sinó a través del funcionament ritualitzat d'un aparell ideològic que n'és la seva cristal.lització material. La ideologia, tal com afirma Althusser, parla de fets inserits en pràctiques i aquestes "són regulades mitjançant rituals en els quals aquestes pràctiques s'inscriuen en el si de l'existència material d'un aparell ideològic, fins i tot si es tracta d'una molt petita part d'aquest aparell: una breu missa en una església petita, un enterrament, *una petita trobada en una societat esportiva*, una jornada de classe en una escola o un míting d'un partit polític." (la cursiva és nostre.)
4. Vincenzo Padiglione *Antropología del deporte*, seminari d'Antropologia de l'esport, Estudi General-INEFC, Lleida, desembre 1988.
5. D'aquesta manera Jocs Olímpics i esport s'unirien indefectiblement en la seva tasca de portar a terme cada quatre anys una gran festa mundial, en el marc de la qual es produiria una confrontació pacífica de la majoria dels països de la terra. Els Jocs Olímpics es converteixen en un acte festiu d'apropament entre els pobles, sent l'olimpisme la filosofia que sustenta aquesta iniciativa.
6. Jean Giraudoux *Le sport*, París, 1928 (és un llibre d'aforismes).
7. L'autor considera com a "fets socials totals" aquells que: "posen en moviment la totalitat de la població i de les seves institucions, configurant-se i funcionant com a sistemes socials complets" (cfr. Marcel Mauss *Sociología y Antropología*, Tecnos, Madrid, 1971).

MODEL CORPORAL	REFERÈNCIES IDEOLÒGIQUES D'ORIGEN	LÒGICA	ESTRUCTURES	COS	TIPUS DE PRÀCTIQUES	ACTIVITATS
ASCÈTIC	Moviment esportiu Moviment olímpic	Lògica esportivo-estatal	Equips, clubs i competicions, Equipaments i instal.lacions genuïnes, molt estructurades, de caràcter universal i vocació d'espectacle	Energètic	Rendiment	Esport
HEDONISTA	Moviment ecologista	Lògica mercantil i tecnològica	Empreses de serveis que ofereixen aventura i sensació en un mitjà natural semiestructurat	Informacional	Emoció i sensació	Activitats físiques d'aventura a la natura (AFAN)
NARCISISTA	Moviment sanitari	Lògica sanitàrio-estatal	Gimnasos, locals específics i rutes urbanes o semiurbanes (àmbit urbà)	Bell i jove	Higiènico-estètica	Gimnàstiques de la forma Musculació Footing Balls de saló i discoteca
ETNOMOTRIU	Moviments culturals autòctons: els nacionalismes	Lògica local-autonòmica	Territoris condicionats especialment per a l'ocasió (àmbit marítim o de tradició agro-pecuària)	Tradicional	Retroprogressiva	Jocs populars Esports tradicionals Festes tradicionals ritualitzades
MÍSTIC	Psicologia humanista Moviment del potencial humà	Lògica filantròpica i humanitària	Ambients intimistes i semiclandestins (grups i moviments alternatius)	Viscut i sentit	Interiorització	Antigimnàstica Danses catàrtiques Tai-chi Bioenergètica Relaxació Ioga Eutonia...
ESCÈNIC	Moviments paramilitars i historicistes	Lògica mercantil i científica	Marc de representació històrico-bèl.lica (empreses de serveis)	Representat i aguerrit	Confrontació simulada	Grans jocs viscuts (jocs de rol)

Quadre 1. Models corporals i activitats físiques en el temps d'oci actiu en les societats econòmicament avançades (finals del segle XX)

8. José María Cagigal *Hombres i deporte*, Taurus, Madrid, 1957.
   Malgrat tot, el principal pensador espanyol sobre l'esport, creu que l'autèntic esport és l'esport de pràctica, ja que posseeix grans valors per a l'educació de l'home. L'esport espectacle s'està desludificant i serveix d'enorme catarsi col.lectiva, en el procés de la qual es canalitzen una gran part de les agressivitats individuals i col.lectives que genera la societat moderna. Un dels millors valors de l'esport espectacle és precisament el fet de servir de trobada pacífica entre els pobles a través d'un combat no cruent amb mort simbòlica d'un adversari.
   Promou l'humanisme esportiu, per la qual cosa considera que l'esport ha de servir l'home i no al revés. L'home es troba per sobre dels resultats, de la competició i fins i tot de l'esport, aquest és un mitjà i no una fi per ajudar l'home en el seu diàleg amb la vida moderna.
9. Lauren Kitchin "The Contenders", a *Listener*, 27 d'octubre de 1966 (pres de Norbert Elias-Eric Dunning: *Deporte y ocio en el proceso de civilización*, FCE, Madrid, 1992, pàg. 14).
10. Norbert Elias *El proceso de civilización*, Fondo de Cultura Económica, Mèxic, 1988 (1a edició en anglès el 1978).
11. P. Boudrieu parteix de determinades investigacions en algunes disciplines de l'univers esportiu per determinar que les variacions entre el capital econòmic, capital cultural i temps lliure no són suficients en elles mateixes per explicar l'elecció d'un esport determinat, sinó que la nostra relació amb el propi cos —construcció cultural— és el que fa possible bàsicament l'elecció d'una determinada disciplina esportiva (Pierre Bourdieu *La distinción*, Taurus, Madrid, 1988).
12. "L'actitud del jugador professional ja no és l'autèntica actitud lúdica, ja que hi són absents l'espontaneïtat i la despreocupació. L'esport s'allunya cada vegada més en la societat moderna de la pura esfera del joc, i es va convertint en un element *sui generis*: ja no és joc i, malgrat tot, tampoc és quelcom seriós. En la vida actual l'esport afirma el seu lloc juntament amb el procés cultural pròpiament dit, i aquest té lloc fora d'aquell." (Johan Huizinga *Homo Ludens*, Alianza/Emecé, Madrid, 1972, pp. 232-233-1a edició el 1938.)
13. G.P. Stone: "American Sports: Play and Display", a: Eric Dunning (compilador): *The sociology of Sport: a Selection of Readings*, Londres, 1971 (pres de Norbert Elias; Eric Dunning: *Deporte y ocio en el*

proceso de civilización, FCE, Madrid, 1992, pp. 252-257).

14. Jurgen Habermas és un dels filòsofs més importants de l'Escola Crítica de Frankfurt d'orientació marxista i crítica amb les desmesures de la societat capitalista industrial. Bero Rigauer és deixeble de l'anterior i seguidor de l'esmentada Escola, la seva obra més important és la següent: Bero Rigauer *Sport und Arbeit*, Suhrkamp, Frankfurt, 1969 (en anglès: Bero Rigauer *Sport and Work*, Nova York, 1981).
15. Jean Marie Brôhm *Sociología política del deporte*, Fondo Cultura Económica, Mèxic, 1982.
16. Els tres pilars fonamentals de la revolució francesa, autèntics eixos de la modernitat: llibertat, igualtat i solidaritat, es compleixen amb fidelitat sorprenent en l'esport, tot i que en el fons aquesta correlació, igual que passa en les societats democràtiques avançades, és més aparent que real. Llibertat d'opció esportiva pràctica o d'elecció de l'espectacle: l'esport és un dret constitucional del ciutadà i l'Estat constituent ha de facilitar-ne la pràctica i difusió entre la població. Igualtat en la competició, ja que aquest equipara a tots els jugadors sense distinció de raça, bandera, religió o ideologia. I solidaritat per mitjà de l'esport: mitjançant la celebració de conflictes no cruents amb mort simbòlica que són en els combats bèl.lics i l'organització de trobades periòdiques entre les diverses nacions i pobles del planeta al voltant d'una festa nacional, internacional o mundial (campionats del món o Jocs Olímpics).
17. Cfr. Yves Vargas *Sur le sport*, PUF, París, 1992, pàg. 10.
18. Els seguidors dels equips no són estetes amants dels espectacles bells, ells prefereixen una victòria, tot i que sigui aconseguida *in extremis* de manera pírrica en un pèssim partit, que un bon espectacle coronat per una derrota. Els seguidors d'un equip no van al camp a veure el partit; vénen a veure el seu equip guanyar, guanyar sigui com sigui. Des d'aquesta perspectiva l'àrbitre o el jutge constitueix, sens dubte, el pitjor rival ja que quasi sempre és el principal causant dels mals del seu equip.
19. Cfr. Antonio Gallego Morell *Literatura de tema deportivo*, Premsa espanyola, Madrid, 1969.
20. Cfr. Alexander King; Bertrand Schneider "La revolución industrial", a *La Vanguardia*, Barcelona, 22 de setembre de 1991.
    En aquest treball del president honorífic i el secretari general del Club de Roma plantegen una revolució mundial per canviar la inèrcia de la relació dels homes amb el planeta, tant a nivell individual com la humanitat del seu conjunt. El nostre planeta té gravíssims problemes mediambientals i autèntics perills d'autodestrucció, producte de l'acció desmesurada de l'home sobre el seu entorn, l'explosió demogràfica, els desequilibris socials i la cursa armamentística nuclear. El canvi que proposen té tres pilars fonamentals: l'educació per mitjà d'un aprenentatge continuat, la ciència i la tecnologia i els mitjans de comunicació; i un objecte d'actuació: el mateix home amb el desenvolupament d'un nou humanisme que salvés l'home, en el seu conjunt, i el món.
21. Karl Jaspers *Origen y meta de la historia*, ed. Revista de Occidente, Madrid, 1953.
22. Francis Fukuyama "¿El fin de la historia?", a *El País*, Madrid, 24 de setembre de 1989, pp. diumenge/10-11 (es va publicar a Espanya l'obra que va escriure l'autor per desenvolupar les tesis que avança en l'article ressenyat: Francis Fukuyama *El fin de la historia y el último hombre*, Planeta, Barcelona, 1992.
23. El terme "mutació històrica" va ser encunyat per Gilles Lipovetsky *La era del vacío*, Anagrama, Barcelona, 1986, pàg. 5.
24. El procés postmodern s'inicia incipientment amb F. Nietzche (1844-1900), Martin Heidegger (1887-1976), i es reforça amb una sèrie de fets frustrants per a la raó modernista: a) la desraó bèl.lica: les dues guerres mundials, l'extermini nazi, la guerra freda i el perill nuclear, les invasions russes a Berlín, Budapest, Praga o Polònia, la guerra del Vietnam, etc.; b) la desraó del progrés il.limitat: amb l'extenuació dels recursos naturals del planeta i l'extinció de moltes espècies de la vida animal i vegetal; c) la desraó de la reaparició de la riquesa: fam, atur, emigració, la desigualtat nord-sud, la carrera d'armament; d) la desraó de l'equilibri mediambiental: explosió demogràfica dels països del sud, contaminació atmosfèrica, efecte hivernacle, forat a la capa d'ozó, desertització, etc.; e) la desraó humana: davant dels camps d'extermini nazi, els genocidis ètnics d'aquest segle, les matances indiscriminades de la població civil... Els grans projectes de la modernitat, fonamentats en el progrés científic i el benestar dels ciutadans, han fracassat perquè no hi ha hagut una correspondència entre el projecte i la realitat. Com a producte d'aquesta profunda decepció s'obre entre els països democràtics avançats una nova època amb nous valors i pautes de vida molt diferents: l'era postmoderna i la societat postindustrial.
    Aquest important canvi històric ("mutació històrica" o "temps-eix") es produeix en la dècada dels setanta, ja que és en aquestes dates que es produeix la transformació de la naturalesa del saber a causa de la cibernètica i la comercialització d'aparells (J.F. Lyotard, 1984). Aquest decenni també es caracteritza pel radicalisme cultural i polític, les revoltes d'estudiants, l'implantació creixent de l'hedonisme, l'alliberació sexual, la moda de la mariuana i del LSD, l'augment de la violència, els moviments contraculturals i la cultura de masses hedonista i psiquedèlica (en aquest conjunt es donen conjuntament el moviment *hippy*, la proliferació de comunes, alternatives de vida, la *beat generation*, l'extensió de la droga i el moviment contracultural del maig de 1968). A Espanya, l'arribada de la postmodernitat es posposa fins l'arribada de la democràcia a finals de la dècada dels setanta. (Cfr. Enrique Gervilla: *Postmodernidad y educación. Valores de la cultura de los jóvenes*, Dyckinson, Madrid, 1993).
25. Gilles Lipovetsky, *op. cit..*, 1986, pàg. 84.
26. Ibídem. pp. 84-85
27. Ibídem, pàg. 85: "Mentre el capitalisme es va desenvolupar sota l'ègide de l'ètica protestant, l'ordre tecno-econòmic i la cultura formaven un conjunt coherent, favorable a l'acumulació de capital, al progrés, a l'ordre social, però a mesura que l'hedonisme s'ha anat imposant com a valor últim i legitimació del capitalisme, aquest ha perdut el seu caràcter de totalitat orgànica, el seu consens, la seva voluntat. La crisi de les societats modernes és, per davant de tot, cultural o espiritual. "
28. Ibídem, pàg. 105
29. J. Kerkofs: *Canvi de valors a Europa*, document policopiat, 1987 (pres d'Enrique Gervilla, op. cit. pàg. 61).
30. Manuel Fernández del Riesgo: "La posmodernidad y la crisis de valores religiosos", a: Yattimo i altres: *Sobre la postmodernitat*, Anthropos, Barcelona, 1990, pàg. 89.
31. Valors de la modernitat/valors de la postmodernitat: l'absolut (davant de) el que és relatiu; la unitat (davant de) la diversitat; el que és objectiu (davant de) el que és subjectiu; l'esforç (davant de) el plaer; el que és fort (davant de) el que és *light*; el passat/futur (davant de) el present; la sacralització (davant de) la secularització; la raó (davant de) el sentiment; l'ètica (davant de) l'estètica; la formalitat (davant de) l'humor; la certesa (davant de) l'agnosticisme; la seguretat (davant de) el passotisme; la producció (davant de) la informació; la revolució (davant de) l'expressió; un únic Déu (davant de) diversos Déus; el que és collectiu i universal (davant de) l'individualisme personalitzat; el que és energètic (davant de) el lliscament; el que és esportiu (davant de) el que és neoesportiu; el treball (davant de) l'oci; etc. (Cfr. Enrique Gervilla, 1992, *op. cit..* pp. 66-67.)

32. Cultura moderna/cultura postmoderna: 1. Cultura de l'escola/cultura del carrer; 2. Incideix sobre una població concreta i determinada/Incideix sobre la població en general i multivariada; 3. Més possibilitats de formació individual o grupal/Més possibilitats de formació collectiva; 4. Procura el coneixement cultural del passat/Procura el coneixement cultural del present; 5. Cultures molt codificades/Noves formes culturals encara no codificades; 6. Fa referència a l'experimentat/Es vol experimentar; 7. Participació cultural passiva/Participació cultural activa; 8. Els esquemes creatius participatius i de llibertat estan preconcebuts/Es dóna la possibilitat creativa participativa i de llibertat; 9. Projecció cultural més funcional i orientada al treball/Projecció cultural com a acció vital; 10. Amb freqüència comporta la negació de l'hedonisme cultural/Es dóna la possibilitat del plaer cultural (Enrique Gervilla, *op. cit.* pp. 90-93).
33. Julián Miranda; Javier Olivera; Antoni Mora: *Las actividades físicas de aventura en Catalunya: Análisis sociocultural. Estrategias para su implantación y difusión,* beca de la Direcció General de l'Esport, inèdita, novembre de 1994, pp. 24-26.
Cal destacar que moltes de les tendències apuntades en aquesta relació i en les pàgines anteriors ja van ser avançades en el treball prospectiu de John Naissbitt, el 1982, per mitjà del que ell anomenà les deu megatendències. Aleshores ja va anunciar els profunds canvis que hauria a la nostra vida en el primer segle del proper mil.lenni, tot i que alguns dels canvis anunciats són, en gran mesura, una realitat actual. Passem a recordar aquestes prediccions: 1. D'una societat industrial a una societat de la informació; 2. De més tecnologia a més necessitat de contacte; 3. D'una economia nacional a una economia mundial; 4. De perspectives a curt termini a perspectives a llarg termini; 5. De la centralització a la descentralització; 6. De l'ajuda institucional burocràtica a "l'ajuda't a tu mateix"; 7. De la democràcia representativa a la democràcia participativa; 8. De les jerarquies a la connexió, a l'interrelació i la dependència mútua; 9. Del nord al sud; 10. De la disjuntiva i/o a una opció múltiple. (Cfr. Herbert Haag: "Perspectivas de la educación física para los noventa", a: *VV.AA: El deporte hacia el siglo XI,* Unisport, Màlaga, 1995, pp. 74-83).
34. Enrique Gervilla, *op. cit..*, pàg. 184.
35. Sabem que hi ha un nombre superior als centenars de definicions sobre el concepte "cultura". Nosaltres ens basem en aquell concepte bàsic de l'antropologia cultural pel qual "la cultura constitueix tot allò que l'home *aprèn*, diferenciant-se d'aquesta manera de tot el que s'adquireix per herència biològica".
36. Tot i que hi ha en principi una doble antinòmia en la pròpia concepció del cos com a element de vida-mort i de plaer-dolor, les cultures corporals tenen per objecte el fet de rebutjar la mort i el dolor i extreure la vida i el plaer.
37. En base a l'obsessió que hi ha per la salut, per la línia corporal en sintonia amb la moda, per la higiene i per perpetuar a tot preu la sublimada joventut i, alhora, el pànic que produeix l'envelliment, l'obesitat o la caiguda de vísceres (ptosi) i altres elements corporals, presentem algunes de les pràctiques corporals que es proposen per a la millora i reciclatge del cos: Dietes per aprimar-se; revisions mèdiques; cultes solars i terapèutics; productes eficaços contra la caiguda dels cabells, les canes, les arrugues o fomentar el bronzejat de la pell; productes *light* baixos en calories; salons de bellesa; diverses maneres de gaudir sexualment; cirurgia estètica i tècniques diverses per corregir deficiències corporals; gimnasos per aconseguir un cos perfecte (massatges corporals, *fitness*, gimnàstica de manteniment, aeròbic, *stretching, body building*, saunes, esports de sala, *gim-jazz*, etc.) (Cfr. Gilles Lipovetsky, *op. cit.*).
38. Julián Miranda; Javier Olivera; Antoni Mora, *op. cit.*. pàg. 23.
39. Ibídem, pàg. 26.
40. Gianni Vattimo: "Posmodernidad: ¿Una sociedad transparente?", a G. Vatti i altres: *En torno a la posmodernidad,* Anthropos, Barcelona, 1990.
41. En l'àmbit esportiu els esports individuals han crescut espectacularment a causa, en gran mesura, del fort procés d'individualització que s'ha implantat en l'era postmoderna cosa que ha decantat els gustos i usos d'aquest sector vers aquests esports. Estem en una època de canvis, incertesa i esperança, on l'home s'aproxima al seu cos de manera diferent obtenint un tractament diferent del corporal. Aquest profund canvi es concreta, en el pla de les activitats físiques i esportives, en un canvi significatiu de tendència dins de l'univers esportiu i en el naixement d'activitats físiques recreatives alternatives a l'esport, perfectament contextualitzades a la dinàmica dels temps actuals.
42. Enrique Larrañaga: "Los nuevos deportes en las sociedades avanzadas", a: *Revista de Occidente,* 62-63, agost de 1986, Madrid, pp. 5-21.
43. Aquest terme "Activitats físiques d'aventura a la natura (AFAN)" fou presentat per primera vegada per Javier Olivera i Alberto Olivera: *Intento de clasificación taxonómica de las actividades físicas en la naturaleza,* Congrés nacional d'AEISAD, Valladolid, octubre de 1994.
44. Concepte encunyat per Salvador Paniker: *Ensayos retroprogresivos,* Kairós, Barcelona, 1987.
45. J.C.:"Juegos de guerra, aprender a matar con balas de tinta", a: *La mañana,* diumenge, 18 de setembre de 1994, Lleida, pàg. 16.
46. La professionalització de l'esport no es porta a terme exclusivament a través dels mateixos esportistes, sinó sobretot per mitjà de l'aparició de nous oficis a la premsa, la preparació biològica, psicològica, la gestió, la representació, etc.
47. Cada vegada hi ha més estrats de la població que s'incorporen, en general, a l'univers de les pràctiques lúdiques corporals, per tant el nombre de llicències esportives creix progressivament, però no en la mesura que creixen les pràctiques alternatives a l'esport. S'observa un estancament i fins i tot un clar retrocés en determinades disciplines esportives. (Cfr. Yves Vargas: *Sur les sport,* PUF, París, 1992).
L'individualisme és el nou estadi històric propi de les societats democràtiques avançades que defineixen l'edat postmoderna. A causa d'aquest procés de personalització, es produeix dins l'univers de pràctiques esportives una clara tendència a escollir especialment els esports individuals. Malgrat tot, dins d'aquestes tendències individualitzades, s'observa amb particular freqüència el desenvolupament de les activitats esportives "lliures", és a dir sense preocupacions competitives, fora de les estructures de les federacions, amb regles adoptades, lluny dels estadis o clubs i practicades amb persones de diferent nivell competitiu o sexe. Els practicants "lliures" no busquen proeses, reconeixement social i victòries a qualsevol preu, sinó que procuren obtenir un estat de forma i salut, llibertat i elegància de moviments i, en definitiva, plaer corporal. (Cfr. Giles Lipovetsky: *La era del vacío. Ensayos sobre el individualismo contemporáneo,* Anagrama, Barcelona, 1986)
Sovint, els èxits propis d'un gran esdeveniment esportiu o la mateixa magnificència de l'esdeveniment; campionat del món de futbol, Jocs Olímpics (especialitats d'esports individuals: atletisme, gimnàstica o natació), Tour de França, Copa Davis de tennis, Open de golf, etc. fa pujar espectacularment en les competicions de l'esport escolar durant el següent exercici competitiu el nombre de llicències d'un determinat esport —generalment en detriment d'un altre— o bé es produeix una allau d'inscripcions en els clubs esportius de persones

joves i adultes que volen practicar un esport determinat.

48. Cfr. Charles Pigeassou; Julián Miranda: "Deporte y ocio: evolución y tendencias", a: *Revista española de educación física y deportes,* vol. 2, núm. 1, Madrid, gener de 1995, pp. 5-14.
49. A finals de la dècada dels 80, el *body building* i l'aeròbic són les dues activitats més ofertes pels gimnasos de Barcelona, on acudeixen el 8% de la població. Les llicències federatives d'aquesta ciutat corresponen al 6%, per la qual cosa hi ha una diferència de dos punts que és molt significativa en una ciutat en plena eufòria olímpica per la seva designació com a seu dels JJ.OO. de 1992 (Julián Miranda: *Cultura y cultura corporal. Desarrollo y sentido cultural de la actividad física comercializada,* Tesi doctoral, Facultat de Pedagogia, Universitat de Barcelona, 1989).
50. Terme que procedeix del grec *askeo* amb la significació precisa "d'exercitar". L'ascetisme és una doctrina filosòfica que pretén assolir el fi suprem, generalment diví, mitjançant la disciplina personal, l'esforç i el sacrifici. Aquest corpus filosòfic fou reprès per les tesis calvinistes de tradició puritana que consideraven el món com, i una, responsabilitat de l'home i, per tant, els seguidors del calvinisme purità tenen l'obligació de transformar-lo segons els ideals ascètics.
51. La ubicació espacial de cadascuna de les pràctiques educatives detallades als gràfics que presentem es van realitzar de manera orientativa i amb l'objectiu ferm d'aclarir posicions, és a dir amb un esperit didàctic més que científic, tot i que no exempt de contrastacions i discussions. Per determinar la posició de cadascuna de les pràctiques en els mapes configurats no es van fer estudis empírics previs.
52. La configuració d'aquest mapa sobre les pràctiques esportives està inspirat però no fonamentat en els treballs del sociòleg francès Pierre Bourdieu (Cfr. Pierre Bourdieu: *La distinción: criterio y bases sociales del gusto,* Taurus, Ensayistas-259, Serie Mayor, Madrid, 1988).
53. Ens referim, entre altres pràctiques, a la biogenètica, les danses catàrtiques, el taichi, l'eutonia o la relaxació en totes les seves modalitats: l'entrenament autogen, la relaxació progressiva i la relaxació diferencial, la relaxació psicosensorial, la relaxació psicotònica, la relaxació amb induccions variables, la relaxació psicoanalítica i la relaxació energètica o la sofrologia.
54. Del grec *hedoné*=plaer. Doctrina filosòfica que proclama com a fi suprema de la vida la consecució del plaer. Va tenir el seu origen en les teories del filòsof grec Epicur, anomenades epicureisme.
55. Del grec Narkissos, personatge cèlebre de la mitologia grega per la seva bellesa. En arribar Narcís al marge d'una font, contemplà la seva imatge reflectida a l'aigua i es va enamorar d'ell mateix. Boig pel fet de no poder assolir l'objecte de la seva passió, es va anar consumint per inanició i melangia, va quedar transformat en la flor que des d'aleshores s'anomenà narcís. Aquesta flor pels antics era un símbol de mort prematura.
56. El terme etnomotriu procedeix de la suma de dos conceptes "etnologia" i "motricitat" i cal entendre'l com una etnologia de la motricitat. Aquest concepte el va proposar i estudiar Pierre Parlebas, el qual entén per etnomotricitat "el camp i la naturalesa de les pràctiques motrius, considerades sota l'aspecte de la seva relació amb la cultura i el medi social en el si dels quals s'han desenvolupat." (Cfr. Pierre Parlebas: *Elementos de sociología del deporte,* Unisport, Màlaga, 1988, pp. 112-117). Nosaltres partirem d'aquest concepte, però adoptarem la significació precisa de "l'estudi del comportament motriu dels diversos grups humans" per designar i delimitar aquest model cultural.
57. La "mística" és la doctrina de la vida espiritual i contemplativa i el "misticisme" en la filosofia de Victor Cousin (1792-1867) és una reacció contra l'escepticisme i el va caracteritzar com un abandonament de la raó en favor del sentiment i la imaginació. D'aquí es deriva l'ús del misticisme, fora de l'àmbit religiós de la mística, per designar aquella doctrina filosòfica, poètica o política que apel.la a un coneixement supraracional, és a dir a un accés intuïtiu de la realitat absoluta.
58. Aquestes pràctiques es poden portar a terme de manera individual en companyia (grup sense col.laboració) o en grup amb col.laboració. De tal manera que en cadascuna d'aquestes situacions, les emocions i sensacions que pugui sentir cadascun dels participants canviarà de manera ostensible en relació a les seves experiències prèvies, expectatives en aquesta pràctica i la seva disposició personal en aquell moment. Per a alguns practicants una experiència d'aquesta mena pot resultar una aventura excitant i per a altres que participen en aquest mateix grup suposa una pseudoaventura que, com a molt, pot arribar a ser divertida.
59. Alberto Olivera; Javier Olivera: "Proposta d'una classificació taxonòmica de les Activitats físiques d'aventura a la natura. Marc conceptual i anàlisi dels criteris escollits", a: Apunts d'educació física i esports, Barcelona, dossier monogràfic que apareixerà el juliol de 1995 (on s'inclou aquest treball).
60. Cfr. Jean-François Thirion: "*Courant socio-culturels passés, récents et futurs et leurs conséquences au niveau des secteurs de professionalisation aun sein des activités pshysiques et sportives*", a: *Pratiques Corporelles* (revue de la SFERPM), 86, març de 1990, París, pp. 11-13.
61. La salut i les despeses sanitàries són temes molt preocupants en les previsions pressupostàries dels estats moderns i es comprova que la prevenció de les malalties modernes és més barata que la curació dels desequilibris produïts per aquestes. Els presidents nord-americans John Kennedy i Jimmy Carter van recolzar decididament aquests moviments durant els seus mandats.
62. A Espanya aquesta campanya estatal es va promocionar el 1968 sent Delegat Nacional d'Educació Física i Esports Juan Antonio Samaranch amb el lema "Contamos contigo".
63. Julián Miranda: *Cultura y cultura corporal. Desarrollo y sentido cultural de la actividad física comercializada,* tesi doctoral, Facultat de Pedagogia, Universitat de Barcelona, 1989.
64. El 1903 es va crear el "*The most perfectly developed man in America*", el 1940 se celebra el primer concurs de *body building* i el 1943 se separen oficialment l'halterofília i el culturisme. Els anys 60 el culturisme era un grup tancat que és conegut per al gran públic gràcies al cinema, l'actuació dels culturistes (el més conegut va ser Steve Reeves) a pel.lícules de temes bíblics i mitològics la dècada anterior com Hèrcules, Samsó, Maciste, etc. va popularitzar aquesta activitat. Poc després apareix la promoció de les arts marcials per part de la indústria cinematogràfica: Bruce Lee, Chuck Norris, etc., on la musculació, la destresa tècnica, la concentració i l'aspecte físic és vital per triomfar, el culturisme en el seu vessant estètic així com la preparació física de caràcter muscular torna a estar de moda. Als anys setanta gràcies a figures com Arnold Schwartzenegger es consagra el culturisme internacionalment, el qual s'obre decididament a la societat, adopta un enfocament competitiu i s'esté extraordinàriament entre la població. A la dècada següent, aquesta pràctica es preocupa més pel *fitness* que en èpoques anteriors, apareixen revistes específiques, reportatges periodístics i el seu ús torna a expansionar-se de manera notable per la moda corporal basada en el narcisisme postmodern, el cinema en els temes de ficció (la sèrie *Rambo*, pel.lícules sobre el Vietnam, etc.) i per l'ascens de la tecnologia.

65. Aquest concepte va ser encunyat i desenvolupat pel filòsof de cultura mixta espanyola i hindú Salvador Paniker (Cfr. Salvador Paniker: Ensayos retroprogresivos, Kairós, Barcelona, 1987), el qual l'entén com un període caracteritzat per un retorn a les fonts primigènies i un avanç simultani.
66. Sent els autors més representatius els següents: Gordon Murray i els seus treballs entorn al "nen davant de la personalitat adulta", Henry Murray i els seus treballs sobre les "necessitats humanes", Carl Rogers i les seves consideracions sobre "la persona de funcionament cabal" i Abraham Maslow i els seus treballs sobre "necessitats inferiors i superiors" o "l'autorrealització" (cfr. Nicholas S. Di Caprio: *Teoría de la personalidad,* Nueva editorial interamericana, Mèxic, 1976).
67. Als anys seixanta es defineix el moviment americà (Esalen, Califòrnia) com el primer grup que promou el Moviment del potencial humà, el seu òrgan d'expressió serà la revista *Journal of Humanistic Psychology* (cfr. Julián Miranda, *op. cit. 1989).*
68. Jostein Gaardner: *El mundo de Sofía. Novela sobre la historia de la filosofía,* Siruela, Madrid, 1994, pp. 167-169.
69. L. Colin; J.M. Lamaitre: *Le potenciel humaine*, Edit. Universitaires, París, 1975.
70. A. Ancelin; A. Schützenberger: *Le corps et le groupe,* Privat, París, 1977.
71. J.M.Z.: "Ya no hay secretos", a *El País,* Madrid, 5 de desembre de 1993, pàg. Negocios, 15.

Vincenzo Padiglione,
Universitat de Roma La Sapienza.

DIVERSITAT I PLURALITAT EN L'ESCENARI ESPORTIU*

Resum

L'article replanteja les definicions clàssiques d'esport a partir de l'anàlisi de les transformacions en l'escenari esportiu contemporani, amb especial referència als denominats "esports extrems", esports californians i esports ecològics. Es posa de relleu el fet que els esports són cada cop més heterogenis i sobretot més diversos internament, la qual cosa dificulta qualsevol intent de conceptualització basat en criteris rígids. L'escenari esportiu constitueix una font permanent de varietats culturals, potser el principal imaginari de les alteritats possibles avui, la qual cosa: els esports occidentals, al cap d'un segle d'hegemonia, tendeixen a perdre la seva hegemonia original. El nou escenari, tan ric en diferències, serà segurament més apte per a la recerca etnogràfica i per a la comparació antropològica.

Paraules clau: **antropologia de l'esport i del joc, escena esportiva, esports extrems, esports californians, esports ecològics, esports ètnics, diversitat, heterogeneïtat i pluralització dels esports, sincretismes esportius, etnografia.**

Introducció

Les coses no semblen estar del tot al seu lloc dins l'escenari esportiu. Aquesta reflexió vol desafiar tot aquell qui vulgui oferir una imatge homogènia de l'esport, bo i assumint-lo com una categoria descomptada, convertint-lo en un camp estructurat per principis inoxidables ("els suprems ideals i valors de l'esport"), mostrant-lo com un fenomen previsible, en tant que orientat en el seu desenvolupament per tendències ja identificades. La hipòtesi que voldria sotmetre a consideració és que avui els esports son sobretot diversos, en el sentit que la seva diversitat interna sembla ser cada cop més visible i significativa que la seva homogeneïtat. Ja no em semblen defensables —si és que ho van ser algun dia— els discursos unificadors, ni tampoc comparteixo l'afirmació que trobem escrita en un diccionari autoritzat: "Esport és un substantiu que no cal traduir, perquè s'entén perfectament tant a Austràlia com a Alaska, tant al Japó com a la Patagònia. Es una paraula que si es tradueix perd gran part de la seva eficàcia" (Enrile 1977).

Pensar les diferències esportives

Però com mostrar la debilitat dels discursos unificadors? Com posar en evidència la pluralització de les formes esportives? Com evitar caure en la trampa d'una categoria *passe-partout*, bo i aconseguint pensar l'efervescència i la diferència com a dispositius generadors interns a l'univers de les pràctiques esportives? Cal segurament articular la reflexió a diversos nivells, tot assenyalant la presència de múltiples indicadors.

a) En primer lloc convé recordar la impossibilitat de reduir l'univers de les formes i de les pràctiques esportives a una única ideologia de fons. Com s'ha fet evident en el curs de la història d'aquest segle, s'han alternat concepcions totalitzadores i antitètiques sense que cap ideologia política de l'esport aconseguís conquerir una hegemonia duradora (Hoberman 1988). Em complau pensar que això s'ha degut no sols a la creixent autoreferencialitat de l'esport, característica dels fenòmens socials totals que tendeixen a esdevenir ideologia per si mateixos (Padiglione 1994), sinó també a la presència d'una pluralitat d'esports diversos, com un gran parlament democràtic, que hauria estat ardu sotmetre a un comú denominador ideològic. En un altre lloc he subratllat que l'efervescència de l'escena esportiva, capaç de produir esdeveniments-resultats alhora previsibles i inèdits, seria nul.la si no fos amplificada per una continua polisèmia. Al si de l'escena esportiva, de fet, es confronten, sense que s'arribi mai a una resolució definitiva, valors i models interpretatius oposats:

"En l'esport es pot veure una natura humana aviada vers un progrés il.limitat (el rècord) o bé els continus límits amb què es troba. Es pot atribuir l'èxit esportiu a la cultura, a l'educació, a l'entrenament, o bé al patrimoni genètic, a la raça, a la naturalesa. Es pot veure en l'esport només el conflicte o només la solidaritat, la voluntat individual de potència o la necessitat de socialitat, el *show* meritocràtic o el joc de la fortuna, el vitalisme que ens regenera o bé l'inútil dispendi d'energia, la construcció d'una realitat racional o un gresol d'il.lusions irracionals... Aquest i altres models interpretatius no divideixen el món esportiu en grups contraposats, sinó que fan part de l'imaginari comú. Hi alludeixen constantment jugadors i públic. Estan tots junts en el nostre cap, per ser emprats a fi de donar sen-

* L'article és una versió resumida d'un text inèdit de l'autor. Ha estat adaptat i traduït al català per Carles Feixa.

tit a les variades situacions que l'efervescència esportiva crea contínuament... L'esport constitueix, doncs, un comentari continu sobre la vida i l'experiència quotidiana, perquè té la capacitat de produir uniformitats (regles que homologuen) i diferències al si de localitzacions definides" (Padiglione 1994).

b) El segon indicador es pot identificar en l'escassa credibilitat dels models evolutius que cerquen de verificar en l'esport les transformacions experimentades per altres fenòmens socials. Així, segons Guttman (1978), l'esport s'hauria racionalitzat i burocratitzat. Em sembla difícil admetre la generalitat d'aquesta tendència donat que, per exemple, els esports definits per Pociello (1987) com californians (*free-climbing, surf*, ala de pendent) mostrarien precisament el contrari: una creixent preferència per pràctiques individualistes i poc regulades, l'exaltació del risc i de l'aventura en empreses que ofereixen no adversaris humans com una naturalesa volgudament imprevisible i hostil. En un altre lloc (1990) he cercat de posar en evidència com és de ridícula la tesi de la secularització: "enfront altres institucions de la modernitat, l'esport destaca com una de les que manté viva una tensió màgico-religiosa i ha vist la recuperació i la valoració dels rituals" (sobre la dimensió ritual de l'esport vegeu Augé 1984; Bromberger 1984, 1989; Dei 1992; Padiglione 1984, 1990, 1994).

Crec que es pot afirmar que els esports s'estan multiplicant, però en la seva difusió no segueixen una sola direcció. No és cert que només tinguin èxit els esports lligats al consum i a l'espectacle. Cada cop hi ha més pràctiques esportives, més o menys agonístiques, que tenen per escenari deserts i muntanyes, lluny del clamor del públic i de l'ull de la televisió. Penso, per exemple, en l'abast assolit els darrers decennis per les proves de trèkking i *endurance*. Tampoc no seria correcte imaginar un model cultural hegemònic referit només als esports californians ecologistes, donat que també és forta la presència de les arts marcials i dels jocs d'equip de difusió planetària. En substància, el poble dels esportistes ha augmentat a desmesura, però les seves preferències no són ni uniformes ni del tot previsibles. Tot això ens hauria de dur a abandonar la lògica de les tendències evolutives que quotidianament descobreixen alguns sociòlegs, per tal de reconèixer la copresència de tendències contraposades: una pluralització de les concepcions, de les pràctiques i de les experiències esportives, que ja no poden ser considerades i analitzades com un conjunt unitari sinó com a universos distints que reclamen aquells aprofundiments particulars i aquelles metodologies específiques (com l'etnografia) que s'utilitzen per abordar l'alteritat cultural.

Way out. Paul Martin. França. Foto Sport 94.

La mateixa suggestiva lectura històrico-psico-sociològica elaborada per Elias i Dunning (1992) presuposa una homogeneïtat que es troba lluny d'haver estat verificada. Som encara lluny d'atribuir als esports en general una funció catàrtica o un rol civilitzador que hauria fet els nostres "impulsos" més mansos que els d'altres cultures. Pel que fa a la retòrica dels estils expressius i a l'eloqüència del cos, caldria distingir almenys entre esports calents, que preveuen la posta en escena d'emocions intenses i transparents (la mirada desafiant del púgil), esports tebis, que utilitzen les emocions per subratllar els passatges (l'alegria del futbolista després del gol), i esports freds, que en cada fase del joc imposen compostura i control emotiu (la màscara del genet de *dressage*). Si bé no nego en principi validesa als processos d'abstracció, subratllo que en aquesta fase de pluralització de les formes i les experiències esportives les generalitzacions semblen improductives: es corre el risc de considerar els esportistes com un grup ideològic en comptes de recordar que en la majoria dels casos s'és esportista només en la mesura que s'ha optat per practicar un esport particular.

c) Amb el tercer indicador voldria assenyalar que no s'ha verificat l'anunciada desaparició dels esports ètnics. Al contrari, contínuament observem la represa de jocs populars, de competicions tradicionals (per a una ressenya sobre Itàlia, vegeu Dini & Magrini 1966). Aquests esports conviuen i es reprodueixen junt amb esports de difusió mundial. Cada cop

són més nombroses les comunitats que reinventen les tradicions, recuperen jocs populars, curses de berebers, carrosses històriques, torneigs i altres, demanant consell a l'antropòleg —com m'ha succeït— per tal que identifiqui a posteriori els nexes filològics amb la cultura local. Els esports particularistes no es contenten amb el seu espai marginal, no sobreviuen en la resistència o com a meres supervivències, sinó que formen part d'identitats culturals agressives, de conquesta d'hegemonia i d'universalitat. Vegeu el cas de la pilota basca, que en les Olimpíades de Barcelona era present entre els esports de demostració. Si en el futur es tornessin a celebrar unes Olimpíades a Roma, penso que no serien pocs els jocs populars que demanarien de ser promoguts al rang d'esport de demostració, per exemple la *istrupa*, una antiga lluita entre pastors sards que ha observat els darrers anys una interessant represa.

d) El quart indicador seria la gran variabilitat (regional, social, generacional) d'una mateixa pràctica i els sincretismes esportius que es produeixen. Els esports més populars difosos mundialment no són acceptats sense manipulació per part d'aquells que els utilitzen localment. Es força conegut entre els antropòlegs el cas del criquet jugat com si fos una guerra simulada per part dels trobiandesos (vegeu el suggestiu film etnogràfic *Trobiand Criket: An Ingenious Response to Colonialism* i el comentari de Taussing, 1993). Em complau recordar els partits de pilota de la meva infantesa, les interminables discussions sobre les regles del jocs, regles de vegades improvisades i negociades en cada moment. Entre el joc de la pilota organitzat per la Federació i el practicat pels nens al carrer hi poden haver significatives diferències culturals, que cal no oblidar. Un esport, si bé estructurat per regles, valors i escenaris simbòlics, sempre pot ser manipulat de manera lúdica i conscient per part de grups socials i realitats locals. Al capdavall, es pot crear un món coherent en si mateix alterant, no la realitat, sinó un altre món inventat, un altre joc (en aquest cas el futbol oficial).

e) El cinquè indicador subratlla l'existència de móns culturals distints que conviuen sota la mateixa etiqueta: una gran diferenciació (concepcions, sabers, pràctiques, experiències) al si d'una mateixa disciplina. Una mirada propera i etnogràfica permet de copsar i evidenciar una pluralitat de pràctiques amb estils i significats diversos, per exemple en la cultura del cavall (cfr. Gianoli, 1981; Padiglione, 1984; Lawrence, 1982; Barclay, 1980). La terminologia assenyala, per exemple, diferències rellevants entre esports eqüestres i hípica. Però un examen detallat ens permet de distingir diverses subdisciplines: galop, *corse di provincia*, *caroselli storici*, trot, atac, cacera de la guineu, *volteggio*, *dessage*, polo, salt d'obstacles, *coss*, *endurance*, turisme eqüestre, rodeo, etc. Totes aquestes subdisciplines esportives referents al cavall difereixen significativament sobre la base dels següents factors de variabilitat: institucions implicades, marcs (ocasions, regles i context d'exercici), pertinença social dels esportistes, races equines implicades, habilitat eqüestre reclamada al cavall i al genet, costos de la pràctica, argot, tradicions i símbols pol.laritzants, centralitat de l'acció del genet, del cavall o del binomi.

Exercicis sobre una definició

Per pensar la creixent diferenciació al si de l'univers esportiu pot ser útil reflexionar sobre problemes de definició conceptual. Què és l'esport, quins fenòmens han de ser inclosos i quins altres han de ser descartats, és un problema que ocupa quotidianament els dirigents esportius i la gent corrent. El fet és que ja no resulta operativa la noció clàssica d'esport com a "competició física lúdica". Els seus tres elements constitutius (joc + competició + habilitat física) apareixen radicalment alterats, donat que resulta aleatori el dèbil nexe classificatori d'una "semblança de família" (cfr. Blanchard & Cheska, 1986; De Sanctis, 1994). Si provem a descompondre la definició d'esport que he proposat en un altre lloc ("Una activitat lúdica, basada en regles, que presenta una estructura relacional de tipus competitiu que exigeix alguna forma d'habilitat física") hauria de resultar evident que no aconsegueix incloure la varietat de les formes i de les expressions esportives que l'experiència etnogràfica posa avui de manifest. Anem a pams.

I. L'esport és una activitat lúdica, basada en regles...

Quan el meu fill tenia cinc anys, el vaig inscriure en un curset de natació en una piscina de Roma. Ell no ho havia demanat ni es va divertir massa, perquè l'obligaven durant una hora sencera a recórrer el llarg de la piscina avant i enrere per tal d'aprendre, el més ràpid possible, els diversos estils. La seva mare i jo li havíem imposat la natació perquè pensavem seria bo per la seva salut. Feia esport, el meu fill Mario, nedant en aquella piscina? La seva activitat no era ni voluntària ni lúdica, i tanmateix fóra ridícul no qualificar-la d'esportiva. Per entendre què ha succeït cal tenir en compte una nova realitat. Els discursos, el compromís personal, els plaers mateixos de molts esportistes s'han desplaçat del joc efectiu als preliminars, als durs entrenaments. D'aquesta manera, alguns esports han experimentat una redefinició i altres han nascut deixant que el pavelló i el parc públic, llocs d'entrenament, constituïssin en tot i per tot l'escena esportiva.

Aquest fer-se treball d'algunes pràctiques esportives es verifica en l'obsolescència de la distinció entre afeccionat i professional en molts esports, al temps que es difonen ambients lúdics i metàfores esportives en el món del

treball i també, en camp científic, es recorre al joc i a les seves formes per representar estratègies i complexitats de la vida quotidiana. Es pot afegir a aquesta "bella" confusió categorial, que Geertz denomina "gèneres confusos", una redefinició de l'esport com obligació escolar, activitat necessària i de socialització, pràctica saludable, dietètica, etc. D'aquesta manera es duu a terme una petita revolució en el camp de les notivacions que ha d'acomplir una activitat esportiva. Aitals motivacions no poden certament esclarir-se evocant genèricament l'atmosfera lúdica, amb la seva aura de misteri i d'insensatesa, el plaer intrínsec, autogeneratiu, el predomini del valor expressiu respecte a aquell instrumental. L'activitat lúdica ha perdut en l'esport la seva centralitat definidora, al seu lloc s'hi afirmen una pluralitat d'experimentacions socials i culturals que als nostres ulls apareixen constitucionalment dèbils i híbrides només perquè son externes a la lògica de les interpretacions corrents.

Així mateix, em sembla útil recordar que ha explotat recentment a Itàlia una violenta polèmica, seguida de moltes manifestacions públiques. Alguns ambientalistes i animalistes, interns al món esportiu, han criticat al CONI (Comitè Olímpic Nacional Italià) per acollir la Federació de caça, oferint-li una legitimitat cultural i moral d'esport, així com sucoses subvencions (uns 10 bilions de lires) provinents del *totocalcio* (travessa). Els ambientalistes diuen que la caça no és un joc, ni un esport, perquè en ella no hi ha aquella actitud fonamental de respecte vers l'adversari que imposa l'ètica i/o l'etiqueta esportiva. "Digueu-li a la perdiu i a l'ànec que l'important és participar!", repeteix un eslògan animalista. Cal recordar que l'esport a l'Occident (Mandel, 1986) s'identificà durant molt de temps amb les pràctiques venatòries (a més de les eqüestres) que precisament avui corren el risc de ser excloses perquè ja no són idònies. Es cert que si posem la perdiu o el senglar al nivell de l'adversari humà d'una competició esportiva, seria difícil aconseguir el seu consens. A menys de recórrer a astúcies com les dels grecs que esquitxaven amb aigua el mussol perquè fes un gest que es pogués interpretar com a consens al sacrifici. El que vull dir és que el problema del consens i del respecte per l'adversari no només afecta els caçadors sinó també els genets i potser a molts altres. De fet és difícil provar i fins potser imaginar que també el cavall muntat es diverteix. Radicalitzant l'actitud animalista es podria plantejar de bandejar totes aquelles activitats esportives en que s'opera algun protagonisme manipulatiu en ambients naturals. No només penso en la pesca, sinó també en l'alpinisme que pot torbar els nius dels rapaços, com molts ambientalistes han fet notar polèmicament. Si a més es té en compte que la *deep ecology* està elaborant una ètica ambientalista en que caldria atribuir drets també als factors abiòtics, com les pedres, el vent i les muntanyes, es fa evident que s'està configurant un conflicte cultural entre pràctiques, disciplines i concepcions esportives radicalment diverses.

II. L'esport és una activitat... que presenta una estructura relacional de tipus competitiu...

Llegeixo en un número de 1994 de la revista *No Limits World*, dedicada a l'extrem, exemples de campions que tenen la intenció de desafiar-ho tot i sobretot a si mateixos:

"Hans Kammerlander, el sudtirolès que ha escalat totes les muntanyes del món i que ha pujat quatre vegades durant un dia al Cervino; Maurizio Zanolla, conegut com 'Manolo', que amb la punta dels seus dits ha repetit en ascensió lliure les vies més difícils obertes per escaladors amb cordes i mosquetons i n'ha obert de noves, pujant com un gat màgic sobre tots els monuments d'Itàlia; Umberto Polizzari i Francisco 'Pepín' Ferreras Rodríguez, que des de fa anys es persegueixen ascendint sempre més fons, fins a l'abisme, amb només l'aire que poden emmagatzemar en els seus pulmons; Bruno Peuyron, que amb un catamarà de vela ha aconseguit fer la volta al món en 79 dies, un menys que Phileas Fogg, protagonista de la cèlebre novel.la de Jules Verne."

Com definir aquests comportaments si no com a pràctiques esportives, certament *sui generis*? No es pot negar que la competició hi és representada. Però amb qui es competeix? On són les regles a les que han d'atenir-se els adversaris? Notem de seguida que les normes universalistes, les regles del joc estables, conegudes per tothom, no semblen preexistir a l'acció sinó que són autogenerada de forma particularista mentre l'acció es duu a terme. *Performances* esportives autopoètiques, doncs, que produeixen normes i localitzacions particulars imposant-los a eventuals contendents futurs, sense disposar al seu entorn d'un aparell de tècniques i de dirigents esportius. Aquests atletes de l'Extrem, quaquers de la religió esportiva, que odien jerarquies i ritus col.lectius, forneixen un bell desmentiment als que asseguren que la tendència racionalitzadora i burocràtica és intrínseca a l'esport modern. Les pràctiques esportives semblen exercitar-se en una experimentació intensa i creativa, una redefinició de formes, prioritats i significats. Neixen pràctiques i concepcions de l'esport basades en la no competició i s'allarga a desmesura la gamma de la variabilitat del conflicte esportiu. L'havíem conegut quan dramatitzava per simulació una forma de relació social concreta: el dol (home *vs* home), la batalla (grup *vs* grup), la predació-caça (home *vs* animal). Avui a aquests tipus de conflicte esportiu que perdura amb èxit s'hi afegeixen altres formes de màxima extroflexió ecològica (el desafiament de l'aventura, contra el món i la naturalesa hostil) així com de màxima introflexió (el desafiament a si mateix, contra la pròpia imatge corporal).

"Curiosament, mentre les dimensions del món s'estan reduït progressivament gràcies a la difusió dels transports supersònics i de les telecomunicacions instantànies, l'individu fa de si mateix el propi camp d'exploració. Allà on s'inicia el món finit, comença la introspecció de les sensacions-límit, l'exercici pràctic d'una intensitat que s'assembla a l'antic nihilisme i a l'ingestió d'al.lucinògens... Confondre, identificar el cos propi, individual d'una persona amb el món propi del seu habitat o, millor encara, fer coincidir l'hàbit i l'habitat, vet aquí l'excés dels que van a la recerca d'una comunicació total... com si la simulació de vol portés, com el vol real dels esports extrems, a una mateixa caiguda del cos, una caiguda a vista, com en certs vertiginosos malsons en que no es para de precipitarse" (Virilio, 1991).

A més de la combinació Jo-Món que es dóna en els esports extrems, ecològics i californians, existeixen també pràctiques esportives en que es presenta, amb l'objectiu principal i explícit de tot compromís agonístic, la localització i resolució d'un conflicte intrapsíquic i psicosomàtic. Es el cas de tants esports tècnico-combinatoris, estètics o per discapacitats, en que s'accentua el valor del *trainnig* enfront al valor del resultat agonístic. Aquest fer visible i explicable mitjançant sabers i tècniques una desharmonia interna, un desencís psicològic o psicosomàtic, un conflicte dramatitzat, representable sobretot sota formes de competició, té importants conseqüències en el pla de les mentalitats i, clarament, incrementa de manera rellevant les formes de competir pluralitzant les motivacions i les reinterpretacions possibles de la pràctica esportiva (d'altra banda en evident direcció psicoterapèutica).

Però els molts casos d'introflexió del conflicte esportiu no ens han de fer creure que aquesta orientació constitueix avui una tendència hegemònica. Representa en realitat un de tants fronts d'expansió de la competició esportiva, que s'ha dilatat vers totes les direccions dramatitzant sabers i tècniques antigues i modernes. Ara per ara, sembla difícil trobar un camp d'activitat humana que no es representi sota la forma de competició amb premi. Un escenari tan variat corre clarament el risc de fer desaparèixer el sentit unitari i específic del conflicte esportiu. N'és un exemple la vicissitud que està travessant la mateixa idea de rècord. Pal de paller de l'esport modern (Guttmann, 1978), si per una banda el rècord manté tot el seu esplendor identificant el màxim èxit desitjable en tant que sublimació de l'adversari, ha de resistir, per altra banda, continus atacs a la seva credibilitat. La noció de rècord, entesa com un avenç gradual, participa originalment d'una idea lineal, unívoca i progressiva de la història, identifica una millora objectiva. Però quan avui observem la multiplicació de les disciplines esportives i la seva combinació en solucions infinites que exalten petites diferències o connexions, la història dels records esportius s'assembla cada cop més al Llibre *Guiness* dels Rècords, on n'hi ha prou de tenir una bona idea i perseguir-la amb passió per restar immortalitzat (Mandel, 1986).

D'aquesta manera atletes i dirigents esportius, encara que siguin portadors d'una història lineal i progressiva, en realitat truquen contínuament les cartes al multiplicar a desmesura les ocasions i les regles de producció de rècords; mentre procedeixen amb l'acostumada cerimonialitat, es rodegen d'aventurers i *clowns* de l'esport (com els atletes de l'Extrem) que implícitament se'n riuen d'ells, fent-se portadors d'un món extravagant i d'una història del tot relativista. L'escena esportiva resta fatalment ambigua, corre el risc de confondre's amb la transmissió de diversions (vegeu les competicions més estranyes que es retransmeten a la televisió). Els atletes de l'extrem, amb els seus números originals i especialitzats, les gestes dels quals apareixen tan emfasitzades pels diaris, no ens recorden els millors artistes de circ (cfr. Padiglione, 1986)? Recordo haver llegit sobre Il Manifesto un comentari de Massimo De Feo que criticava l'expulsió de Ben Johnson, indicant amb sagaç ironia que "a un acròbata o a la dona canó no se li fa l'antidopatge".

III. L'esport és una activitat... que requereix alguna forma d'habilitat física

Resta encara una seguretat en la definició de l'esport. Aquesta activitat pot no ser competitiva, pot ser ambigua pel que fa al seu valor lúdic, però certament ha de mostrar una certa eficàcia en el moviment, una certa habilitat en el gest. Però fins i tot aquest eix de la nostra idea d'esport està sotmesa a tensions. D'això en vaig tenir una percepció improvisada, fa alguns mesos, a l'Escola de l'Esport, quan vaig saber que entre les federacions esportives nacionals associades amb el CONI n'hi han que agrupen els afeccionats a les dames i al *bridge*. Però el *bridge* és un esport? Si més no, ho és per al CONI. Les raons d'aquest inseriment podrien ser amb probabilitat d'ordre pràctic, com succeeix sovint a Itàlia. Però confirma el fet que aquesta definició d'esport fa aigües per tots cantons o bé és el resultat d'una continua negociació social que en modela i n'exalça els caràcters. Si les dames i el *bridge* han entrat al CONI, aviat els afeccionats a altres jocs sedentaris d'estratègia es reuniran en federacions i demanaran de ser acceptats. Serà interessant verificar si de fet adquiriran l'etiqueta d'esport també aquelles competicions l'acció de les quals està fortament (explícitament) mediada pel pensament: el gest concret que segueix el moviments dels daus o de les cartes, també precís i refinat, viu als marges de l'interès lúdic en tant que no semblaria tenir el poder d'alterar els punts? Es podria pensar que avui existeixen les condicions perquè

s'atenuï aquella neta distinció entre jocs d'habilitat física i jocs d'estratègia intel.lectual; oposició que s'alimentava en d'altres pol.laritats contrastants, com ment-cos, intel.lectualitat-fisicitat, acció-pensament, etc., tan volgudes al moviment esportiu que professava la desculturació, la desimbolització del gest, o que admetia en boca de De Coubertin que l'esport era "l'art de produir el pura sang humà". Avui aquestes dicotomies i potser també aquestes posicions semblen en crisi. Es treballa més a reduir els nexos que a emfasitzar les contraposicions.

Conclusió

D'aquestes exploracions provisionals sobre els problemes creixents que posa la definició de l'esport, em sembla que n'emergeix una evidència. Els tres components de base (joc, competició, habilitat física) identifiquen nocions que reclamen necessàries historitzacions. De fet han estat objecte d'una intensa experimentació que n'ha enriquit i transformat el camp semàntic. La mateixa noció d'esport, que requeria la presència simultània d'aquests tres components, ha estat deconstruïda, per la qual cosa ja no és possible ni suficient referir-se a un o dos components per legitimar una pràctica com esportiva, en tant que les "semblances de família" pressuposen que hi hagi una acord substancial sobre què és competició o sobre la centralitat de l'habilitat física. Aquesta deconstrucció en acte reflecteix i al mateix temps estimula la creixent heterogeneïtat interna del fenomen esportiu. En la perspectiva antropològica, em sembla evident un primer efecte: els esports occidentals, al cap d'un segle d'hegemonia, tendeixen a perdre aquella rigidesa definitòria, aquella peculiaritat o excel.lència, que els feien poc comparables amb els jocs populars i amb altres competicions tradicionals. El nou escenari, tan ric en diferències, serà segurament més apte per a la recerca etnogràfica i per a la comparació antropològica.

Bibliografia

AUGE, Marc (1983) "Il calcio e la follia", in *Prometeo*, feb-april: 46-53.

BARCLAY, H.B. (1980) *The Role of the Horse in Man's Culture*, Londeon, Allen.

BLANCHARD, Kendall; CHESKA, Alyce (1986) *Antropología del deporte*, Bellaterra, Barcelona.

BLOMBERGER, C.; HAYOT, A.; MARIOTTINI, J.M., "Allez l'O.M.! Forza Juve! La passion pour le footbal à Marseille et à Tourin", in *Terrain*, 8.

BLOMBERGER, Claude (1989) "Pour une ethnologie du spectacle sportif", in MICHON B., ed., *Sports et Sciences Sociales*, Strasbourg.

DAL LAGO, A. (1991) *Descrizione di una battaglia. I rituali del calcio*, Il Mulino, Bologna.

DEI, F. (1992) "Calcio: una prospettiva antropologica", in *Ossimori*, sett., 1: 7-31.

DE SANCTIS, P. (1994) *Antropologia e Gioco*, Liguori, Napoli.

DINI, V.; MAGRINI, F. (1966) *Gli antichi sport e giochi popolari nel foklore delle manifestazioni italiane*, Civitas Arettii, Arezzo.

ELIAS, N.; DUNNING, E. (1992) *Deporte y ocio en el proceso de civilización*, FCE, México [1987].

ENRILE, E., Ed. (1977) *Dizzionario dello sport*, Paoline, Milano.

GIANOLI, L. (1981) *Il cavallo e l'uomo*, Longanesi, Milano.

GUTTMANN, Alan (1978) *From Ritual to Record. The Nature of Modern Sports*, Columbia University Press, New York.

HOBERMAN, J.M. (1988) *Politica e sport*, Il Mulino, Bologna.

LAWRENCE, E.A. (1982) *Rodeo. An Anthropologist Look at the Wild and the Tame*, The University of Tennesse Press, Knoxville.

MANDELL, Richard D. (1986) *Historia cultural del deporte*, Bellaterra, Barcelona.

PADIGLIONE, V.; CANEVACCI, M.; PANUNZIO, M., eds., (1984) *Lo sport tra natura e cultura. La construzione sociale dell'agressività, della competizione e della solidarietà nello sport*, Guida, Napoli.

PADIGLIONE, Vincenzo, Ed. (1986) *Gente del Circo. Bestiari ed altra umanità*, Armando Armando, Roma.

PADIGLIONE, Vincenzo (1990) "Dell'efervescenza cognitiva", *Scuola dello Sport*, 20: 32-38.

PADIGLIONE, Vincenzo (1994) "Antropologia de l'esport", *Quaderns de l'ICA*, 1, Barcelona: 85-97.

POCIELLO, C. (1987) "Un nouvel esprit d'aventure: de l'écologie douce à l'écologie dure", *Esprit*, 125: 95-105.

TAUSSING, M. (1993) *Mimesis and Alterity: A particular History of the Senses*, Routledge, New York.

VIRILIO, P. (1991) "La moda degli sport suicidi", *Leggere*, 33: 5-8.

Dr. Carles Feixa,
Professor titular d'Antropologia Social de la Universitat de Lleida.

L'AVENTURA IMAGINÀRIA. UNA VISIÓ ANTROPOLÒGICA DE LES ACTIVITATS FÍSIQUES D'AVENTURA A LA NATURA

Resum

Les activitats físiques d'aventura a la natura han tendit a analitzar-se, fins ara, des de la perspectiva de la praxi. Aquest article posa l'èmfasi en la perspectiva del discurs: es manté que la identitat diferenciada dels denominats esports d'aventura no prové dels seus aspectes pràctics o materials, sinó de la seva dimensió imaginària o simbòlica. L'aventura apareix com una escenografia per a la gestió controlada de les emocions, en que les accions se subordinen a les percepcions i el riscos reals als perills imaginaris. En aquest sentit, s'analitzen algunes imatges persistents en els mitjans de comunicació, s'estableixen associacions amb fenòmens com les rutes de lleure dels joves, se subratllen els aspectes rituals que encobreixen aquestes activitats i es clou proposant una anàlisi de l'aventura com a fet social total.

Paraules clau: **esports d'aventura, natura-cultura, emoció, imaginaris corporals, cultura juve-nil, ritual, fet social total.**

Imatges d'aventura

"Quan sents parlar per primer cop dels esports d'aventura, les paraules com risc, velocitat, natura, llibertat, aigua, adrenalina t'envaeixen el cap... Per a alguns ha estat una experiència *light* i massa cara, mentre que per d'altres ha estat un dels dies més emocionants i excitants mai viscuts." ("El Pirineu, paradís dels esports d'aventura", *La Mañana*, 23-4-1995).

Així comença un dels múltiples reportatges sobre els denominats esports d'aventura que sovintegen darrerament en els mitjans de comunicació de casa nostra. La cita delimita, d'entrada, un camp semàntic on es barregen tres visions de la vida i del món: la visió física externa (natura, aigua, velocitat), la visió emotiva interna (risc, llibertat) i la visió química resultant (adrenalina). El reportatge continua relatant les experiències d'una colla d'urbanites després d'una diada fent ràfting o parapent en alguna població de l'alt Pirineu. A cavall entre l'encís romàntic i la moda, es van retratant les diverses dimensions d'aquest "fer l'animal dins un ordre establert" [*sic*] que significa baixar pel riu dins d'una embarcació pneumàtica: "Després d'uns quants quilòmetres de sortejar ràpids, pedres, remar, aplanar-te per esquivar les branques i mullar-te a cadascun dels moviments de la barca, arribes al final del trajecte entre excitat i cansat. Moll fins als ossos, és l'hora de comentar la jugada. 'És al.lucinant', diu algú amb cara més aviat d'espantat. 'Jo m'esperava molt més', diu un altre amb la mateixa cara d'espantat que el seu veí". Però no només fan ràfting: també poden fer marxa a cavall, *hydrospeed*, pònting, *trekking*, descens de barrancs i excursions amb *quads* o amb cotxes 4x4 (anar amb petits vehicles a motor o amb Vitara camp a través o pels camins de muntanya també és un esport d'aventura!). Això sí: "Els que vénen a Lleida a gaudir de la natura i dels esports d'aventura tenen també un altre al.licient: el culinari. Aquí es pot degustar tot tipus de cuina". Potser per això s'acaba la jornada pensant que "val la pena tornar algun dia *a patir saludablement*" (la cursiva és meva).

L'empresa que gestiona aquest gresol d'emocions i sensacions individuals i col.lectives s'anomena precisament Yeti Emotions, que com es pot comprovar és un nom molt autòcton i natural (podria ser, certament, el nom d'una atracció de qualsevol parc d'atraccions de la Bush Company). Això sí, està formada per una colla de joves inquiets: "Tot un organigrama i un seguit de consignes creades per ells i que configuren el seu món. Són gent sana, jove i que es pren la seva feina molt seriosament". La majoria són d'origen urbà i costums cosmopolites, han optat per viure de la natura i han creat una autèntica subcultura que es percep en el llenguatge i les formes de vestir. Si fa no fa, com els *hippies* o neorurals que els van precedir en aquesta aventura d'anar a viure al Pirineu (fins i tot és possible que alguns siguin *hippies* reciclats). Potser per això veuen en els esports d'aventura "una tendència social a fer coses fora del comú i escapar de les grans ciutats, en un intent gairebé desesperat de recuperar el contacte amb la natura". Per no esglaiar al personal, recorden que el risc és més aparent que real, que mai no han tingut un accident greu: "Tot està molt controlat".

L'imaginari simbòlic dels esports d'aventura és present, complexament, en aquest i en d'altres reportatges semblants. Tot el ventall d'activitats posades en un mateix escenari físic i en un mateix univers simbòlic: l'escenari de la natura recuperada, l'univers

de les emocions controlades. La natura com a reclam, com a decorat salvatge, la natura exotitzada: "Al cor del Pirineu, on la gent és 'bona, sana i noble' podreu gaudir d'una gran quantitat de possibilitats per alimentar el temps lliure i la cultura de l'esport", resa un dels prospectes publicitaris d'una empresa de l'Alt Urgell, que ha escollit com a lema: "La Costa Verda del Pirineu. Enganxa't!". Les emocions gestionades, forçades al límit, que remeten a la naturalesa animal de l'home ("fer l'animal dins un ordre"). Discursos turístics, discursos naturalistes. Un ampli ventall de valors simbòlics associats a pràctiques molt diverses però unides per aquest imaginari fortament condicionat per l'esclat de les emocions i del risc. Emocions limitades, controlades, en certa manera fictícies. Riscos provocats, artificials, en certa manera imaginaris. En això consisteix precisament el gran atractiu d'aquestes activitats: es tracta d'una aventura imaginària, experimentada en viu i en directe, però altament tecnificada i prevista, com un viatge en el Dragon Khan de Port Aventura (nom simbòlic!). La diferència és que l'escenari no són unes artificials muntanyes russes sinó unes naturals muntanyes catalanes. Salou i Sort: capitals de l'aventura a la costa i al Pirineu, parcs d'atraccions per als caps de setmana i les vacances de sedentaris urbanites. Però, quines són més "reals" i quines més "imaginàries"? No són el Segre i la Noguera del ràfting una natura reïficada, domesticada? Un dels candidats a l'alcaldia de Sort proposa en el seu programa electoral "adecuar el actual lecho del río, actuando en la presa que impide que los descensos en ràfting desde Llavorsí pasen por Sort" (*La Mañana*, 17-5-1995). Hi ha diferències de naturalesa o només de grau en aquest ampli espectre d'activitats físiques d'aventura a la natura? Quines són les concepcions culturals subjacents a aquests imaginaris d'aventura i natura emergents en les societats postmodernes?

Ràfting-2. Benito Ibáñez. Espanya. Fotosport 94.

L'aventura entre natura i cultura

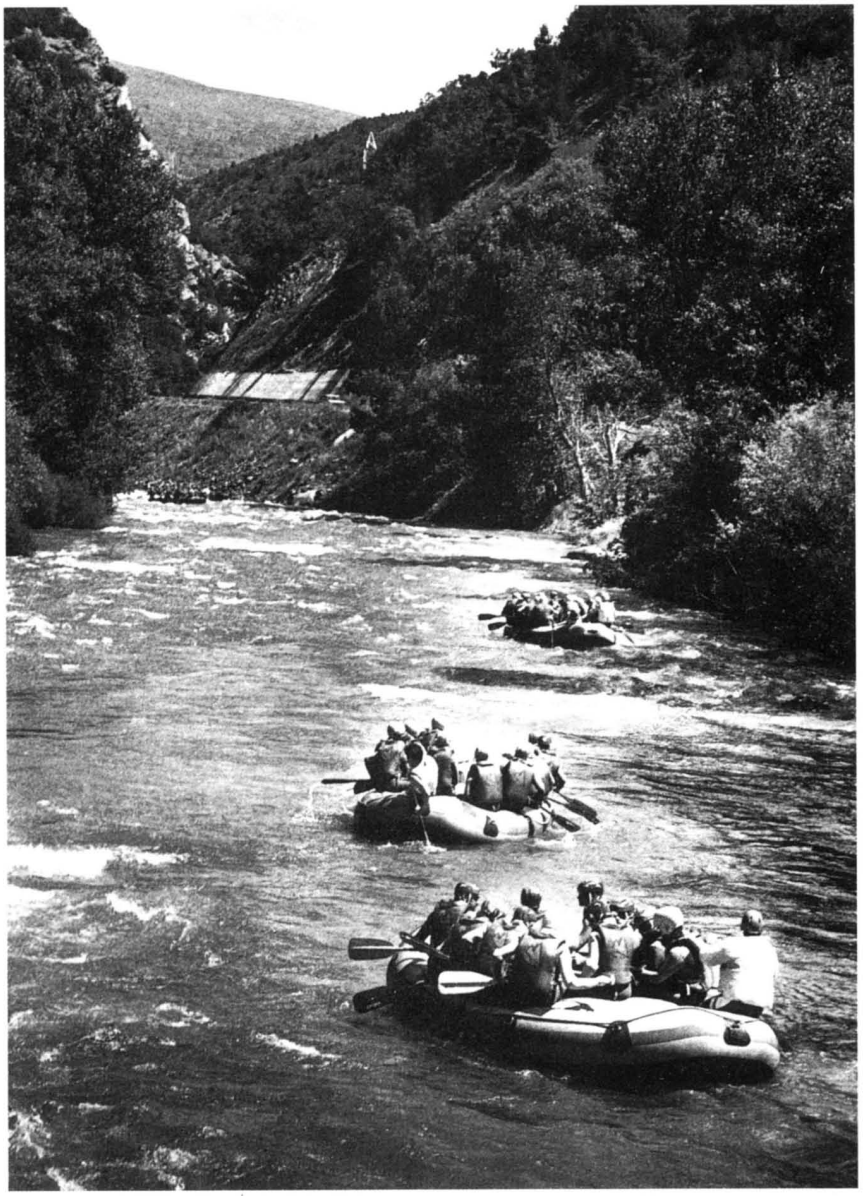
> "La persecución del riesgo o la práctica de actividades físicas arriesgadas se basa en razones ancladas en el cerebro, la psicofisiología del riesgo es una mezcla de neurotransmisores y enzimas en la que se barajan compensaciones y satisfacciones psicológicas" ("Me gusta el riesgo", *La Vanguardia*, 1-4-1995).

El discurs dominant subratlla les arrels biològiques de les activitats físiques d'aventura a la natura, bo i presentant la tendència vers el risc i l'aventura com un fenomen universal. Tanmateix, ni les activitats físiques, ni la natura ni molt menys l'aventura tenen un significat unívoc en el temps ni en l'espai. Cada cultura defineix uns àmbits on les pràctiques corporals, l'entorn natural i la percepció del risc coexisteixen. Però el significat d'aquestes activitats pot ser molt variable. Una incursió per la selva d'Ituri és per a un pigmeu una activitat rutinària, però per al seu veí bantú (i també per al visitant occidental) és una veritable aventura. Descobrir el pol nord fou una experiència única per a les expedicions de principis de segle, mentre era l'avorrida activitat de cada dia per als inuit. Els viatges marítims dels indígenes melanesis eren una activitat arriscada que exigia notable enginy, i que era recoberta de nombroses pràctiques màgiques, però era també una forma d'intercanvi quotidià entre les illes del Pacífic. La baixada en embarcacions pels rius pirenaics és avui una activitat de lleure; però per als raiers de principis de segle era fonamentalment una activitat de subsistència. Fer de pastor dels grans ramats transhumants a la Península Ibèrica era exercir notables destreses físiques a la natura, però no hi havia cap sensació d'aventura; els executius japonesos que acudeixen a la serra de Sòria a guardar ramats creuen que viuran grans aventures, malgrat els riscos inexistents.

En les societats preindustrials el risc físic i el contacte directe amb la natura formaven part de la vida quotidiana, i sovint eren ritualitzats mitjançant pràctiques màgico-religioses. Les emocions corporals es vivien llavors en contextos com la festa, la guerra, la religió o la subsistència, sense que fos possible diferenciar bé

cadascun d'aquests àmbits. Per això no era necessari crear escenografies especials per a la gestió controlada de les emocions. Córrer, nedar, navegar, saltar, aixecar pesos, muntar a cavall, combatre, moure's, han estat sempre formes d'intercanvi corporal de l'home amb la natura, activitats motrius imprescindibles en la lluita per la supervivència. L'únic que ha fet l'esport modern és reglamentar-les i dotar-les d'un sentit competitiu que transcendeix el sentit original, de caràcter productiu, religiós o festiu. La memòria oral recorda, a casa nostra, l'abast de determinades activitats físiques arriscades, com els rais i els jocs infantils, que ningú no qualificaria d'esports d'aventura, malgrat ser exercides en plena natura.

Durant els Jocs Olímpics vaig tenir ocasió d'assistir a les competicions de piragüisme d'aigües braves (nom simbòlic) de la Seu d'Urgell. La destresa dels esportistes baixant pel braç artificial del Segre, la seva simbiosi amb l'embarcació i amb el líquid element, la pacient superació de les portes, l'enginyós moviment dels rems, la lluita contra els corrents i remolins, em van recordar la fusió dels raiers amb el riu (amb aquest mateix riu), la seva habilitat barranquejant (mantenint l'equilibri damunt un o dos troncs), guiant sàviament els rais que ells mateixos havien construït, manejant la ganxa i els rems, superant corrents traïdors, obstacles naturals i artificials, fent del riu la seva vida. Ton del Cugossot, un vell raier de Coll de Nargó, famós per la seva agilitat ("era el més ligero") ens contava les seves aventures damunt les primeres embarcacions que van solcar el Segre: "Havíem d'anar per l'aigua, a cavall de la fusta. És que érem una mica àgils, perquè amb dues fustes, dues bigues posades a cavall, anàvem d'un costat a l'altre del Segre, baixàvem un bocí... Te'n poses una a cada peu i drets damunt de les bigues, sense lligar, barranquejant... Allà sota d'aquell pont que hi ha, en diuen lo tomb del Ramonillo, baixant en lo xabec, hi havia un home que es deia Ramonillo i l'aigua el va empènyer contra la roca i va quedar plegat i es va ofegar..." (Iniesta; Villaró; Feixa, 1991).

Ràfting-3. Benito Ibáñez. Espanya. Fotosport 94.

Durant l'època de postguerra, la majoria dels nois, que no formaven part de cap entitat excursionista ni acudien als campaments del Frente de Juventudes, s'organitzaven ells mateixos nombroses activitats físiques d'aventura a la natura. Un informant que va ser adolescent en un barri de Lleida als anys seixanta em contava el següent: "Durant la meva infància vivíem al carrer. Això et permeteie tremendament funcionar amb la naturalesa. No hi passaven cotxes. El medi ambient hi influïa. Vivíem al devant del castell. Hi havia les cèlebres muntanyetes, on ara és el govern militar, que s'entollae quan plovïe una mica, ondulat. Allí fèiem les nostres cabanyes. Mos dedicàem a caçar gra-

notes. Eres ciutadà de Lleida, però vivies en contacte amb la natura. O sigui que vai fer molt esport. Eren les èpoques de partit de futbol carrer contra carrer, de pedrades contra el Canyeret, contra Santa Maria Magdalena. Es tractave de tirar pedres els uns als altres. I vinga, pedrada amunt i pedrada avall. Fins que algú es feie mal, i tothom tenie que marxar corrents. Funcionae molt a nivell de colles. Tota la gent ere de la meva edat, dels 10 als 15 anys. Hi havie un cap i se citaen els caps per plantejar la batalla. Els territoris on anàvem eren el castell, per barallar-nos amb altres bandes i sobretot per explorar els pous que hi havia, i els túnels, que ara ja no hi són, però llavors eren tota una aventura, a veure si trobaes alguna cosa. I després cap a l'horta, cap al riu, que ja estava tan fastigós com ara, però com que no teníem prou nivell cultural per entendre el que ere la contaminació i tal, ens possàvem a capturar serps o granotes, i les portàem al nostre territori". Les bandes infantils de postguerra perceben la ciutat com un territori per explorar: la natura és present dins l'urbs. El record de l'informant associa aquestes activitats a les pràctiques reglamentades que emergiran als seixanta: "Vaig fer molt esport!" (de fet acabarà sent un destacat esportista). I també ho associa a l'emoció física que transcendeix la rutina: "Era tota una aventura".

I què dir de l'activitat física d'aventura a la natura per antonomàsia: la caça. Es tracta de l'activitat primigènia que va forçar l'home a competir amb si mateix en un ambient natural, a través de la mediació de l'animal. D'una art de subsistència es va anar transformant en una aristocràtica activitat d'aventura a la natura, plenament normativitzada i ritualitzada (vegeu la cacera de la guineu analitzada per Elias, 1992). En les zones rurals peninsulars ha subsistit com activitat de lleure per als pagesos autòctons i d'altres afeccionats (vegeu el ritual de la cacera del senglar a Sardenya, sàviament analitzada per Padiglione, 1989). Les connexions entre caça i esport són originalment més intenses del que sembla (vegeu la concepció de l'esport com a "conducta depredadora atàvica", segons Veblen, 1979, equivalent a la "lluita ritualitzada" de la depredació venatòria). Paradoxalment, la caça pertany avui a un imaginari simbòlic molt allunyat dels denominats esports d'aventura. Per una banda, es tracta d'una activitat considerada poc "moderna". D'altra banda, els seus protagonistes són més aviat adults que joves, més aviat rurals que urbans, més aviat aristòcrates que burgesos. Es usual satanitzar als caçadors com a depredadors del medi, mentre es consenteix els usuaris dels esports d'aventura com a ecologistes radiants. Cada societat té, doncs, les seves formes característiques d'aventura organitzada a la natura; el que canvia és la percepció sobre les mateixes.

L'aventura com a emoció mimètica

> "Les ocupacions durant l'oci permeten per regla general que [els estats d'ànims i les pulsions, els afectes i les emocions] flueixin amb més llibertat en un espai imaginari especialment creat per aquestes activitats, el qual en certa manera duu a la memòria aspectes de la realitat no recreativa... Mentre l'espai permès per a l'expansió dels sentiments minva o es confina en compartiments especials, les activitats recreatives estan dissenyades per invocar directament els sentiments de les persones i per excitar-los..." (Elias, 1992).

"*The Quest for Excitement in Unexciting Societies*" (la recerca d'emocions en societats sense emocions). Aquest és el títol suggeridor que Norbert Elias donà el 1967 a una ponència sobre l'esport i el lleure presentada al congrés de l'associació britànica de sociologia, publicada com a capítol pòstum del seu llibre pòstum (Elias & Dunning, 1992). Es tracta d'un lúcid assaig sobre el paper del lleure en el procés de civilització, que conté moltes intuïcions aplicables als esports d'aventura contemporanis. Per a Elias, l'esport i el lleure compleixen a les nostres societats una funció fonamental de reguladors catàrtics, d'instruments per a la gestió controlada de les emocions. A mesura que avança el procés de civilització, augmenta el control social i l'autocontrol sobre les manifestacions públiques d'una emoció forta, però també augmenta la necessitat de vàlvules d'escapament on aquestes emocions es puguin viure d'una manera simulada. Els rituals religiosos, el teatre, el ball han jugat aquest paper en d'altres societats. En les societats industrials avançades, les ocasions per a un gaudi controlat de les emocions es creen i recreen sobretot en les activitats recreatives d'oci. Elias parla de les activitats de lleure com activitats mimètiques per referir-se a la seva capacitat per transposar les emocions de la vida real en una dimensió irreal, imaginària. Les activitats de lleure susciten emocions relacionades amb les que experimentem en d'altres esferes (alegria i por, odi i compassió), però sense els efectes pertorbadors que la lliure expressió d'aquestes pot tenir en la vida real. La forma d'apaivagar aquestes tensions no és alliberant-les, sinó la producció d'un determinat tipus de tensions, l'augment d'una tensió-emoció agradable. Com en la tragèdia grega, es produeix una catarsi que té determinats efectes terapèutics, car permet als individus experimentar situacions crítiques de manera satisfactòria. Al capdavall, "els esdeveniments mimètics representen un reducte social en el qual es pot fruir donant sortida a l'emoció sense les seves perilloses implicacions socials i personals" (1992).

Com el cinema o els parcs d'atraccions, les activitats físiques d'aventura a la natura recreen aventures mimètiques mitjançant un escenari altament estructurat, encara que sem-

bli salvatge: l'espai i el temps són ordenats físicament i simbòlica (rutes fluvials, llocs d'aterrada, ritmes minuciosament organitzats, etc.); l'entorn social és gestionat per la institució promotora (empresa de serveis, monitors) i pel mateix grup protagonista. El seu caràcter extraordinari reforça aquest paper catàrtic. Coincidint amb la teoria d'Elias, es tracta de fórmules de resolució pacífica dels conflictes, de guerres simulades que converteixen el medi en adversari. La diferència amb altres menes de vàlvules d'escapament és el paper atorgat al cos. Car les activitats físiques d'aventura a la natura entren dins del camp de les cultures corporals contemporànies. Vivim en una cultura que no sap trobar l'equilibri, que valora l'excés per damunt de tot: retem culte al cos, però el convertim en una màquina; es glorifica l'esport, però es fomenta la teleaddicció; prediquem la continència, però valorem la velocitat i el risc.

Fins que el cos em digui prou: aquest és el títol d'un programa de TV3 en que vaig tenir ocasió de participar fa un temps. Era un debat en que es pretenien tractar diversos fenòmens associats al descontrol corporal de la nostra societat: marxa atlètica, marxa nocturna, estrès laboral, i... esports d'aventura. Posar en un mateix cabàs al propagandista del ponting i a l'addicte a la ruta del *bakalao* era certament arriscat, però va permetre comparacions insòlites. Vivim en una cultura que ha restringit les manifestacions públiques d'emoció forta. A mesura que augmenta el control social i l'autocontrol, també augmenten les formes periòdiques de "descontrol", de bogeria simulada. Es pot dir, en aquest sentit, que la marxa té un efecte catàrtic: l'esquizofrènia individual es converteix en salut social. No hi ha una visió harmònica de les possibilitats físiques i mentals del cos humà. Tenim una visió compartimentada del cos: l'important és el rendiment, la productivitat El lleure es converteix en una feina, en una obligació: produir diversió, orgasmes, rècords, adrenalina...

L'aventura com a subcultura juvenil

> "A ver si te das cuenta de que el mañana no existe. Sólo cuenta el hoy. Sólo el ahora. El mañana no existe. A ver si te enteras. Y a ver si tienes huevos y aguantas colgado del viaducto, o ¿tienes miedo, chaval? Tú nunca te has jugado la vida por nada" (*Historias del Kronen*).

Els joves són un dels grups socials que viu de manera més radical aquesta contradictòria cultura del cos: tant la seva ment com el seu cos estan en transició; a més no viuen les restriccions socials en àmbits centrals (treball, poder) sinó en àmbits perifèrics (estudi, lleure). És sobretot en el camp del lleure on cerquen de bastir un espai propi, una representació o simulació de la vida real. En aquest sentit, les macrodiscoteques de les terres de ponent han escollit lemes publicitaris ben eloqüents: "Tot un món" (Big-Ben), "Sensació total" (Wonderful). Diversos autors han posat de relleu els paral.lelismes entre l'escena esportiva i l'escena jove (Sack, 1988; Puig et al., 1987). Malgrat la insistència de la propaganda en el caràcter intergeneracional dels esports d'aventura, el cert és que el discurs s'adreça sobretot als menors de 30 anys. De fet, existeixen notables convergències entre l'imaginari dels esports d'aventura i l'imaginari sobre la cultura juvenil. En ambdós casos hi ha una exaltació del cos i del risc, de la velocitat i l'excitació, de viure el present a tota costa. L'estructura social i la dinàmica espàcio-temporal de l'aventura és molt semblant a la que es pot trobar en diversos imaginaris juvenils, com les rutes de lleure, la conducció d'automòbils o les pràctiques de risc amb les drogues. En tots aquests casos hi ha una simulació de pèrdua de control corporal que correspon a una accentuació del control social dels joves: en certa manera, es tracta d'experimentar sensacions de llibertat i autonomia en el lleure per compensar la creixent dependència social dels joves al si de les institucions.

A *Historias del Kronen*, la pel.lícula basada en la novella homònima de José Ángel Mañas, una colla de joves de classe mitja es dediquen a practicar un seguit d'activitats físiques d'aventura: córrer la marató de bar en bar durant tota la nit, conduir en eslàlom automobilític a grans velocitats en direcció contrària, fer gimnàstica penjant-se de ponts al damunt de l'autopista per veure qui aguanta més, practicar l'escalada lliure en edificis en construcció, etc. En totes aquestes activitats hi intervé el risc, la competició amb un mateix o amb altres, la destresa corporal, l'habilitat tècnica i el fet de ser accions compartides amb la colla. L'única diferència amb els esports d'aventura és el marc espacial (la ciutat en comptes de la natura) i temporal (la nit en comptes del dia). Però les funcions socials i psicològiques són equivalents: es tracta de cercar vàlvules d'escapament a la rutina diària, de programar emocions que es viuen al màxim i que fan pujar l'adrenalina. L'essencial, com diu el protagonista, és "jugarse la vida", o més aviat fingir jugar-se-la, precisament perquè la vida, és a dir, l'autonomia plena sobre els propis actes i el propi destí, és allò que no té la joventut, encara que sigui una *jeunesse dorée*. A manca de futur, els joves tenen present, i poden fingir jugar-se'l en forma imaginària, perquè sovint tenen al darrera l'aixopluc dels pares que els mantenen i protegeixen. De la mateixa manera, poden jugar-se-la mentre baixen barrancs o es llencen penjant d'una corda elàstica perquè saben que són aventures imaginàries, que la corda, la tècnica i els monitors els protegeixen.

Les convergències socials i psicològiques assenyalades tenen la seva correspondència en convergències estil.lístiques: les activitats físiques d'aventura a la natura han generat una autèntica subcultura amb una base social difusa però amb unes imatges, usos i costums característics. El reportatge de *La Mañana* esmentava els trets comuns als treballadors de Yeti Emotions: argot, activitats focals, visió de l'espai i del temps, forma de vestir, etc. Com els *graffers*, els patinadors, els *skuatters* o els *rappers*, però també com els xiruqueros, els kumbaiàs o els esquiadors, els practicants dels esports d'aventura han tendit a crear una imatge pública determinada, que pot convergir en una autèntica subcultura (com ha succeït, per exemple, amb els alpinistes). En aquest cas, el tret distintiu no és ni la ideologia, ni la moda, ni la música, sinó una activitat focal determinada: l'aventura. Al capdavall, no són els esports d'aventura la versió "diürna" de la ruta del *bakalao*? No correspon el soroll de la natura salvatge al tronar insistent i monòton de la música màquina, les sacsejades corporals del ràfting al frenesí del ball maquinero?

L'aventura com a ritual

> "La idea d'un esport secularitzat contrasta amb l'evidència de la recuperació i la valoració del ritus (...) Hom pot fer notar l'indispensable presència en aquest camp de custodis de la tradició i de la formalitat; la fàcil localització dels espais sagrats i prohibits; l'aïllament dels protagonistes; la gestió cerimonial dels preparatius, de les esperes, de les pauses; l'orquestració mai modesta dels inicis; la successió estandaritzada de les fases; la provocació conscient de moments liminars amb les mirades concentrades i les emocions transparents; l'apoteosi de les cloendes. Tot ens recorda de prop als antropòlegs les característiques del ritual" (Padiglione, 1988).

D'ençà de la seva emergència simbòlica, les activitats físiques d'aventura a la natura s'han revestit d'una complexa escenografia cerimonial. En primer lloc, s'ha delimitat un espai de l'aventura, és a dir, un entorn físic i simbòlic que contribueix a dotar de contingut cerimonial totes les activitats que s'hi realitzen. Aquest espai s'ha identificat amb el Pirineu o més aviat amb determinats llocs de l'espai pirinenc (rius, barrancs, ponts, turons, boscos) on periòdicament s'acudeix en peregrinació a realitzar el ritu de l'aventura. Aquests santuaris naturals estan encerclats per infraestructures turístiques, magatzems de relíquies, llocs d'encontre i pregària, presència d'especialistes (tècnics, monitors, animadors) i una certa escenografia estètica (pòsters, vestuari, colors, emblemes). Tot prepara el subjecte per identificar l'espai amb l'efervescència de les emocions. En segon lloc, s'ha delimitat un temps de l'aventura, és a dir, una seqüència de moments repetits, acuradament preparats, concentrats en determinats moments del calendari, que coadjuven a l'experimentació individual i grupal de l'emoció física a la natura.

Si es pot parlar dels esports d'aventura com a ritual, apareix sota la forma d'una de les seves variants: els ritus de pas. Es tracta de cerimònies que marquen canvis en l'estatus individual i es caracteritzen per elevades dosis d'emoció. Es componen de tres fases: una fase de separació que comporta un trencament de l'individu respecte de la seva situació "normal"; una fase liminar, marginal i ambigua, on es realitza la transformació de l'individu mitjançant determinades pràctiques físiques i simbòliques, que poden comportar dosis de violència física o de risc; i una darrera fase d'agregació del subjecte a la societat (Turner, 1980). Normalment els ritus de pas impliquen una mort i un renaixement simbòlic del subjecte. Tot i el seu caràcter individual, són cerimònies viscudes en grup. La seva importància en societats primitives i camperoles venia marcada per la seva relació amb el cicle vital, definint estadis en la vida dels individus. En les societats urbano-industrials avançades, aquestes cerimònies han tendit a perdre el seu significat totalitzant, però en canvi han reaparegut microritus de pas en situacions "liminars" diverses de la vida quotidiana. Ja no existeixen ritus de pubertat que marquin el pas de la infància a la vida adulta, però sí que hi ha múltiples situacions en les quals els joves han de passar per proves físiques, intel.lectuals, religioses o emocionals que els van apropant a l'estatus adult.

Una activitat física d'aventura a la natura acostuma a seguir una seqüència repetida i viscuda amb l'emoció, sobretot quan es fa per primera vegada. Durant la setmana prèvia a la sortida, els joves que han decidit "iniciar-se" es van mentalitzant en el seu lloc de residència, comentant entre ells el que succeirà. L'agència on han contractat el viatge, o la persona que els ha servit de contacte, els han donat informació en forma de prospecte, imatges o relats orals. Es tracta de preparar el trencament amb la vida "ordinària". La data assenyalada es matina per fer el viatge des de la ciutat al Pirineu. En el lloc de trobada, les empreses han preparat un espai on reunir els visitants i explicar-los en què consistirà l'aventura. Mentre el monitor esmenta les normes a seguir (prescriu els ritus) i relata les experiències que es tindran (oferta les emocions), l'adrenalina va pujant. Un moment clau és el canvi de vestimenta: els individus abandonen els seus hàbits quotidians i es posen roba adient per a l'ocasió, habitualment de colors llampants; es tracta del ritus de separació que condueix a la fase liminar. Aquesta consisteix en l'activitat d'aventura a la natura pròpiament dita. El mestre de cerimònies —el monitor— guia als novicis en la descoberta del nou territori: aigua, aire o terra.

El clímax del ritual es produeix durant el "lliscament" per qualsevol

d'aquests elements: l'excitació es desplega, les emocions es dissolen, els crits i moviments corporals construeixen la sensació de l'aventura. El risc físic és sempre un element que reforça el sentiment d'ambigüitat i de temor davant el desconegut. Els estímuls socials convergeixen amb els físics: la sociabilitat i l'adrenalina vessen alhora. L'arribada al destí marca la fi de l'etapa liminar, que pot incloure abraçades, crits col.lectius i respiracions profundes que condueixen de nou l'individu a la terra ferma —a la rutina ordinària—. La fase d'incorporació inclou un seguit d'activitats: el retorn al centre d'acollida, l'abandó dels abillaments i dels estris propis de l'activitat, la recuperació de les energies mitjançant els aliments compartits, el comentari amb els companys de les sensacions viscudes durant l'aventura. El retorn al lloc de residència marca el retorn a la vida quotidiana: l'individu es reintegra a la normalitat, però es tracta d'un individu que ha passat per una mort i un renaixement simbòlics, car ha viscut una nova experiència. Segons com hagi estat viscuda —amb passió o amb indiferència— les sensacions duraran o s'esvairan. En qualsevol cas, ha estat iniciat, i a partir d'ara pot animar d'altres coetanis a passar pel mateix tràngol.

L'aventura com a fenomen social total

> "En aquest fenomen social 'total', com proposem denominar-lo, s'expressen alhora i de cop tot tipus d'institucions: les religioses, jurídiques, morals —en aquestes tant les polítiques com les familiars— i econòmiques, les quals adopten formes especials de producció i consum, o millor de prestació i de distribució, i a les quals cal afegir els fenòmens estètics a que aquests fets donen lloc, així com als fenòmens morfològics que aquestes institucions produeixen" (Mauss, 1979).

He cercat de mostrar, en aquest assaig, els imaginaris simbòlics que convergeixen en les activitats físiques d'aventura a la natura. Però aquestes no són només activitats mentals. La infraestructura material i l'entorn social que les recolza són ben complexos. I els interessos econòmics i polítics que generen tenen cada cop un impacte més gran. Sense anar més lluny, un recent reportatge sobre les eleccions municipals a l'autoanomenada "capital de l'aventura" (Sort, al Pallars Sobirà) es titulava: "Los pros y contras de vivir pendiente de la aventura", tot recollint com a eix del programa electoral les propostes respecte del tema dels diversos candidats (*La Mañana*, 17-5-1995). El fet és que les institucions i iniciatives sorgides a redós de l'aventura han anat creant un univers propi: fires, botigues especialitzades, objectes, moda, empreses i professionals, agències de viatges, programes televisius, revistes i publicacions periòdiques, etc. Aquest univers es caracteritza, d'una banda, per haver-se dotat d'una lògica específica, d'uns espais i d'uns temps, d'unes pautes, valors i criteris estètics determinats. D'altra banda, es caracteritza també per establir determinades connexions amb les institucions econòmiques, socials, polítiques i ideològiques, és a dir, per constituir-se com una metàfora de la societat postmoderna. Es tracta de la mena de fenòmens socials que Marcel Mauss va anomenar "totals".

En el seu estudi sobre el do i la reciprocitat ritual en les societat primitives, Mauss (1979) defineix "fets socials totals" aquells "que posen en moviment la totalitat de la societat i de les seves institucions". Padiglione, Canevacci i Panunzio (1984) han proposat d'aplicar aquesta categoria a l'escenari esportiu, com un esdeveniment capaç de connectar dimensions i elements molt heterogenis entre ells, tot oferint la possibilitat d'una anàlisi de l'esport en una perspectiva macrosocial, com a institució que viu de les interconnexions que realitza a nivells diversos amb les pràctiques socials. La qual cosa suposa fer entrar el món més ample de forma emmascarada, regulada i controlada en el si d'una situació específica (Padiglione, 1988). En els fenòmens socials totals, els homes adquireixen consciència de si mateixos i de la seva situació respecte als altres. Víctor Turner subratlla com el ritual, especialment en les fases liminars, duu a terme una descomposició de la cultura en els seus factors constitutius i una recomposició lliure i lúdica d'aquests. Clif-ford Geertz (1990) ha documentat, de forma exemplar, com una lluita entre galls pot constituir una història que la comunitat balinesa es conta a si mateixa, un comentari expressiu de les relacions socials i de la cultura. Resta per mostrar com la construcció social de l'aventura mostra aspectes centrals de les nostres societats, de les seves formes de producció, segregació, diversió i religió. L'aventura posa en escena alhora una dramatúrgia de les passions essencials: en el rostre de qui baixa en ràfting o parapent podem copsar-hi la por, la concentració, la joia, el dolor o l'alegria. Hi podem copsar, també, els models i els fantasmes de la societat postmoderna. És el que cerquen de fer, millor que jo, altres autors en aquest mateix monogràfic.

Bibliografia

ELIAS, Norbert; DUNNING, Eric (1992) *Deporte y ocio en el proceso de civilización*, FCE, Mèxic.

FEIXA, Carles (1990) *Una història oral de la joventut a Lleida, 1936-1990*, tesi doctoral, Universitat de Barcelona.

FEIXA, Carles (1993) *La joventut com a metàfora. Sobre les cultures juvenils*, Generalitat de Catalunya, Barcelona.

GEERTZ, Clifford (1990) *Interpretación de las culturas*, Gedisa, Barcelona.

INIESTA, M.; VILLARÓ, A.; FEIXA, C. (1991) *Entre bosc i lo riu hi passava la vida. El temps dels rais*, Programa Pirineus, la Seu d'Urgell.

LUSCHEN, G. i WEIS, K., Eds. (1979) *Sociología del deporte*, Miñón, Valladolid.

MAUSS, Marcel (1979) *Sociología y Antropología*, Tecnos, Madrid.

OLIVERA, Javier; OLIVERA, Alberto (1994) "Intento de clasificación taxonómica de las actividades físicas de aventura en la naturaleza", *AEISAD*, Valladolid.

PADIGLIONE, V.; CANEVACCI, M. i PANUNZIO, M. (1984) *Lo sport tra natura e cultura*, Guida, Napoli.

PADIGLIONE, Vincenzo (1988) "Antropologia dello sport e del tempo libero", ponència presentada a *L'antropologia a la societat*, III Colloqui de l'ICA, Barcelona, octubre.

PADIGLIONE, Vincenzo (1989) *Il Cinghiale Cacciatore. Antropologia simbolica della caccia in Sardegna*, Armando, Napoli.

PUIG, Núria et al. (1987) "Los jóvenes, la oferta asociativa y el deporte", *Revista de Investigación sobre las Ciencias de la Educación Física y del Deporte*, 7: 10-28.

TURNER, Víctor (1980) *La selva de los símbolos*, Siglo XXI, Madrid.

SACK, Hans-Gerhard (1988) "The relationship between Sport Involvement and Lyfe-style in Youth Cultures", in *International Review for the Sociology of Sport*, vol. XXIII, 3:213-231.

VEBLEN, Thorsten (1979) "El deporte como conducta depredadora atávica", in Luschen i Weis (Eds.).

Vull fer constar el meu agraïment a Javier Olivera per la seva provocació a endagar una reflexió antropològica sobre els esports d'aventura i pels seus comentaris a una primera versió del text. També vull agrair Vicenzo Padiglione ser la seva inicial inspiració per ocupar-me d'un terreny inexplorat a casa nostra: l'antropologia de l'esport. Aquest treball no s'ha d'entendre, doncs, com el balanç d'un recorregut ja fet, sinó només com un hipotètic programa de viatge per un país que no conec.

ASPECTES NORMATIUS QUE INCIDEIXEN EN LES ACTIVITATS FÍSICO-ESPORTIVES A LA NATURA

Dr. Andreu Camps,
Llicenciat en Educació Física i Doctor en Dret. Professor de l'INEFC-Lleida
Dr. José Luis Carretero
Doctor en Dret. Professor titular de Dret a la Universitat de Màlaga.
María Jesús Perich,
Estudiant d'Educació Física i de Ciències Polítiques. Becària de l'INEFC-Lleida

Resum

L'esport que es desenvolupa en el medi natural s'ha vist incrementat considerablement en els darrers anys. Aquesta circumstància ha fet que els poder públics hagin d'intervenir normativament per protegir el medi natural de les possibles agressions i desequilibris que l'activitat esportiva pot generar. Fruit d'aquesta preocupació trobem tot un conjunt de normes que regulen les estructures, les activitats, les titulacions professionals i les instal.lacions esportives. El tècnic esportiu que dedica els seus esforços professionals a la difusió d'aquesta mena d'activitats ha de conèixer i aplicar la normativa existent a cada comunitat autònoma i en cada mena d'espai.

Paraules clau: **activitats físico-esportives, medi ambient, infrastructura, titulacions professionals, practicants, poders públics, normativa vigent, protecció.**

Introducció

L'expansió que han adquirit les activitats físico-esportives en el medi natural comporta: un augment progressiu dels practicants i de les estructures implicades en aquesta mena d'activitats; un creixement dels recursos econòmics destinats a aquests fins ja sigui per a la seva promoció o per al seu consum; un creixement de les infrastructures destinades a aquest efecte; un nombre més gran de professionals dedicats a aquesta mena d'activitats; un creixement de la demanda de productes esportius lligats a aquesta mena de pràctiques; un creixement de la indústria de serveis complementaris de les activitats, etc. En definitiva, el creixement d'un gran mercat, el de les activitats físico-esportives en el medi natural.

És evident que les activitats físico-esportives en el medi natural comporten tota una colla de desavantatges per als subjecte que les realitzen i per al context sòcio-econòmico-demogràfico-urbanístic de la regió on es desenvolupen. Però qualsevol increment d'aquestes característiques que, en principi, cal considerar com a positiu i útil per a la societat i per a la població, té els seus riscos i les seves limitacions. Un creixement desmesurat d'aquesta mena de pràctiques pot perjudicar el medi ambient, pot erosionar la naturalesa, pot produir desequilibris demogràfics, pot transformar la cultura d'un espai i pot comportar un risc efectiu per als mateixos practicants. Totes aquestes causes per elles mateixes justifiquen la necessitat que els poders públics intervinguin regulant determinats aspectes o vessants d'aquest fenomen. Deixar aquest fenomen i les seves activitats a les lleis del mercat i a l'absoluta llibertat individual pot produir danys irreversibles per a la collectivitat.

Ens correspon presentar unes pautes orientatives de quins són els diferents ordres normatius sobre els quals s'està incidint actualment, i cal aclarir al lector que no és ni pot ser, per l'extensió d'un treball d'aquestes característiques, un article en el qual es presentin, analitzin i estudiïn absolutament totes les normes, de tots els espais i de totes les activitats relacionades amb el medi natural que hi ha al nostre país. Un estudi d'aquestes característiques resultaria excessiu i per això creiem més interessant presentar els grans blocs temàtics sobre els quals han incidit els poders públics i oferir alguns exemples concrets de cadascun d'ells.

El segon aspecte previ al qual hem de fer referència se centra en la diversitat de poders públics implicats en la normativització d'aquesta mena d'activitats i instal.lacions esportives. No es tracta tampoc aquí de presentar un estudi detallat de la distribució competencial de les matèries que incideixen en les activitats físiques i esportives en el medi natural determinant quins són els camps competencials de l'Estat i de totes i cadascuna de les comunitats autònomes amb un estudi en profunditat de la normativa dictada per cadascuna d'elles, sinó de donar una visió genèrica de l'estat de la qüestió. No podem oblidar tampoc, que els municipis en alguns aspectes tenen una capacitat normativa important sobre el seu territori.

Les activitats físico-esportives en el medi natural, des del punt de vista jurídic, no es poden tractar com una matèria homogènia i amb identitat pròpia i independent. Són diversos els aspectes competencials que incideixen en aquest fenomen i la seva delimitació no és ni de bon tros senzilla, ni pot ser absoluta. Hem de ser conscients que les matèries o camps competencials que poden incidir en aquest fenomen són entre altres i per esmentar-ne només alguns exemples els següents: esport, associacionisme,

medi ambient, pesca, caça, costes, aigües interiors, ordenació urbanística, espai aeri, rius, temps lliure, espectacles públics, turisme, ports i aeroports esportius, seguretat pública, sanitat i higiene, titulacions acadèmiques, etc.

És complicat, com es pot comprendre fàcilment, presentar una anàlisi detallada i exhaustiva de totes elles i en cadascun dels territoris amb capacitat competencial. Reiterem, per tant, la idea de donar una visió general que permeti contextualitzar els aspectes normatius que incideixen sobre aquest fenomen i presentar les grans línies tendencials.

El tercer aspecte al qual hem de fer referència, abans d'entrar en el contingut normatiu que ens ocupa, és el que es refereix a la necessitat d'oferir una visió al màxim d'actualitzada possible, sent conscients d'entrada que la nostra explicació pot quedar antiquada en un breu espai de temps. I això es així perquè el fenomen de les activitats físico-esportives en el medi natural és un dels més nous en el context esportiu de la societat actual i es troba sotmès a una transformació constant i permanent.

La preocupació per la conservació del medi ambient i per la protecció dels subjectes practicants d'aquesta mena d'activitats indueix els poders públics a estar en una constant dinàmica de millora i actualització de les normes existents. D'un any a l'altre apareixen noves tendències, nous models de pràctiques, etc. Si tenim en compte que aquest és un fenomen nou a la nostra societat, poc regulat i que pot produir importants danys o riscos per a aquesta societat és fàcilment comprensible que la reglamentació es trobi sotmesa a una constant modificació i millora. La normativa que aquí esmentarem perdrà vigència en poc temps, apareixeran normes noves i es modificaran les anteriors, ja que la norma s'adapta constantment als nous canvis i a les noves necessitats.

Per tot el que hem dit en aquesta introducció, volem recomanar als lectors d'aquest treball que si tenen necessitat d'organitzar alguna activitat esportiva en el medi natural investiguin quines són les normes que hi incideixen, segurament seran diverses i provindran o seran dictades per diferents administracions públiques. Això implica que el subjecte organitzador haurà de portar a terme un estudi específic sobre el seu cas concret; aquest article només li servirà per saber quins àmbits normatius haurà d'indagar. Es tracta, doncs, d'una pauta orientativa de la naturalesa de les normes que incideixen sobre les activitats físico-esportives en el medi natural i en cap cas d'un estudi complet de la normativa actualment vigent reguladora d'aquest fenomen.

Àmbits normatius

Ja sigui per mitjà de fonts legislatives o reglamentàries, ja sigui en normes estatals o autonòmiques i fins i tot locals, el ventall normatiu és considerable.

Aquesta reglamentació afecta en uns casos les estructures, en altres les activitats, en tercer lloc pot afectar els subjectes practicants, principalment hem de referir-nos als professionals o tècnics que intervenen ajudant, guiant o ensenyant aquesta mena d'activitats, i per acabar, també pot afectar els espais o les instal.lacions on es realitza. D'aquesta manera trobem que hi ha quatre nivells diferents de reglamentació, o que la reglamentació incideix sobre quatre àmbits diferenciats, com són les estructures, les activitats, les titulacions professionals i les instal.lacions.

Del que es tracta en aquest article és d'analitzar quins són els models normatius que incideixen en cada àmbit i d'exemplificar-los mitjançant l'anàlisi del contingut de les normes que incideixen sobre algun d'aquests quatre aspectes.

Estructures

Les estructures d'organització de l'esport poden ser de quatre menes: públiques, associatives, fundacionals i mercantils.

a) Públiques.

Incloem dins l'apartat d'estructures públiques totes aquelles ofertes de gestió i organització d'activitats esportives sorgides de la iniciativa de les administracions públiques en la seva accepció més àmplia i que es troben sota la seva titularitat o tutela.

És evident que cada vegada amb més insistència i força el conjunt de les administracions públiques tutelen, organitzen i gestionen activitats de caràcter esportiu i, entre elles, les que tenen lloc en el medi natural.

Si les activitats físico-esportives en el medi natural són un fenomen creixent, demandat per una àmplia capa de l'estructura social, és obvi que els poder públics s'hi interessin i el tinguin en compte dins les seves programacions d'activitats i dins de les polítiques de desenvolupament esportiu. Aquestes activitats en uns casos són de competició i en altres casos són activitats esportives de temps lliure o de recreació.

Normalment els poders públics assumeixen una funció d'impuls i promoció de tot aquest conjunt d'activitats, principalment si ens referim a l'àmbit estatal o autonòmic. El cas de l'Administració local és un altre; sol tenir una participació més activa i arriba a organitzar ella sola part d'aquestes activitats. Si bé en el context nacional o autonòmic la seva funció principal és la d'ajudar i fomentar, tampoc no és estrany trobar determinades activitats físico-esportives en el medi natural que són assumides directament per aquestes administracions. Ens referim concretament a tot el conjunt d'activitats esportives en l'àmbit estudiantil i escolar. Els jocs escolars i les competicions universitàries són convocades i organitzades pels poders públics. El Consejo Superior de Deportes és l'ens titular de les competicions

d'àmbit nacional i cada comunitat autònoma ho és del seu respectiu territori autonòmic.

Entre aquestes competicions trobem els campionats nacionals o autonòmics universitaris o escolars d'esquí i els campionats de camp a través com a modalitat esportiva inclosa a l'atletisme.

Juntament amb aquestes activitats esportives que s'inclouen dins la tipologia de competicions oficials, les administracions públiques poden organitzar una altra mena d'activitats, siguin de competició o no, sempre que no siguin oficialitzades. És a dir, activitats recreatives, passejades, excursions, etc. Si bé aquesta mena d'activitats solen ser realitzades normalment per les administracions locals, i més específicament pels ajuntaments, res no impedeix que una altra administració, quan tingui competències en matèria de promoció de l'esport, també les organitzi i les realitzi.

Quan analitzarem la reglamentació de les activitats incidirem en els límits i en les possibilitats reals que ofereixen aquesta mena d'activitats. Ara hem de limitar-nos a comentar que les administracions públiques sigui amb els seus mitjans, és a dir, mitjançant una gestió directa; sigui utilitzant subjectes particulars, gestió indirecta, poden organitzar tota mena d'activitats esportives siguin o no de competició. La reglamentació que reguli les estructures vertebrades pels poder públics per a l'organització d'aquestes activitats, per a la seva tutela i promoció, serà sotmesa a les normes comuns de funcionament i procediment de l'administració pública corresponent. És a dir, els serà d'absoluta aplicació les normes que regulen el règim jurídic de les administracions publiques.

b) Associatives.

Les estructures associatives, ja siguin considerades dins la tipologia de les de primer grau o dins les de segon grau, són aquelles que responen a una lògica no lucrativa, per diferenciar-les de les estructures descrites en el quart bloc, i que denominem mercantils. En aquests supòsits es dóna una mica d'ànim de lucre, entès aquest com la possibilitat o la voluntat de repartir els beneficis econòmics entre els associats.

En l'estructura associativa cal diferenciar dues menes d'associacions dedicades a l'organització d'activitats, manifestacions i campionats esportius: les associacions emparades en la Llei d'associacions de 1964 i les associacions emparades per la legislació específica de l'esport.

Quan un grup de persones decideixen constituir una associació amb l'objectiu de promocionar, organitzar i practicar un esport determinat té dues possibilitats: constituir-la d'acord amb la legislació general d'associacions o bé constituir-la d'acord amb la legislació específica de l'esport.

Les associacions emparades per la legislació general d'associacions només poden ser de dues menes:

- Associacions esportives de primer grau, fins i tot el nom de clubs esportius i altres de similars.
- Associacions esportives de segon grau, tipus de confederació o federació. Per a l'àmbit nacional, el nom de federació espanyola d'un esport o federació nacional d'aquest esport no es pot utilitzar, ja que la Llei 10/1990 fa una reserva legal d'aquest nom a les regulades pel sistema específic.

Aquestes mesures o limitacions s'introdueixen per garantir el monopoli de les federacions en totes les activitats de competició.

Les associacions emparades per la legislació específica poden tenir una tipologia més variada. Poden ser de primer grau i de segon grau.

Les de primer grau es poden diferenciar segons tinguin o no personalitat jurídica. La majoria en tenen, però, per exemple, al País Basc s'accepten o es regulen les associacions esportives sense personalitat jurídica (article 66 del Decret 29/1989).

Per la naturalesa de les activitats desenvolupades hem de distingir entre:

- Clubs, dedicats principalment a la competició oficial.
- Agrupacions esportives, dedicades principalment a les activitats esportives de no competició, d'esbarjo, oci i temps lliure o que derivin de l'activitat esportiva d'alguna empresa.

Les entitats esportives poden ser declarades d'utilitat pública, i per això trobaríem les entitat declarades d'utilitat pública i les que no ho són.

En la legislació estatal i l'autonòmica d'aparició més recent es fa la divisió entre clubs esportius elementals i clubs esportius bàsics:

- Club elemental tindrà un certificat d'identitat esportiva.
- Club bàsic tindrà personalitat jurídica i la seva constitució s'ha de protocol.litzar davant de notari.

Hi pot haver empreses que participin com a clubs en la competició oficial, mitjançant una declaració davant de notari que constitueixen un club esportiu.

És clara, sobretot a Catalunya i al País Basc, l'existència d'una gran quantitat de clubs i associacions dedicades a la promoció i organització d'activitats esportives que es realitzen per les seves característiques en el medi natural. Així, per exemple, estan molt estesos en aquests territoris els clubs de muntanya, de vela, d'espeleologia, etc.

El segon bloc d'estructures associatives encarregades de l'esport és el de les associacions esportives de segon grau. Les associacions esportives de segon grau són aquelles que estan constituïdes per associacions esportives d'àmbit d'actuació territorial i material inferior. A Espanya hi ha diferents menes d'associacions esportives de segon grau:

- Les federacions esportives, siguin nacionals, autonòmiques o provincials.
- La confederació de federacions, com ara la Unió de Federacions Ca-

talanes o la Unión Balear de Federaciones Deportivas.
- Les lligues professionals.
- Les agrupacions de clubs.
- Els ens de promoció esportiva.

De totes elles només ens referirem a les que tenen una major incidència en el sector de l'esport en el medi natural, sigui per la naturalesa de l'entitat o de facto.

Les federacions esportives són regulades per la llei del seu respectiu àmbit d'actuació territorial. D'aquesta manera les federacions espanyoles són regulades per la Llei 10/1990, les catalanes per la Llei 8/1988, les basques per la Llei 5/1988, etc.

Totes les federacions nacionals i autonòmiques tenen personalitat jurídica independent. També gaudeixen d'aquesta personalitat independent algunes federacions provincials com les del País Basc i Galícia.

Hi ha tot un conjunt de federacions esportives encarregades d'organitzar, difondre i gestionar algunes de les activitats que es desenvolupen en el medi natural. Així, podem esmentar només a tall d'exemple, les federacions d'activitats subaquàtiques, d'esport aeri, caça, columbofília, columbicultura, esports d'hivern, espeleologia, esquí nàutic, golf, hípica, muntanyisme, pesca, piragüisme, vela, així com algunes disciplines de l'automobilisme i el motociclisme.

Juntament amb les normes amb categoria de llei que les regulen, trobem tota una colla de disposicions reglamentàries dictades pels poders públics competents que incideixen sobre la seva estructura interna, com ara en els aspectes de composició de les seves assemblees generals, processos electorals, règim patrimonial, etc.

El segon bloc d'associacions esportives de segon grau que poden jugar un paper important en les activitats esportives en el medi natural són els ens de promoció esportiva, concebuts com a associacions de clubs o entitats que tenen per finalitat exclusiva la promoció i organització d'activitats físiques i esportives, amb finalitats lúdiques, formatives o socials, entre les quals s'inclouen o es poden incloure el conjunt d'activitats que es desenvolupen en el medi natural.

Tant federacions com ens de promoció esportiva es troben sotmesos a una reglamentació clara i precisa dictada pels poders públics, però també han de ser analitzats per tots els reglaments de règim intern que són dictats per les mateixes entitats per a un millor funcionament de la seva organització i estructura.

Es pot concloure, per tant, que la reglamentació que afecta les estructures associatives té dues fonts normatives diferents. Una de naturalesa pública, com són les lleis i els reglaments dictats pels poders públics per a una millor vertebració de l'esport en general, i una altra de naturalesa privada, dictada per les mateixes entitats per autoorganitzar-se millor.

c) Fundacions.

Si bé amb anterioritat a la Llei 30/1994, de 24 de novembre, les fundacions jugaven un paper important en la vertebració de les estructures organitzatives o promotores de l'esport, és sens dubte a partir d'aquesta Llei i d'algunes iniciatives difoses pels mitjans de comunicació quan aquesta figura jurídica pot prendre cartes de naturalesa dins el món de l'esport.

Sense ànim de ser extensos en aquest tema, considerem oportú subratllar que les fundacions són organitzacions constituïdes sense ànim de lucre i que per voluntat dels seus creadors tenen afectat de manera duradora el seu patrimoni a la realització d'unes finalitats que són d'interès general.

Entre les finalitats d'interès general que obligatòriament han de perseguir podem trobar l'assistència social, l'àmbit cívic, educatiu, cultural, científic, etc. I en l'article 2 de la Llei s'inclouen per primera vegada les finalitats "esportives" i de "defensa del medi ambient".

Sens dubte les fundacions poden ser un bon instrument jurídic per promocionar tot el conjunt d'activitats físico-esportives dins un marc de respecte a l'entorn i sota regles de protecció del medi ambient.

d) Mercantils.

També els ens amb naturalesa mercantil poden organitzar i promoure activitats esportives en el medi natural, com ho demostra el fet que cada vegada amb més freqüència són precisament aquesta mena d'entitats mercantils les que operen en el sector del turisme esportiu.

No hi ha, en principi, una reglamentació destinada a la regulació de les figures mercantils dedicades a les activitats esportives en el medi natural, per això totes les empreses que vulguin operar en aquest sector s'hauran de sotmetre a les regles societàries comunes, constituint societats anònimes, societats de responsabilitat limitada, cooperatives o qualsevol de les altres figures societàries existents.

Si bé aquesta és la reglamentació general i vàlida per a tot el territori nacional, en el cas de la Comunitat Autònoma de Catalunya hi ha una reglamentació específica per a les empreses dedicades a l'organització d'activitats d'oci i de turisme d'aventura. El Decret de la Generalitat de Catalunya 81/1991, de 25 de març, imposa tot un conjunt de condicions i requisits a les empreses esmentades anteriorment. Aquestes condicions fan referència principalment a aspectes relacionats amb la recerca de les garanties suficients per a tots els usuaris dels serveis oferts per aquestes empreses. D'aquesta manera, els clients d'aquestes activitats han d'estar degudament informats abans de l'activitat, com a mínim, de les qüestions següents: itinerari o trajecte que es portarà a terme, mesures de seguretat previstes per l'organització, informació sobre la necessitat de conservar l'entorn, coneixement i dificultats que implica l'activitat, indicacions sobre el comportament que cal adoptar en cas de perill.

L'empresa ha de tenir una pòlissa d'assegurances suficient, una informació dels preus clara, així com un llibre de reclamacions.

Potser un dels elements clau de les condicions que s'imposen a aquestes empreses és la de tenir personal tècnic suficient i amb la titulació oficial corresponent. Titulació que és emesa per l'Escola Catalana de l'Esport.

Les activitats a les quals s'aplica aquest Decret estan previstes a l'Ordre del 10 d'abril de 1991 i són les següents: ala de pendent, bicicleta de muntanya, descens de barrancs, ràfting, *riverski*, *heliski*, *helitrip*, *hidrobob*, *hydrospeed*, marxa a cavall, canoa- kaiac, pònting, excursions de llarg recorregut (trèquing).

Resumint aquest apartat, hem d'acabar dient que les activitats esportives en el medi natural es poden desenvolupar d'una manera absolutament lliure o dins unes estructures d'organització que permetin l'accés a aquesta mena de pràctiques.

Quan hi ha una oferta de serveis o d'activitats el subjecte ofertant pot ser tant una Administració pública, com una entitat associativa, com una fundació, com, finalment, una empresa mercantil. En tots els casos hi ha tot un conjunt de normes que regulen el règim jurídic d'aquestes entitats.

Activitats

Si bé és cert que en el context de les estructures la intervenció normativa dels poders públics és important, cal apuntar que en l'àmbit de les activitats que es practiquen en el medi natural comença a ser considerable des del punt de vista quantitatiu i incisiva des del punt de vista qualitatiu o de contingut.

En un principi les activitats esportives tenien una reglamentació específica, o, en alguns casos, quan es realitzaven al si de les federacions, la seva reglamentació era mínima. Avui dia prolifera, cada vegada amb més intensitat, un ventall de normes que pretenen regular y reglamentar tota aquesta mena d'activitats, sobretot quan aquestes poden representar una perillositat o incideixen en algun aspecte protegible socialment.

Quan les activitats esportives són de competició normalment són les normes federatives les encarregades de regular-ne el desenvolupament, tot i que aquesta normativa interna de les federacions sempre ha d'estar subjecta a les normes de caràcter públic que per raons de seguretat, protecció del medi ambient o d'interès general imposen alguna mena de limitació o de prohibició a la seva pràctica normal.

Quan les activitats de referència no són les competicions esportives sinó les activitats esportives recreatives, hi ha algunes normes que regulen un cert tipus de pràctiques de manera molt específica.

Dins aquest tipus d'activitats trobem quasi sempre les activitats d'acampada, en força casos les activitats que es duen a terme les muntanyes i al camp, en alguna ocasió les activitats que es realitzen en els embassaments i els rius i, en el cas de Catalunya, com hem vist, una normativa específica per a les activitats d'aventura.

En relació amb els campaments, acampades i activitats d'aquesta naturalesa hem de dir que la normativa regula tant la instal.lació com l'activitat en si.

Si prenem com a punt de referència la regulació de les activitats que tenen lloc en campaments, albergs, residències i camps de treball podem esmentar: Andalusia (Resolució d'11 de febrer de 1985); Aragó (Ordre de 18 d'abril de 1983; actualment, Decret 52/1984, de 28 de juny de 1984, on es regula l'acampada lliure i l'acampada controlada), Astúries (Resolució de 25 de març de 1986), Balears (Decret 132/1984, de 8 de novembre), Canàries (Ordre de 31 d'agost de 1993), Castella-Lleó (Decret 271/1989, de 23 de novembre, modificat pel Decret 95/1990, de 7 de juny, Decret 66/1993, de 25 de març, deroga els anteriors), Catalunya (Decret 121/1982, de 6 de maig; actualment Decret 295/1993, de 24 de novembre), Galícia (Ordre de 24 de maig de 1984), Madrid (Decret 7/1993, de 28 de gener), Navarra (Decret foral 92/1986, de 25 de març), País Basc (Decret 170/1985, de 25 de juny), La Rioja (Ordre de 28 de maig de 1984).

Hi ha un altre conjunt de normes que regulen l'activitat de tipus esportiu desenvolupat amb vehicles o motocicletes, bicicletes, etc. per la muntanya i per espais especialment protegits, i que normalment les prohibeixen o les sotmeten a un règim especial d'autorització, com és el cas d'Andalusia (Ordre de 3 de febrer de 1986), Aragó (Decret 96/1990, de 26 de juny), Canàries (Ordre de 14 de març de 1989), Castella-Lleó (Decret 4/1995, de 12 de gener), Catalunya (Ordre de 9 de juliol de 1987, Decret 59/1989, de 13 de març, que deroga l'Ordre anterior), Madrid (Decret 110/1988, de 27 d'octubre), Navarra (Decret foral 36/1994, de 14 de febrer), La Rioja (Decret 29/1994, de 12 de maig), València (Decret 183/1994, d'1 de setembre). El creixent interès per la utilització de la muntanya i predis forestals com a llocs d'esbarjo en els quals es realitzen determinades activitats amb vehicles a motor, que són incompatibles amb la deguda conservació dels predis i amb la tranquil.litat que s'hi intenta trobar, fa necessari que els poders públics en regulin l'ús, per protegir i restaurar el medi natural.

Prenent com a base la normativa aragonesa, podem observar com les línies tendencials d'aquestes normes giren al voltant de la necessitat d'establir unes regles i normes de circulació en què no estigui expressament prohibida. La circulació rodada per aquests llocs es realitzarà en les condicions que s'assenyalin, havent d'estar equipats, en tot cas, amb el dispositiu silenciador propi de la seva homologació, sense sobrepassar els límits admissibles de nivell sonor, a més de complir amb el que estableix la legis-

lació vigent sobre prevenció d'incendis forestals. La velocitat màxima admissible en els camins forestals és de 30 quilòmetres per hora, i no s'admeten, com a norma general, les caravanes de vehicles a motor que, en tot cas, ha d'anar separades per una distància mínima de 150 metres.

A Catalunya l'Ordre de 9 de juliol de 1987 regulava la pràctica de proves i competicions motoritzades en el medi natural i actualment ho regula el Decret 50/1989, d'1 de maig. Es regulen les competicions motociclistes i entre elles les de motocròs, enduro o tot-terreny i les de trial, així com les competicions automobilístiques que inclouen les d'autocròs, els rallis i les competicions amb vehicles 4x4. Aquesta normativa catalana, a diferència de les altres normes esmentades, dóna un protagonisme especial a les federacions catalanes respectives.

En l'àmbit d'alguna comunitat autònoma també s'ha regulat l'activitat esportiva en embassaments i rius (Llei 7/1990, de 18 de juny, de Madrid).

L'activitat d'espeleologia ha estat regulada en alguna comunitat autònoma, com és el cas de Cantàbria mitjançant l'Ordre de 22 de febrer de 1991. No podem oblidar que el territori de Cantàbria és un espai on la riquesa en coves és molt notable i són molt preuades entre la majoria d'esportistes d'aquesta especialitat del nostre país i d'Europa.

Catalunya, com ja hem dit en la introducció d'aquest apartat, té una legislació específica per a les activitats d'aventura. Aquesta normativa és el Decret 81/1991, de 25 de març, i l'Ordre de 10 d'abril de 1991. En aquesta normativa es consideren activitats esportives de temps lliure i turístiques d'aventura aquelles que es practiquen fent servir, bàsicament, els recursos que ofereix la mateixa natura en el medi en què es desenvolupen, a les quals és inherent el factor risc.

Hi ha altres normes dedicades a la regulació de les activitats fotogràfiques, científiques i esportives que poden afectar espècies de la fauna salvatge, com el Decret 148/1992, de 9 de juny, de la Generalitat de Catalunya.

Així doncs, l'activitat esportiva en el medi natural es troba cada vegada més reglamentada en tot el conjunt del territori espanyol.

Titulacions professionals

Encara són poques les comunitats autònomes que han regulat d'una manera específica les titulacions o la informació que han de tenir els professionals de l'activitat física i l'esport que exerceixen en el medi natural.

D'una banda, tenim els llicenciats en ciències de l'activitat física i l'esport que, com és lògic, atesa la seva alta preparació tècnico-pedagògica i la seva formació especialitzada en moltes de les activitats que es donen en aquest medi, són els professionals més capacitats per poder organitzar, dirigir i ensenyar les activitats físico-esportives en el medi natural. Juntament a aquests cal que hi hagi altres professionals amb titulacions de rang acadèmic inferior que puguin ajudar-los i que, sempre sota la seva coordinació i direcció, desenvolupin el conjunt d'activitats esportives en el medi natural.

Fruit d'aquesta necessitat de trobar i formar tècnics de grau mitjà preparats professionalment per ocupar aquests llocs de treball cada vegada més necessaris, hi ha hagut dues iniciatives diferents que s'han de sumar a la ja tradicional formació de tècnics per part de les federacions esportives respectives.

Començarem per aquestes darreres, ja que des de fa molts anys han estat, i continuen sent, les autèntiques protagonistes en la formació de tècnics que han d'exercir les seves funcions en el medi natural.

Dins aquest camp trobem l'Escola Espanyola de Professors i Monitors d'Esquí de la Federació Espanyola d'Esports d'Hivern que ha estat fent una labor encomiable de formació dels tècnics especialistes en l'esquí. En els darrers anys s'han sumat a aquesta activitat formativa algunes federacions autonòmiques d'Esports d'Hivern que han seguit els programes i la metodologia dissenyats per l'Escola Espanyola.

També la Federació Espanyola de Muntanyisme i Escalada ha exercit una brillant labor en la formació dels tècnics especialistes. Cal recordar que a Benasc està ubicada l'Escola Espanyola d'Alta Muntanya, que depèn de la Federació, i que realitza cursos d'iniciació, perfeccionament i alta especialització en totes les tècniques de muntanya i d'escalada.

La Federació Espanyola i les autonòmiques d'espeleologia també han fet una labor important de formació dels seus tècnics i si bé la seva vertebració i estructura és menor que les esmentades anteriorment, la realitat és que a la pràctica els cursos impartits són d'un altíssim nivell.

El conjunt de tècniques esportives i modalitats esportives tradicionals que han estat i són les més esteses s'han cobert perfectament fins ara per aquestes formacions pròpies de les federacions. Potser les noves tendències com ara el ràfting, descens de barrancs, pònting, etc., no han trobat encara la seva ubicació formativa adequada.

En els darrers anys s'ha iniciat una tendència, tant per part de les comunitats autònomes com per part de l'Estat, de regular aquest tipus de formacions, eliminant el monopoli que fins ara tenien les federacions i intentant introduir tot el conjunt de formacions professionals en el camp de l'esport dins el context acadèmic reglat.

Com a conseqüència d'aquesta tendència el Ministeri d'Educació i Ciència va crear un grup de treball o d'experts per establir les bases i els criteris d'aquesta formació.

A partir del treball i les conclusions d'aquestes comissions hi ha un projecte formatiu que té com a meta la

introducció en els cicles formatius de la formació professional d'una bona part de la formació en les activitats físico-esportives en el medi natural, com ara les excursions a cavall, les excursions a peu, el descens de barrancs, les activitats en els llacs, rius, nàutiques, etc.

Algunes comunitats autònomes, i principalment Catalunya, també han regulat determinats aspectes de la formació dels tècnics que han de realitzar la seva activitat professional en el medi natural. D'aquesta manera el Decret 4/1994, d'11 de gener, estableix la formació i les titulacions dels tècnics de l'àmbit de les activitats físiques i/o esportives. Dins aquest bloc més tard es va regular la formació dels tècnics esportius d'activitats esportives d'aventura, estructurant les proves que havien de superar i la formació que havien de tenir.

Reglamentació de les instal.lacions

Amb independència de la normativa que hem vist que hi ha per a la reglamentació de l'activitat o de l'estructura, sempre ens trobarem amb unes normes, més o menys detallades, sobre les condicions que han de reunir totes les instal.lacions esportives d'ús públic. Mentre en alguns casos aquestes normatives són molt precises, en altres es limiten a estipular unes regles per quan hi hagi espectadors. En aquests supòsits ens cal referir a la distribució competencial entre l'Estat i les comunitats autònomes per saber quina és l'administració encarregada de dictar la normativa específica que hem de complir.

Ja sigui amb la legislació estatal o amb l'autonòmica, quan hagi estat dictada, la primera norma a la qual hem de fer referència, i que és comuna per a totes les instal.lacions esportives sempre que siguin obertes al públic, és el Reglament de policia d'espectacles públics, en què trobem les regles mínimes de seguretat i higiene que han de reunir tots els espais esportius. També regula quins són els passos per aconseguir les llicències corresponents per a l'obertura al públic.

Juntament amb aquesta normativa de caràcter general i comuna a totes les instal.lacions hi ha altres normes de caràcter específic en funció del tipus d'instal.lació.

Resumirem a continuació els espais esportius que estan sotmesos a alguna reglamentació específica.

Aigües de bany

Reial Decret 734/1988, d'aigües de bany. Exclou les piscines. Aquesta normativa serveis per a les platges, rius i embassaments o estanys.

La normativa que afecta les piscines es troben altament condicionada per la normativa comunitària, ja que és la Comunitat Econòmica Europea la que ha dictat algunes directrius sobre el tema. Cal ressaltar la Directiva 76/160/CEE, de 8 de desembre de 1975, sobre les condicions que han de reunir les aigües de bany. Aquesta normativa comunitària ha estat adoptada per la normativa espanyola mitjançant el Reial Decret 734/1988, d'1 de juliol. L'objecte bàsic d'aquesta normativa és establir quines són les condicions mínimes que ha de reunir l'aigua per poder-s'hi banyar.

També les comunitats autònomes han dictat, en alguns casos, normativa específica com ara el Decret de Catalunya 139/1987, de 19 de maig. D'aquesta normativa queden excloses: aigües termals, centres de tractament per hidroteràpia i altres destinades exclusivament a usos mèdics, i les piscines d'ús privat.

Zones d'acampada

També hi ha molta normativa en la majoria de comunitats autònomes relacionada amb les zones d'acampada i campaments.

Prendrem com a base de l'explicació el Decret 79/1990, de 8 de maig, de la Comunitat d'Aragó, ja que tal com passa en altres sectors no hi ha gaires diferències entre les normes de diverses comunitats autònomes.

Les modalitats d'allotjament a l'aire lliure es classifiquen en: campaments públics de turisme, també anomenats càmping, com l'espai de terreny, degudament delimitat, condicionat i dotat de les instal.lacions i els serveis que per a les diferents categories s'estableixen en la normativa, destinat a la seva ocupació temporal per persones que pretenguin fer vida a l'aire lliure, mitjançant la utilització de tendes de campanya, remolcs o altres elements fàcilment transportables, i els serveis dels quals poden ser utilitzats per qualsevol persona mitjançant preu.

Es consideren campaments privats de turisme els que, reunint les característiques assenyalades per als campaments públics de turisme, siguin titularitat d'una entitat pública o privada legalment constituïda, i es destinin a l'ús únic i exclusiu dels membres o socis de l'entitat titular.

Entenem per àrees d'acampada aquells espais de terreny, degudament delimitats, condicionats i dotats de les mínimes installacions i serveis establerts reglamentàriament, destinats a la seva ocupació temporal amb tendes de campanya, remolcs o caravanes que poden ser utilitzats pel públic en general mitjançant el pagament de preu.

Acampada itinerant és aquella que, respectant els drets de propietat i ús del sòl, s'efectua fora dels campaments de turisme o de les àrees d'acampada, per grups integrats per un màxim de tres tendes i nou persones, amb una permanència en el mateix lloc no superior a dues nits.

Són acampades d'alta muntanya aquelles que es realitzen en una cota superior als 1.500 m i que disten un mínim de dues hores de marxa des de qualsevol punt accessible per mitjà de vehicles a motor per un preu no superior a tres pernoctes en cada punt d'acampada.

La norma diu textualment que es prohibeix l'acampada lliure en tot el territori de la comunitat.
Altres normes de la mateixa índole: Andalusia (Decret de 3 de juny de 1987), Astúries (Decret 59/1986, de 30 d'abril), Castella-Lleó (Decret 13/1986, de 13 de febrer), Castella-Lleó (Decret 122/1987, de 9 d'abril), Catalunya (Ordre de 14 d'abril de 1982), Galícia (Decret 236/1985, de 24 d'octubre), Múrcia (Decret 19/1985, de 8 de març).
En aquestes normes s'estableixen de forma general els següents aspectes:

- Definició de zones d'acampada.
- Classificació dels diferents tipus.
- Exclusions de la norma i limitacions.
- Règim de les inspeccions.
- Prohibicions.
- Autoritzacions urbanístiques.
- Requisits per a l'obertura.
- Modificacions i reformes.
- Cessament de les activitats.
- Capacitat i superfície.
- Accessos.
- Vials interiors.
- Prevenció d'incendis.
- Subministrament d'aigua.
- Tractament i evacuació de les aigües residuals.
- Instal.lació elèctrica.
- Serveis higiènics.
- Restaurants, cafeteries, bars.
- Recepció.
- Serveis mínims.
- Serveis complementaris.

Ports esportius

El Reial Decret 2486/1980, de 26 de setembre, desplega la Llei 55/1969, de ports esportius. També Andalusia té una Llei específica per regular els ports esportius, Llei 8/1988, de 2 de novembre, on es diferencia entre port esportiu, zona portuària d'ús nàutic esportiu i instal.lació lleugera nàutico-esportiva.

Camps d'aviació esportiva

A Catalunya trobem el Decret 94/1986, de 20 de març, pel qual es regulen els camps d'aviació esportiva ultralleugera, i actualment el Decret 126/1994, de 14 de juny, que modifica l'anterior.
Els camps d'aviació per a estructura ultralleugera són les superfícies de terreny condicionades per a la realització habitual d'operacions d'aixecar el vol i aterratge, així com el seu control, de les aeronaus motoritzades o sense motoritzar que tinguin un pes en buit inferior als 200 quilos i que sigui tripulades.
Els camps poden ser públics o privats. Són públics quan hi ha lliure accés, a canvi d'una contraprestació. Són privats quan no hi ha lliure accés del públic.
Per a la seva construcció cal l'autorització de la Direcció General de Transports del Departament de Política Territorial i Obres Públiques de la Generalitat i una llicència municipal. Han de tenir un mínim de 150 + 20 + 20 metres de llarg i 10 + 5 + 5 d'ample; amb un pendent no superior al 2%.

Pistes d'esquí

La senyalització de les pistes d'esquí i de les instal.lacions de transport per cable apropiades per desenvolupar o complementar les estacions d'esquí també és força usual en les diverses comunitats autònomes on hi ha aquesta mena d'espais. Així podem esmentar les normes següents: Aragó (Ordre de 15 de novembre de 1984, Ordre d'11 d'octubre de 1989), Astúries (Resolució de 23 de febrer de 1988), Catalunya (Ordre de 8 de gener de 1982, Ordre de 9 de gener de 1986).
La normativa sobre instal.lació i reglament d'explotació dels telecabines, telecadires i telesquís és regulada, per tant, en diverses comunitats autònomes, si bé en tots els casos s'ha de tenir en compte la normativa estatal dictada a aquest efecte. Ens referim concretament a l'Ordre del Ministeri de Transports i Comunicacions de 30 de març de 1979, que estableix les condicions tècniques per a la construcció de les instal.lacions de telefèrics, i a l'Ordre del Ministeri d'Obres Públiques de 25 d'octubre de 1976, per als remuntadors-pendents.
A la Comunitat d'Aragó, l'Ordre de 15 de novembre de 1984 aprova el Reglament d'explotació tipus per a les instal.lacions de telecabines, telecadires i telesquís tal com han realitzat les altres comunitats esmentades.
El grau de desenvolupament que en l'actualitat ha assolit el transport per cable, amb el consegüent increment del nombre d'instal.lacions i dels usuaris d'aquestes, ha fet aconsellable que els poders públics hagin establert unes normes per a la normalització dels senyals que han de figurar en aquestes instal.lacions per tal de facilitar la seva interpretació clara i ràpida.
Aquests senyals s'han d'ajustar amb caràcter obligatori als dissenys, dimensions i els colors que figuren en els annexos de les normes de referència que inclouen senyals classificats segons es tracti de senyals informatius, imperatius o de compliment obligat, de prohibició, de perill.
També està regulada la utilització de les pistes d'esquí. La normativa que regula aquestes qüestions per al cas de Catalunya és la Resolució de 30 d'octubre de 1986.

Centres recreatius turístics

Llei 2/1989, de 16 de febrer, del Parlament de Catalunya, en la qual es regula aquesta mena d'espais. Segons l'article 2 d'aquesta Llei, els centres recreativo-turístics són àrees de gran extensió en les quals s'instal.len de forma integrada les activitats pròpies dels parcs temàtics d'atraccions de caràcter recreatiu, cultural i d'oci. Aquesta Llei només s'aplica als parcs en què la inversió inicial sigui superior als 30 mil milions de pessetes i la superfície superior a 500 hectàrees.

Terrenys eqüestres

La Comunitat Autònoma de Navarra, mitjançant l'Ordre foral de 29 de juny de 1991, va establir unes regles molt concretes per a totes aquelles empreses que comercialitzin el turisme eqüestre, si bé aquesta normativa no és de compliment obligat ja que només es tracta de les regles que han de complir tots aquells que sol.licitin ajuts i subvencions per a la promoció d'aquesta mena de turisme.

Camps de golf

A la Comunitat Autònoma de Balears hi ha una Llei específica que regula i ordena els camps de golf. És la Llei 12/1988, de 17 de novembre, modificada posteriorment per la Llei 6/1990, de 6 de juny.

Parcs naturals

Finalment, cal posar de relleu que totes les comunitats autònomes han declarat, mitjançant la promulgació de lleis, una gran quantitat de parcs naturals, regulant les activitats que s'hi poden realitzar. És molt extensa la llista de parcs naturals i espais protegits existents, per la qual cosa ens limitem a assenyalar que en tots ells les activitats físico-esportives hi són prohibides en alguns casos i sotmeses a determinades autoritzacions en altres.

Conclusió

Les activitats físico-esportives en el medi natural i les instal.lacions o espais on es desenvolupen estan sotmesos cada vegada més a una forta reglamentació. Tant l'Estat com les comunitats autònomes han dictat un innombrable conjunt de normes que tenen com a objectiu bàsic la protecció del medi ambient, la seguretat dels esportistes i el creixement controlat d'aquesta mena de pràctiques.

Aquesta nova reglamentació fa que els responsables de l'organització d'activitats físico-esportives en el medi natural hagin d'estar atents als canvis legislatius i hagin d'assessorar-se adequadament per respectar totes les normes vigents, ja que només així estaran exempts de qualsevol responsabilitat en cas d'accidents, fruit dels riscos que normalment es donen en aquesta mena de pràctiques.

Dr. Julián Miranda,
Doctor en Motricitat Humana, professor TAF de l'INEFC-Lleida.
Enrique Lacasa,
Doctorant en AFMN de l'INEFC-Lleida, Professor d'Esports II a l'INEFC-Lleida.
Ignacio Muro,
Doctorant en AFMN a l'INEFC-Lleida, llicenciat en Medicina.

ACTIVITATS FÍSIQUES A LA NATURA: UN OBJECTE A INVESTIGAR. DIMENSIONS CIENTÍFIQUES

Resum

Les activitats físiques en el medi natural han tingut una difusió vertiginosa en els darrers anys. Molts factors afavoreixen aquest fenomen: necessitat de contacte amb la natura, recerca de sensacions i emocions en una societat massa rutinària i controlada, recerca d'altres estats de consciència en una societat desacralitzada i laica, una nova manera de viure les vacances que genera l'aparició de nombroses empreses i serveis, reactivació de zones desfavorides, etc.
En aquest estudi es fa una revisió de la literatura científica i de l'estudi de la investigació sobre aquest apassionant tema, fent especial èmfasi en les tesis doctorals realitzades a partir del 1960. S'observa una major investigació en els temes relacionats amb l'educació i la gestió.

Paraules clau: **activitats físiques en el medi natural, literatura científica, tesis doctorals, educació, gestió.**

Un fenomen ràpid i estès

Esports adaptats, esports californians, esports tecnològics... Són alguns dels noms que reben aquests "nous" esports practicats en contacte amb la natura i amb l'ajut d'algun artefacte tecnològic. També se'ls coneix com esports *glisse*, esports *fun*, esports a la natura...
Semblen sorgir de la costa californiana entre els seixanta i els setanta (el *windsurf* neix el 1964, la bicicleta de muntanya el 1973...), tot i que Haiti, Austràlia i altres latituds comparteixen bressol. Seria més indicat dir que sorgeixen en enclavaments geogràfics amb clima i entorn natural privilegiats que d'antuvi van atraure peoners i aventurers i en els quals avui hi ha un alt nivell cultural, econòmic i intel.lectual. Una altra condició és que en la zona hi hagi científics que estimin aplicar els seus coneixements tecnològics al seu oci.
Aquests esports es difonen en els vuitanta i originen una nova manera activa de viure les vacances estiuenques i els caps de setmana: el turisme d'aventures. L'empresa els utilitza per ensinistrar els seus executius en el treball comú. Els seus executants busquen situacions d'intens plaer psicomotriu, a vegades narcotitzants, quasi límits. Representen un doble plaer: per la sensació en ella mateixa i per la fita que suposa superar la prova (Laraña, 1986).
A finals del vuitanta i principis dels noranta formen part de l'esperit de la *new age*: la intensa concentració que requereixen, la forta producció d'endorfines, el diàleg amb la natura les fan aptes per aproximar-se a altres estats de consciència, d'aproximació a la globalitat. En cert sentit no són gaire allunyats de la ciència actual. Aquesta recerca noves eines metodològiques, recorre al Tao, coincideix amb la religió. Justament els nous esports i activitats físiques en la natura apareixen juntament als nous paradigmes centrats en la autorrealització personal i la millora de la qualitat de vida i volen substituir els de competició, esforç i tensió.
Malgrat la seva curta edat, la seva ràpida difusió i els seus beneficis econòmics i educatius han suscitat nombroses investigacions. La intenció de la nostra anàlisi és oferir una visió global de l'estat de la investigació, remarcant aquells camps que ofereixen un interès especial per la seva novetat, abundància i relació amb temes que susciten l'atenció de gran nombre d'agents socials.

Estat de la investigació

Una definició

El primer és demanar-se: però, què estudiem? A més dels noms abans exposats, n'hi ha d'altres: esports d'aventura, activitats de repte en la natura, esports de risc.
D'acord amb el qualificatiu aplicat rebran diverses definicions:

a) Esports salvatges, "esports californians", nous esports o esports tecno-ecològics

"L'home, en el seu afany d'exorcisar i posar-hi nom a tot, ha denominat aquesta mena d'activitats mancades de reglament, d'espai fix i d'horari, 'esports salvatges'. Fora de la ciutat, revitalitzant l'espai rural, creixen les 'activitats d'aventura': ràfting, ala delta, ala de pendent, *hidrospeed*, pònting, escalada lliure, esquí, etc.

Son els 'esports californians', nous esports o esports tecnològics" (Laraña, 1986).

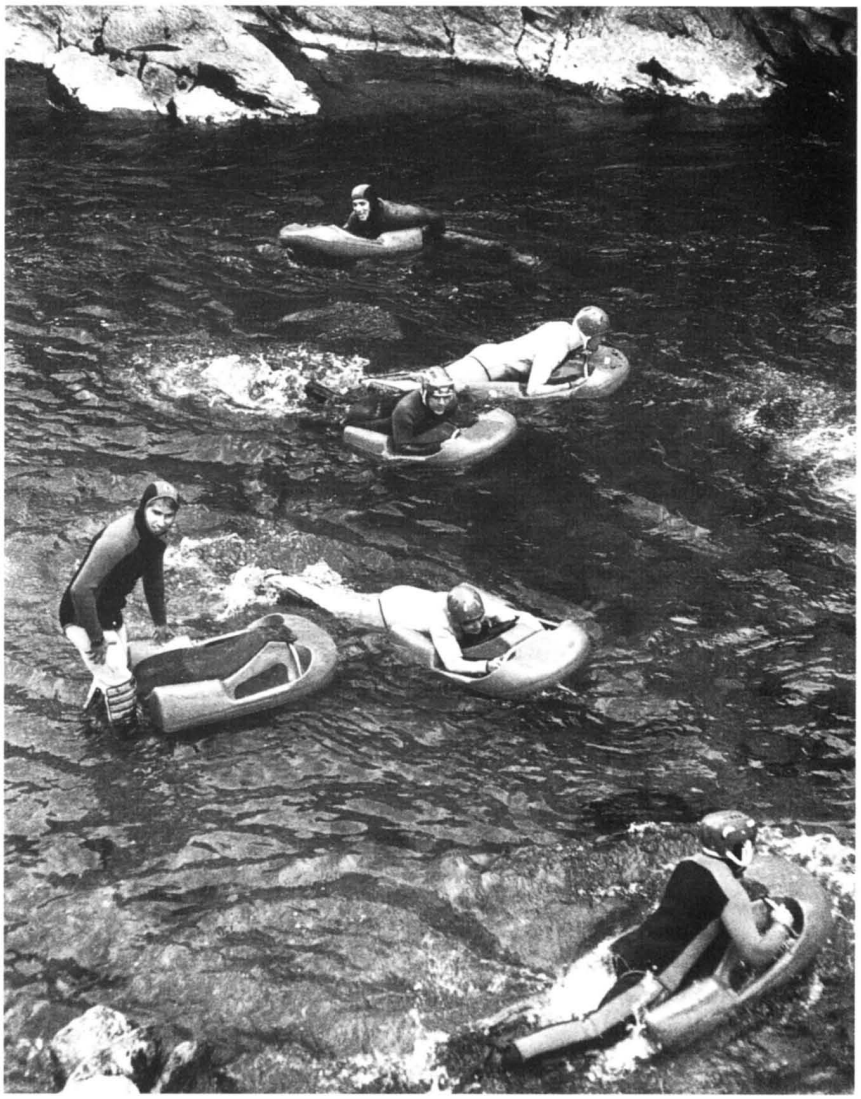
b) Pràctiques esportives salvatges
"Pràctiques lúdico-esportives, il.lícites en el seu principi, lligades a les oportunitats de la gestió del temps (social o còsmic). Són practicades en llocs urbans i rurals en els quals l'ús social ordinari és transformat al marge de les regles explícites o implícites definides per la societat pel que fa a la utilització dels espais públics o privats. S'instal.len per desaparèixer i renéixer sota altres formes i altres llocs en un desordre tolerat o en un ordre provisional.
"Funcionen amb la lògica de la diferència i l'autonomia i estan sotmeses a la sinèrgia de dos factors essencials: el perill i l'espectacularitat lligada a la promoció de la individualitat" (Lefebvre, 1991)".

c) Activitats lliscants a la natura
Dupuis (1991) enuncia quatre característiques en les activitats lliscants en la natura, les quatre "es":

1. L'èxit motriu està lligat al domini d'un instrument (aparell, Engine) que forma sistema amb el practicant.
2. L'Emoció és intensament buscada.
3. El practicant ha de comptar amb una important Energia exterior que propulsi el sistema cos/aparell.
4. Les evolucions s'efectuen en un Entorn canviant.

Proposa com a definició operacional d'activitats en la natura: "Aquelles que troben recolzaments en un entorn canviant —anomenat natural— per construir trajectòries amb el sistema cos/aparell". Altres col.legues seus proposen: "Jugar amb la posició relativa del centre de gravetat per experimentar una emoció".

d) Outdoor adventure recreation
"Activitats recreatives que generalment tenen lloc en un ambient natural ampli mitjançant activitats que suposen reptes tant des del punt de vista emocional com físic, i que utilitzen situacions de risc aparent o real la culminació del qual, sovint incerta, pot ser influïda per les accions del participant i per les circumstàncies." (Ewert, 1985).

Hidrospeed. **Benito Ibañez. Espanya. Fotosport 94.**

e) Esport d'aventura

- Tota activitat d'oci que proporciona un contacte amb un perill físic (Meier, 1978).
- Tota activitat que procura una experiència humana relacionada amb els elements del medi ambient: aire, aigua, turons, muntanyes (Darst i Amstrong, 1980).
- Activitats que comporten una participació humana com a resposta al desafiament ofert pel món físic: turons, corrents d'aire, onades (Progen, 1979).

El Departament de Comerç, Consum i Turisme de la Generalitat de Catalunya, per mitjà de la Direcció General de Política Lingüística (mitjançant el TERMCAT), les denomina "activitats esportives d'esbarjo i turístiques d'aventura":

Para duo. Kurt Bach. Àustria. Fotosport 90.

"Es consideren activitats esportives d'esbarjo i turístiques d'aventura aquelles que es practiquen fent servir bàsicament els recursos que ofereix la mateixa natura en el medi en què es desenvolupen i a les quals és inherent el factor risc". Decret 81/1991, 25 de març (DOGC núm. 1434, p. 2062, article 1).

Totes aquestes activitats presenten una sèrie de trets comuns.

- No estan subjectes a una reglamentació fixa.
- No estan subjectes a horaris. Es poden practicar quan es desitgi.
- La seva forma de pràctica, la intensitat, el mode, el ritme poden variar segons el gust de l'usuari.
- Són originals, creatives, canviants.
- La majoria són eclèctiques.
- Han canviat el tradicional paradigma de l'esforç (ètica protestant) pel paradigma de l'equilibri, de la gràcia.
- Tenen en gran estima la recerca del plaer sensomotor.
- El component d'aventura és essencial. El risc, lluny de ser fonamental, està perdent força i interès. Seria millor substituir la noció de "risc" per la de "sensació" comú denominador de tota recerca (del principiant a l'avançat, del que busca el que és *fun* a l'amant de la competició).

Hipòtesis i teories d'interès

Les principals hipòtesis i teories sobre les raons de la ràpida implantació i difusió d'aquestes activitats giren al voltant de:

- Les profundes sensacions i emocions que susciten.
- Les seves relacions amb el mite tradicional, que sembla degradat en la societat de consum. Aquest factor, unit a l'escassetat de canals adequats d'expressió de les emocions i a la rutina de la vida quotidiana, propicien les escapades, aventures i evasions. Un sentiment de llibertat, engrandit pel marc natural, s'apodera del practicant d'activitats lliscants. El determinisme davalla.
- El plaer intrínsec que proporcionen.
- El seu caràcter flexible, intercanviable, eclèctic com el ritme del nostre temps.
- El seu simbolisme, que ha anat evolucionant.
- La seva popularitat, que les fa força assequibles.
- La seva gran acceptació, que ha potenciat una altra forma de viure les vacances i l'eclosió d'una altra mena de turisme. Fins i tot s'utilitza amb èxit per fomentar el treball en equip d'executius d'alt nivell, amb la creació consegüent d'empreses de serveis empresarials i turístics.
- El seu contacte amb el medi natural, l'accés a altres estats de consciència, la relació amb els altres que proporcionen, en fan un mitjà d'educació privilegiat.

Tractarem amb una mica més d'atenció alguns d'aquests temes.

Sensacions i plaer

Totes aquestes activitats produeixen un munt de sensacions plaents i emocionants. Els "nous esports" tenen un ingredient de conquesta, que els proporciona emoció i aventura. El que probablement els presta el seu abundant potencial sensorial i emocional és la seva vicissitud constant amb l'equilibri i la incertesa de la caiguda, de pregones configuracions psicològiques, que acosten a l'evolució ontogènica de l'activitat lúdica.

Ens trobem en les activitats lúdiques de l'adult comportaments semblants a les activitats espontànies del nen, la diferència és que l'adult utilitza elements lúdics molt tecnificats (taula de *surf*, ultralleuger, paracaigudes, etc.). Tots —adult i nen— busquen el plaer sensomotriu, estudiat detingudament per Aucouturier (1985). Per a aquest autor el plaer sensomotriu és la manifestació més visible de la 'unitat' de la persona ja que crea la unió entre les sensacions corporals i els estats tònico-emocionals. Els balancejos, girs, caigudes —jocs d'equilibri— ja apareixen en les activitats motrius espontànies del nen. El balanceig allibera

l'energia, tranquil.litza les tensions interiors, és "un estat d'ensomni" que si és feble crea benestar, però que pot arribar a fer aparèixer una desconnexió amb el món exterior propera a l'endormiment; els girs són proves acrobàtiques que cal superar, que intenten evitar la caiguda i que poden anar acompanyades d'una autèntica embriaguesa capaç de provocar un plaer desenvolupat en circuit tancat que aïlla el nen del món exterior. I per damunt de tot, les caigudes cap avall, que provoquen canvis de postura ràpids i desequilibris que ocasionen emocions de por. Els tres afavoreixen l'establiment de la dicotomia equilibri/desequilibri i actuen en el to. Alternen tensió i distensió, afecten la propioceptivitat i, per tant, tota la vida emocional i profunda.

Aixecar el vol, volar i aterrar. Aquestes són les condicions de l'estat límit en el nen. Aquestes condicions es repeteixen en les noves modalitats esportives. Aixecar el vol, provar-se en el vertigen, deixar-se anar, confiar, dialogar de tu a tu amb els elements naturals i novament prendre terra, aterrar, tornar a sentir el terra sota els peus, arrelar-se, assegurar-se.

Aquesta "prova", convertida en fenomen social, mostra l'afany de l'individu contemporani per afirmar-se. En una "societat desorientada" la necessitat de "tornar a terra" creix, però qualsevol "arrelament" és insegur. L'adult ensopega amb la mateixa dificultat del nen: conèixer-se a si mateix i comprendre el món. I recorre a recursos semblants: exercir la seva funció de mobilitat en ell, experimentant la funció tònica que li causen les emocions. Lliscar, aturar, sentir-se, tornar a lliscar fins a dominar el vertigen i sentir-se segur davant les circumstàncies externes tenaces i "lliscants". Tot un procés d'adaptació.

La seva marginalitat i el valor simbòlic

A finals dels seixanta van començar a anomenar "salvatges" aquesta mena de pràctiques que no tenien horari, reglament, forma de pràctica, ritme i espai fix. Van créixer en l'espai urbà (patins, ciclomotors Solex, carretons del supermercat, *caddies*, futbol mur, hoquei gimcama) i en llocs rurals i naturals. Lefevre (1991) hi veu un "desordre cap a la vida", segons l'expressió de Morin, proveïdes d'un talant diferent a l'esport tradicional jerarquitzat, i que són un reflex més d'aquesta cultura viva que té tants signes anunciadors de crisi (el *rap*, el *tag*, etc.).

A poc a poc han anat perdent bona part dels atractius de la seva marginalització, igual que altres nous esports que han entrat en el camp de la competició, "domesticant-se".

Una nova manera de viure el mite

La cultura de masses en la qual estem instal.lats ha atrofiat els mites, ha suavitzat els contes i ha provocat una difusió desbordant de les activitats lúdiques. Els mites són aquesta "cristal.lització dels valors fonamentals d'una cultura" (Roszak, 1969) i "l'entrada secreta per la qual les inesgotables energies del cosmos es reflecteixen en les manifestacions culturals humanes" (Campbell, 1949).

El mite ha tingut una funció sòcio-cultural important en la història de l'home (Lévi-Strauss, 1958): servir de mediació entre oposicions que una societat considera irreconciliables o difícilment superables. L'estructura mítica fa d'equilibri mitjancer, resol les contradiccions de la nostra psique, dóna suport imaginari al món pràctic. El mite, amb la seva estructura rigorosa i perfectament lògica, equilibra, tranquillitza, dóna sentit, connecta l'arquetipus ancestral amb el *Zeitgeist* present, complementa i conjura. És part important d'aquesta cultura implícita que té i orienta tota cultura explícita. El conte és menys greu i solemne que el mite i no és objecte de creença, però també té una funció important equilibradora per a la psique infantil.

L'estructura d'un i altre, mite i conte, segueix un desenvolupament paral.lel. Campbell explica amb brillant detenciment a *El héroe de las 1.000 caras* (1949) els passos i les proves a què s'ha de sotmetre l'heroi fins arribar al

Foto Anna Muxart. AN Barcelona

lloc mític: la partida (la crida de l'aventura, la negativa al cridat, l'ajut sobrenatural, l'encreuament del primer llindar); la iniciació, en la qual s'ha d'enfrontar a les proves; el retorn, no exempt de riscos: es presenta el dubte del retorn, la fugida màgica, el rescat del món exterior, l'encreuament del llindar del retorn, la possessió dels dos móns i, per fi, després de superar la prova, la llibertat per viure. El recorregut narratiu que fila el conte és paral.lel.

Partida, iniciació, retorn. El paral.lelisme amb el fet d'aixecar el vol, volar i aterrar dels esports lliscants és patent. El practicant d'ala delta, *surf*, ràfting... es troba amb un impuls intern o una "pressió" externa que el porta a la pràctica esportiva (descàrrega d'estrès, recerca de sensacions, autorrealització, necessitat de risc, evasió, trobada amb la natura, necessitat de moure's...). S'aixeca de terra a la recerca del domini de l'equilibri en l'aire, l'aigua, la superfície lliscant. Queda el "retorn", l'aterratge. Si no es produeix o es produeix en males condicions te lloc la indesitjable catàstrofe que va esdevenir a Icar. El desitjable és l'aterratge o el retorn en òptimes condicions. Es poden prendre aquests nous esports com a activitat paradigmàtica en la qual la iniciació suposa un allunyament real de la terra (l'arrel, la seguretat) per endinsar-se en els dominis ancestrals de la natura (aire, aigua), passar la prova i retornar, tornar a terra (element assegurant de l'home). Després de la prova s'obté una millora. Rèlax, un altre estat de consciència, millora orgànica, major destresa, satisfacció personal...

Recerca d'emocions

Les necessitats espirituals i anímiques de l'home no les satisfà la societat de consum. "L'aventura atorga una possibilitat de compensar l'avorriment i manca d'autenticitat de la vida quotidiana", va dir Georg Simmel (1965). La vida no es pot entendre si només es mira com quelcom racionalitzat.

Elias i Dunning (1986) s'estenen sobre el tema. A les societats industrialitzades avançades les ocasions de demostrar l'emoció són infreqüents, a causa del control que l'organització de l'Estat realitza. Tot, fins l'amor, es converteix en rutina, en canal recurrent d'acció, regular i constant, imposat per la interdependència d'uns i altres. Quan tot és comercialitzat i estandarditzat, poc espai queda per a l'aventura, afirma Lasch (1978). Malgrat tot, les activitats recreatives, i aquesta és una de les seves característiques primordials, proporcionen oportunitats perquè la gent visqui les experiències emocionals excloses de les seves vides a causa d'un alt grau de rutinització. Hi ha una relació entre des-rutinització i des-control. En les activitats recreatives el control és menys rígid i és possible arribar a trencar la cuirassa de les rutines i controls voluntàriament acceptats i compartits.

Resulta innegable que el control de la resposta motriu de les emocions i l'excés de tensions propicien la pràctica de les activitats recreatives.

Recerca d'altres estats de consciència

En els apartats anteriors hem anat acusant els impactes que la disminució d'aliment espiritual-mental i el retall de l'expressió motriu de les emocions primàries causen a l'ésser humà. Ambdues propicien l'eclosió de les activitats recreatives i dels esports relliscosos. La mobilitat afavoreix l'alleujament de tensions emocionals, el lliscament ajuda a pal.liar l'absència de grans transcendències. Entren en joc tres dimensions humanes: la mental, l'emocional i la corporal. L'activitat lúdico-motriu compromet la unitat de la persona: tota acció humana parteix d'un impuls vital, d'una necessitat corporal que la ment organitza, tamisa, encamina, orienta. Aquest procés va acompanyat sempre per un comportament emocional. L'ideal és que impuls corporal-emoció-ment estiguin en equilibri.

No són ens separats, hi ha graus d'implicació en funció de la consciència del subjecte. Possiblement aquesta consciència s'alteri en algunes situacions de les activitats lliscants a la natura. Les exclamacions i els comentaris dels practicants de *surf*, ala delta, etc., ens posen rere la pista: "estava del tot concentrat", "fora de mi", "era com una comunió amb la natura"... És un tema que ha suscitat nombroses investigacions (Ravizza, 1977; Durrant, 1979; Kerns, 1973; Deikman, 1966; Assagioli, 1969; Spino, 1976; Champion, 1973; Davis, 1972; Csikszentmihalyi, 1975; etc.).

La recerca d'altres estats de consciència es realitza per mitjà d'experiències transformadores força esteses en el nostre temps que tenen en comú l'enfocament de la consciència sobre ella mateixa, concentrant-se en quelcom estrany, complex, difús o monòton (respiració, música, aigua, flama, so sense sentit). Elements desencadenants són l'aïllament sensorial, la música, la hipnosi, la meditació, els contes sufís, els diaris de somnis i la ciència de la ment... alguns d'ells son "l'esport, el muntanyisme, el piragüisme, i altres activitats similars físicament estimulants, que causen un canvi qualitatiu en la sensació d'ésser viu. També les estades en indrets salvatges, els vols en solitari i la pràctica de la vela també en solitari, que afavoreixen l'autodescobriment i la sensació d'intemporalitat" (Ferguson, 1989).

Endinsar-se en altres estats de consciència és fonamental per a l'ésser humà, ja que la "simple racionalitat teleològica, sense l'ajut i la guia de fenòmens tals com els somnis, l'art, la religió i altres de semblants, és necessàriament patogènica i destructora de vida, més aviat és inductora de camins espirals de direcció entròpica que comporten la mort de tota cultura" (Fericgla, 1989). Assolir estats elevats de consciència permet pensar

Foto Anna Muxart. AN Barcelona

la totalitat sistèmica del món i de les relacions que el creen a través d'autopensar-se. D'aquesta manera, es poden examinar des de fora els paradigmes que sustenten els valors d'una societat per reavaluar si continuen vigents o remodelar-los si les actuals condicions socials, ecològiques o individuals ho aconsellen i ho permeten.

Aquests camps són "relliscosos, però possibles, mentre no hi hagi investigacions en contra que els refutin". Els treballs sobre consciència i esport són abundants. En particular mostren especial interès els estudis sobre "grans moments" o *peak-experiences* generats de les troballes de Maslow (1968).

Les activitats lliscants: servei i indústria

Els nous esports creixen dins de la civilització de l'oci, amb més temps, més consum, més recerca. Des de voltants de 1970 les activitats físiques a la natura han estat incessantment incorporades per la societat de consum. Com a conseqüència de l'oci, les vacances i el turisme van assolir un fort desenvolupament. Les agències de viatges ja no podien oferir únicament sol, gastronomia i paisatges o monuments. Les "noves" vacances actives oferien recreació, possibilitats lúdiques, nous esports.

Les vacances al mar ofereixen *windsurf, para-seiling*, piragüisme, esquí nàutic, *Duarry-bus* (conegut com a "xurro" a les nostres costes), *freesbee*, creuers, cicloturisme, esquí sobre arena, parcs aquàtics. La muntanya aporta l'ala de pendent, l'ala delta, passejades en globus, bicicleta de muntanya, ràfting, piragüisme, senderisme, escalada, espeleologia, descens de canons, trèkking, ral.lies fotogràfics, circuits naturalistes amb observació de la flora i fauna, rutes a cavall, esports nàutics en embassaments i pantans, raids tot terreny, cursos de supervivència (premi d'algunes empreses als seus executius més eficaços), joc de supervivència, *paint ball*, pònting, etc.

També l'empresa americana i la francesa han incorporat habitualment aquestes activitats en la formació dels seus quadres de tècnics i executius. Ràpel, construcció d'embarcacions amb pneumàtics i peces de fusta i espeleologia constitueixen algunes de les proves per les quals han de passar els executius. El seu objectiu és fomentar el treball en equip i desenvolupar les habilitats directives d'assumir riscs, planificar i prendre decisions, qualitats que el món empresarial requereix. Aquesta aplicació, coneguda com a *outdoor training* ha estat incorporada el 1992 a Barcelona. L'escola d'Alta Direcció i Administració (EADA) inclou aquest entrenament dins de l'assignatura "Habilitats directives."

Per altra banda, s'ha comprovat que el simple fet d'oferir activitats d'aventura no és la vareta màgica del turisme, si no s'associa amb altres mesures i estratègies. Donat el deteriorament del turisme i els canvis d'actituds i comportaments dels turistes potencials, s'han proposat urgents mesures que han de conduir a millorar la qualitat: buscar la qualificació professional, modernitzar l'oferta i buscar la qualitat com a manera de competir en la indústria.

L'investigació: els seus temes i interessos

Al nostre país s'ha prestat una excessiva i poc beneficiosa atenció a l'escissió presentada per Pociello (1986). Sosté que els esports tradicionals van perdent molt del seu valor simbòlic. Al treball de repetició i esforç s'imposa ara la "gràcia de moviments" adquirida mitjançant el mestratge tècnic. A l'esport tradicional i nou el qualifica Pociello d'esport d'artesans i enginyers. Els artesans potencien el treball isotònic, fort, dur. Els "enginyers" domestiquen l'energia molt més abstracte dels elements naturals mitjançant dispositius mecànics i gràcies a la motricitat fina d'ajustament isomètric i a un rigorós control informacional de la gestualitat. El cos passa a ser un cos informacional, concebut com a receptor i emissor d'informació, no com a instrument d'acció o coacció. D'energètic passa a ser informatiu. S'assisteix a un nou simbolisme d'autoconstrucció —investint-ne les enginyositats— i autodestrucció —saciant, satisfent la seva

PSICOLÒGICS	SOCIALS	EDUCATIUS	FÍSICS
Autoestima	Compassió	Educació	Posada en forma
Confiança	Cooperació grupal	Consciència de la natura	Habilitats
Autoeficàcia	Respecte pels altres	Ed. ecològica	Força
Recerca de sensacions	Comunicació	Resolució de problemes	Coordinació
Actualització	Coneixement conductual	Consciència dels valors	Catarsi
Benestar	Companyonia	Tècniques de natura	Exercici
Coneixement	Pertinença	Millores acadèmiques	Equilibri personal

Quadre 1

necessitat humana de gastar-se i perdre's en el consum—. Aquest simbolisme troba ressò en l'altre, en el caràcter quasi iniciàtic de la prova que es passa i es conforma en creadora d'amistat i formadora de grup.

Els darrers anys, la noció d'imatge "fantasmàtica" de l'esport de Pociello ha estat contestada per Budillon i Valette-Florence (1990): la conceptualització basada en la imatge representada per l'esport (que sí funciona a nivell de reclutament inicial), no explica l'esport avui en la seva pràctica esportiva efectiva, real. Per exemple, l'ala delta s'ha anat convertint en un esport menys temerari i més esportiu.

Laraña (1986), Miranda (1989), Casanovas (1992) han aportat algunes recopilacions ordenades de conceptes i alguns intents epistemològics molt embrionaris. Els Congressos biennals de Tolousse ofereixen alguns estudis interessants sobre enclavaments importants d'esport d'aventures i el seu impacte ambiental.

En contrast amb tan escassa literatura científica, les investigacions americanes s'han prodigat per dècades. La seva quantitat, temàtica i interès es mereixen unes línies.

Thomas (1985) recopilà 700 articles sobre possibilitats educatives en les activitats d'aventura, la majoria dels quals eren investigacions científiques. Mattews (1976), Pollack (1976), Colan (1986) han classificat les investigacions d'acord amb la qualitat de la seva metodologia. Un dels llistats "d'abstracts" de més interès és el realitzat per l'American Alliance of Health, Physical Education, Recreation and Dance titulat *Research in Outdoor Recreation: Summaries of Doctoral Studies.*

Als EUA les investigacions comencen als cinquanta. El que primer es prova de conèixer són els beneficis d'aquestes activitats sobre la persona. Schraer (1954) esbrina el nombre d'escoles públiques que usen programes de supervivència a la naturalesa en els seus programes. Morse (1957) va escriure un dels primers articles "científics" sobre els valors terapèutics del càmping.

Els seixanta van significar el principi dels beneficis socials. Kelly i Baer (1969, 1971) van proporcionar algunes evidències sobre la relació entre la pràctica d'activitats a la naturalesa i el descens de reincidència criminal. Moses (1968) i Moses i Peterson (1970) van confirmar que la participació en aquestes activitats millora el rendiment acadèmic i la imatge social. Durant aquest temps, creixen les investigacions sobre els beneficis personals.

L'àrea més prolífica tracta de la millora de l'autoestima, la modificació dels nivells de por i l'autoeficàcia: Adams (1970), Wetmore (1972), Nye (1976), Stogner (1978), Young i Crandall (1984), Ewert (1986), McGowan (1986), etc.

Una tercera àrea d'investigació és la denominada *wilderness experience.* Comprèn estudis sobre motivacions (Young, 1983; Mitchell, 1983; Ewert, 1985), beneficis esperats (Lambert, 1978; Schreyer i White, 1979; Driver i Brown, 1987; Ewert, 1987) i nivells de satisfacció (Munning, 1986; LaPage, 1986).

Hi ha una àrea que està integrada en les altres tres: les activitats d'aventura poden servir en la intervenció terapèutica. Aquesta utilitat sorgeix del fet que les activitats estudiades ajuden a millorar l'autoestima, fomenten les activitats i comportaments socials, incrementen la salut física i redueixen els problemes emocionals (Barcus i Bergeson, 1972; Wright, 1982; Smith, 1982; Rob i Ewert, 1987).

En resum, les tres àrees més estudiades han estat:

- Les seves dimensions terapèutiques.
- Comportaments individuals i de grup.
- Autoconcepte / autoestima / concentració.

Ewert (1987) classifica els beneficis derivats de les activitats a la naturalesa en: sòcio-psicològics, educatius i físics (vegeu el quadre 1).

Boné (1989) destaca quatre dimensions en els valors educatius de l'educació física en un entorn natural:

1. La riquesa d'estímuls acostuma a ser més gran que una altra activitat realitzada en una instal.lació esportiva convencional. S'afegeix l'element d'incertesa que pot ser interna (per la mateixa activitat, propiciada pel company o l'adversari) i donada per l'entorn. Aquesta riquesa d'estímuls facilita un desenvolupament més gran dels mecanismes perceptius, de decisió i d'execució.
2. Donat que la llei fonamental de l'ontogènesi de Haeckel postula que

en el desenvolupament embrionari d'un ésser viu hi ha reflectida la història evolutiva de l'espècia al llarg de tota la seva existència, la naturalesa ha tingut un paper essencial en la vida de l'home. Resulta difícil deslligar l'ésser humà del seu ambient natural, tot i que a les ciutats es dificulta. Per això, sembla aconsellable usar l'entorn natural en l'educació de l'individu, ja sigui com a escenari o com a contingut educatiu.

3. La varietat de l'entorn natural apareix com a contraposició a un ordre mecanicista i monòton.

4. La pròpia essència del procés formatiu és una altra dimensió. Educar per a la vida és possibilitar l'adquisició d'hàbits per poder arribar a ser un mateix. L'adquisició d'hàbits encaminats al gaudi, el respecte i la conservació del medi natural comença a constituir-se com a un objectiu educatiu "irrenunciable", possible gràcies a una acció pedagògica en la mateixa naturalesa, i que és especialment abordable des de les conductes motrius.

L'abundància d'articles sobre educació podria fer pensar que altres aspectes han estat descurats. No és així. En relació amb les teories i hipòtesis sobre la difusió d'aquestes activitats plantejades abans, s'han portat a terme nombroses investigacions, algunes de les quals han desenvolupat models que en tot cas esmentarem:

Dimensions de l'aventura en l'oci

Les activitats d'aventura a la naturalesa s'enquadren dins de l'oci, el qual té diverses dimensions. Enquadrar les activitats en una sola dimensió és molt limitat i impedeix veure altres aspectes associats. Gordon i Gaitz (1976) van proposar una categorització d'activitats físiques en l'oci basades en la "intensitat del compromís explícit" expressat en elles, que comprenia: transcendència, creativitat, desenvolupament, diversió, relaxació.

Heinz-Gunter Vester (1987) concep sis dimensions:

a) Territorialitat

Entesa com quelcom ecològic i funcional. Prima la interacció. Poden ser micro-territoris (el propi cos, la casa), meso-territoris (oberts al públic amb aquest objectiu) o macro-territoris (costa, muntanyes, el món). La satisfacció aventurera es pot obtenir envaint altres territoris (entrar en territoris salvatges, problemes amb altra gent: *hooligans* o *squaters*). En ocasions, els terrenys poden ser ocupats (carreres de motos), o fins violats (guerres, violacions). Són importants les qualitats que els seus usuaris els atribueixen: percepcions, expectatives, preferències, sentiments referents a l'entorn (molt poblat...). És subjectiu: terra extensa, discoteca.

b) Durada

En contrast amb la rutina, l'aventura és el succés, és ahistòrica. Cada mena d'aventura té una particular organització del temps. La durada es pot descriure com a curta (paracaigudes), mitjana (afer amorós, viatge al voltant del món) o bé prolongada (la vida). La mesura en minuts, hores, etc., no és convenient. Oblida la part subjectiva.

c) Transcendència

Possiblement la dimensió més important. Pot arribar a l'extrem de la consciència i és un element típic de la *flow experience* (Csikszentmihalyi, 1975; 1979). El *flow* s'esdevé "quan l'acció i la consciència es barregen i quan un equilibri és assolit entre el repte i les habilitats realitzades durant el repte" (p. 241). En aquestes experiències les fronteres quotidianes de la vida són transcendides per una intensa, però surant i difuminada consciència. Es dóna en ascens de muntanyes, dansa, *surfing*, intercanvi sexual.

d) Risc

La transcendència unida al risc és inherent a l'aventura. Balint (1959) va mostrar que el *thrill* està caracteritzat per (a) una porció d'ansietat o existència de perill real, (b) l'exposició voluntària a la por i el perill, (c) l'espera confiada d'un final feliç. Estan relacionades amb l'alta velocitat i l'equilibri. Poden arribar a fascinar per la seva novetat o per la seva naturalesa inèdita (trobada amb persones de l'altre sexe per a un idil.li incert).

e) Consecució, aconseguiment (cope)

És decisiu el domini de la informació. El grau de risc depèn de la relativa falta d'aquest element. Els aventurers han de desenvolupar una estratègia conduent a manejar-la, que inclou selecció, avaluació, encobriment o dissimulació i divulgació de la informació. Hi ha aventures organitzades al voltant de la recerca d'aquesta. Per molta informació que es tingui, sempre és incompleta.

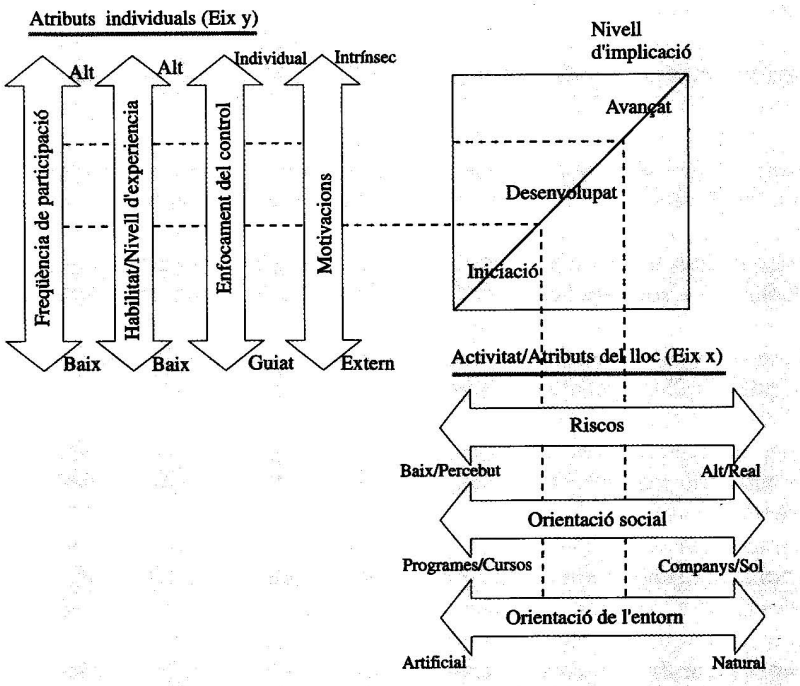
f) Rutina (o rutinització)

Avui, moltes oportunitats de trobar aventura són molt diferents a aquelles que trobaven els herois del *far west*. Lyman and Scott (1975) parlen de l'energia "idonisíaca" gastada en l'aventura. Quin és el sistema de comprensió mantingut en aquesta energia? En l'aventura els éssers humans estan en un estat emocional entre l'ansietat i l'excitació. Però encara són més importants els significats que emergeixen de les diferents situacions: poden ser interpretades amb l'esquema arcaic del caçador; o representar el mite del salvatge oest. Per avui, amb els nous terrenys d'aventures, hi ha canvis substancials.

En resum, les activitats d'aventura han de ser investigades en un ampli context i en relació amb les perspectives dels participants.

Indústria i servei: models d'actuació i implicació de l'usuari

Promoure situacions de risc i perill (aparent o real) és una de les tasques de gestió d'una empresa recreativa d'aventures. Els investigadors han tractat d'avaluar la validesa d'un mo-

Quadre 2. Model conceptual d'Activitats d'Aventura (Ewert i Hoollenhorst, 1992)

del de participació de l'usuari en activitats recreatives d'aventura.

Manning (1986) suggereix que la "qualitat" la busquen tant els gestors com els usuaris. Ara bé, la qualitat no és percebuda de la mateixa manera pels diferents usuaris. Les seves preferències i conductes disten molt de ser homogènies (Driver i Brown, 1978).

Determinats patrons de conducta poden ser predictibles, en funció del nivell de pràctica del subjecte. La literatura sobre el tema descriu patrons de conducta progressius (Donelli et al., 1986): focalització del control, orientació pròpia i nivells d'excitació (Knopf, 1983); especialització i experiència (Schreyer i Lime, 1984) i estructura del grup social (Heywood, 1987). Schreyer i Beaulieu (1986) creuen que les persones tenen estructurats sistemes interns que els permeten categoritzar i ordenar les seves preferències recreatives. Aquest ordre és parcialment dependent de la història i del nivell d'especialització de l'usuari i condueix a unes preferències pels llocs de recreació i les activitats escollides.

Driver i Brown (1982) consideren convenient l'elaboració d'estratègies empresarials encaminades a la recerca d'escenaris naturals que tinguin en compte l'experiència de l'usuari. Knopf (1983) recomana la creació de models útils per predir com i per què els usuaris prefereixen uns emplaçaments o altres. En conseqüència, diversos models empresarials han estat desenvolupats, tals com el *Recreation Opportunity Spectrum* (USDA Forest Service 1982) i el *Comprehensive Leisure Service Continuum* (Gunn i Peterson, 1978), que classifiquen els usuaris en funció de les seves conductes predictibles i les seves característiques. S'estima que la combinació d'aquestes característiques i conductes amb els atributs de cada emplaçament recreatiu poden contribuir a procurar una alta qualitat de servei.

Ewert i Hollenhorst (1992) intenten comprovar la precisió d'un model que compleixi les tasques esmentades (vegeu quadre 2). Aquest model pot ajudar els gestors a satisfer les necessitats dels clients i dotar de qualitat els seus serveis. És una combinació de les preferències individuals amb les característiques de l'entorn.

a) El participant desitja desplegar i satisfer les seves habilitats i preferències, identificades com: freqüència de participació, nivell d'experiència i habilitat, enfocament del control de l'activitat (per exemple, autodirigit *versus* dirigit per altres) i motivacions.

b) Els atributs o característiques de les activitats i el lloc on es practiquen fa referència a factors socials i ambientals.

c) El tipus i el nivell de risc indica les preferències individuals (risc: real o percebut; baix o alt).

d) L'orientació social diferencia els contextos socials (parelles o pràctica individual/cursos i ofertes programats).

e) Les peculiaritats de l'entorn remeten a la preferència per un entorn natural, "salvatge" o per un de més artificial i sofisticat.

Els eixos x/y estan compensats. El model es presenta dividit en tres fases corresponents als nivells d'implicació en l'activitat (de principiant a molt avançant).

A partir d'aquest model plantegen algunes hipòtesis:

1. El nivell d'habilitat millorarà.
2. La freqüència serà més gran.
3. El control serà més interioritzat.
4. Els nivells de risc seran més grans.
5. Es preferirà un entorn natural i menys dependent de l'home, ja que aquesta mena d'entorn és percebut com a més arriscat i suposen un desafiament major.
6. Els grups socials que van començar com ara família, grup d'amics o associacions es transformaran. Es preferi-

ran activitats individuals o constituïdes per grups d'experts reduïts. La raó és la mateixa que l'anterior: recerca de més risc i desafiament.

7. Les motivacions cap a la participació es transformaran: més risc, desafiament, control, fites personals.

Les troballes d'aquest model condueixen a considerar que els usuaris poden ser categoritzats en un *continuum* d'especialització recreativa, en el qual les seves característiques personals, les seves conductes i preferències són importants. Les motivacions no tenen gaire importància, atès que el seu espectre és molt reduït.

Prediccions econòmiques

O'Leary (1985) afirma que dins el domini de l'*outdoor recreation* les prediccions elaborades poden ajudar en la tasca de gestió i direcció orientant sobre les futures demandes, els pressupostos requerits, les directrius polítiques i les tendències socials que influiran en la indústria de la recreació.

Clawson (1985) descriu quatre "factors catalitzadors" que faran pujar la demanda d'aquestes activitats:

- Un creixent sector de la població que augmentarà el seu nivell de demanda.
- Una persistent millora de la renda per càpita que fa permissible el gaudi d'aquestes activitats.
- Un creixement general del temps lliure en amplis sectors de la població.
- La disponibilitat, relatiu confort i cost permissiu del transport.

Clawson suggereix que l'efecte d'aquests factors combinat amb el marcat interès pels espais oberts ha propiciat l'augment de la taxa de participació en aquests esports.

És evident que la crisi de 1993 ha aturat aquestes millores socials, i per ara qualsevol possible solució és merament hipotètica. Però, deixant de banda la crisi, aquests factors ja eren discutits aleshores. Hornback (1985) desestima l'estimació de Clawson mitjançant una anàlisi de diverses megatendències sòcio-econòmiques, que podrien reduir la demanda en un futur pròxim. Així, per exemple, un ampli nombre de persones — procedents del *baby boom*— que ara es troben en el seu punt econòmic àlgid, però que han postergat el naixement dels seus fills, tindran menys temps lliure per dedicar-lo a aquestes activitats. D'altra banda, els patrons de remuneració econòmica pel treball es modificaran: es passarà d'una economia industrial a una economia de serveis, la qual cosa motivarà que es creïn tipus de treballs que requereixin poc entrenament o aprenentatge. Aquests llocs laborals seran escassament remunerats, tindran molta mobilitat i no preveuran les vacances pagades. Hornback afegeix un altre factor decisiu: molts recintes naturals de recreació, com els parcs nacionals no estan ben equipats ni administrativament ni filosòficament per competir amb eficàcia dins la fluctuant i competitiva indústria turística. Coffin (1985) mostrava els problemes derivats de la saturació, en funció de la qual, el nombre de visitants ha començat a decréixer. La saturació i els problemes derivats, com ara aparcaments inadequats i recintes superpoblats, és un factor que ha aturat l'expansió d'un sector fins aleshores en alça.

Rillo (1984) centra el seu estudi en l'anàlisi del tipus d'activitat preferible i els factors que la propicien. Hi haurà més demanda d'aquelles activitats que poden ser realitzades durant un ampli període de la vida de l'home, en detriment d'aquelles activitats només aptes per a persones joves i ben entrenades. Els factors propicis al seu desenvolupament seran: l'augment demogràfic de la població, la millora dels transports i accessos, l'increment de temps lliure, la creació de serveis més competitius, l'aparició de més nombre d'empreses i la tecnologia. Entre tots aquests factors destaquen la creació de més nombre d'empreses i els avenços tecnològics que ajudaran a una renovació constant. Hi ha factors negatius: la inflació i la saturació.

Christy (1970) va proposar cinc elements per millorar la popularitat d'aquestes activitats: fer-les més assequibles, associar una imatge convenient a les activitats, propiciar l'aptitud per identificar-se amb l'activitat que es practica, tenir l'ocasió de demostrar les habilitats adquirides als altres i aconseguir una percepció de l'activitat com a ús legítim del temps lliure.

Keyes (1985) estima que els mèdia han proporcionat una imatge molt valorada de la persona que realitza activitats en la natura. El reconeixement social consegüent mitiga els efectes d'aïllament, risc potencial i absència d'espectadors als quals aquesta mena d'activitats s'enfronten.

Mescon, Albert i Khedouri (1981) ponderaven la importància de considerar els factors endògens i exògens en les prediccions. Com a factors endògens esmentaven aquells ítems centrats en l'empresa de serveis: la percepció dels recursos disponibles, l'aptitud de l'empresa per enfrontar-se als canvis, els nivells de motivació i energia del personal i la valoració de la influència exercida sobre el client. Els factors endògens escapen al control immediat, però exerceixen una gran influència i són l'entorn econòmic, polític i legal, les condicions del mercat i els costos de l'organització.

Ewert (1987) va analitzar les tendències mitjançant un qüestionari de 36 ítems sorgits dels treballs previs de Robb i Hamilton (1985) que va passar a 181 instructors i administradors (r= 85). En un període de quinze anys creixerien moderadament: la mediació i valoració dels resultats financers obtinguts, així com l'avaluació dels programes; les despeses efectuades pels usuaris; el nombre de participants i l'ús de pistes semiartificials. Hi hauria un lleuger increment: d'usuaris de classe mitjana, de possibilitats de feina en el sector, de parti-

cipants menors de 20 anys i de participació femenina. Un factor oposat al desenvolupament seria la disminució creixent de zones salvatges disponibles. En general, es preveia un augment moderat d'aquestes activitats en els propers quinze anys. Les empreses assolirien la seva maduresa, manifestada per una major qualitat i millor programació. La imatge "d'activitat audaç i perillosa" associada a aquestes activitats desapareixeria progressivament.

Consciència i activitats d'aventura en la natura

Un estat de consciència és un sentiment subjectiu dels patrons de les funcions psicològiques que poden ser reconeguts per l'individu. L'estat normal de consciència (ENC) és l'usat la major part de la vigília. En aquest estat l'individu es veu a ell mateix dins dels límits del seu cos físic (imatge corporal), i la seva percepció de l'entorn és restringida pel determinat rang psicològic dels seus exteroceptors. Ambdós —percepció interna i percepció de l'entorn— estan confinats dins els límits de l'espai/temps usual. L'ENC és més dinàmic que estàtic. Les influències culturals, l'entorn físic i psicosocial són determinants: potencia l'ésser selectiu en qüestions de supervivència, però també influencia la nostra expectativa i les interpretacions de les experiències.

La consciència bimodal es refereix a les dues formes de funcionament del cervell. Ja Roger Bacon el 1268 va dir que hi havia dues menes de coneixement, a través de l'argument (discussió, raciocini) i a través de l'experiència. Van ser referits com a "intel.lectual" i "intuïtiu". La nostra cultura ha atorgat un valor primordial al primer. Però estudis recents suggereixen que els dos modes es complementen. Junts, formen la base de la consciència. El verbal-intel.lectual és un mode, que envolta raó, llenguatge, anàlisi i seqüència. L'altre mode és el no-verbal i sensual, responsable de l'orientació espacial, consciència corporal, talent artístic i reconeixement de rostres. Els estats alertats de consciència suposen una condició en la qual la visió del món (realitat) actua com si fos globalment percebuda en una diferent forma a com ho és en la consciència "normal". Hi ha canvis qualitatius en el funcionament mental. Entre els estats elevats de consciència ha rebut més atenció el "místic" o "espiritual" (Tao absolut, *samadhi*, *satori*). És la percepció de ser part de l'univers com un tot unificat. El *re-ligare* de Paniker? La unió entre ciència i religió cercada avui?

La unitat pot ser vista com una no-diferència que uneix tots els límits fins que el jo no és diferenciat com un objecte separat i la percepció habitual i les distincions cognitives no són aplicables.

Deikman (1973) agrupa aquestes diferències en tres categories:

1. *Untrained-sensate*: experiències que passen a persones no habituades a la contemplació. Poden intervenir alguns factors, com ara la natura, les drogues, la música i el sexe.
2. *Trained-sensate*: referides a les experiències que passen a persones religioses que han cercat deliberadament la "gràcia" i la "il.luminació" per mitjà d'una llarga pràctica en meditació i disciplines religioses.
3. *Trained-trascendent:* experiències de l'*ultimate goal* —el que va més enllà de l'acció o ideació del *trained-sensate*. Només s'arriba a través d'un llarg entrenament. Aquests canvis són producte d'una "desautomatització". Deikman distingeix entre un *action mode* i un *receptive mode* de ser.

Diversos autors han estudiat la relació entre estats de consciència i esport:

- Spino (1976) proposa unir la meditació amb la cursa per assolir més integració de la ment i el cos.
- Champion (*Yoga Tennis: Yoga-Tennis-Awareness Through Sports*, Phoenix, Arizona: ASIA, Inc., 1973) combina tennis i ioga i ho anomena meditació en moviment.
- Diana Nyad (en Ravizza, 1973), nedadora de llarga distància, vol aconseguir *physical intelligence*: l'estat en què la imaginació i les facultats intuïtives interactuen més plenament amb les facultats racionals de resolució de problemes.
- Davis (1972) va constatar canvis durant l'escalada vertical en ràpel cap al sentiment de la por i l'entusiasme. Va observar 13 *stages* de cinc *Outward Bound School* (col.legis que promouen aventures en la natura per a joves).
- Stone (1970) va investigar els diferents tipus i orígens dels significats del seu esport per al surfista i l'esquiador mitjançant relats de les seves activitats. Les descripcions poden ser indicadors d'estats de consciència alterats. Els trets que oferien eren: temps, aspectes espacials, inclinació, onada/pendent, emoció i sentiments, esdeveniments succeïts al practicant.

  Moltes de les descripcions estaven més plenes d'al.lusions intel.lectuals i emocionals que d'aspectes funcionals, la qual cosa els donava un significat determinat.
- Murphy (1976) puntualitza sobre els atributs dels estats alterats de consciència experimentats en l'esport i arriba a la conclusió que les relacions de transcendència experimentades per atletes són similars en molts casos a les dels shanes, sufís, mestres de Zen i ioguis. Moltes experiències dins l'esport poden ser interpretades com *siddhis* —extraordinaris poders o successos que emergeixen quan es practica una disciplina de meditació—. Les denomina *physical siddhis*.

En l'esport es donen determinades experiències tals com: extraordinària claredat; extraordinària concentració; plenitud, sentiment d'inexistència o buit; desautomatització; igualtat, percepció d'unitat; accés a extenses energies, coneixements i conductes; comunicació amb o percepció d'entitats separades del cos; èxtasi, suprema alegria.

Ellis i Witt (1984) van crear escales per mesurar estats de consciència durant la pràctica esportiva en el temps d'oci.

En general, els autors estan d'acord a afirmar que és la dimensió subjectiva de les experiències esportives el que dóna sentit a l'esport i proporciona al.licients per continuar practicant-lo.

S'ha escrit poc sobre la consciència i l'esport *per se*. Murphy (1976) i Kripner (1972) indiquen que aquestes experiències semblen estar vinculades a l'hemisferi dret, la qual cosa permet explicar la dificultat de les descripcions verbals. Resen (1981) creu que l'esport i la poesia són expressions i experiències i tenen una terminologia similar. Tots dos comparteixen un mateix sentiment del físic que concorda en els punts següents: expressen l'alegria de viure, empren la creativitat, uneixen la ment i el cos, són rítmics, tenen estil i forma, són precisos. Tant l'un com l'altra van molt més del que aparenten a simple vista. Marilynn Durrant (1979) va examinar diversos estats o nivells de consciència identificats en l'ésser humà i els traslladà a l'esport. Va aportar així un entrellat teòric per entendre la dimensió subjectiva de l'esport d'elit i identificar la consciència quan aquesta es un estat normal o quan s'acosta a un estat místic. Utilitzant les aportacions de Lilly (1972) i Tart (1972), identifica cinc estats de consciència en l'esport: dissociat, neutral, separat (*detached*), fusionat, transcendent.

Dins aquest apartat mereixen especial atenció les anomenades *peak-experiences* (P.E.). El terme fou creat per Maslow (1968), al qual va definir com: "Un episodi o un moment en què les forces de la persona s'uneixin de manera particularment eficient i plaent, fent-la més integrada i menys dividida, més oberta a l'experiència, més idiosincràtica, més perfectament expressiva, més humorística, més transcendent de l'ego, més independent de les seves necessitats inferiors, etc. En aquests episodis és més ell mateix, en realitzar amb més perfecció les seves potencialitats; està més a prop del nucli del seu ésser; és més perfectament humà." (Maslow, 1968).

En aquesta descripció Maslow volia englobar alguns dels trets cognoscitius bàsics de l'experiència de l'amor de l'Ésser, l'experiència de la paternitat, de la natura, la immensitat, la mística, la percepció estètica, el moment creatiu, la comprensió intel.lectual o terapèutica, l'experiència orgàsmica i determinades formes de fita física.

Maslow presentava 19 característiques d'aquestes experiències.

Aquesta mena d'experiència produïa efectes subsegüents:

- Les P.E. poden tenir efectes terapèutics en el sentit estricte de fer desaparèixer els símptomes.
- Poden canviar el concepte d'un mateix (més saludable).
- Poden canviar el concepte d'altres persones i les relacions amb elles.
- Poden canviar el concepte del món.
- Poden facilitar més creativitat, espontanitat, expressivitat i idiosincràsia.
- La persona recorda la P.E. com un esdeveniment molt important i desitja repetir-ho.
- La persona es troba més diposada a sentir que la vida val la pena després d'haver adquirit evidència de la bellesa, excitació, sinceritat, diversió, bondat, veritat i plenitud.

Ravizza (1977), després de comentar l'abundor d'investigacions fetes en el desenvolupament de tècniques i l'escassesa d'investigacions sobre aspectes subjectius, proposa una caracterització general dels "grans moments" o *peak-experiences* (P.E.) en l'esport. Realitza entrevistes a practicants de dotze modalitats esportives i realitza una taula de la llista de qualitats usades pels subjectes per caracteritzar les seves experiències (pèrdua de por, habilitat per executar destreses bàsiques, oblidar la *performance*, total concentració, etc.).

Observa que molts esportistes descriuen experiències importants tals com les descrites per Maslow: pèrdua de l'ego, unió de l'experiència en el seu conjunt, desorientació... Però hi ha diferències: certs avenços assenyalat per Maslow no apareixien en els esportistes. Maslow assenyalava que l'atenció assolida durant una P.E. pot ser molt àmplia i abraçar més que el camp de la seva acció específica. No en els esportistes. L'experiència havia de ser més una experiència corporal que cognitiva. Tot i que les definien com a molt intenses, pocs esportistes els donaven una importància vital en les seves vides. Cap dels atletes va fer un canvi en la seva vida a partir de l'experiència.

Tesis doctorals sobre activitats d'aventura en la natura

Dins la investigació mereixen una atenció distingida les tesis de doctorat realitzades en els darrers anys sobre aquest apassionant subjecte científic. Ens sembla molt oportú dissertar sobre aquestes pels motius següents:

1. Les tesis doctorals són jutjades per un tribunal científic competent i realitzades sota la direcció d'un professor acreditat en el tema d'estudi. Això ens dóna constància de la rigorositat i profunditat de l'estudi. Les tesis doctorals són, en suma, treballs científics de valor reconegut que tot investigador té en consideració.
2. El tema de les activitats en la natura ha suscitat un interès particular en les nostres latituds a causa de la difusió d'aquestes al Pallars Sobirà, on radiquen prop de 200 empreses privades d'aventura. L'INEFC de Lleida ha centrat el seu primer curs de doctorat en aquest tema. En conseqüència, l'anàlisi dels temes desenvolupats sobre aquestes tesis, és una valuosa ajuda per als estudiants d'aquest I curs de Doctorat. No hi ha dubte que també ho és per a tot estudiós del tema.
3. Les tesis doctorals aquí recollides poden ser un indicador interessant per

GESTIÓ	33%	PSICOLOGIA	18%	BIOMÈDIQUES	16%	RENDIMENT	5%	SOCIOLOGIA	24%	ALTRES	4%
Marketing	2,9%	Risc	15,4%	Dopatge	6,1%	Tests	27,3%	Sèniors	7,8%	Supervivència	37,5%
Equipament Urbanització	13%	Salut Mental	5,1%	Nutrició	9,1%	Entrenament	9,1%	Discapacitats	19,6%	No clasificats	62,5%
Oferta Demanda	17,4%	Cohesió Grup	5,1%	Lesions	3%	Noves tecnologies	9,1%	Nens Adolescents	9,8%		
Estudi "casos"	4,2%	Autoestima	17,9%	Fisiologia	69,7%	Biomecànica	54,5%	Delinquència juvenil	3,9%		
RR.HH	2,9%	Satisfacció	28,2%	Medicina especial	6,1%			Grups ètnics	3,9%		
Impacte ecològico	11,6%	Motivació	28,2%	Antropometria	6,1%			Educació	21,6%		
Teoria econòmica	10,1%							Titulació	21,6%		
								Biografia Història	11,8%		

Nota: La primera fila reflecteix els percentatges globals del total d'estudis per àrees d'interès.
Cadascuna de les respectives columnes pretén concretar els diferents àmbits d'estudi que dins de cada àrea han estat susceptibles d'estudi per part dels investigadors. La quantificació, doncs, respon al total de cada una de les àrees.

Quadre 3. Àrees d'investigació. Disciplines d'estudi per àrees

indicar les tendències. Pot ser una eina útil per precisar futurs estudis de tercer cicle i per orientar algunes investigacions.

Inventari de temes d'investigació doctoral

Metodologia

Les dades que presentem a continuació han estat extrets de la base de dades *Sport Discus*. Hem intentat recollir totes les dades referents a totes aquelles investigacions doctorals desenvolupades en base a activitats físiques en la natura, així com a diferents activitats esportives que requereixen un marc natural per a la seva execució, tals com paracaigudisme, rem, piragüisme i escafandrisme, entre altres. A causa del volum dels diferents estudis desenvolupats en aquest àmbit més concret, hem acotat el nostre inventari, partint d'aquells estudis desenvolupats a partir del 1960 i fins al 1993. Així doncs, ens referim en el present estudi a un total de 211 investigacions doctorals.

La figura 1 mostra la tendència general existent. Els diferents àmbits d'estudi —en un primer acostament molt general— són els que indica aquesta figura.

Un estudi detallat dóna les dades del quadre 3.

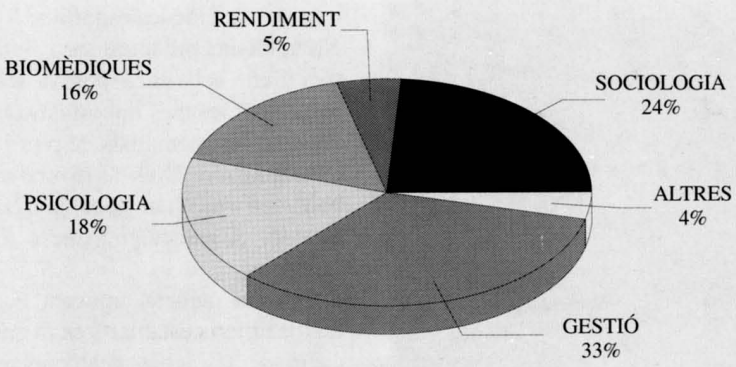

Figura 1. Principals àrees d'estudi. Activitats en el medi natural

Una ràpida interpretació

Així doncs, d'un total de 211 tesis revisades, observem que el major percentatge (un total de 69) corresponen als diversos ítems de l'àrea de gestió

dels equipaments i de les activitats físiques en el medi natural (AFMN).
Cal destacar la tendència, significativa sobre la resta, de la importància que ocupen els etudis de casos concrets (42% del total dels estudis de l'àrea de gestió). Si tenim en compte que el segon ítem en percentatge (17,4%) correspon a qüestions relacionades amb l'anàlisi de l'oferta i la demanda de serveis en l'àrea de les AFMN, ens pot donar a entendre l'import de tipus mercantilista que tenen els "esports d'aventura" com a servei, fenomen que ja podem constatar avui en el nostre país.
En segon lloc, l'interès se centra sobre l'estudi de les diferents realitats de diversos grups societals, per als quals les activitats físiques en el medi natural tindran diversos objectius i perspectives.
En aquesta àrea, prenen rellevància els estudis sobre la integració de les AFMN dins els programes educacionals (21,6%), ja sigui en àmbits de primària, secundària, inclòs l'universitari. Amb el mateix percentatge (21,6%) trobem els estudis referents a temes de titulació. Cal ressaltar l'important tendència (19,2%) que prenen les investigacions referents als grups de discapacitats, sense fer distinció en el present estudi entre els diferents tipus i qualitats de disminucions.
El fet de concedir aquesta importància a qüestions de titulació pot constituir un reflex de la importància que té el servei de les AFMN i, per tant, la formació dels professionals que apliquen els programes en qualsevol dels àmbits possibles.
Així mateix, l'alt percentatge d'estudi en relació amb aspectes educacionals, no serveix sinó per constatar l'elevat potencial que les activitats físico-esportives en el medi natural constitueixen per a aquesta fi.
Els àmbits de la psicologia i ciències biomèdiques tenen una importància semblant; 18,5% i 15,6%, respectivament.
Cal destacar sens dubte la rellevància que tenen els diferents estudis experimentals de les variacions de paràmetres fisiològics en l'aplicació de diferents activitats físiques i esportives en el medi natural. El 69,7% del total de les investigacions de l'àrea biomèdica se circumscriuen a aquesta disciplina.
Finalment, ressenyar l'escàs interès pels estudis experimentals en quant a entrenament de les disciplines esportives, ja sigui com a qüestions de preparació física o metodològiques. L'interès en l'àrea de rendiment esportiu se centra bàsicament en estudis biomecànics (54,5%).
Això sí, en virtud de les característiques de molts dels estudis de fisiologia, segurament, els resultats d'aquests treballs hauran trobat aplicació pràctica en els programes d'entrenament d'esports com el rem o el piragüisme.
Ara bé, aquestes tendències, òbviament, no es poden generalitzar en la totalitat del període estudiat. La figura 2 potser ens pugui donar alguna llum sobre les variacions quant a la importància que han tingut les investigacions que ens ocupen al llarg dels darrers 35 anys.
Malgrat que la tendència es troba clarament en augment, al llarg del temps es poden observar certes tendències quant a àrees del coneixement. El quadre 4 ens mostra algunes de les dades més importants.

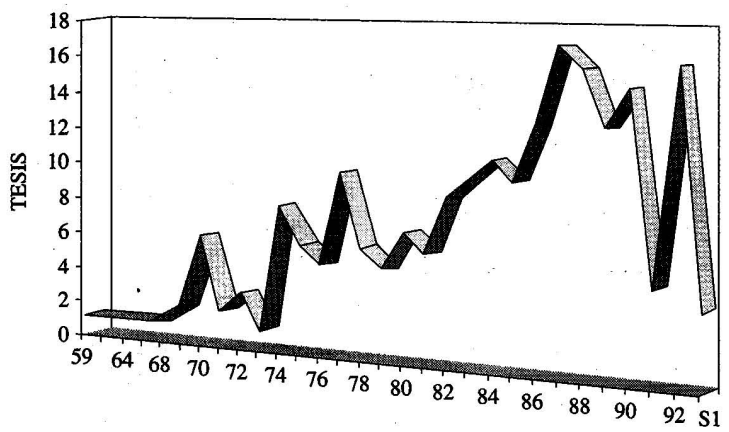

Figura 2. Evolució de les investigacions. Activitats en el medi natural

¿És la fisiologia l'objecte d'estudi més important de les AFMN?

Sens dubte, una simple ullada a les dades de la figura 3 resol qualsevol dubte.
Tanmateix, hem efectuat una anàlisi diferenciant aquells estudis en què el seu objecte era una pràctica esportiva en concret, d'aquells en què no.
El 48,8% del total dels estudis se centren en una pràctica esportiva.
No hi ha una predominança significativa d'una activitat esportiva sobre la resta, sent les més importants el *cross country*, les modalitats de rem i caiac i l'acampada. Dins la diversitat trobem activitats tan peculiars com el biathló, el paracaigudisme o l'escafandrisme.
D'aquesta manera, aplicant els mateixos criteris establerts en la classificació de les àrees del coneixement d'interès en les AFMN, obviant aquelles tesis centrades en l'estudi de mo-

70	Anàlisi de l'oferta i la demanda (gestió)	50%
73	Estudi de casos (gestió)	50%
80	A pesar que es caracteritza per la diversitat, s'aprecia una tendència inicial a equiparar les àrees de gestió i sociologia.	
82	Gestió	11,1%
	Sociologia (bàsicament aspectes educacionals)	44,4%
85	Gestió	0%
	Psicologia	40%
	Sociologia	40%
86	Destaca l'àmbit d'estudi de les titulacions	23%
87	Psicologia	29,4%
	Sociologia (destaca l'interès pel grup especial discapacitats)	41,1%
88	Biomèdiques (Fisiologia) i Biomecànica	56%
90	No s'observa una tendència clara. Destaca el 26,6% de tesis sobre el risc i el nou interès pel dopatge	
92	S'imposen novament els aspectes relacionats amb la gestió	37,4%

Quadre 4. **Tendències**

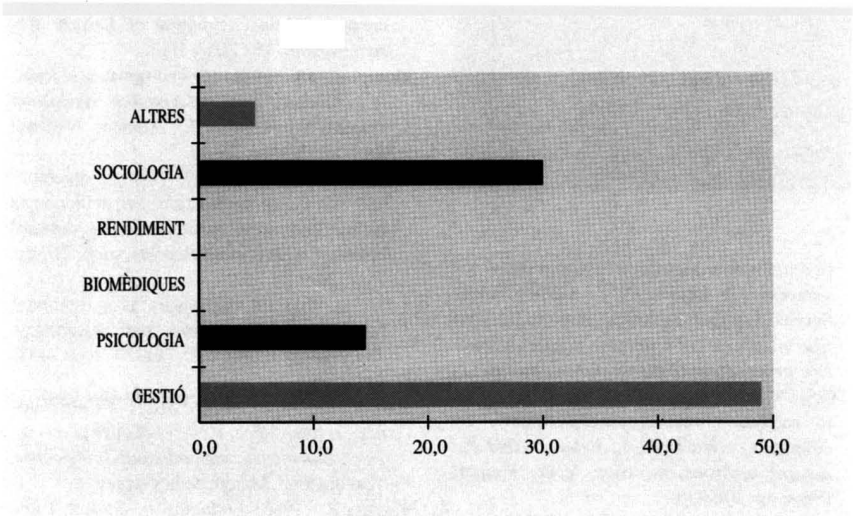

Figura 3. Àrees d'estudi AFMN (excloent esports)

dalitats esportives, ens ofereix les dades de la figura 3.

Observem que les àrees de rendiment i biomèdiques centren en l'activitat esportiva per complet el seu objecte d'estudi. Fisiologia, biomecànica, nutrició, així com noves tecnologies, obvien les activitats que no siguin de caràcter exclusivament esportiu.

Però també dins les àrees significades en el gràfic, hi ha disciplines en les quals l'esport ocupa un lloc destacat (vegeu quadre 5).

Finalment, destacar breument aquelles institucions que s'han destacat pel volum d'investigacions que s'han desenvolupat dins el període descrit.

Els discrets percentatges mostrats ens donaran una clara referència de la diversitat d'institucions interessades en aquest nou i atractiu camp (vegeu quadre 6).

Les investigacions generades per les tesis doctorals indiquen una abundància de temes educatius fins a mitjans dels anys vuitanta. Els estudis d'Ewert (1989) sobre aquest desequilibri semblen haver donat el seu fruit. En els darrers anys davalla el nombre de tesis sobre l'àmbit de l'educació, alhora que —de nou— creix la importància quant a estudis relacionats amb l'àrea de gestió.

Bibliografia

ADAMS, W. (1970) "Survival training: Its effects on the self-concept and selected personality factors of emotionally disturbed adolescents". *Dissertation abstract International*, 388 B.

ASSAGIOLI, R. (1969) "Symbols of transpersonal experiences", The Journal of transpersonal psychology, vol. 1, 1, pp. 33-45.

AUCOUTURIER; B., ARRAULT, I.; EMPINET, J.L. (1985) *La práctica psicomotriz*, Barcelona, Científico-Médica.

BALINT, T., (1959) *Thrills and Regressions*, Hogart Press, London.

BARCUS, C.;BERGESON, R. (1972) "Survival trining and mental health: a review". *Therapeutic Recretional Journal, 6* (1), pp. 3-8.

BONÉ, A., (1989) "Educació física i entorn natural", *Apunts Educació Física i Esports* (monogràfic: Activitats a la natura), 18, pp. 52-62.

BUDILON, J.P.;VALETTE-FLORETTE, P. (1990) "Pratiques sportives: une approche par les systèmes de valeur", STAPS, 21, pp. 9-19.

CAMPBELL, J. (1949) *The hero with a thousand faces*, Nueva York, Bollinge Fundation.

CHAMPION, R. (1973) *Yoga Tennis: Yoga-Tennis-Awareness Through Sports*, Phoenix, Arizona: A.S.I.A., Inc.

CHRISTY, F. (1970) "Elements of mass demand for outdoor recreation resources" en driver, B.L. (ed), *Elements of outdoor recreation planning*, pp. 99-103, Michigan, Univ. of Michigan Press.

CLAWSON, M. (1985) "Trends in use of public recreation areas", *National Outdoor recreation Trends Symposium II.*, Atlanta, National Park Service, pp. 24-36.

Gestió	Marketing	100%	Càmping i esquí
	Anàlisi oferta i demanda	41,6%	Esquí, vela i càmping
Psicologia	Risc	66,6%	Escalada
	Cohesió de grup	100%	Rem
	Motivació	45,4%	Caiac
Sociologia	Nens/Adolescents	60%	Esports diversos
	Educació	27%	Orientació

Quadre 5

Universitat	% (del total)	Predominança	% (Àrea o àmbit)
Pensylvania	7,5%	Satisfacció (psicologia)	43,7%
Oregon	6,2%	Gestió	61,5%
Calgary	4,2%	Estudi de Casos (gestió) (74-86')	55%
Indiana	4,2%		
Waterloo	4,2%		
Alberta	3,7%		
Illinois	3,7%		
Manitoba	3,7%	Estudi de Casos (G) (fins a 84)	50%
B. Columbia	3,3%	Fisiologia (Biomèdiques)	42,8%

Quadre 6

COLAN, N. (1986) *Outward Bound: an annotated bibliography, 1976-1985*, Dencer, CO: Colorado Outward Bound.

CSIKSZENTMILHAYI, M. (1975) *Beyond Boredom and Anxiety*, San Francisco, Joseph-Bass Publishers.

- (1979) "The concept of flow", Play and Learning, Gardner Press, N. York, pp. 257-274.

DARST, P.;ARMSTRONG, G. (1980) *Outdoor adventure activities for school and recreation programs*, Minneapolis, MN, Burgess Publishing Company.

DAVIS, R.W. (1972) *The fear experience in rock climbing and its influence upon future self-actualization.* Tesi doctoral, University of Southern California.

DEIKMAN, A. (1966) "Deutomatization and the mystic experience", *Psychiatry*, vol. 29, 4, pp. 324-328.

DONELLI, B.;VASKE, J.;GRAEFE, A. (1986) "Degree and range of recreation specialization: toward a typology of boating related activities", *Journal of Leisure Research*, 12, pp. 81-95.

DRIVER, B.;BROWN, P. (1978) "The opportunity spectrum concepts and behavioral information in outdoor recreation resource suppy inventories: A rationale", en USDA Forest Service General Technical Report: *Integrating inventories of renovable natural resources: proceedings of the workshop*, pp. 24-37.

(1983) "Contributions of behacioral scientists to recreation resource management", en Altman, I. i Wohlwill, J., *Behavior and the natural environment*, New York, Plenum Press, pp. 307-339.

DUPUIS, J. (octubre 1991) "Une A.P.P.N. c'est quoi au juste?. Actes de *Deuxiemes Assises des activites physiques de pleine nature*, Toulouse, pp. 394-403.

DURRANT, S. (1979) *States of consciousness and the sport experience*, Tesi doctoral Universitat de Oregon (College of Health, Physical education and Recreation).

ELIAS, N.;DUNNING, E. (1986) *Quest for excitement: sport and leisure in the civilising process*, Blackwell, Oxford.

EWERT, A. (1985) "Emerging trends in outdoor adventure recreation", *National Outdoor Recreation Trends Symposium II*, vol. II, pp. 155-65, Atlanta: National Park Service.

- (1985) "Why people climb: the relationship of participant motives and experience level of mountaineering", *Journal of Leisure Research, 3* (17), pp. 241-250.

- (1987) "Outdoor adventure recreation: a trend analysis", *Journal of park and recreation administration, 5* (2), pp. 57-67.

- i HOLLENHORST, S. (1992) "Testing the adventure model: empirical support for a model of risk recreation partipation", *Journal of Leisure Research, 2* (21), pp. 124-139.

FERGUSON, M. (1980) *The Aquarian Conspirancy. Personal and social transformation in the 1980s.*

FERICGLA, J.M. (marzo 1989) "Ideas sobre cómo organizar el mapa teórico", en *Cuadernos de Antropología*, núm. 9, pp. 3-8.

GORDON, C.;GAITZ, C.M. (1976) "Leisure and lives: personal expressivity across the life span", *Handbook of Aging and the Social Sciences*, Nostrand Reinhold, New York, pp. 310-341.

GUNN, S.;PETERSON, C. (1978) *Therapeutic recreation program design: principles and procedures*, Englewood Cliffs NJ: Prentice-Hall.

HEINZ-GÜNTER VESTER (1987) "Adventure as a form of Leisure", *Leisure Studies*, núm. 6, pp. 237-249.

HEYWOOD, J. (1987) "Experience preferences of participants in different types of river recreation groups", *Journal of Leisure Research*, núm. 19 (1), pp.1-12.

HORNBACK, K. (1985) "Social trends and leisure behavior", *National Outdoor recreation Trends Symposium II.*, Atlanta, National Park Service, pp. 24-36.

KELLY, F.;BAER, D. (1969) "Jesness inventory and self-concept measures for dellinquents before and after participation in outward bound. *Psychological Reports*, núm. 25, pp. 719-724.

- (1971) Physical challenges as a treatment for delliquency. Crime and deliquency, *Psychological Reports*, núm. 17, pp. 437-445.

KERNS, Th. (1973) *Altered States of Consciousness: a philosofical analysis of their psychological, ontological, and religious significance.* Tesi doctoral, Marquette University.

KEYES, R. (1985) *Changing it*, Boston, Little and Brown.

KNOPF, R. (1983) "Recreational needs and behavior in natural settings", en Altman, I. i Wohlwill, J., *Behavior and the natural environment*, New York, Plenum Press, pp. 205-240.

KRIPNER, S. (1972) *Altered states of consciousness*, The highest state of consciousness, Doubleday and &, New York.

LAMBERT, M. (1978) "Reported and self-concept and self-actualizing value changes as a function of academic classes with wilderness experience", *Perceptual and Motor skills*, núm. 46, pp. 1035-1040.

LAPAGE, W. (1983) "Recreation resource management for visitor satisfacion", en Lieber, S.

i Fesenmaier, D. *Recreation planning and management*, State College, OPA, Venture Publishing Company.

LARAÑA, E. (juliol-agost 1986) "Los nuevos deportes en las sociedades avanzadas", en *Revista de Occidente*, núm. 62-63, pp. 6-23.

LASCH, C. (1978) *The culture of Narcissim*, Norton, New York.

LEFEVRE, J.P. (1991) "Les conditions d'émergence des pratiques sportives sauvages et clandestines au XXéme siècle", Actes du *Colloque Performance et Santé*, Nice, pp. 176-182.

LÉVI-STRAUSS, C. (1958) *Anthropologie structural*, Paris, Plon.

LILLY, J. (1972) *The center of the cyclone: an autobiography of inner space*, Julian Press New York.

LYMAN, S.M.;SCOTT, M.B. (1975) *The Drama of Social Reality*, Oxford University Press, New York.

MANNING, R. (1986) *Studies in outdoor recreation: a review and synthesis of the social science literature in outdoor recreation*, Oregon, Oregon State University Press.

MASLOW, A. (1968) *Towards a psychology of being*, Litton educational Publishing.

MATTEWS, B. (1976) *Adventure education and self-concept: an annotated bibliography with appendix*. ERIC Report ED, pp. 160-287.

MCGOWAN, M. (1986) "Self-efficacy: operationalizing challenge education", *Bradford Papers Anual*, núm. 1, pp. 65-69.

MEIER, M. (1977) "Risk recreation: exploration and implications", *Congress for Recreation and Park*, Las Vegas, NV.

MESCON, M.;ALBERT;M.;KHEDOURI, F. (1981) *Management: individual and organizational effectiviness*, Cambridge, Harper and Row.

MIRANDA, J. (1989) "Los deportes de aventura: despegue, vuelo y aterrizaje", *TEP*, núm. 31, pp. 36-42.

MITCHELL, R. (1983) "Mountain experience: the psychology and Sociology of adventure", Chicago, Univ. de Chicago.

MORSE, W. (1957) "An interdisciplinary therapeutic Camp". *Journal of social Issues*, núm. 13 (1), pp. 3-14.

MOSES, D. (1968) Improving academic performance. Provo, UT: Brigham Young Univ.

i PETERSON, D. (1979) Academic achievement helps program, Provo, UT: Brigham Young Univ., Academic Office.

MURPHY, M. (1976) "Sport as Yoga", en Spino, M., *Beyond Jogging: The Innerspaces of Running*, Millbrae, California: Celestial Arts.

NYE, R. "The influence of an outward bound program on the self-concept of the participants". Dissertation abstracts international, núm. 31 (11), 5865 A.

O'LEARY, J. (1985) "Social trends in outdoor recreation", *National Outdoor recreation Trends Symposium II.*, Atlanta, National Park Service, pp. 24-36.

POCIELLO, Ch. (1986) "Les élements contre la matière. Sportifs 'glisseurs' et sportiffs 'rugueux'", *Esprit*, núm. 86, pp. 19-33.

POLLACK, R. (1976) "An annotated bibliography of the literature and research on outward bound and related programs", ERIC Report Nº 171, 476.

PROGEN, J. (1979) "Man, nature and sport", en Gerber, E. i Nillian, M. *Sports and the body: a Philosophical Symposium*, pp. 237-242, Philadelphia, Lea and Febiger.

RAVIZZA, K. (1973) *A study of the peak-experience.* Tesi doctoral, Universitat Southern California.

- (1977) "Peak speriences in sport", *Journal of Humanistic Psychological*, vol.17, nº 4, pp. 35-40.

RESEN, A. (1981) *Sport and Poetry: an exploration of the inter-relatedness of words and actions,* Tesi doctoral, Univ. of Health Physical Education and Recreation de South Dakota State.

RILLO, T. (1984) "Megatrends in outdoor education: past, present and future", *Journal of leisure outdoor education, 18, pp.* 4-17.

ROBB, G.;HAMILTON, E. (1985) *Issues in challenge education and aventure programming,* Martinsville, Bradford Woods.

–i EWERT, A. (1987) "Risk recreation and person with disabilities", *Therapeutic Recreation Journal, 2* (1), pp. 58-69.

ROSZAK, T (1969) *The contracultural born,* New York.

SCHRAER, H. (1954) "Survival education: a survey of trends in survival education in certain public School and teacher trianing institutions and a detailed study of elements of survival education found" en los programas de "The Boy Scouts and Girl Scouts of America", *Dissertation abstracts International, 14,* pp. 4-17.

SCHREYER, R.y BEAULIEU, J.T. (1986) "Atribute prefferences for wildland recreation settings", *Journal of leisure research, 4,* pp. 231-247.

- i LIME, D;WILLIAMS, D (1984) "Characterizing the influence of past experience on recreation behavior", *Journal of leisure research, 16,* pp. 34-50.

- i WHITE, R. (1984) "A conceptual model of high-risk recreation", Proceeings: *First annual conferencee on recreation planning and development*, Nueva York: American Society of Civil Engineers.

SIMMEL, G. (1965) "The adventurer", en *Essays on Sociology and Aesthetics.* G.Simmel et alt., Harper & Row, New York, pp. 243-258.

SMITH, T. (1982) "Sef-concept, special populations and outdoor therapy", en Robb, G. *The Bradford Papers, 2,* pp. 1-15.

SPINO, M. (1976) *Beyond Jogging: The Innerspaces of Running*, California: Celestial Arts.

STONE, R. (1970) *Meanings found in the acts of surfing and skiing*, Tesi doctoral, Univ. Southern California.

USDA Forest Service (1982) *R.O.S. Users Guide*, Washington, D.C.: United States Government Printing Office.

TART, Ch. (1972) *Altered states of consciousness*, Doubleday, New York.

THOMAS, S. (1986) "Adventure education: a bibliography", rev. ed. Amshert, NY: Institute on classroom managenment and school discipline at state Univ. of Nueva York and Buffalo.

WETMORE, R. (1972) *The influence of the outward bound school experience on the self-concept of adolescent boys*, Tesi doctoral, Boston Univ.

WRIGHT, A. (1982) *Therapeutic potential of the outward bound process: an evaluation of a treatment program for juvenile delinquents*, Tesi doctoral, Pennsylvania State Univ.

YOUNG, R. (1983) "Toward an understanding of wildness participation", *Leisure sciences, 4*, pp. 339-357.

- i CRANDALL, R. (1984) "Wilderness use of self-actualization", *Journal of leisure research, 16,* (2), pp. 149-160.

Dr. Sergio Carvalho*,
Llicenciat en Educació Física, radialista, doctor en Ciències de la Comunicació per l'Escola de Comunicacions i Arts de la Universitat de Sao Paulo.
Agnès Riera,
Llicenciada en Educació Física. Lleida. Estudiant del 1r curs de Doctorat en Activitats Físico-esportives en la Natura.

ELS MITJANS DE COMUNICACIÓ SOCIAL, LA FORMACIÓ DEL PROFESSIONAL I LES ACTIVITATS FÍSIQUES D'AVENTURA EN LA NATURA: UNA APROXIMACIÓ

Resum

El text té com a objectius:
Primerament, despertar inquietuds en els professionals de l'educació física sobre l'acció dels mitjans de comunicació al nostre dia a dia, alertar per a la necessitat de crear disciplines específiques en els plans d'estudi de la carrera d'Educació Física, proposar el desenvolupament d'investigacions conjuntes i interdisciplinars, i incentivar l'obertura d'un nou mercat de treball.
En segon lloc, reflexionar sobre les activitats físiques d'aventura en la natura que està apareixent recentment en les societats econòmicament més avançades i que han irromput amb força entre les pràctiques que pertanyen a la cultura corporal contemporània. Aquestes activitats han aportat una nova concepció d'home: "l'home aventura". Amb uns trets de cos diferents, una gestualitat diferent i un nou repte entre les pràctiques corporals existents.
Finalment, en base a les consideracions inicials o generalitats exposades en el treball s'intenta reforçar una proposta sobre l'acció innovadora de l'educació física, recreació i esports, incorporant aquestes noves pràctiques i tots els seus valors.

Paraules clau: **mitjans de comunicació social, educació física, formació del professional, activitats físiques d'aventura en la natura.**

"I la libèl.lula somniava que era un savi...
"I els científics somniaven que mai més no somniarien i imaginaven que la imaginació s'havia mort...
"Amb ells naixia una nova raça d'individus freds i racionals que es deien: som reals totalment. Ja no hi ha en nosaltres cap creença ni superstició (Nietzche). I pensaven que, amb ells, la civilització assolia un nivell mai aconseguit. (Weber)" (Alves, 1993).

Introducció

Parlar dels mitjans de comunicació social (mcs**), de la formació del professional i de les activitats físiques d'aventura en la natura (AFAN**) alhora, pot semblar que parlem d'un camp que no té coneixement, principalment si tenim en compte els coneixements específics desenvolupats en els nostres currículums dels cursos de formació en educació física i esports.
Sabem que l'activitat física i l'esport com a fenòmens socials assumeixen, cada dia que passa, una major incidència en el mode de vida de les persones i són rars els mcs que no contenen un espai destinat a informació esportiva. Malgrat això rebutgem acceptar aquestes possibilitats com a línies d'investigació emergents en la nostra àrea.
Mentrestant, l'educació física, com a disciplina curricular, és obligatòria en tots els nivells d'ensenyament, i en aquells en què habitualment no ho és, la major part dels estudiants opten per la pràctica d'una o més activitats físico-esportives competitives o no competitives en clubs, gimnasos, parcs públics o al carrer.
Al contrari, els professors d'educació física, assumeixen com a premissa bàsica que no tenen espais en els mcs. Critiquen i lamenten la falta de comunicació entre ells i contradictòriament lloen el desenvolupament aconseguit pels mitjans de comunicació de masses (mcm**).
Així, l'educació física, com a formadora de professionals o com a ciència, si no entén, prescindeix, es mostra indiferent, o es nega a interpretar els avenços tecnològics i les seves representacions o significats socials, principalment aquells transmesos pels mcs, certament tindrà dificultat per sobreviure com a àrea d'estudi.
En aquest context, per als seus professionals, no n'hi ha prou amb la comprensió del missatge transmès sinó el que se'n derivi socialment.
Si prenem com a exemple Plató, citat per McLuhan en el llibre *Understanding media*, en tot el seu esforç per imaginar una escola ideal, va deixar escapar el fet que Atenes era més escola que qualsevol universitat imaginada. En altres paraules, la major escola ja tenia les matrícules obertes abans d'haver estat concebuda. I això és particularment vertader en els mcs; aquests comencen a funcionar molt abans que ens en poguéssim

* Coordinador de la línia d'investigació "Comunicació, moviment i mitjans en l'educació física", en el Centre d'Educació Física i Esports de la Universitat Federal de Santa Maria R.S. Brasil.
** Utilitzem les abreviatures per identificar els mitjans de comunicació social (mcs), els mitjans de comunicació de masses (mcm) i les activitats físiques d'aventura en la natura (AFAN).

adonar. En realitat, sembla que el simple fet de presentar-se fora de nosaltres, els professionals d'educació física, tanca la possibilitat de ser estudiats.

D'aquesta manera, moltes vegades deixem passar el que els mcs ens ofereixen, el que ara ens semblen petits errors sense mala intenció, a vegades ens ho creiem veritablement però, per comoditat, preferim callar-nos-ho.

El que presentem aquí són a penes fragments d'idees per a una posterior reflexió i aproximació interdisciplinar d'alguns fenòmens sòcio-culturals. Només pretenem despertar inquietuds en els professors d'educació física i investigadors en general, volem mostrar-los la possibilitat d'un nou mercat de treball a desenvolupar i la importància d'una instrumentalització adequada per poder analitzar críticament i juntament als alumnes qualsevol missatge transmès pels mcs que tingui com a tema l'educació física, la recreació i l'esport. O és que no en som capaços?

Situant el problema

En la majoria dels programes o matèries transmeses pels mcs sobre temes específics d'educació física veiem, en les paraules del metge, del fisioterapeuta, o de qualsevol altre professional amb estatus social "més alt" que el professor d'educació física, les nostres respostes.

Aquesta estratègia, en la nostra opinió, podria tenir sentit si les persones a qui recorréssim tinguessin tots els coneixements necessaris. Com que és poc probable, en acceptar aquesta afirmació com a veritat, estaríem negant el caràcter interdisciplinar del coneixement i de la cultura acadèmica. Estem d'acord amb Pratkanis i Aronson (1994) quan diuen que, en lloc de reflexionar sobre les nostres qüestions més importants, estem recorrent a líders d'aparença creïbles per solucionar-les.

Aviat estarem creant els mites i la presència dels mites sempre ens serà perillosa perquè a més d'induir el comportament tindrà com a conseqüència la inhibició del pensament.

Malauradament en aquest moment no hi ha espai per a res que contradigui aquestes imatges. Estem instituint i confirmant directament o indirecta una classe especialitzada per pensar de manera correcta.

Cal tenir clar, d'una banda, que les AFAN, com qualsevol altre tema relacionat amb l'àrea esportiva i transmès pels mcs, ha de comptar amb l'anàlisi i la interpretació del seu significat social pels professionals d'educació física.

Creiem plenament que els mcs, en la nostra àrea, poden informar i formar millor a partir de la incorporació d'assessors o consultors especialitzats en aquesta línia.

En cas contrari, en lloc d'informar poden deformar, transformar o manipular.

Reivindiquem aquest dret, no perquè siguem tan excepcionals, sinó perquè per mitjà dels mcs i dels programes produïts per aquests es desencadenen decisions i comportaments sobre una possible "opció" esportiva.

Aquí ens podem preguntar: i nosaltres, els especialistes d'educació física, ¿què estem aconseguint davant l'acció dels mcs? Pensem que aquesta resposta s'està començant a buscar.

En l'INEFC de Lleida, en el curs acadèmic 1994-95 s'ha iniciat un curs de doctorat que té com un dels objectius la formació d'investigadors en el camp de les activitats físiques i esportives en el medi natural, fent una consideració en l'acció dels mcs com a agents influenciadors.

En el Centre Universitari Europeu d'Esport i Comunicació (Centre Universitaire Europeen de Sport et Comunication), a la Universitat de Lille, França, desenvolupen a partir del setembre de 1994, un curs adreçat essencialment a intercanviar experiències a dues menes de públic, els estudiants d'activitats físiques i esportives interessats a conèixer el periodisme i la comunicació, i els estudiants de periodisme interessats a obtenir una complementació o especialització sobre temes esportius. Per avançar en aquesta proposta es van haver de reunir quatre organismes importants del sistema educatiu francès; aquests van ser: la Universitat de Lille 2 Droit et Santé, per mitjà de la Unité de Formation et Recherche en Sciencies et Techniques des Activités Physiques et Sportives, la Ecole Supiérieure de Journalisme de Lille, la Union Nationale des Clubs Universitaires i la Union Syndicale des Journalistes Sportifs.

En aquesta línia també hi ha el Centro de Educaçao Física e Desportos da Universidade Federal de Santa Maria R.S. de Brasil, que des del 1991 és el pioner en aquesta àrea d'estudi i a fer cursos de formació de postgraduat a nivell d'especialització fins al doctorat. La proposta inicial d'aquest curs va ser reunir professionals de l'educació física i de la comunicació social per discutir les relacions de comunicació que hi ha en les dues àrees prenent l'àmbit esportiu, en les seves diverses manifestacions, com a eix central d'anàlisi. Actualment s'obre una reorganització dels seus continguts i línies per ser estudiades. Si abans es donava prioritat al fet d'estudiar el procés de la comunicació dins l'educació física, ara es dóna prioritat a l'educació física i esports en la comunicació social a través dels seus mitjans de difusió i vehiculació. Pel fet de no ser coneixements exclosos, es té en el disseny del perfil professional del grup, un dels seus eixos.

També hi ha el Mestratge en Comunicació i Esport que, des del curs 1993-94, és promogut i organitzat pel Centre d'Estudis Olímpics i de l'Esport en la Facultat de Ciències de la Comunicació de Periodisme, Departament de Comunicació Audiovisual i de Publicitat, tots pertanyents a la Universitat Autònoma de Barcelona.

Els seus objectius bàsics són formar professionals d'alta especialització, facilitar especialistes en la gestió comunicativa i promoure i difondre la investigació sobre l'esport.
L'Institut Basc d'Educació Física de Vitòria-Gasteiz també va iniciar l'octubre de 1994 el seu primer curs de postgrau en informació periodística i esport.
Segur que hi haurà altres propostes similars. El punt en comú és que tots els cursos esmentats tenen una edat aproximada, o sigui, s'inicien als anys 1991-1995.
Es pot afirmar aleshores que, tant els estudis sobre les AFAN i l'anàlisi de l'educació física i esports i el seu significat social davant els mcs, són recents.
Cal en nosaltres mateixos, els professionals, una participació efectiva en el procés educacional buscant la integració de l'home en la realitat social a més de cercar un perfeccionament permanent en la nostra formació. Com?
1. Participant més efectivament en el medi acadèmic tant en la teoria com en la pràctica.
2. Utilitzant els mcs en l'ajuda de la conscienciació de la població sobre la importància de l'educació física, els seus beneficis i perjudicis quan a vegades està fet erròniament.
3. Participant els professionals de l'educació física en simposis, congressos, seminaris, etc., discutint els problemes de l'àrea i creant un lèxic comú per a ella.
4. Buscant una major integració entre els diferents camps del coneixement científic i tecnològic.
5. Proposant la inclusió de matèries que analitzin i interpretin els significats socials de l'esport o AFAN en programes o publicitat transmesa pels mcs, en els nostres plans d'estudis, entre altres.
És evident que els centres d'educació física necessiten formar els seus alumnes per a postures diferents però, sobretot, els professors i les mateixes institucions que els formen s'han de preparar per a això.
La renovació de l'enfocament de l'educació física no es donarà únicament canviant els continguts curriculars, però sí canviant anteriorment l'acció dels seus professors. Aquests canvis ens hauran de mostrar obligatòriament una reflexió-acció entre els seus professionals i una de les formes és la utilització de mitjans que possibilitin, entre altres coses, una verificació sistemàtica del grau de satisfacció dels seus practicants, a més d'avaluar les seves actituds i opinions. Per tant, l'estudi de les teories i dels processos comunicacionals són imprescindibles.

Sobre els mitjans de comunicació. Generalitats

Avui més que ahir les nostres relacions socials grupals o inter/intragrupals es donen directament o indirecta sobre la influència dels sons i les imatges. Aquests sons i imatges són en veritat els mcs utilitzats (ràdio, televisió, premsa...) o que eventualment utilitzem com a intermediaris d'aquestes relacions amb altres persones, que per mitjà d'elles i amb elles intercanviem experiències, cultures, idees. En aquesta mediació quan les informacions són produïdes, reproduïdes i transmeses arribant a un nombre il.limitat de persones, diem que aquestes informacions arriben a "una massa". Aquesta és una de les expressions, en la nostra opinió, que millor justifica el seu nom —els mitjans de comunicació de masses.
A més de ser un terme de domini públic, per comprendre'l mínimament hem de considerar tres característiques bàsiques que permeten que nosaltres els anomenem mcs o mcm; Halliday (1983) els caracteritza així:
1. Transmeten missatges a través de màquines i equipaments com ara teletips, satèl.lits, impressores, cintes magnetofòniques, televisors, etc. Són els anomenats components tecnològics.
2. Els missatges que divulguen (notícies, cançons, romanços, telenovel.les, declaracions, opinions, anuncis publicitaris...) són produïts i disseminats per empreses amb personal especialitzat. Són els anomenats components institucionals.
3. Gràcies als components tecnològico-institucionals, els missatges poden ser rebuts per milions de persones. Els receptors d'aquests missatges són classificats per sectors d'edat, nivell d'educació, renda i preferències religioses, polítiques o de consum, són els anomenats públics. Per la seva diversitat aquests públics no utilitzen els mcs de la mateixa manera ni reaccionen cap a ells de manera uniforme.
Es pot dir aleshores que, tècnicament, un canal de comunicació que no té aquestes tres característiques simultàniament no té condicions de ser considerat un mcm. Per tant, perquè es puguin analitzar críticament, s'ha d'incloure en l'anàlisi, o almenys tenir en compte, tres aspectes:
1. Parcialitat de la informació —si preguntem a algunes persones, a la sortida d'un camp de futbol sobre com ha anat el joc que acaben de veure, segurament els seus testimonis seran diferents—. Malgrat això, totes les descripcions tindran alguna cosa en comú amb la realitat, però cadascuna reflectirà la formació, el moment, les limitacions i els interessos dels seus autors.
2. Control de la informació, en tot i qualsevol règim polític, els governs intenten mantenir el control sobre els mcs, sigui a través de la legislació, la coartació, pressions polítiques, psicològiques o econòmiques.
3. Efecte de la informació, sense generalitzar, es pot dir que la força persuasiva dels mcm depèn de la influència de grups i persones (família, església, amics, caps, partit polític...), i aquesta persuasió dels mitjans pot tenir un efecte més accentuat o més reduït sobre el públic d'acord amb el

nivell sòcio-econòmic, escolaritat, sistema polític, etc., d'aquest.
Cal tenir en compte per contingències fisiològiques, psicològiques, econòmiques i polítiques que el contingut del missatge vehiculat és parcial en nombre d'informacions, en gènere d'expressió, en el grau de precisió i en l'èmfasi dels detalls. La realitat és filtrada per la manera de percebre el fet de cada professional i per les prioritats i els interessos de l'empresa de comunicació que en darrera anàlisi decideix quins són els missatges i de quina manera es transmeten.
Entre les teories bàsiques per estudiar els mcs es poden destacar: la teoria funcionalista, la crítica i la culturològica. D'acord amb Wolf (1987) i Parés i Maicás (1992):
La teoria funcionalista es constitueix en un abordatge general dels mcm en el seu conjunt, que tracta de definir la problemàtica dels mass media (és un terme anglès, mass = masses, i el terme d'origen llatí, media = mitjà) a partir del punt de vista de la societat i del seu equilibri, en la perspectiva del funcionament del sistema social en el seu conjunt i la contribució que els seus components, mass media inclosos, donen a aquest funcionament; el camp d'interès és la dinàmica social i el paper que hi desenvolupen les comunicacions de masses. La teoria crítica es configura d'una banda com a construcció analítica dels fenòmens que investiga i, de l'altra, com a capacitat per atribuir aquests fenòmens a les forces socials que els provoquen; es basa en la comprensió de la societat entesa com un tot, pretén evitar la funció ideològica de les ciències i de les disciplines sectorialitzades. Es tracta d'una teoria de la societat que implica una avaluació crítica de la mateixa construcció científica. La teoria culturològica es caracteritza perquè es basa en l'estudi de la cultura de masses distingint-ne els elements antropològics més rellevants i la relació entre el consumidor i l'objecte de consum. L'anàlisi que procura atendre és la definició de la nova forma de cultura de la societat contemporània. Com veiem, hi ha diverses formes de plantejar-nos una recerca, es poden fer estudis en base a les influències del medi sobre les persones, mitjançant una avaluació crítica de la societat entesa de forma global analitzant la nova forma i cultura contemporània o potser fent una alternança de models. Què poden fer, aleshores, els especialistes en educació física davant els mcs? Aquesta és una resposta que intentem trobar per mitjà d'investigacions d'aquest àmbit perquè el que trobem fins ara són estudis realitzats per professionals d'altres àrees i quasi mai per nosaltres. Es tracta de fer una anàlisi de forma cap a dins, buscar coneixements en altres matèries per enriquir la pròpia i facilitar el que ens proposem: un estudi interdisciplinar. Quan comencem a buscar fora, els altres també ens buscaran a nosaltres i així podrem formar un engranatge per intercanviar informació. Tenint en compte que aquests estudis d'educació física són recents, creiem que si comencéssim a desenvolupar investigacions en aquesta especialitat podríem evitar molts errors, principalment en l'explotació de productes que fan referència a les AFAN o a l'activitat física en general, per invertir i aportar coneixements en els mcs a través d'assessories o consultories esportives.

Les activitats físiques d'aventura en la natura. Sorgeix l'home d'aventura?

Aquesta pregunta, feta a propòsit, busca despertar idees respecte a possibles investigacions, considerant-se l'acció dels mcs, perquè hi ha poques referències bibliogràfiques sobre estudis específics que aprofundeixin més aquest tema. Per continuar endavant amb el nostre pensament, haurem de considerar alguns punts claus:

Els nivells tecnològics obtinguts per la civilització en aquest final de segle i la natural especialització i/o automatització de les tasques laborals d'aquesta evolució, va fer que la nostra rutina de vida i de treball es tornés cada vegada més monòtona, obligant-nos a buscar pràctiques alternatives en el temps lliure o d'oci; paral.lelament se sentia parlar del moviment ecològic. A vegades sense entendre bé el seu significat més ampli, l'únic que es retenia en la memòria era la idea de la preservació o conservació. La idea de la preservació de la natura assumeix en l'activitat física i en l'educació física en general la idea de preservar bons hàbits de vida. Els mcs aprofiten l'espai comercial que se'ls ofereix indirectament i comencen amb gran intensitat a dictar normes i crear modismes, utilitzant una paraula màgica: salut (Adao, 1993). És veritat que l'educació física com a àrea de coneixement va tenir beneficis amb innombrables publicacions sobre temes esportius. Amb això, creiem que es van canviar els ritmes de vida i la manera de gaudir el temps lliure i l'oci en gran part de la població. Aquells que no van canviar els seus hàbits es van tornar defensors dels bons exemples (no fumar, no beure, no prendre drogues...). Darrera aquesta influència dels mcs hi ha una necessitat de fugir de la monotonia, sentir-se herois i descobrir-se un mateix. L'home s'aventura, s'arrisca, assumeix altres rols per trencar amb els estereotips de la societat. Com una petita mostra tenim els anuncis publicitaris de televisió, que mostren "l'home d'aventura":
a) "Dins meu hi ha una cosa nova, però no ho diré a ningú. Jo, jo, jo. Som els leo aventura, som els leo aventura. Entre tan divertides sorpreses estem nosaltres també. Pssst! encara són secrets, descobreix-los entre les meves divertides sorpreses". Aquesta escena passa al bosc, amb imatges de dibuixos animats, lleons disfressats d'aventurers...

b) "Típic, tòpic, tirat. Del Juràssic, ¿Què passa? Pepsi Max, màxim sabor a cola sense sucre. Fliparax, al.lucinarax, trencarax, arrasarax. Màxima bogeria".
(Publicitat de Kinder i Pepsi Max transmesa per Antena 3 Televisió, Espanya, març de 1995).

Per tenir una idea de "màxima bogeria" podríem dir "màxima aventura". L'escena passa en el desert, on hi ha un tauró, quatre nois, una màquina de Pepsi Max i un camell carregat d'esquís i taules d'*snow-board*. Tindríem molts exemples per il.lustrar el que diem, però aquests poden representar, en aquests moments, la seva totalitat. És molt clar que entre les estratègies de publicitat i de promoció tenen més importància aquelles que no tracten de "vendre més, no importa com". En molts altres casos, això, si no deforma la informació, no arriba encara a informar i això és greu. Pitjor que no informar és informar equivocadament.

Més preocupats pel present que pel futur l'home de la nostra era requereix tenir salut corporal per poder viure intensament el dia a dia. El cos s'ha convertit en l'instrument de la persona per poder realitzar-nos en plenitud, d'aquí sorgeix un incontrolat narcisisme conformista (tot és poc per al cos) que és ben explotat per la publicitat i els mcs que utilitzen el seu estatus per vendre productes i dictar subtilment normes de vida.

Fent referència a Miranda, Olivera i Mora (1994, per publicar), especialistes en estudis d'AFAN, ells reforcen en certa mesura aquesta afirmació dient: "En publicitat el llenguatge dels anuncis condueix a promocionar, mai a explicar. El seu missatge se centra a escapar i descobrir". Pensem que no es tracta només de la influència que els mcs ofereixen en les pàgines de diaris, revistes especialitzades, programació de televisió, etc. L'anàlisis ha de ser més global en la nostra vida diària sense anar més enllà de la simple impressió que ocasiona la informació, s'ha de respectar el dret del ciutadà d'estar ben informat sense exagerar la realitat. Alhora comprenent i d'acord amb Miranda, Olivera i Mora (1994) quan diuen que la paraula aventura ha estat molt influïda pel corrent del romanticisme i amb aquest moviment literari es va descobrir la figura de l'heroi clàssic, es va modernitzar i es va posar de moda. "El vell i mític anhel d'elevar-se com els ocells, nedar com els peixos, lliscar com el vent, es veu realitzant. Neix l'esport d'aventura".

Cal considerar que una de les "impossibilitats" momentànies de l'home en decidir per ell mateix, és l'acció determinant dels mcs dins i fora de l'individu social. A partir d'aquí s'estableix en ell una confusió del rumb que ha de seguir, això el porta a no tenir una percepció real de les seves necessitats per escollir l'activitat física més adequada a les seves exigències orgàniques. Això li genera una considerable ansietat degut a la pressió externa per buscar la forma física i adequar-se als patrons estètics establerts per al cos que dicten les modes publicitàries (Karnoven, a Adao, 1993).

L'esport d'aventura sorgeix aleshores com una nova possibilitat i fa que l'home busqui fora dels patrons normalitzats per la societat el seu equilibri interior alhora que cerca "aventura" en la naturalesa. Es posa a prova a cada minut, "s'allibera" de regles socials que ha de complir quotidianament, busca la seva aventura o l'aventura de ser ell mateix l'amo de les seves emocions. El seu amo, encara que visqui per poc temps aquell moment, té en aquest acte la seva realització plena. No significa amb això que la recerca de l'aventura en la natura sigui una lluita contra la mateixa naturalesa o contra ell mateix, és la recerca del plaer, de sentir-se bé amb ell mateix i amb aquells que l'envolten. L'aventura està just a arriscar-se, sortir del convencional o sortir de la monotonia però amb tota la seguretat possible.

En la nostra opinió, l'home d'aventura sorgeix com a subproducte social i aquestes manifestacions es donen a través del seu cos. O sigui, pel fet de ser l'home "producte de consum", tot i que no s'accepti com a tal, té tendència a comunicar-se sense ser sempre ell mateix. És portat, moltes vegades, a assumir una identitat còmoda i adequada per a l'ocasió. Aquesta identitat, generalment, és l'oferta pels mcs. En aquestes relacions trobarem, en major o menor escala, el procés comunicatiu de l'home amb un canvi de gestualitat mitjançant les AFAN. Aquestes relacions no han de ser vistes com a dualitats ni com a fragments jerarquitzats, sinó com a elements complementaris d'un tot que és l'ésser humà.

Mentrestant, cal respectar el fet que l'home tingui i gaudeixi del seu temps lliure, encara que corri el risc de deixar-se influir pels mcs. Per damunt de tot ha de ser ell, l'home, qui ha de dir si està o no preparat per decidir sobre el seu cos, i si escollirà el "sa" o "l'insà", el més jove, o el més aventurer.

Conclusions

Com diem des del principi, es tracta d'un camp encara verge en el qual hi ha molt per descobrir, perquè aquestes activitats representen alguns dels valors de la societat actual. Tanmateix, a tenor de l'exposat amb anterioritat extraiem les conclusions següents que responen millor al concepte d'inquietud intel.lectual que ens ha animat en la realització d'aquest article.

1. Els mcs en certa manera reforcen i/o canvien o no els nostres desitjos. Per tant, hem de reflexionar en el passat per projectar el nostre futur, hem de comprendre les diferents etapes del procés comunicatiu de l'home per situar-nos en el present i pensar que tot el que ha passat té un significat i a partir d'ara som nosaltres els que donarem el significat del demà.

2. Com ens ensenya Schaeffer (en Helbo, 1975), avui es confia en la possibilitat que les màquines de pensar, de traduir, d'ensenyar, garanteixen a la humanitat coneixements segurs, intercanvis lliures de malentesos, una eficiència infal.lible. Però la comunicació mai no es revela de manera tan difícil en les empreses i en les institucions a jutjar pel nombre de tècnics que se n'ocupen. De totes les empreses i institucions, aquelles que funcionen pitjor són, probablement, la universitat i els òrgans de comunicació de masses, o sigui, precisament els que tenen com a funció la transmissió del saber i la coordinació social.

3. El coneixement que estem buscant és més una experiència que un saber. D'aquesta manera, suposem que no es reproduirien dins els espais acadèmics els esquemes de control exercits pel sistema dominant i per determinats grups que s'anomenen defensors de les transformacions produïdes en la societat.

4. Els resultats trobats potser mai arribin a ser un coneixement científic o una fórmula màgica per solucionar els nostres problemes, ja que en la nostra opinió, abans de buscar en la tan somniada ciència de l'educació física, tenim l'obligació de construir el seu corpus teòric de coneixement, encara tan pendent de resoldre.

5. En aquest moment volem despertar inquietuds en els professionals de l'educació física, al voltant de la influència dels mcs, el cos i la formació del professional.

6. És necessària la creació de disciplines específiques en els plans d'estudis per desenvolupar investigacions conjuntes i interdisciplinars, en principi, buscant una aproximació amb el curs de la comunicació social o amb altres centres universitaris.

7. S'ha de reflexionar sobre la perspectiva d'obertura d'un nou mercat de treball, en la qualitat de consultors i/o assessors en la producció de programes esportius transmesos pels mcs que estiguin connectats amb les institucions acadèmiques pertinents.

El que estem buscant, veritablement, de moment, és el que Pierre Bordieu, citat per Helbo (1975), diu enginyosament: una "teoria de la pràctica". No oblidem, mentrestant, que la preocupació per la salut, per l'estètica, per la millora del benestar personal aprofitant el temps lliure, sempre ha estat una preocupació de determinats grups socials (classe alta) i per força de la societat de consum del sistema capitalista que es va incorporar a les "masses".

Per finalitzar hem de reflectir el que Adao ens apunta: en totes les accions fetes per governs, indústries, publicitats..., en nom de la salut, de l'estètica, de la millora del benestar o de la qualitat de vida, va ser transferit per a gran part d'aquesta massa pels mcs i moltes vegades de manera superficial i distorsionada, servint més com a instrument ideològic que no pròpiament formatiu.

A partir d'ara l'opció és nostra.

Bibliografia

ADAO, K. do S. (1993) "Esporte e mídia: para além da aldeia global". In: *Comunicacao, movimento e midia na educaçao física*, Caderno didático 1(41-44), Santa Maria, Brasil, Centro de Educaçao Física e Desportos da Universidade Federal de Santa Maria.

ADAO, K. do S. (1994) "A influencia dos meios de comunicaçao de massa na valorizaçao do corpo e seus reflexos sócios-culturais na sociedade brasileira na década de 70". Santa Maria, Brasil, *Revista do Centro de Ciencias Humanas*, Universidade Federal de Santa Maria.

ALVES, R. (1993) *Filosofia da ciència. Introduçao ao jogo e suas regras*. Sao Paulo. Ed. Brasiliense, 1993.

CARVALHO, S. (1990) *Proposta de utilizaçao do veículo rádio na difusao da educaçao física*. Escola de Educaçao Físi da Universidade de Sao Paulo. Sao Paulo, Brasil. Dissertaçao de. Mestrado.

CARVALHO, S. (1990) *Caminhos da Educaçao Física via rádio: uma proposta alternativa*. Escola de Comunicaçoes e Artes da Universidade de Sao Paulo, Sao Paulo, Brasil. Tese de Doutorado.

CARVALHO, S. (1994) *Comunicación, movimiento y medios en la educación física*. En III Congreso Latinoamericano de Educación Física, Deporte y Recreación, y I Encuentro Internacional de la Educación Física para el Tercer Milenio. 10-14 octubre de 1994. San Miguel de Tucumán. Argentina.

HALLIDAY, T. (1983) "Meios de Comunicaçao de Massa". In: *Temas Básicos em Comunicaçao*. Ediçoes Paulinas/Intercom, Sao Paulo.

HELBO, A. (1975) *Semiologia da representaçao*. Ed. Cultrix, Sao Paulo, Brasil, 1975.

MIRANDA, J.; OLIVERA, J.; MORA, A. (1993) *Las actividades fisicas de aventura en Cataluña*. INEFC-Lleida, Espanha, 1993-94. Inédito.

MCLUHAN, M. (1965) *Understanding Media. Os meios de comunicaçao como extensoes do homem*. Sao Paulo, Brasil, Cultrix.

PARES i MAICÁS, M. (1992) *Introducción a la comunicación social*. Promociones y Publicaciones Universitarias, SA, Lleida, Espanha.

PRATKANIS i ARONSON (1994) *La era de la propaganda: el uso y abuso de la persuasión*. Paidós Comunicación, Barcelona, 1994.

WOLF, M. (1987) *Teoría da Comunicaçao*. Editorial Presença, Lisboa, Portugal.

David Castillo,
Xavier Fajardo,
David Funollet,
Alumnes de 2n curs. INEFC-Barcelona.
Coordinació: **Feliu Funollet**

NECESSITAT D'UNA EDUCACIÓ AMBIENTAL INTEGRADA A LA PRÀCTICA DE L'ACTIVITAT ESPORTIVA EN EL MEDI NATURAL

Resum

En aquest treball fem una proposta d'educació ambiental integrada a la pràctica esportiva i dirigida fonamentalment a l'àmbit escolar per modificar el comportament dels futurs usuaris del medi natural.

Paraules clau: **educació ambiental integrada, ecosistema, massificació, impactes.**

Introducció

Durant la dècada dels vuitanta la societat en general es conciencià sobre la problemàtica mediambiental. Els anys noranta havien d'ésser els dels acords internacionals, els dels grans moviments per afrontar la problemàtica mediambiental des d'una perspectiva global; però, la tan esperada Conferència de Rio (1991) acabà amb decepció i amb resignació acceptàvem que mai arribarien les "grans solucions". Tothom buscava camins alternatius i se'ns acudí que potser la solució no eren les "grans solucions" sinó les petites, les més properes a nosaltres.

Quan parlem de la problemàtica mediambiental sempre pensem en grans problemes causats fonamentalment per l'activitat industrial, i si se'ns acut enraonar d'impactes esportius ens convertim en riota de tertúlia.

A causa de l'augment del temps lliure i del poder adquisitiu de la societat en general, dels equipaments de suport i de les campanyes promocionals, estem assistint a una invasió generalitzada de tot el que pugui semblar quelcom natural. Aquesta invasió, acompanyada d'una adequada i absoluta ignorància sobre educació ambiental, provoca úlceres als ecologistes més progressistes.

Davant d'aquest fenomen podem adoptar actituds diferents però mai no podem ignorar que la massificació de l'activitat esportiva en el medi natural, al ritme que s'està produint, provocarà seriosos problemes de deteriorament del medi, incomparables als de l'activitat industrial, però no per això menys importants. Potser hauríem de començar a preocupar-nos.

Les activitats en el medi natural permeten ocupar el temps de lleure amb finalitats que van des de l'esbarjo, la formació de l'individu i la protecció de l'entorn, fins a l'ús i abús del medi natural sense cap consideració.

Totes aquestes activitats poden ser molt variades en funció de l'espai on es duguin a terme. Cada espai però, cal considerar-lo com un ecosistema que serà influenciat per la nostra activitat. Els ecosistemes són unitats naturals bàsiques de la biosfera, constituïdes per un biotop (hàbitat, entorn) i els éssers que hi viuen.

Com entre els diferents ecosistemes s'estableixen intercanvis i relacions, la biosfera pot considerar-se com un gran ecosistema del que l'home també n'és part integrant. En general l'home mai ha estat conscient d'aquest fet i això ha facilitat l'espoliació del medi.

Foto Anna Muxart. AN Barcelona

OBJECTIUS GENERALS	- Conèixer i experimentar diferents activitats físiques a la natura tot formant-se una actitud personal de respecte en relació amb el medi natural - Manifestar autonomia personal en la planificació i l'execució d'accions motrius en diverses situacions i medis, com també el coneixement i respecte del material i les instal.lacions - Valorar les diferents activitats físiques i esportives com a recursos adequats per a l'ocupació del temps lliure	
CONTINGUTS	PROCEDIMENTS	- Pràctica d'activitats físiques no reglamentades, primordialment a la natura
	CONEIXEMENTS	- Activitat física a la natura en diferents medis
	ACTITUDS	- Respecte per l'entorn
OBJECTIUS TERMINALS	- Comportar-se respectuosament amb el medi natural i urbà	

Quadre 1

Impactes derivats de l'activitat esportiva

L'activitat esportiva en el medi natural afecta l'entorn de forma molt variada, i a mida que aquesta activitat es massifiqui l'impacte serà més significatiu. Un impacte és aquella acció o activitat que influència o modifica significativament un altra.

Quan es parla d'impactes hom tendeix a imaginar quelcom negatiu, i de fet un impacte no té per què ser analitzat des d'aquesta perspectiva. No té sentit analitzar un impacte aïlladament, el que importa és la dinàmica del joc d'influències d'un conjunt d'accions o d'activitats interrelacionades i la valoració final dependrà de la interpretació global que s'en faci, adaptada a un entorn i moment determinat.

De vegades s'han de suportar impactes no desitjables perquè globalment l'activitat aporta molts aspectes positius, tant quantitativament com qualitativa.

Els impactes no desitjables i més significatius, derivats de l'activitat esportiva són:

1. Directes:
- Acumulació de brossa.
- Compactació i erosió del sòl.
- Espoliació del medi.
- Interferències entre activitats.

2. Indirectes:
- Contaminació.
- Alteració del paisatge.
- Proliferació d'accessos i equipaments.
- Augment d'aigües residuals.

Les possibilitats que tenim d'actuar sobre els impactes indirectes són escasses, només podríem minvar-los:
- Evitant comprar productes de fabricants que contaminin.
- No utilitzant equipaments que no hagin estat respectuosos amb el paisatge ni realitzin un tractament acurat de les seves aigües residuals.
- Promovent accions socials que exigeixin projectes de planificació, amb criteris de sostenibilitat, diversificació i estudis d'avaluació, previs a la realització de qualsevol obra.

En canvi sí que podem frenar els impactes directes i al mateix temps capacitar l'usuari perquè en un futur pugui actuar sobre els impactes indirectes. Es tracta d'adreçar una campanya d'educació ambiental a tots els possibles usuaris del medi natural, tant els del present com els del futur.

Per actuar sobre els usuaris del futur s'ha de pensar en els centres escolars i per fer-ho sobre els actuals cal incidir sobre els centres esportius en el medi natural.

La finalitat de la nostra proposta d'educació ambiental està encamina-

Foto Anna Muxart. AN Barcelona

da a modificar els comportaments dels futurs usuaris.

Proposta d'educació ambiental

Per establir un marc referencial on poder integrar el nostre programa, partim d'una anàlisi del disseny curricular base del Departament d'Ensenyament de la Generalitat de Catalunya, referent a les activitats físiques en el medi natural i el respecte pel medi ambient.

L'Administració marca com a prescriptiu i obligatori en el seu primer nivell de concreció (vegeu quadre 1).

Ja que l'elaboració del segon nivell de concreció correspon als professors de cada centre escolar, per tal "d'oferir-los la possibilitat d'incrementar el seu protagonisme en l'elaboració del currículum i l'intervenció en el propi procés educatiu", proposem un programa d'educació ambiental d'acord amb els criteris de seqüenciació i temporalització dels continguts a treballar.

Pel que fa als continguts procedimentals i conceptuals, aquests serien elaborats en funció de les possibilitats i recursos de cada centre. Tenint en compte que per fer-ho és necessari el desplaçament al medi natural proposem una estada en un centre d'activitats esportives en aquest medi.

En el centre, la classe s'integraria en una dinàmica de funcionament caracteritzada pel respecte al medi ambient. Les accions del centre que configuren aquesta dinàmica són:

- Recollida selectiva d'escombraries.
- Tractament d'aigües residuals.
- Cura i manteniment de l'entorn.
- Consum equilibrat d'aigua i energia.
- Actuació en el medi natural: planificant, diversificant activitats, proposant activitats sostenibles, avaluant impactes.

Totes aquestes accions ajudaran a reforçar els continguts conceptuals i procedimentals que es faran als tallers i a les activitats que proposem a continuació.

OBJECTIUS GENERALS	- Conèixer i estudiar diferents problemàtiques que afecten el medi natural - Frenar, reparar i/o proposar alternatives a aquestes problemàtiques - Realitzar diferents accions per a evitar la degradació del medi	
CONTINGUTS	PROCEDIMENTS	- Participar en els tallers
	CONEIXEMENTS	- Fabricació de paper - Fabricació de nius d'ocells - Neteja d'un tram de riu - Estudi de l'entorn - Avaluació de l'impacte de l'estada - Observació i estudi del reciclatge d'aigües - Repoblació d'arbrat i reverdiment d'espais secs - Contenció de talussos
	ACTITUDS	- Respecte pel medi natural - Reflexionar - Ser conseqüent - Respectar
OBJECTIUS TERMINALS	- Saber preservar el medi amb accions concretes	

Quadre 2

OBJECTIUS GENERALS	- Conèixer i experimentar diferents activitats esportives en el medi natural - Formar una actitud personal de respecte en relació amb el medi - Motivar l'alumne a reflexionar sobre com afecta la seva actuació al medi natural i el lloc que ell hi ocupa - Valorar les diferents activitats físiques i esportives com a recursos adequats per a l'ocupació del lleure	
CONTINGUTS	PROCEDIMENTS	- Pràctica d'activitats al medi natural - Diferenciació entre els comportaments tipificats i els desitjats
	CONEIXEMENTS	- Activitat física en diferents medis naturals - Observació dels impactes que aquesta provoca
	ACTITUDS	- Respecte per l'entorn - Reflexió a l'alumne
OBJECTIUS TERMINALS	- Relacionar-se i comunicar-se amb l'entorn mitjançant unes tècniques i uns materials sense perjudicar-lo - Entendre el practicant com a part d'un ecosistema	

Quadre 3

Tallers

Els tallers són mòduls de treball on es motiva l'alumne a reflexionar sobre el paper que juguen ell i les seves actuacions en el medi. L'escola en tria tres d'entre les diferents possibilitats i fins i tot pot proposar-ne d'altres.

Proposta de mòduls:

- Fabricació de paper.
- Fabricació de nius d'ocells.
- Neteja d'un tram de riu o altre espai.
- Estudi de l'entorn.
- Avaluació de l'impacte de l'estada.
- Observació i estudi del reciclatge d'aigües.

<table>
<tr><td>OBJECTIUS GENERALS</td><td colspan="3">- Conèixer i experimentar una manera de desplaçar-se pel riu
- Reflexionar sobre els impactes que la pràctica d'aquestes activitats ocasiona al medi rural</td></tr>
<tr><td rowspan="4">CONTINGUTS</td><td>PROCEDIMENTS</td><td colspan="2">- Practicar el piragüisme
- Actuar en funció dels comportaments desitjats procurant evitar els tipificats</td></tr>
<tr><td></td><td>COMPORTAMENTS TIPIFICATS</td><td>COMPORTAMENTS DESITJATS</td></tr>
<tr><td></td><td>- Apropar el vehicle al riu
- Entrar i sortir per llocs de difícil accés
- Pujar a la piragua sempre pel mateix lloc
- Arrossegar les piragües
- Massificar l'activitat
- Llençar escombraries
- Molestar, espantar, agredir la fauna d'aquest hàbitat</td><td>- Deixar el vehicle al camí
- Preveure, seleccionar els llocs de pràctica amb antelació
- Variar el lloc on pugem a la piragua
- Controlar que les portin per parellas
- Treballar amb mòdulos reduïts
- Repassar la zona de pràctica abans de marxar per recollir-lo tot
- Procurar no practicar en llocs on hi hagin espècies autòctones de l'indret i especialment en èpoques d'aparellament</td></tr>
<tr><td>ACTITUDS</td><td colspan="2">- Reflexionar
- Ser respectuós amb el medi natural
- Procurar no embrutar-lo ni erosionar-lo</td></tr>
<tr><td>CONEIXEMENTS</td><td colspan="2">- Activitat física al riu
- Esportius: entrar i sortir de la piragua, absorció dels desequilibris en l'eix longitudinal de la piragua mitjançant el contacte amb els genolls i els malucs, palada endavant, endarrere i lateral, girs a dreta i esquerra, entrades i sortides del corrent, bags i iniciació als recolzaments
- Ambientals
- Observació dels impactes que produeix la presència humana en aquest medi
- Roderes i compactació del sòl, deteriorament de la vegetació, erosió, cúmuls de deixalles (plàstics, llaunes, papers...), de la presència o no d'animals autòctons</td></tr>
<tr><td>OBJECTIUS TERMINALS</td><td colspan="3">- Conduir la piragua pel riu
- Ser conscients de les repercussions sobre el medi</td></tr>
</table>

Quadre 4

- Repoblació d'arbrat i reverdiment d'espais secs.
- Contenció de talussos.

La programació general dels diferents tallers és l'especificada al quadre 2.

Activitats

El programa d'activitats esportives està format per cinc mòduls de tres hores. L'escola tria cinc activitats d'entre un total de quinze.

El monitor de l'activitat procurarà afavorir en tot moment l'interrelació entre l'individu, el material i el medi per tal de facilitar l'aprenentatge i, sobre aquest, es motivarà l'alumne a reflexionar sobre els impactes que les mateixes pràctiques produeixen en el medi natural.

La programació general de les diferents activitats esportives és la que s'especifica al quadre 3.

Al quadre 4 hi ha un exemple d'un programa de piragüisme.

Bibliografia

GENERALITAT DE CATALUNYA/CONSELL ESCOLAR (1993) *El centre educatiu davant la Reforma.* Documents de la jornada 14-12-91. Barcelona: Servei de difusió i publicacions GC.

GENERALITAT DE CATALUNYA/DEPARTAMENT D'ENSENYAMENT (1992) *Currículum educació infantil.* Barcelona: Servei de difusió i edicions GC.

GENERALITAT DE CATALUNYA/DEPARTAMENT D'ENSENYAMENT (1989) *Disseny curricular.* Ensenyament secundari obligatori. Barcelona.

GENERALITAT DE CATALUNYA/DEPARTAMENT D'ENSENYAMENT (1990) *Disseny curricular. Ensenyament secundari postobligatori.* Batxillerat. Barcelona.

GENERALITAT DE CATALUNYA/SERVEI D'ORDENACIÓ CURRICULAR (1991) *L'ensenyament secundari obligatori i el batxillerat en la nova proposta educativa.* Barcelona.

L'EXCURSIONISME CATALÀ I ELS ESPORTS DE MUNTANYA

Elisabet Andreu,
Llicenciada en Educació Física.
Dr. Francisco Lagardera,
Professor de Sociologia de l'activitat física i l'esport. INEFC-Lleida.
Glòria Rovira,
Estudiant de 3r curs INEFC-Lleida.

Resum

A Catalunya, al darrer quart del segle XIX, tenen lloc una sèrie de confluències que fan que entre la burgesia barcelonina s'origini el moviment excursionista.
No serà fins a l'arribada del segle XX que el Centre Excursionista de Catalunya, sempre prenent als europeus com a model, començarà a incorporar a la nova Secció d'Esports de Muntanya pràctiques esportives com l'esquí o les baixades de trineus.
El paper de les societats excursionistes fou clau per el desenvolupament dels esports de muntanya a principis del nostre segle, tot i que es tractava d'un fenomen minoritari fins fa només dues dècades. Ara que l'accés al medi natural sembla que adopta formes massificades, aquestes societats de llarga tradició a Catalunya poden esdevenir la garantia del millor del nostre patrimoni naturalista.

Paraules clau: **associacions excursionistes, excursionisme català, esports de muntanya, activitat física a la natura.**

L'origen de l'excursionisme

L'excursionisme s'origina a la Catalunya de finals del segle XIX, moment en què es contempla una forta inestabilitat tant en l'àmbit polític com social. Durant aquest període es produïren en el nostre país profundes transformacions, ja que és un moment en què els catalans en el tombant del segle XIX, redescobrien la seva identitat, tant en el pla cultural, com en el polític, econòmic i social.
En el terreny polític, podem emmarcar l'origen del fenomen excursionista en els primers anys de la Restauració, iniciada el desembre de 1874, quan arran del cop d'estat del general Martínez Campos a Sagunt, es proclama Alfons XII rei d'Espanya. Aquest fet fou rebut amb satisfacció pels sectors catalans més conservadors, els quals començaven a atemorir-se davant les actuacions del populisme federalista, que després d'una etapa més aviat dispersa, començava a tenir un contingut ideològic i a donar una organització al sindicalisme obrer. És una etapa en la qual liberals i conservadors —dos partits fruit del caciquisme— lluiten per donar estabilitat política al país. A Catalunya fou el grup alfonsí, dirigit per Manuel Duran i Bas, qui passa a ocupar en un primer moment els càrrecs del govern.
Tots aquests fets fan que a Catalunya hi hagi un cert distanciament entre els intel.lectuals conservadors i els empresaris catalans; i alhora, una certa dificultat per "articular els interessos dels conservadors catalans amb els del conservadorisme espanyol"(1). És per això que el partit conservador tingué dificultats per consolidar-se a Catalunya i arrossegar les classes productives.
A Barcelona a les eleccions del 1876 guanya la candidatura liberal amb Rius i Taulet al capdavant. El 12 de maig de 1876, el congrés aprova una nova constitució que, com diu P. Vilar(2), "establia un sistema monàrquic, amb sufragi, censitari, restringit, i la tolerància, i no pas la llibertat, de cultes". Malgrat això, aquesta és una època que sense cap mena de dubte

Història de la cultura catalana. Edicions 62. Barcelona, 1994

podem titllar de satisfacció en l'àmbit polític i d'eufòria econòmica.
La societat catalana, i sobretot la barcelonina, s'emmirallen en els trets que caracteritzen l'Europa occidental del segle XIX. Catalunya és pionera dins l'estat Espanyol a l'hora d'integrar aquests canvis i de transformar les idees, els valors i les mentalitats. Aquest fet propicia unes condicions econòmiques, socials i culturals que afavorien un nou tipus de vida, que si les afegim al desequilibri del desenvolupament econòmic català respecte a la resta d'Espanya, podrem entendre perquè fou precisament en aquest període històric que es va gestar el catalanisme polític i cultural. Com diu J. Casassas(3), amb la intenció de desmitificar el nacionalisme català com un fet sovint atribuït de manera "natural", cal recordar que a les darreries del vuit-cents, el món cultural català

BUTLLETÍ
DEL
CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA

ANY I — JANER-JUNY 1891 — N.º 1.er

CONDICIONS DE LA PUBLICACIÓ

PREUS DE SUBSCRIPCIÓ: Pels socis residents, per semestre una pesseta, per any, duas pessetas; pels socis delegats (pagant per anyades, á la bestreta), quatre pessetas; pel públich (idem), cinch pessetas. Los números solts y els tomos de anys passats ab aument de preu.

PUNTS DE SUBSCRIPCIÓ: en Barcelona, Josa i del CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA (Paradís, 10, 2.º), y llibreteria de N'Álvar Verdaguer (Rambla del Mill, 5).

REDACCIÓ Y ADMINISTRACIÓ: Barcelona, carrer de Paradís, 10, segon pis.

SALUTACIÓ Á LA PREMPSA

LO BUTLLETÍ DEL CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA, hereu y continuador dels publicats respectivament per las duas Societats excursionistas barcelonines la *Associació catalanista d'excursions científicas* y la *Associació d'excursions catalana*, al aparèixer avuy per primera vegada en lo estadi de la prempsa, considera com á son principal y primer deber endreçar una coral salutació á tots los seus companys en lo periodisme, y principalment á la prempsa catalana, que parla la llengua que nosaltres parlam, cada día per cert més nombrosa y animada de patriòtich esperit. En llurs consells y elogis esperam trobar un poderós estímul; en llur ajuda, nostra principal força; y en lo aument de nostras mútuas relacions de germanor y en la estima que 'ns dispensen, nostra més preuada recompensa. Venim á pendre part en la actual creuada catalana en lo pacífich terreno de *folklore* y de las

Butlletí del centre Excursionista de Catalunya. Any I, gener-juny de 1891. Núm. 1

era més aviat bicultural, o si més no, una "mena de particularitat deformada de la cultura general hispànica".

En l'àmbit cultural, aquest fenomen sorgeix en el marc de la Renaixença(4); un moviment que podem emmarcar dins el corrent europeu del romanticisme. Corrent que, com els que el prosseguiren, fou notori en el caràcter específic de les manifestacions sobre la llengua, les costums, la literatura, l'art i la ideologia. Catalunya cerca senyals d'identitat entre els seus historiadors i literats, en la tradició popular i el patrimoni cultural, però això sí, a través de l'experiència personal.

Sorgirà d'aquí una nova manera d'entendre la relació entre la població urbana i la natura. La burgesia catalana ja no es conforma amb allò que diuen els llibres i la poesia de caràcter costumista, sinó que la curiositat la duu a comprovar-ho directament.

Hi ha dos trets fonamentals que caracteritzen el període històric en el que s'emmarca l'origen de l'excursionisme. Per una banda, la modernitat, la idea de progrés "Catalunya es renova, Catalunya és moderna, Catalunya és pionera, Catalunya avança, en el terreny industrial, artístic, econòmic, social"(5). I per l'altra, la tradició, ja que aquests canvis esdevenen amb un cert amor al passat, amb l'objecte de redescobrir el passat i recuperar les expressions folklòriques

Les primeres entitats excursionistes

El primer organisme excursionista d'àmbit nacional fou el que s'anomenà Associació Catalanista d'Excursions Científiques, la qual va ser fundada el 1876 sota l'empenta de Josep Fiter, Eudald Canibell i quatre components més. Aquesta associació tenia el seu antecedent immediat en el que s'anomena la Societat X, creada per dotze joves que, com diu J. Iglésies, pretenien donar a la societat "un caràcter tenebrosament clandestí i secret", condició que "s'avenia amb el romanticisme de l'època i complaïa la imaginació jovenívola i exaltada pels moviments carbonaris i garibaldins italians"(6). Aquests dotze joves, entre els quals hi havia J. Fiter i R. Arabia, alhora que sentien un profund amor a la terra, pretenien construir un exèrcit d'estudiosos i coneixedors de la seva pàtria, perquè sabien que no n'hi havia prou amb les tertúlies literàries per a poder assolir els objectius de la Renaixença.

Independentment de la Societat X, hi havia també un grup d'estudiants de la Llotja, amb Eudald Canibell al capdavant, que es dedicaven a fer sortides els diumenges i dibuixar curiositats arqueològiques. Foren un parell de membres d'aquest grup que juntament amb J. Fiter i tres components més fundaren la primera entitat excursionista de la península, el dia 26 de novembre de 1976, al peu del turó de Montgat.

Com diu l'article primer del seu reglament *"Ab lo fí d'investigar tot quant meresca atenció baix los conceptes científichs, literari y artistich en nostra benvolguda terra, 's crea una societat que's titolará Associació Catalanista d'Excursions Científicas, comprenent aquest terme las diferentas ramas del saber humá"*(7). Amb poc temps aquesta associació va començar a adquirir un cert pes específic dins el món cultural català. Aviat en formaren part la majoria dels intel.lectuals de l'època, que abocaven a les planes dels butlletins i en les vetllades literàries que l'Associació Catalanista d'Excursions Científicas (ACEC) organitzava, bona part de les seves inquietuds, sobretot en l'àmbit cultural. Inicialment, es crearen tres seccions: una de científica, una d'artística i una de literària, que es van anar subdividint i donant vida a noves seccions per tal d'adaptar-se a les necessitats dels membres de l'associació i, com veurem més endavant, a les de la societat catalana en general.

El 1878, arran d'una escissió provocada per una sèrie de conflictes interns, fou fundada l'Associació d'Excursions Catalana (AEC), entitat que va tenir una única secció de folklore català i que a més de crear una biblioteca popular, mantenia relacions amb els creadors del folklore andalús (un dels quals fou Antonio Machado, pare dels coneguts Antonio i Manuel). Ambdues associacions van conviure intentant ja des del 1880 una nova unificació, però no va ser fins al 1890 que finalment aconseguiren posar-se d'acord.

Fou així com al 1890 tingué lloc la fundació del Centre Excursionista de Catalunya, entitat que encara perdura als nostres dies i que tenia com a principal finalitat estatutària *"recórrer las comarcas de Catalunya á fí de conéxer, estudiar y conservar tot lo que hi oferescan de notable la naturalesa, la historia, l'art y la literatura en totas llurs manifestacions aixís com la llengua, las traidicions, las costums de sos habitants, valentse del excursionisme pera divulgar llur conexement y fomentar l'estimació que merexen"*.

El paper de les societats excursionistes en el món cultural de l'època

Les entitats excursionistes com a vehicle de transmissió de valors culturals i ideològics

Durant els dotze anys de coexistència de les dues primeres entitats excursionistes, a Catalunya ja està plenament consolidat el fenomen de la Renaixença(8); si més no, entre els intel.lectuals catalans, tot i que no hi ha coincidència a l'hora de valorar l'acompliment dels objectius de la Renaixença com a moviment, sí que existeix un sentiment clar d'estar participant activament en un període de redescoberta de la identitat catalana i els membres de les societats excursionistes se'n senten especialment protagonistes. A través de les planes dels butlletins, es respira constantment aquesta consciència d'estar contribuint en un moment de transició en el qual hi ha un passat que cal conservar perquè dóna caràcter al poble català i una societat moderna que s'està forjant de mica en mica. *"A Catalunya (...) hi ha un móvil mes elevat que impulsa á las excursions y guia á la joventut entussiasta, y es l'amor á la pátria, la necessitat que's sent de conéixerla be á fons en lo que fou y en lo que es avui, pera saber bé lo que té dret á ésser y representar en lo pervenir"*(9).

Aquesta recerca de la identitat cultural del poble català farà que tots els canvis que esdevenen en la societat catalana de finals de segle tinguin lloc a través d'un filtre: *el catalanisme,* tret que serà comú a les persones que pertanyen a les entitats excursionistes. Els personatges que componen aquestes associacions, malgrat que tenen un ventall molt ampli de postures davant del moviment renaixentista, coincideixen en el catalanisme. *"Nostra societat és un organisme eminentment actiu; te per principal objecte lo moviment, com son títol clarament ho indica; se compon de indivíduos pertanyents á totas las classes y professións socials y de ideas, tendencias y partits diferents y fins oposats"*(10). L'excursionisme és una expressió del catalanisme en la qual fins i tot les postures filosòfiques i concepcions més oposades envers el fenomen catalanista es poden avenir. Entre els membres de l'AEC i de l'ACEC, hi havia personatges partidaris de la política progressista i del federalisme radical, com ara Valentí Almirall, Eudald Canibell (tipògraf anarco-sindicalista); personatges que pertanyien a una línia més purista, com ara els membres de *La Renaxensa*: Àngel Guimerà, Francesc Matheu, Pere Aldavert; i fins altres membres que pertanyien al cercle tradicionalment anomenat Vigatà, els quals eren partidaris del catalanisme regionalista catòlic com Jaume Collell, Mossèn Cinto Verdaguer, Narcís Verdaguer i Callís.

És per això, que malgrat que als butlletins no es reflecteix una tendència política clara(11), sí que es pot apreciar el recolzament a certes accions d'altres entitats de caràcter polític a les quals pertanyien els socis de les associacions.

Podem parlar, per exemple, de la participació de les associacions en fets com el Primer Congrés Catalanista al 1880, en el qual s'agruparen tots els sectors que lluitaven per les llibertats de Catalunya. Dels més de 850 inscrits al Congrés, 187 pertanyien a l'ACEC i a l'AEC, i entre ells hi havia Valentí Almirall i Eudald Canibell a la comissió organitzadora, i personatges destacats de les entitats excursionistes com J. Fiter i Inglès, G. Vidal i Valenciano o R. Arabia i Solanas. L'AEC fins i tot va celebrar una vetllada literària dedicada al Congrés Catalanista, en la qual el president de l'Associació Ramón Arabia va concloure adreçant-se als membres del Congrés Catalanista i expressant així la seva devoció per aquest esdeveniment: *"Senyors: lo Congrés será lo que s'vulga, però es una gran idea, y á la idea honrém; honrats quedém nosaltres de vostra assistencia y per ella vos doném las gracias"*(12).

Un altre fet que té lloc a les darreries del segle XIX i que el butlletí de l'AEC denuncia és el conflicte jurídic que sorgí arran de la proposta de l'Estat que intentava unificar les diferents legislacions civils sobre la base de les castellanes, i que fou expressat en el *Memorial de Greuges* presentat al rei Alfons XII l'any 1885. Aquest document fou signat per l'AEC, la qual cosa reflecteix una postura totalment proteccionista.

Tant l'ACEC com l'AEC van participar en l'Exposició Universal de Barcelona(13) al 1888. Ambdues associacions fan gala en els textos dels seus butlletins de la medalla d'or, amb la qual foren guardonades, amb motiu dels treballs presentats.

Més endavant, ja al nostre segle, el 1909 denuncien al BCEC els actes vandàlics que van tenir lloc a Barcelona durant la Setmana Tràgica del juliol, protestant perquè consideraven que *"les dites destruccions van especialment y directa contra l'obra moral y material del Centre"*(14).

D'altra banda, ens trobem amb fets com la Guerra de Cuba i Filipines i la pèrdua de les colònies insulars, o bé les vagues del Primer de Maig de 1890 i els anys de l'onada terrorista (1893-1897) que van provocar importants desgavells per als interessos de molts catalans, davant els quals les associacions, suposem que per divergències d'opinió entre els seus membres, no adoptaren cap mena de postura.

El mateix devia succeir amb tendències que al final del segle XIX i principis del XX van commocionar el món, com el darwinisme o la formulació de la teoria de la relativitat per Einstein (1905), les quals no eren ni tan sols comentades als butlletins d'una associació que es considerava a si mateixa, entre altres coses, cultural i científica.

L'excursionisme científic i cultural

En una conferència realitzada als locals del CEC el 8 de novembre de

1895(15) el soci Ignasi Valentí afirma que *"per a fer-se ben càrrech del veritable valor de les persones i de les coses (...) el motiu racional de l'excursionista havia de esser, y és ja en gran part, lo coneixe analítica y sintèticament la personalitat ètnica y filosòfica de Catalunya"*.

La intencionalitat de l'excursionisme a Catalunya tenia un doble vessant: l'amor a la terra i l'amor a la ciència. Així doncs, tot i que les principals activitats de les associacions eren les excursions, es realitzaven també activitats de caràcter científic, que sovint eren exposades en les sessions científiques, les vetllades literàries de caràcter privat i les vetllades o conferències públiques (a les quals es podia assistir sense necessitat de ser soci de l'entitat).

Són nombroses les publicacions que des de l'inici van veure la llum arran les activitats de les associacions excursionistes. Butlletins, memòries, anuaris i guies, a més d'altres publicacions de caire més específic, emergeixen producte de les activitats dels excursionistes. Fruit del vessant científic de l'excursionisme, sorgiren publicacions com les *Fulles*, d'instrucció arqueològica i geogràfica, que van sorgir arran de la necessitat de divulgar els coneixements més elementals de la "ciència arqueològica" a fi de combatre la pèrdua o mutilació d'importants monuments.

Les entitats excursionistes tingueren també iniciatives pel que fa a la conservació del conjunt artístic i monumental de Catalunya. L'ACEC publica a finals de l'any 1878 L'*Album Pintoresch y Monumental de Catalunya*, col.lecció que més endavant es va enriquir amb tres volums nous publicats en una edició més petita, dedicats a Poblet el primer, a Montserrat el segon i al monestir de Santes Creus el darrer. Es van interessar per exemple per la restauració del monestir de Santa Maria de Ripoll, van fer gestions per a la restauració del claustre del monestir de Sant Cugat del Vallès i sovint veiem denuncies entre les planes dels butlletins de la necessitat de conservar i millorar "les belleses naturals". *"Aquí, al nostre país, en què estem tant descuidats de tota mira protectora per part de l'Estat y dels demés organismes oficials, en que'ls nostres boscos s'estan aterrant, els salts d'aigua estan desapareixent y tot se fa malver fóra altament convenient prendre alguna mida pera conservar les grans belleses que encara existeixen per les nostres montanyes, dictant-se alguna lley, no pera arreglar o artificialisar les mateixes, sinó senzillament pera evitar la seva destrucció"*(16).

Fou també a través de l'excursionisme científic que, sense perdre el vessant romàntic, es van anar introduint l'estudi del folklore. Aquesta visió en certa manera nostàlgica d'allò que constitueix el passat, la tradició i la cultura popular, deixa de ser menyspreada pel sector més "culte" de l'època i comença a ser viscuda com un tret que identifica la societat catalana. Com diu Cels Gomis(17), *"l'estudi del saber popular no és tant àrid com creuen uns ni tant inútil com pensen altres. (...) L'estudi del folklore y l'excursionisme estan tant relacionats entre sí, que sense aquest és poch menys que impossible fer aquell"*. De fet, com ens diu J. Prats (1988) "...durant el segle XIX (i de fet fins a la Guerra Civil) les societats excursionistes constituïren l'eix institucional més constant que tingué l'estudi de la cultura tradicional a Catalunya"(18).

Vinculació de les societats excursionistes amb els primers esports de muntanya

Durant els primers anys de la seva existència, el CEC conviu amb el Modernisme(19), moviment cultural i polític marcadament catalanista en el qual es gesten les bases del pensament que recolzarà la idea de la Catalunya nació i que alhora té una voluntat clara d'obrir-se a tot allò que és nou. En aquest període, malgrat les nombroses excursions realitzades, tot allò que veiem reflectit als butlletins i a través de les publicacions a les quals va donar llum el CEC i les entitats que el van precedir, fou una entitat eminentment cultural. El CEC es constitueix com a paradigma de les entitats excursionistes catalanes, una entitat preocupada per estendre aquest sentiment de profund amor a la terra que només es pot experimentar —segons ells— si som bons coneixedors de tots els aspectes que ens ofereix la nostra geografia.

Amb els inicis del segle XX ve l'etapa que va succeir el Modernisme i que desenvolupa tot un projecte social i polític, acompanyat d'una "voluntat cívica" i de construcció d'una "Catalunya ideal", sota la consigna del retorn a l'ordre, al classicisme i al Mediterrani, seguint el programa polític de Prat de la Riba i l'ideari estètic d'Eugeni d'Ors.

Així doncs, igual que la llengua, la literatura, el folklore, l'art i les ciències naturals, les activitats físiques a la natura van trobar, a recer de l'excursionisme i en el context noucentista, l'ambient i els mitjans per desenvolupar-se.

Ja des de l'inici de les primeres entitats excursionistes catalanes, hi ha una relació important amb les societats alpines europees. Els excursionistes catalans assisteixen als congressos alpins, s'intercanvien publicacions, hi ha delegats a molts països europeus, pertanyen a partir del 1907 a la Federació Internacional de Societats Pirineistes i com en altres aspectes tenen la mirada posada a Europa, tot i que sempre hi ha un interès per vetllar per allò que els caracteritza: *"L'excursionisme català s'ha distingit sempre pel seu caràcter altament científic y educatiu, comparant-lo ab l'alpinisme quasi merament esportiu que practiquen a l'extranger (...) sense oblidar may aquesta nostra característica, y*

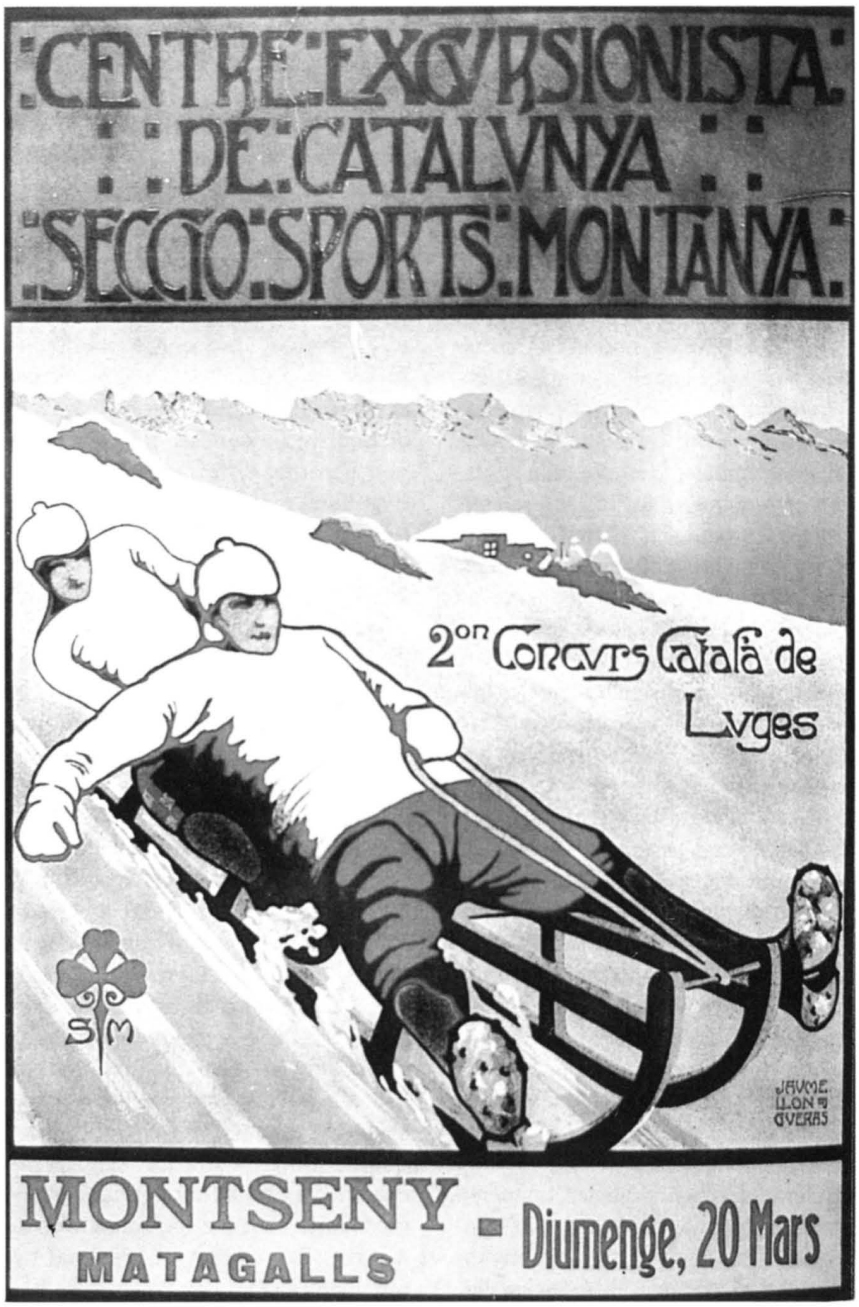
enllaçant lo científc ab lo agradable, se poden fer aquestes sortides adaptant-les a nostra especial manera de ser y obrar..."(20). D'aquesta manera comencen a incorporar pràctiques com el càmping, a fixar-se en les entitats estrangeres creades amb l'objecte de practicar esports com l'esquí, el patinatge o les curses de trineus, i a assistir a manifestacions esportives com el Concurs Internacional d'Esports d'Hivern de Chamonix.

Malgrat que al començament hi ha certes reticències(21), el CEC es veu obligat d'alguna manera a adaptar-se als nous temps i a les exigències de la societat catalana.

Un fragment d'un article que aparegué al butlletí del CEC i que fou escrit per diversos autors amb la intenció de justificar la necessitat de crear una nova secció que pugui acollir aquest tipus de pràctiques, ens mostra i explica per què d'entrada hi havia un cert rebuig a l'hora d'integrar-les en el món excursionista català: "*La por de convertir el nostre excursionisme en un mer passatemps o donar-li un caràcter essencialment esportiu, es avui una traba que ha de desaparèixer per oposar-se al foment d'un aspecte de l'excursionisme que tenint un caràcter artístic y utilitari, no ha de deixar d'ésser objecte de l'atenció del nostre Centre Excursionista de Catalunya*"(22). Fou així com es creà l'any 1908 la Secció d'Esports de Muntanya.

Tanmateix, quan al Centre Excursionista de Catalunya es creà la Secció d'Esports de Muntanya, el fenomen esportiu ja estava plenament consolidat a Catalunya. Per tant, l'aparició d'aquest vessant més pràctic i esportiu de les associacions excursionistes justament en aquest moment no deixa de ser un fet bastant lògic.

Fins aleshores, aquest tipus de pràctiques esportives es reduïen a l'àmbit exclusivament privat. Des de la creació de la secció, a l'estiu de 1908, la pràctica de l'esquí i les baixades amb trineu van proliferar de manera espectacular entre els socis del CEC. Les planes del butlletí de l'associació s'omplen de notícies referents als esports de muntanya, desplaçant i fent quedar en segon pla les qüestions de caràcter estrictament cultural. Al febrer de 1909, ja s'havia organitzat una primera sortida als Rasos de Peguera, diverses al Montseny i a la Cerdanya (on el refugi i centre de les excursions era el refugi de la Molina). El dia 21 de març de 1909 va tenir lloc a dalt de la serra de Matagalls, al Montseny, el primer Concurs Català de Luges, organitzat per la Secció d'Esports de Muntanya del CEC, en la qual hi havia 28 inscrits i finalment hi van participar 21 esportistes. L'acollida i po-

Vilar, Pierre. Història de Catalunya. Volum VI. Edicions 62. Barcelona, 1987

pularitat que van adquirir els esports d'hivern entre la població catalana fou d'una dimensió tal que al 1911 el CEC considerant "*el gran arrelament que han tingut a la nostra terra ls sports de neu (...) y l'entusiasme que regnava y regna entre els nostres aficionats y consocis; han fet que s pensés en la conveniència d'organitzar uns setmana esportiva al Pirineu...*"; de manera que a finals de febrer d'aquest any tingué lloc a Ribes (Ripollès) la Setmana de Sports d'Hivern(23).

La ràpida expansió d'aquest tipus de pràctiques esportives esdevé un incentiu per al desenvolupament de les zones on s'exerciten els esports d'hivern, tant pel que fa a la millora de les vies d'accés, com a "l'acció civilitzadora" —recordem que estem en ple Noucentisme— i d'enriquiment que suposa per a les localitats que l'acullen.

Esdeveniments com la Setmana dels Esports d'Hivern afavoriran també l'afluència del turisme, ja que aquestes celebracions eren viscudes per la població que les allotjava amb gran intensitat. Un article del BCEC amb motiu de la Setmana dels Esports d'Hivern de Ribes ens explica que "*Més d'un miler de persones forasteres hagueren* d'hostatjar-s'hi omplint fondes y hotels, y havent de recórrer a habitacions y cases particulars"(24).

Així doncs, veiem com a Catalunya fou l'entorn excursionista el que proporcionà l'estructura i els mitjans adequats per al desenvolupament les pràctiques dels primers esports de muntanya a les terres catalanes, i qui propicia, encara que potser de manera indirecta, l'afluència turística cap a les zones muntanyoses del nostre país.

Conclusions

Les polèmiques i tensions al si de les entitats excursionistes catalanes, sobre la conveniència o no d'acollir i patrocinar les activitats esportives —ja que aquestes significaven, segons alguns representants del més ranci i elitista sentiment burgès, una vulgarització d'una entitat destinada a afectius més elevats— va acabar per esvair-se a principis del segle XX. No podia ser d'una altra manera, ja que les transformacions socials, econòmiques i polítiques que tenien lloc a Catalunya conduïen cap a la conquesta de la modernitat, i l'esport venia a ser una manifestació expressa del modus de vida modern. La trajectòria històrica de les entitats excursionistes catalanes ens mostra que han estat moviments associatius els que han originat a Catalunya l'emergència i consolidació de les activitats físico-esportives a la natura.

Podem atribuir a aquestes entitats el desenvolupament de l'esquí, l'escalada, el disseny d'itineraris i rutes muntanyenques, la construcció de refugis, i el que és més important: la divulgació social de missatges que avui estan de màxima actualitat, que fan que anar a la muntanya impliqui una actitud i sensibilitat diferent a la que es manté a la ciutat.

Explicar avui el fenomen muntanyenc i naturalista no és possible, com a mínim a Catalunya, utilitzant com a recurs únicament tendències generals a tot l'Estat espanyol o a tot l'espai de la Unió Europea, ja que a Catalunya hi ha institucions centenàries, fortament arrelades a la societat, que a més de ser pioneres han portat a terme una important labor de difusió, conservació i formació respecte al que coneixem com turisme verd o ecoturisme.

Durant els llargs anys del franquisme, les societats excursionistes van saber conservar el sentiment catalanista, el respecte i l'amor a la pròpia terra. També foren milers els catalans que van descobrir boscos, valls i muntanyes, construint amb els anys una sensibilitat molt arrelada pel que fa al contacte i el respecte a la natura.

Si els Pirineus estan massivament poblats per catalans excursionistes, turistes o esportistes, no és fruit de la casualitat o de la simple proximitat geogràfica. Aquestes actituds cal que siguin emmarcades, i per què no, explicades, en funció d'una llarga i arrelada tradició catalana que ha promogut la naturalesa com un patrimoni fonamental de qualsevol país que s'estimi la seva terra.

Està pendent encara l'elaboració de recerques que fonamentin i expliquin de manera extensa i rigorosa el paper que els centres excursionistes han desenvolupat en l'actual proliferació de pràctiques com el descens de barrancs, el tresc, l'esquí, l'ala de pendent, el descens en bot... i tantes altres. Sens dubte, i en consonància amb les nostres recerques històriques, ens atrevim a avançar que el seu paper divulgador i patrocinador ha estat fonamental.

És més, en moments d'indubtable augment d'aquestes pràctiques, ens comencem a trobar davant de situacions complexes i problemàtiques com són l'impacte mediambiental que tant la gent i els cotxes com la construcció d'infrastructures de comunicació i acollida (carreteres, hotels, càmpings...) està tenint i tindrà en el nostre medi natural.

Aquestes societats excursionistes haurien de recuperar les seves antigues preocupacions per salvaguardar la nostra terra, el nostre millor patrimoni i portar a terme una importantíssima labor divulgativa i de promoció d'actituds de respecte i conservació de la natura. És molt possible, d'acord amb la millor tradició catalana, que algunes disposicions i controls siguin més exitosos a partir de la seva penetració social a través d'aquestes entitats que mitjançant la publicació de decrets i lleis restrictives.

Notes

(1) Vilar, P. (1987) *Història de Catalunya.* Vol. VI. Edicions 62. Barcelona 1987.

(2) Vilar, P. 1987.

(3) Casassas, Jordi (1994) *Els intel.lectuals catalans, el catalanisme i la crisi cultural de les darreries del vuitcents.* AFERS. Fulls de recerca i pensament, núm. 19.

(4) "Intent de recuperar —i definir— una consciència diferencial catalana i alhora d'adaptar alguns dels corrents més vius de la cultura europea. L'intent es va realitzar en tots els camps de la creació i posant en joc ideologies sovint oposades". Molas, J. "La cultura durant el segle XIX", a *Història de Catalunya*, (1978) Ed. Salvat, Barcelona. Vol. V. p. 278.

(5) Josep Termes (1994) "El catalanisme vertebrador de la societat catalana", *Història de la cultura catalana.* Vol. V. Edicions 62. Barcelona.

(6) Iglésies, Josep (1964) *Enciclopèdia de l'excursionisme*, vol. I. Ed. Rafel Dalmau. Barcelona.

(7) Extret del *Llibre d'actas de l'Associació Catalanista d'Excursions Científicas* (1876).

(8) De fet, amb la fundació del CEC, podem considerar que ens trobem ja a les acaballes de la Renaixença. Com diu Manuel Jorba referint-se al 1891, any en què Josep Yxart va escriure un article dedicat a la "decadència" dels Jocs Florals: "Per aquestes dates s'havien donat ja tots els resultats raonablement esperables de la Renaixença com a moviment i de les institucions que la sostenien...".
Jorba, Manuel (1994) "Literatura, llengua i Renaixença. Models literaris i influències culturals". *Història de la cultura catalana.* Vol. V. Edicions 62. Barcelona.

(9) BACEC. Extret d'un article que resumeix una conferència donada pel soci Sebastià Farnés el dia 22 de febrer de 1884 titulada *La literatura popular y las excursions.* Any VII. Maig de 1884. Núm. 67. p. 305.

(10) BAEC. (1881) *Exposició sobre la projectada unificació de códichs. A las Corts.* Any IV. Gener de 1881. Núm. 28.

(11) Tant el reglament de l'ACEC, com el de l'AEC i el del CEC més endavant, prohibeixen als socis ocupar-se de qüestions purament polítiques o religioses dins les associacions.

(12) BAEC (1880) *Vetllada literària dedicada al Congres Catalanista.* Any III. Octubre de 1880. Núm. 24. p. 218.

(13) L'Exposició Universal del 1888 fou un dels grans esdeveniments de finals del XIX, ja que va fer adquirir a Barcelona una projecció davant del món desenvolupat i modern. No va faltar qui hi estigués en desacord: Valentí Almirall (que curiosament el 1888 deixa de formar part de les llistes de socis de l'ACEC —alhora que abandona la vida política—) en fou un dels principals detractors.

(14) BCEC (1909) *Nostra protesta.* Any XIX. Setembre de 1909. Núm. 176. p. 253.

(15) BCEC (1895) Comentari realitzat per la redacció del BCEC sobre la conferència *La pensa de l'excursionista català.* Any V. Octubre-desembre de 1895. Núm. 19.

(16) BCEC (1907) *L'arranjament de les montanyes.* Any XVII. Agost de 1907. Núm. 151. p. 249.

(17) Gomis, Cels (1902) *L'excursionisme y el folklore.* BCEC. Any VII. Febrer de 1902. Núm. 85.

(18) Citat a Martí Henneberg, Jordi (1994) *L'excursionisme científic.* Ed. Alta Fulla. Barcelona.

(19) Tradicionalment es considera que el Modernisme abraça el període 1890-1906.

(20) Vidal, Eduard (1907) *La vida a montanya.* BCEC. Any XVII. Agost de 1907. Núm. 151. p. 244.

(21) Ja des de la constitució de les primeres associacions trobem dins les entitats excursionistes dues tendències força diferenciades: una partidària de conservar el caràcter més culte i elitista de l'entitat i l'altra amb el desig d'integrar i de divulgar el vessant més pràctic i de caire més esportiu de l'excursionisme.

(22) Vidal, E., Baladia, J., Miret, M., Valls, L. (1908) *Secció d'esports de montanya.* BCEC. Any XVIII. Agost de 1908. Núm. 163. p. 248.

(23) BCEC (1991) *Gran Setmana de Sports d'Hivern.* Any XXI. Gener de 1911. Núm. 192. p. 32.

(24) BCEC (1911) *La Setmana de Sports d'Hivern.* Any XXI. Març de 1911. Núm. 194. p. 89.

Montserrat García Llovera
Cap del Servei d'Esports de la Diputació de Barcelona

LA INICIATIVA DE LA DIPUTACIÓ DE BARCELONA EN LES ACTIVITATS ESPORTIVES AL MEDI NATURAL

Resum

Des del Servei d'Esports de la Diputació de Barcelona es planteja la iniciativa integral que la institució té respecte a l'activitat esportiva en el medi natural.

***Paraules clau*: rol territorial, espais d'especial protecció, pla per a la renovació, desenvolupament sostenible, desenvolupament local, turisme verd, esport sostenible.**

La Diputació de Barcelona i el medi natural

Dos elements essencials de l'Administració local de caràcter territorial són el mateix territori i les persones que hi viuen. Envers aquests dos elements, els ajuntaments estableixen polítiques d'acció definint les característiques del desplegament de les diferents competències locals que volen desenvolupar en aquest marc geogràfic i també les línies d'actuació envers al benestar de la població.

La Diputació de Barcelona, ens local cooperador amb els ajuntaments, també té polítiques d'intervenció en el territori. La Diputació de Barcelona col.labora així amb els ajuntaments a definir el *seu rol territorial* i també planifica un sistema regional integrat *d'espais d'especial protecció*, mitjançant la xarxa d'espais naturals gestionats per la Diputació.

Això és el que el *Pla per a la renovació* de la Diputació de Barcelona estableix, que l'acció territorial de la Diputació té especial cura de:

- La recuperació de dèficits mediambientals ja existents en el territori.
- La *correcció dels impactes tecnològics* sobre el medi ambient associats a noves activitats i de l'execució d'infrastructures.
- La preservació dels equilibris ecològics presents al territori.
- La capacitació del territori per un *desenvolupament sostenible* de l'activitat econòmica, compatible amb el medi ambient.

Els municipis tenen un paper en el territori que cal planificar i valorar. La Diputació de Barcelona ajudarà els municipis a desenvolupar les eines que els permetin complir el seu rol institucional (en el seu vessant territorial) com a pas previ a qualsevol política de promoció del seu territori.

La superfície dels espais protegits gestionats pel Servei de Parcs Naturals de la Diputació de Barcelona és de més de 60 mil hectàrees sent una de les línies d'actuació en relació amb aquests espais mantenir la qualitat de l'oferta de serveis i equipaments.

Un dels programes de treball realitzats als parcs naturals del Montseny, Sant Llorenç de Munt i Serra de l'Obac, el Garraf, el Montnegre, el Corredor, el de Montesquiu y el Parc Comarcal d'Olèrdola ha estat el seu ús social.

Des de la perspectiva de l'acció territorial, el Servei així anomenat té com a finalitat principal augmentar la qualitat de vida del món local mitjançant tres accions fonamentals:

a) Promoure la *protecció del medi físic*, mitjançant instruments d'ordenació urbanística, fonamentals en l'ús de sistemes de planejament integrat. En aquest sentit, s'efectuen les activitats següents:

- Elaboració de mapes de sòls de municipis.
- Assessorament tècnic i suport econòmic als municipis.

b) Donar suport als municipis que volen millorar o crear serveis i *infrastructures de caràcter territorial*, mitjançant:

- Assessorament tècnic i suport econòmic.
- Realització i millora de camins i vies rurals.
- Promoció del turisme verd.

c) Promoure el *desenvolupament local*, tant en l'àmbit econòmic com social, mitjançant:

- Assessorament tècnic i suport econòmic als municipis.
- Assessorament tècnic i suport econòmic a cooperatives i associacions lligades al món local.

El que està clar és que el poder local, el més proper al ciutadà, és el que ha de vetllar pel seu territori i perquè els seus ciutadans puguin gaudir-ne de manera que en el futur se'n pugui continuar gaudint.

Les activitats esportives i el medi natural

El grau d'urbanització de la societat actual ha estimulat el desig de l'home de retornar a la natura. L'home vol redescobrir el medi natural, retornar al contacte amb la natura. Des de la perspectiva de l'esport, el medi natural s'utilitza aleshores com a espai esportiu. La pràctica esportiva al medi natural afavoreix que aquesta realment estigui a l'abast de tothom a diferència de l'equipament convencional més proper a la competició.

Trobem municipis que han apostat per aquesta mena d'activitats que permeten establir línies de promoció econòmica. El municipi gestiona el seu territori oferint serveis als seus ciutadans i a ciutadans de territoris més urbans.

L'esport pot així esdevenir un factor de l'activitat turística. L'acoblament de l'esport i el lleure pot obeir a diversos motius, però, sens dubte, actualment hi ha diferents formes de turisme que contenen la motivació esportiva en el medi natural.

És aquí on apareix la contradicció que és el punt de discussió fonamental de les persones preocupades per la protecció del medi natural i on cal adoptar tècniques de planificació de la gestió del territori, quan volem establir diversos usos en el territori, entre ells l'esportiu, i protegir el patrimoni natural.

L'Administració s'ha de plantejar que aquesta dualitat no sigui de confrontació sinó de possibilitat. A l'hora de planificar, cal tenir en compte que l'esport ha de poder conviure amb la resta d'usos susceptibles de desenvolupar-se en el medi, a l'ensems que es protegeix i es conserva divulgant els seus valors educatius. Cal també que la mateixa Administració gestora dels espais promogui els seus valors establint les mesures necessàries perquè no es malmetin.

Més que criteris restrictius o instruments de coacció, l'establiment de polítiques educatives mediambientals, la conscienciació de respecte al medi, són les que han de fer superar a les persones, individualment o en grup, aquestes confrontacions.

A Catalunya no és d'ara la realització de pràctiques esportives en el medi natural, ja que a finals del segle passat naixien associacions d'excursionistes, les quals juntament amb objectius esportius en tenien de caràcter científic. Així, seria important no dissociar esport i descoberta de la natura, ans al contrari, promoure la realització d'ambdues activitats paral.lelament.

La pràctica de l'esport comporta valors positius per al benestar físic i psíquic de l'individu i també valors de caràcter social: la superació d'un mateix, la confrontació amb els altres, la relació amb els companys d'equip dins i fora del joc, etc. El medi natural ofereix un altre àmbit per desenvolupar i enfrontar les relacions entre individus.

Exemples molt recents ens confirmen la línia ja endegada: l'oferta del litoral barceloní també fora de la temporada d'estiu quant a l'ocupació activa del temps de lleure, mitjançant activitats esportives i culturals, i per fomentar el respecte al medi ambient; el fenomen de les bicicletes de muntanya, la neu, etc.

La mateixa Constitució espanyola defensa que tots els ciutadans gaudeixin del medi natural i estableix que l'Administració ha de protegir i millorar la qualitat de vida i defensar el medi amb la col.laboració de tothom.
Des del Servei d'Esports de la Diputació de Barcelona s'ha estat treballant en la línia de promoure el paper de les federacions com a col.laboradores en la protecció del medi natural, ja que poden introduir elements educatius en les diversos modalitats esportives perquè es practiquin en les condicions adequades, i en concret en el medi natural.

Actuacions del Servei d'Esports i altres serveis de la Diputació envers el medi natural

Ja en la presentació hem vist que hi ha diversos serveis de la Diputació de Barcelona que treballen en el medi natural.
En concret, el Servei d'Acció Territorial duu a terme un programa de suport als municipis en la línia de turisme verd, i desenvolupa el programa de senyalització territorial, amb itineraris que permeten gaudir del bell paisatge i conèixer l'entorn en els seus vessants orogràfics, econòmics, històrics, monumentals, etc.
Podem destacar dues campanyes desenvolupades pel Servei de Parcs Naturals:
a) Campanya "Coneguem els nostres parcs".
Els parcs naturals són àrees del país on es duu a terme una política de conservació activa que cerca l'equilibri entre el creixement econòmic i el manteniment dels ecosistemes.
El Servei de Parcs Naturals de la Diputació de Barcelona realitza, en col.laboració amb els ajuntaments, un programa adreçat als escolars de 6è curs d'EGB. Aquest programa s'anomena "Coneguem els nostres parcs" i té com a objectius principals donar a conèixer els parcs que gestiona.
b) Campanya "Viu el parc", aquesta en col.laboració amb el Servei de Cultura.
Tres dels cinc parcs naturals administrats per la Diputació de Barcelona gaudiran enguany d'una oferta cultural múltiple i variada.
Val a dir que aquesta acceptació majoritària s'ha assolit sense dificultats per diverses raons. En primer lloc perquè el programa es prepara conjuntament amb els ajuntaments de l'àrea del parc, que coneixen a fons el territori i la gent de la zona i ens poden aconsellar sobre l'oportunitat i l'encert de les diferents activitats del programa. Amb el programa es pretén divulgar el patrimoni natural i cultural del parc, ajudar a la sensibilització de la problemàtica mediambiental i buscar usos nous als espais naturals protegits, tots ells objectius de gran consens social.
Des de l'Àrea d'Esports es manté un programa de promoció del turisme local per mitjà del qual es coordinen les actuacions de les diferents àrees de la Diputació relacionades específicament amb el turisme local, i poden incidir, per tant, en les activitats al medi natural des d'una perspectiva turística.
I, finalment, des del Servei d'Esports hem de destacar dos àmbits d'actuacions que hem estat desenvolupant en els darrers anys. En primer lloc, un treball de reflexió i estudi. S'han realitzat estudis per conèixer les possibilitats de diversos espais per a una pràctica esportiva sostenible. Espais tan diversos com el pantà de la Baells, el Coll de Pal, el Parc Natural del Garraf i les platges del litoral metropolità, etc.
Tots aquests estudis confirmen les grans possibilitats, en molts casos amb exemples reals, per practicar-hi nombrosos esports. El que és més important, però, és que en tots hi apareix la necessitat que aquest ús esportiu no malmeti els valors paisatgístics i la protecció d'aquests espais.
Jornades de debat com les realitzades a l'octubre de 1993 a l'INEFC-Barcelona han estat fites importants per al món local. Aquestes Jornades i els estudis esmentats han estat passes que ens han portat a plantejar-nos si és possible establir criteris objectius per valorar l'impacte d'una pràctica esportiva en un determinat ecosistema. Pensem que els resultats d'aquest treball poden ser importants i properament els donarem a conèixer.
L'impuls del Servei d'Esports no ha estat només per a la reflexió i el debat. Els ajuntaments de la província són coneixedors de les diverses iniciatives en les quals hem col.laborat i

hem fomentat. A part de diverses campanyes com ara setmanes de muntanyisme, excursions a la neu, activitats de *windsurfing* i vela recreatives, jornades de volei-platja, marxes pels cims, curses pels parcs, curses d'orientació, passejades en bicicleta, etc., podem dir que les jornades de recreació esportiva que cada estiu organitzem en col.laboració amb alguns ajuntaments (Castelldefels, Manresa, Vilanova i la Geltrú, etc.) constitueixen un gran èxit. L'any 1994 més de quatre mil nens i joves, procedents de més de 60 ajuntaments, han pogut anar en catamarà, practicar l'hípica, fer un creuer en vaixell, escalada, piragüisme, excursions en bicicleta, etc. A manera de conclusió podem dir que els ajuntaments de la província de Barcelona són sensibles a la pràctica de l'esport en els seus espais menys urbanitzats i que des de la Diputació es treballa perquè siguin conscients de les possibilitats de promoció d'aquest territori en un marc de respecte al medi natural.

Bibliografia

Documents del Servei relatius a les activitats esportives en el medi natural

BATALLER ALVENTOSA, Vicente (1991) "Activitats a la naturalesa: aspectes físico-psicosociològics en una supervivència", *Apunts d'Educació Física i Esports*, núm. 25 (Oct.).

BLANCO, J. Antón (1991) *Rutas BH de mountain bike. Zona Centro 2: Castilla-León, Castilla-La Mancha y Madrid*, Madrid: Tutor.

BLANCO, J. Antón (1991) *Rutas BH de mountain bike. Zona Norte 1: Asturias, Cantabria-León*, Madrid: Tutor.

BLANCO, J. Antón (1991) *Rutas BH de mountain bike. Zona Centro 1: Guadarrama, Gredos, Soria, Somosierra, Sierra Pobre, Madrid: Tutor.*

Bolsa de Información sobre Instalaciones de Golf y Cuidados, (1992) SB, núm. 1.

Camins i fonts del Parc Natural de Sant Llorenç del Munt i l'Obac (1992). Barcelona: Diputació de Barcelona, Servei de Parcs Naturals.

CASANOVA DOMINGO, Betlem (1991) "L'aparició dels nous esports i les noves repercussions", *Apunts d'Educació Física i Esports*, núm. 26.

CHAZAUD, Pierre (1991) "Sports: Loisir de nature inurbis", núm. 129.

DECHVANNE, Nicole (1991) *El animador de las actividades físico-deportivas para todos*, Barcelona: Paidós. Madrid: Ministerio de Educación y Ciencia (Paidós Educación física psicomotricidad; 42).

Energy and environmental performance (1988), London: Sports Council.

"Entrevista a Frieder Roskam, miembro fundador del IAKS" (1991), *Ocio/Sport*, núm. 41, (nov.).

FERNAND, Claud (1992) "Les vacances une 2e saison sportive", *Sport Plein Air*, núm. 372.

GNECCHI-RUSCONE, Francesco (1989) "Construcciones deportivas para el año 2000", *Revista Olímpica*, núm. 255-256.

IRIZAR i FONOLL, Joan Creu (1983) *Azimut: el teu primer llibre de muntanya*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Direcció General de l'Esport.

KRONLUND, Martín (1991) *Carrera de orientación: técnica, táctica y estrategia de la carrera de orientación y del trazado de recorridos para las competiciones*. Madrid: Grupo Centro.

Las medidas comunitarias de interés para las ciudades: programas, acciones y proyectos adoptados por las instituciones comunitarias (1992) Barcelona: Ajuntament de Barcelona (Eurociudades/Eurociutats; 6).

Memòria de Gestió (1992) Barcelona: Patronat Metropolità Parc de Collserola. Àrea Metropolitana de Barcelona.

OLSEN, John (1991) *Aventuras deportivas en mountain bike*, Madrid: Tutor.

Recursos per a l'estudi del medi (1991) Barcelona: Diputació de Barcelona.

"Senderisme, el plaer de caminar per la natura" (1992), *Sport i Salut*, núm. 67.

STEVENSON, John (1992) *Mountain bike: reparaciones y conservaciones*, Madrid: Tutor.

"Training nel parco" (1992), *Sport Giovane*, núm. 5.

Trobada d'Estudiosos del Garraf (1: 1989: Sitges) *I Trobada d'Estudiosos de Garraf*: comunicacions presentades el 27 d'octubre de 1989 al Palau Maricel de Sitges, Barcelona: Diputació de Barcelona. Servei de Parcs Naturals. 1992, map. (Monografies; 19).

VICENÇ, Josep (1992) "La passió de la mountain bike", *Sport i Salut*, núm. 67.

VILLACAMPA GÓMEZ, Pedro (1987) *Apuntes para una aproximación al estudio de las actividades recreativas en la naturaleza*. Jornadas sobre Promoción de Actividades Deportivo-recreativas en los Municipios (4: Madrid).

Articles sobre medi ambient

Actividades físico-deportivas en la naturaleza (1988) Madrid: Adelef. DL 1988.

BRAVO VIESCA, Joaquín *Iniciativa y gestión de los entes locales en el equipamiento recreativo y deportivo de las áreas de montaña*.

Coloquio de Expertos en Edificaciones Deportivas Idóneas al Medio Ambiente (1987) (5è.: Alemanya, Duisburgo: abril) Colonia: IAKS.

Congreso Internacional Instalaciones Deportivas y Recreativas y Piscinas con Exposición Industrial Internacional: Colonia (10è.: Colònia: 1987). Colònia: IAKS.

DONNELLY, Peter (1993) "The right to wander: issues in the leisure use of countryside and wilderness areas". *International Review for Sociology of Sport*, núm. 2-3.

HERNÁNDEZ i ROFA, Jordi (1991) *Jornada sobre Esports i Medi Ambient* (1991) Barna Jove, núm. 19 (nov.-des.).

Impacte ambiental: valoració i quantificació. Actuacions específiques (1989). Barcelona: Fundació Narcís Monturiol.

Jornada sobre Esports i Medi Ambient (1993). Barcelona: Diputació de Barcelona. Servei de Medi Ambient.

Jornadas sobre la Promoción de Actividades Deportivo-recreativas en los municipios (1987) (4as.: Madrid).

Jornadas del Deporte Municipal (3res.: Navarra: 1988). Navarra: El Gobierno. Departamento de Educación y Cultura. DL (Cuadernos técnicos del deporte; 2).

Jornadas Internacionales sobre Arquitectura Deportiva (VIII: 1190: Màlaga).

Juega limpio en tu playa (1988) Almería: Diputación.

Ocio/Sport. (1991). gen./feb., núm. 33.

PFISTER, Gertrud (1993) "Appropriation of the environment, motor experiences and sporting activities of girls and women". *International Review of the Sociology of Sport*, núm. 2-3.

Premieres assises des activites physiques de pleine nature, vol. I.

Premieres assises des activites physiques de pleine nature, vol. II.

Resumen de las conferencias ofrecidas por los miembros de IAKS. VIII Jornadas Internacionales sobre Arquitectura Deportiva (Unisport).

Revista INEF. Motricidad. Unisport.

SB, 1993, núm. 26, pp. 50-60.

Seminario Aragonés sobre Actividades Físico-deportivas y Municipios (1986) (5: Teruel). Saragossa: Diputación General de Aragón, d.1 (Cuadernos técnicos del deporte; 6).

TARRAGO BALAGUE, Marçal (1989) *Estudi sobre els impactes del circuit permanent de velocitat de Catalunya al Vallès Oriental* (1989) Barcelona: Diputació de Barcelona. Servei d'Esports.

Dr. Joan Fuster i Matute,
Professor d'Activitats a la Natura. INEFC-Lleida.
Beatriz Elizalde Agurruza,
Llicenciada en Educació Física. INEFC-Lleida.

RISC I ACTIVITATS FÍSIQUES EN EL MEDI NATURAL: UN ENFOCAMENT MULTIDIMENSIONAL

Resum

El risc lligat a les activitats físiques desenvolupades en un medi natural pot estar condicionat per multitud de factors en alguns casos de difícil objectivització. El present article pretén fer una aproximació conceptual i una anàlisi dels factors implícits en els diferents components que configuren la pràctica d'activitats físiques en el medi natural.

En el medi de pràctica, podem considerar un grup d'elements estàtics i dinàmics que faciliten la pràctica d'activitats. Les seves característiques com l'alçada, grau de cohesió, velocitat, presència d'obstacles, etc., poden comportar en altres ocasions una limitació, fins i tot un risc quan els associem a variables qualitatives i quantitatives.

Altres factors de risc estudiats són els que es deriven de la planificació de les accions i del seu aprenentatge. En relació a aquest últim punt, parlarem de les característiques del *continuum* temporal-espacial, de la irreversibilitat d'accions i de l'adequació de les accions en funció d'un *continuum* energètic.

Finalment es tracta la variabilitat que pot existir en l'avaluació del risc, és a dir els factors que influeixen en la percepció d'una situació com arriscada.

Paraules clau: **risc, esports d'aventura, percepció de risc.**

Introducció

En els darrers anys, la pràctica d'activitats físiques en el medi natural ha evolucionat des de concepcions tradicionals i minoritàries, a formes innovadores a l'abast d'una àmplia massa social.

Molts practicants cerquen emocions a la natura en contraposició a una vida urbana on la percepció del risc és quasi inexistent; aquestes activitats ens poden portar a situacions de requeriments motrius complicats i intensos, o a experiències que ens traslladen a un món ple de transcendència. El plaer de poder adaptar-se i d'integrar-se al dinamisme de la natura, de superar les seves formes majestuoses, comporta un joc canviant en dimensions, normes i emocions.

Potser, l'entrallat constant i paradoxal d'ansietat, goig i excitació, porta a molts subjectes a valorar aquestes activitats com a apassionants, excepcionals i divertides, i com en altres situacions en les que existeix un elevat compromís personal, en les activitats en el medi natural la subjectivitat pot allunyar-nos força de la realitat. Són situacions que impliquen tal garbuix de sentiments que sols poden comportar una gran arbitrarietat de criteris a l'hora de jutjar el risc d'una activitat.

Gekentert. **F.J. Schrecklinger. Alemanya. Fotosport 94.**

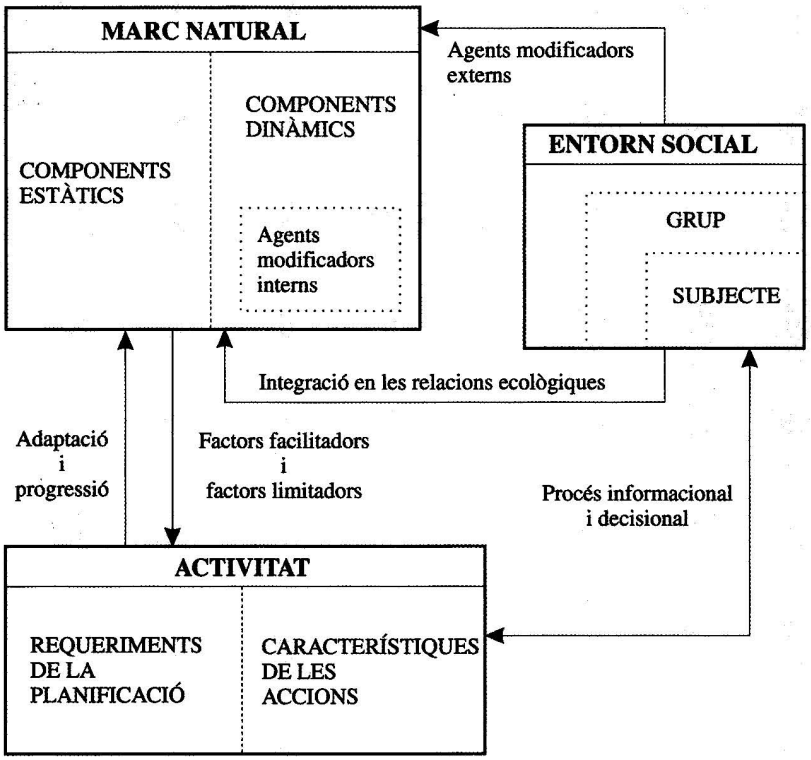

Figura 1. Àmbits generals que conformen les activitats físiques en el medi natural

Aproximació conceptual

Ha estat sempre contradictòria la concepció del risc lligat a les activitats físiques desenvolupades en un medi natural. Malgrat és difícil objectivitzar el risc en aquest tipus de pràctica i establir comparacions amb altres activitats, algunes de les característiques bàsiques de les accions que es desenvolupen en les diferents modalitats són el control del risc, i el joc entorn les sensacions de risc. En el primer cas establir el risc objectiu no és sempre fàcil, ja que sovint l'entorn incert i els nombrosos factors que s'interrelacionen, dificulten la presa d'informacions. En el segon, podem reconèixer en aquestes pràctiques un fort component de sensacions vinculades a la percepció de risc, per tant a les interpretacions que en fa cada individu. Podem parlar en aquest cas de risc subjectiu. En relació amb aquest punt, les diferències entre el risc objectiu i el subjectiu poden ser molt grans. De fet el *boom* de les activitats d'aventura i la seva comercialització a través d'empreses, radica en part en la instrumentalització del grau de risc subjectiu en els clients.

La primera complicació en l'estudi del risc, la trobem en aquest important grau de subjectivitat.

El terme risc té l'origen etimològic en el llatí, en les paraules *resecare*, que significa tallar, o *risiciare*, que significa passar a l'altre costat d'un escull, sortint o promontori marí (Assailly, 1992). Aquest últim terme podria ser el que associa un sentit de perill i d'atzar a les seves derivacions terminològiques, ja que sempre hi ha un cert grau d'incertesa per part dels mariners en superar un escull.

En italià, *rischio* i *risco* significa el perill lligat a la navegació marítima, contingut semàntic en íntima relació amb el mot llatí *risiciare*.

Alguns sinònims que podem trobar són contingència, perill, aventura, escull, dificultat, inseguretat (Pey, 1977). Ampliant l'extensió d'aquests, per exemple contingència, trobaríem sinònims com ara: accidental, eventual, casual, aleatori, incert, atzarós, fluctuant, accessori, ocasional, esporàdic. En el cas del mot perill: risc, exposició, contingència, inseguretat, escull, dificultat, trencacolls.

En les definicions del mot risc i els seus sinònims, es relacionen tres conceptes: una situació de pràctica, la probabilitat d'accident i l'efecte lesiu resultant.

Podríem fer un doble enfocament en el tractament del risc:

- Un enfocament extern, que fa referència al tractament epidemiològic del risc, que es defineix com la probabilitat que un esdeveniment es produeixi en un període de temps determinat. Normalment fa referència a malalties, morts o accidents. Aquesta probabilitat solament es pot aplicar a una població, essent el risc per als subjectes zero o u, és a dir, el subjecte pot o no pot patir aquella malaltia, accident, etc. (Barjonet, 1988). Aquesta concepció dóna molt poca informació i només té importància a efectes estadístics i d'informació general.
- I un tractament del risc des d'una perspectiva multivariable i dinàmica, que analitzarà els àmbits que conformen la pràctica i les situacions específiques que se'n puguin derivar. Aquesta aproximació al risc és complicada, ja que aquest depèn de factors variables i poc estandarditzables que fan molt difícil la seva objectivació.

A la figura 1 podem veure els àmbits generals que conformen les activitats

físiques en el medi natural i que potencialment poden ser factor de risc.
Les relacions entre els diferents àmbits i els elements que els conformen són múltiples, i es caracteritzen fonamentalment per la intervenció de processos de decisió del subjecte enfront de canvis informacionals que ens presenta el medi de pràctica. En funció de com s'estableixin aquestes relacions, se'n derivarà un major o menor grau de risc.

Factors de risc: un enfocament multidimensional

Factors de risc implicats en el medi

La natura és molt àmplia i cal limitar el seu estudi al conjunt de components essencials; aquells que puguin donar una significació al risc en les accions que pretenen una progressió o adaptació del subjecte en el medi natural.
Del marc natural considerat a la vegada com un sistema, ens interessa delimitar l'estudi al conjunt d'espais físics estàtics i dinàmics, susceptible de pràxi (figura 2). Els espais que en alguns casos tenen característiques estables o permanents en relació a la pràctica que en ells es desenvolupa (un bosc, un prat, un llac, una paret, etc.), els anomenarem estàtics o morfològics. En altres casos, l'espai de pràctica presentarà característiques canviants, espai dinàmic.
Hem de considerar que els components estàtics podran ser tractats sota dues perspectives: com a *sustratum* de pràctica o com a continent d'un medi dinàmic.
Dins dels elements constitutius permanents com poden ser les roques, els arbres o els camins, ens podem trobar amb diferents factors de risc. És evident que com a elements aïllats i morfològics són facilitadors de l'acció, però quan els associem amb possibles estats qualitatius esdevé la consideració del factor risc: estat de la roca, humitat de la paret, gruix de les branques per on es puja a l'arbre, pendent i estat del camí, etc.

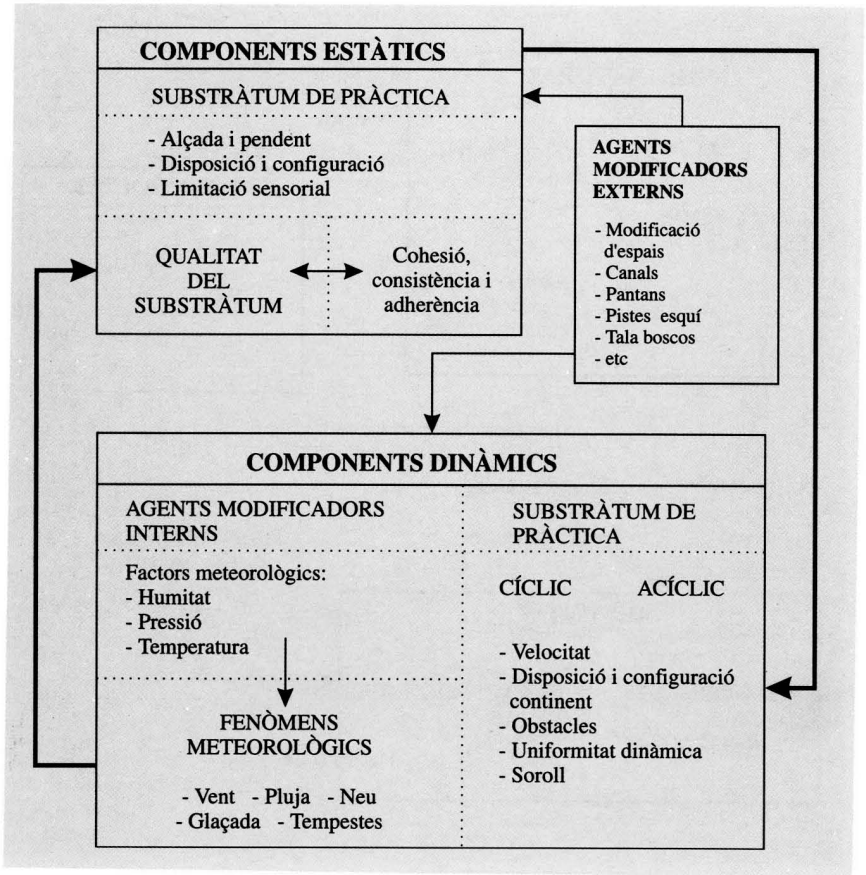

Figura 2. Possibles factors de risc lligats als components essencials del medi

Factors de risc lligats al component estàtic

Es podrien establir uns factors de risc derivats de variables associades i generalitzables als elements permanents o estàtics:

a) L'alçada i el pendent dels components.

L'alçada i la inclinació són font d'energia potencial que serà transformada i aprofitada pel subjecte en les seves accions motrius, actuant com un factor facilitador. Per altra banda, condicionen la pràctica, obligant a la utilització de tècniques i material que permetin l'adaptació i progressió en base a la seguretat. En aquest cas, actuen com a limitadors i condicionen l'activitat, comportant un factor intrínsec de risc.
Curiosament, quan intentem objectivar aquest factor, trobem que no tenim informació suficient per assegurar que realment a una alçada determinada, o bé en parets d'un grau determinat d'inclinació, hi ha un major o menor risc.
El que sí que podem dir és que la sensació de por o d'incomoditat és generalitzable en la major part dels subjectes que s'aproximen a un estimball, que pugen a una paret per primera vegada, que viatgen en globus, etc. Potser la resposta la tinguem en records ancestrals, on la lluita permanent per la supervivència exposava sovint als nostres avantpassats a situacions de caigudes amb un desenllaç fatal. Gray (1971) ho anomena por innata o estímul aversiu innat.
La sensació d'alçada sembla ser que està influenciada per elements perceptius. És curiós com un subjecte pot

Fly united or no sky too high. H. Fischer. Alemanya. Fotosport 80.

negar-se a circular per un camí que voreja un estimball si aquest és estret i sense protecció visual, i no obstant ho pugui fer si la seva amplitud augmenta o si hi ha una mica de vegetació que protegeix el costat del precipici. Sens dubte, tots nosaltres podem caminar còmodament en línia recta sense perdre l'equilibri sobre el camí que formen les rajoles de 30 centímetres del nostre menjador. Segurament, pocs de nosaltres ho faríem si aquesta petita superfície l'elevem a 5 m, després a 10 m i només algun intrèpid ho realitzaria a majors alçades. Però per què?, és que la mecànica de la marxa no és la mateixa?

b) La disposició i configuració dels components.

També la disposició o configuració dels elements permanents poden ser un factor de risc. Aquest factor estaria en relació a la seqüenciació dels components, que donarà una major o menor accessibilitat i progressió a l'espai de pràctica.

En aquest punt podríem considerar els obstacles com a elements que s'interposarien en la pràctica. En un medi estàtic, els obstacles dificultarien la progressió quan estiguessin presents en el *substràtum* de pràctica, i en un medi dinàmic, modificarien el règim energètic del mateix.

Una altra referència quant a la disposició d'elements serà l'existència de trams o espais en el medi de pràctica que permetin controlar el risc o establir sistemes de seguretat, espai transitori.

Aquests espais tindrien per objecte: la col.locació de material, l'establiment d'un punt de reunió per modificar les accions o preveure-les i/o possibilitar un lloc on descansar.

Per exemple, la distància entre els punts de seguretat en l'escalada, la distància entre les preses en una grimpada, un pla després d'una forta baixada en l'esquí o una zona d'aigües tranquil.les després d'un ràpid en el piragüisme.

c) La limitació sensorial implícita en els components.

La utilització d'alguns espais estàtics com coves, una paret vertical o altres de dinàmics com les aigües d'un riu, l'espai aeri o el mar, comporten una limitació sensorial, fonamentalment visual.

En el cas del piragüista o de l'escalador, la proximitat al pla de pràctica fa que el seu camp visual es redueixi a dues dimensions i es delimiti a uns quants metres per davant d'ell, amb la manca d'informació que això comportarà per la previsió de les seves accions posteriors.

Finalment, cal esmentar que tot component estàtic pot reunir unes característiques qualitatives puntuals entre les que destacaríem: el grau de *cohesió o consistència* i el *grau d'adherència.*

d) Grau de cohesió o consistència dels components.

Una paret de roca pot, o no, implicar risc, ser practicable o impracticable, en funció del grau de descomposició de la roca, de la humitat, de la presència de gel, etc. Un arbre pot ser segur o insegur per pujar-hi, segons el gruix de les branques, l'estat de la fusta, etc. Les superfícies nevades poden ser un espai idoni de pràctica o summament perillós, en funció de la seva consistència. Els canvis de tipus de sorra en el desert poden ser veritables trampes per la conducció de vehicles.

e) Grau d'adherència.

El grau d'adherència de les superfícies és una característica de la composició dels seus materials: granit, calcari, fulles de pi, herba, etc. L'adherència pot modificar-se degut als agents meteorològics (agents modificadors interns), donant lloc al fang, la roca mullada, un tronc humit, etc.

Factors lligats al component dinàmic

En aquest apartat tractarem d'aïllar factors de risc lligats al dinamisme de la natura. En primer lloc hauríem de considerar dos àmbits diferenciats: un que tractaria el dinamisme del medi com a *sustratum* de pràctica (onades,

Rafting-2. Benito Ibáñez. Espanya. Fotosport 94.

corrent del riu, vent, etc.); i un altre que estudiaria la influència del dinamisme ambiental sobre els espais naturals de pràctica (la temperatura, la humitat, etc).

...Com a substràtum de pràctica.

Els espais de pràctica del medi natural poden presentar característiques inestables lligades a les fluctuacions dinàmiques del *substràtum* de pràctica. Aquest es presentarà com un *continuum* de variacions dels seus components, que comportarà una difícil predictibilitat de les accions que s'han de desenvolupar. És necessari distingir però, aquells espais en els que la variació es realitza de manera cíclica o acíclica.

El comportament dels components dinàmics cíclics (onades, curs baix d'un riu, brisa, etc.), pel fet de ser fluctuacions repetitives amb una cadència determinada, poden estar pròxims a la concepció d'elements estàtics o tenir característiques comunes. La ciclicitat del medi succeirà quasi sempre, sota unes constants d'intensitat moderada de les seves fluctuacions, on les energies es manifesten en règims laminars.

El fet de la ciclicitat d'aquests elements fa possible un estudi del medi de pràctica, i una fàcil predicció de les accions. El major o menor risc en aquest cas serà degut fonamentalment a les dificultats d'obtenir-ne informació.

En el cas dels components dinàmics acíclics, com per exemple les aigües braves del riu o del mar, les corrents tèrmiques, etc., es presenta un medi amb canvis constants de velocitats i direccions. Les energies manifestades en aquests espais són més violentes i pròximes a una concepció de règims turbulents. Aquesta irregularitat de les fluctuacions fa molt difícil una predicció de les accions.

De la mateixa manera que hem fet en l'estudi dels components estàtics, podríem establir uns factors de risc derivats de variables associades i generalitzables als components dinàmics o fluctuants, en aquest cas considerats *substràtum* de pràctica:

a) La velocitat del medi.

Es pot considerar que un augment de la velocitat del medi implica una major problemàtica per desenvolupar l'activitat. Com podrem veure en el pròxim apartat, el dinamisme que implica una major velocitat en el medi, té una marcada bipolaritat relacionada amb el nivell tècnic necessari per superar les situacions, ja sigui com a facilitador, o bé com a limitador de les accions. Per exemple, en les activitats de vol com l'ala de pendent, un règim regular de brises al voltant de 10 km/h, facilita i en alguns casos mediatitza el vol, i tan sols a 20 quilòmetres més, impossibilita o dificulta aquesta acció.

En el cas del medi aquàtic fluvial, la velocitat es produeix per un canvi de l'energia potencial o per un augment del volum d'aigua del riu. Aquest últim transforma un pas de dificultat moderada amb règims suaus i constants, en infranquejable o altament arriscat.

b) La disposició i configuració del continent.

De la mateixa manera que en els components estàtics, i en aquest cas potser amb més rellevància, la disposició dels components i la configuració dels elements presents en un medi dinàmic poden ser un factor de risc.

En un medi estàtic la presència d'obstacles és més fàcil de ser estudiada i si és necessari, evitada. En un medi dinàmic on el subjecte hi viatja, només hi ha la possibilitat de modificar la trajectòria dins el fluid. Els obstacles dificultarien la progressió i modificarien l'espai dinàmic en relació a la direccionalitat. Alguns d'aquests obstacles o components estàtics dins un medi dinàmic serien: roques i branques en el riu; algues, esculls i roques en el fons marí; turons, serralades i arbres en l'aire; etc., en general, elements que dificulten la pràctica i són un factor de risc. Un altre factor fa referència a la uniformitat dinàmica del medi. Els obstacles modifiquen la direccionalitat i el règim energètic del medi. El pas de fluids de llocs amples a estrets fa variar la velocitat i la direcció del contingut, provocant canvis de flux, passant de règims laminars a turbulents. Alguns exemples

els tenim en l'engorjament de les aigües que passen per un barranc, els desviaments en xocar amb una paret del riu; les turbulències de l'aire creades a sotavent de les carenes i turons, etc.
Els canvis quantitatius energètics, com el pas d'aigües braves a aigües parades, la transició d'una tèrmica a espais amb règim de brises, successió de salts d'aigua, aigües mortes després d'un illot que elimina la corrent marina, etc., generen espais transitoris, que poden ser utilitzats com a zones de seguretat, punts de reunió per preveure i modificar les accions, un lloc on descansar, etc.

c) El soroll.
Definiríem soroll com una distorsió sensorial qualsevol produïda pel medi de pràctica.
De la mateixa manera que en els components estàtics, es presenta una limitació sensorial derivada fonamentalment de la proximitat a la superfície de pràctica, en el medi dinàmic aquesta limitació també és present. Un cas pràctic similar, seria el descens en hidrotrineu (*hidrospeed*), on el subjecte llisca per l'aigua sense poder observar amb claredat els diferents passos a superar: "tot és bromera".
En les activitats de vol, l'espai es presenta amb una absència quasi total d'informacions directes i fins i tot, les sensacions del vent són relatives. Això també succeeix en les activitats de vela, on la navegació amb rumb d'empopada és acompanyada per l'absència total de sensació de vent.
En les activitats subaquàtiques tals com l'escafandrisme o la immersió en apnea, la limitació sensorial i en aquest cas també fisiològica és elevada: pèrdua dels colors, dimensions alterades, distorsió sonora, etc.
Finalment, voldríem parlar del soroll acústic associat al dinamisme del medi.
Aquest dificulta la comunicació i comporta una càrrega potencialment estressant. Ens referim al soroll provocat per una cascada, el vent, les onades del mar, etc. El risc, en molts casos, pot derivar-se de la manca de comunicació entre els components del grup, aïllant al subjecte en les seves accions.
Per altra banda, molta gent experimenta una controvertida sensació en sentir la força que imprimeix la natura, normalment representada pel soroll: atraure i estimular la pràctica, incitant a superar aquella situació, al mateix temps que pot provocar por, arribant a interferir o a inhibir les accions.

—Com a resultat del dinamisme ambiental. Factors lligats als agents modificadors.
La influència del dinamisme ambiental sobre els espais de pràctica és molt important pel desenvolupament d'activitats físiques en el medi natural.
El seu estudi pot tenir una doble perspectiva: la que estudia un conjunt d'agents modificadors propis de la dinàmica atmosfèrica, per tant, interns al medi, als que anomenarem *agents modificadors interns o ecològics;* i la que tracta altres agents que són provocats per accions directes o indirectes de l'home, als que anomenarem *agents modificadors externs o mediambientals;* aquests corresponen a les alteracions físiques que són resultat d'adequar espais naturals o de l'impacte ambiental dels practicants.

a) Agents modificadors interns o ecològics.
En molts casos les manifestacions extremes d'aquests elements fan molt dura o impossible la pràctica.
Podem parlar doncs d'un risc associat als fenòmens meteorològics. La intensitat del vent, el fred, els llamps, etc., impliquen, en segons quines situacions, un perill molt elevat. Aquests fenòmens varien amb molta rapidesa i en alguns casos són imprevisibles.
Des d'un punt de vista dels principis físics, podríem resumir els elements que determinen aquest dinamisme atmosfèric: la temperatura, la humitat i la pressió. Algunes de les seves combinacions donaran lloc a factors de risc com ara elevades velocitats del vent, la formació de fortes conveccions tèrmiques, la formació de núvols i boires, les tempestes amb tots els seus fenòmens (llamps, calamarsada, etc.), baixades de temperatura, nevades, pluges intenses, calor asfixiant, manca d'oxigen en alçada.
La impossibilitat de controlar aquests fenòmens fa que les mesures de seguretat es fonamentin, entre altres coses, en una bona informació prèvia a l'activitat i en un bon equipament.
Quan els agents modificadors interns afecten els components estàtics, els imprimeixen característiques específiques. Parlarem doncs d'un estat qualitatiu del *substràtum* de pràctica.
El *substràtum* de pràctica varia considerablement en ser afectat per la humitat, donant lloc a una manca d'adherència, factor de risc que ja hem observat amb anterioritat. També afecta el grau de cohesió dels elements que componen les superfícies de pràctica, donat que el conjunt d'humitat i temperatura són agents degradants de roques com el granit, el gres, etc. Per exemple, en aquest cas es poden produir despreniments, o que la degradació de la roca impliqui que el subjecte no disposi de punts de subjecció fiables, fets que dificultarien o impedirien la progressió per manca de seguretat.
La temperatura i la humitat també fan variar l'estat qualitatiu de la neu, transformant-la de forma successiva, presentant unes característiques idònies per la pràctica d'activitats com l'esquí, o contràriament, essent summament perillosa per la inestabilitat del mantell nival.
Quan els agents modificadors interns afecten el medi dinàmic, alteren el règim energètic augmentant la velocitat i, per tant, canviant la intensitat del règim laminar transformant-lo en turbulent.
La temperatura és el motor de la dinàmica atmosfèrica, provocant els vents que afecten a pràctiques com les

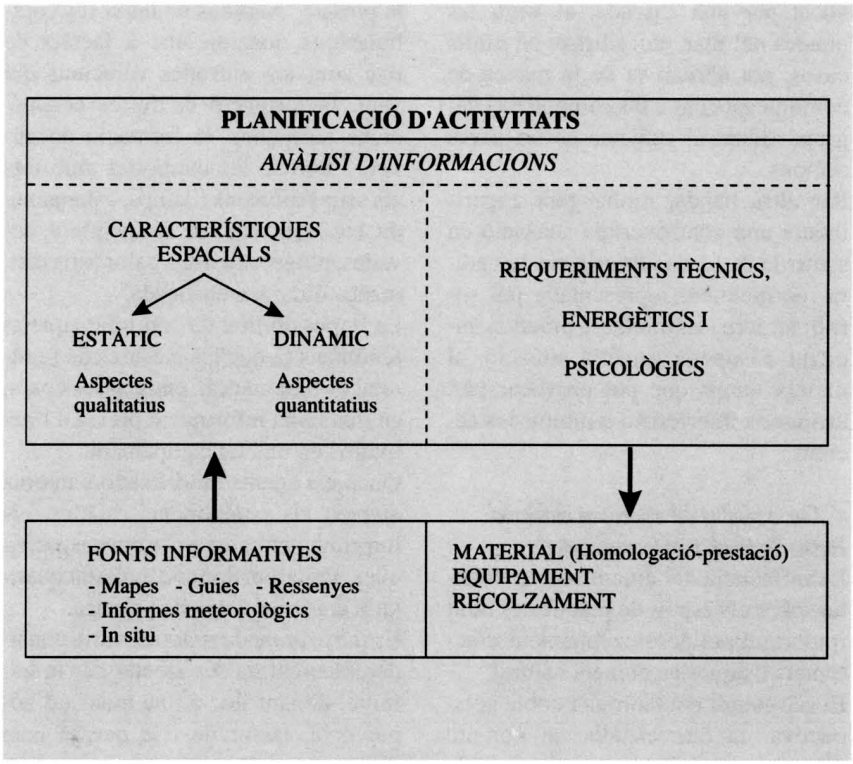

Figura 3. Anàlisi d'informació prèvia a l'activitat

de vol, les de navegació a vela, el *surf*, etc. La temperatura també provoca les ascensions de masses d'aire (tèrmiques), els moviments de corrents marins, etc.

Les pluges augmenten el volum d'aigua del riu i per tant, la seva velocitat.

En definitiva, quan parlem dels agents modificadors interns o ecològics en un medi estàtic, ens referim fonamentalment a les característiques qualitatives dels seus components, i quan ho fem en relació a un medi dinàmic, ens estarem referint a les característiques quantitatives.

b) Agents modificadors externs o mediambientals.

En el cas de la transformació d'espais, el marc natural és modificat expressament per la pràctica d'un esport: pistes d'esquí, vies d'escalada esportiva, etc. Aquesta transformació del marc natural donarà lloc a un medi ambient permanent (Margalef, 1981). El resultat s'aproximaria al concepte d'espai semidomesticat (Parlebas, 1981), al que preferim denominar semiartificial. La transformació d'aquests espais, entesa com la introducció d'elements que varien l'estat inicial o natural del marc de pràctiques, pretén en molts casos disminuir el risc i facilitar la pràctica, encara que en ocasions, malauradament, és desencadenant d'accidents.

Les intervencions en el medi, però, van adreçades majoritàriament a eliminar obstacles o a facilitar la progressió en els traçats on es desenvolupa l'activitat. Per exemple, la neteja de pedres en les pistes d'esquí, barrinar rocs del riu per facilitar el pas a les embarcacions de descens en bot (ràfting), obrir pas en una galeria o gatera, la neteja d'una zona del margé del riu per poder aturar embarcacions, la col.locació de punts de seguretat i de reunió permanents en parets, etc.

Factors de risc derivats de l'activitat

A diferència de les catàstrofes naturals, en les quals el subjecte pateix les conseqüències com a element indirecte, en les pràctiques físico-recreatives i esportives a la natura, el risc es deriva fonamentalment de les accions voluntàries i de la seva planificació (figura 3).

El fet de què el subjecte hagi de triar entre tants elements constitutius de la pràctica (material, lloc, moment, etc.), incrementa el risc, i destaca la rellevància dels processos informacionals i decisius.

Factors de risc lligats a la manca de planificació

La manca de planificació prèvia al desenvolupament de les activitats pot considerar-se un factor de risc.

La planificació estarà basada en una anàlisi i un processament de les informacions en relació als elements integrants de l'activitat, medi, grup, material, etc. (figures 3 i 5).

Evidentment, no és possible aglutinar i tractar totes les variables que poden influir, donat que algunes d'elles són impossibles de conèixer prèviament. Tot i això, és necessari intentar establir quins seran els factors de risc que presentarà el medi en relació a la pràctica, i com poden evolucionar en el període de temps en que es desenvolupi.

De forma general, sense voler entrar en un estudi acurat, la planificació hauria de basar-se en l'anàlisi de:

- El medi, tant en consideracions estàtiques com dinàmiques.
- Els requeriments tècnics, psicològics i energètics de l'execució, per tant, de les característiques de l'executant.
- Les necessitats materials i d'equipament.
- Les necessitats logístiques o de recolzament.

Factors intrínsecs a les accions motrius

Podríem prendre com a punt de partida de les explicacions d'aquest apartat una frase de Laraña (1986), en què diu: "Un desafío que no se plantea

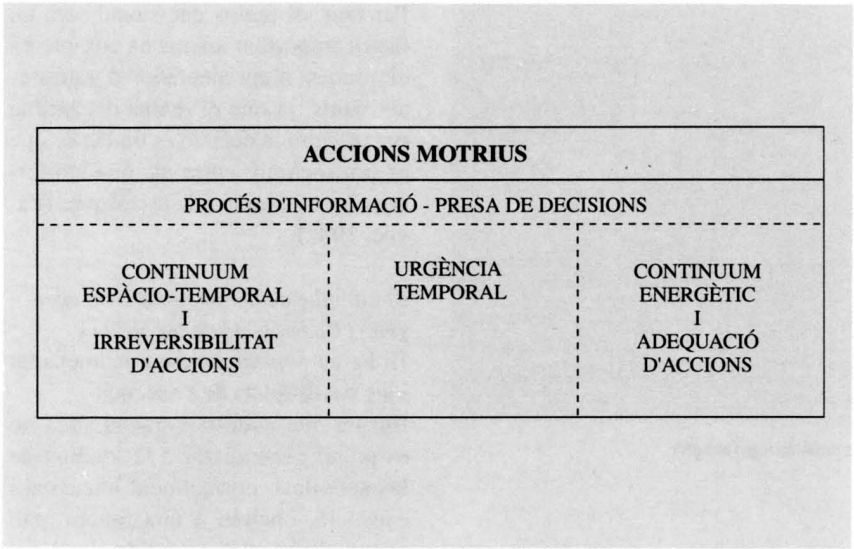

Figura 4. Possibles factors de risc intrínsecs a les accions motrius

como confrontación sinó como adaptación, y está basado en el conocimiento y la experiencia. La inutilidad de un desafío a ciegas, la imposibilidad de luchar abiertamente contra las fuerzas naturales constituye la primera regla que aprende quien practica estos deportes".

Com veiem, Laraña, ens deixa entreveure la importància que té la influència del medi i el paper que juga l'experiència, en relació al risc.

Els factors de risc intrínsecs a aquests tipus d'activitats són doncs els que estan relacionats amb les característiques generals de les accions necessàries per l'adaptació i progressió en un medi tan peculiar, i amb l'aprenentatge d'aquestes (figura 4).

Hauríem de considerar el risc derivat d'una decisió incorrecta en el procés d'execució. Per exemple: la utilització incorrecta del material, l'elecció d'un itinerari inadequat, la realització d'una maniobra incorrecta, equipament deficitari, etc.

Un altre aspecte característic de moltes activitats que es desenvolupen a la natura és el balanç facilitat d'aprenentage-risc de les situacions. Un dels factors de risc que se'n deriva, és la possibilitat de realitzar l'activitat d'una manera autònoma després d'un període molt curt d'aprenentatge. Posem per exemple l'ala de pendent o parapent, esport on els cursos d'iniciació duren uns quatre dies i on el subjecte arriba a saltar des dels 500 o 800 m d'alçada. Podríem dir que l'aprenentatge de les tècniques bàsiques és molt curt i fàcil. Evidentment, en el curs el subjecte és guiat i assessorat en tot moment, i es limita, per tant, a respondre en funció de les instruccions del monitor. El perill esdevé quan alguns practicants d'aquest esport o d'altres amb un aprenentatge fàcil i ràpid es decideixen prematuram ent a realitzar la pràctica d'una manera autònoma. Evidentment, la manca d'experiència pot induir a prendre possibles decisions incorrectes en situacions on el risc es caracteritza per la magnitud de les conseqüències.

En relació als aprenentatges, cal observar que el medi implica uns condicionants determinants en la manera d'aconseguir-los. És possible que existeixi una relació entre risc i nivell d'aprenentatge. En algunes activitats, es fa palès que per adquirir noves tècniques o per millorar la progressió, és necessari un augment de la dificultat. En el cas de les pràctiques en un medi natural, aquestes situacions necessàriament noves impliquen en ocasions un major risc.

Segons Riera (1989), s'aprèn qualsevol acció motriu un cop s'aconsegueix establir noves i estables relacions amb l'entorn. Una persona ha après si és capaç de coordinar els seus moviments per adaptar-se i relacionar-se amb unes característiques específiques de l'entorn.

En el cas de les activitats a la natura els aprenentatges estaran altament influenciats per: la possibilitat de processar la informació del medi, els condicionants d'un *continuum* espacial i de la irreversibilitat de les accions, la urgència temporal de les accions, la influència d'un *continuum* energètic i l'adequació de les accions, la necessitat d'utilització de material.

a) La possibilitat de processar la informació del medi

En el cas de les activitats físiques en el medi natural, cal destacar la importància que té pel subjecte la possibilitat d'obtenir informació per poder organitzar les seves accions, associant-les per tant a significats pràxics, establint un codi semiòtic. En el procés d'aprenentatge d'aquest tipus de pràctiques, el subjecte aprèn a discriminar els elements del medi portadors d'una informació útil, traduint-los en respostes motores d'ajustament.

De l'esmentat fins ara podríem extreure que la naturalesa dels aprenentatges en les activitats a la natura hauria de basar-se en el desenvolupament de les capacitats de prendre decisions.

b) Els condicionants d'un continuum espàcio-temporal i de la irreversibilitat de les accions

Un altre punt important en relació al desenvolupament dels aprenentatges és la consideració del medi de pràctica com un *continuum* espàcio-temporal. Ens referim a *continuum* espàcio-temporal quan volem designar el fet que donades les característiques del medi i el temps que s'ha d'invertir en

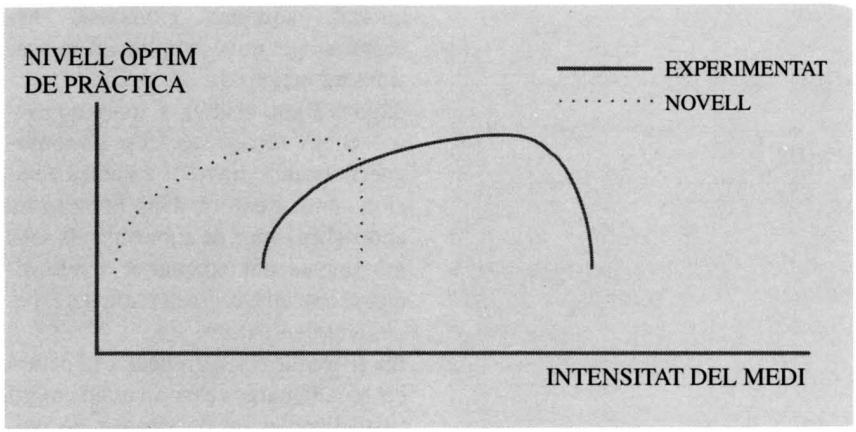

Figura 5. Adequació de les accions en funció del règim energètic

realitzar l'activitat, el subjecte és obligat a executar accions i a finalitzar un recorregut determinat, a diferència d'altres activitats físiques on és possible abandonar o finalitzar l'activitat en el moment desitjat.

Podem entendre aquest concepte a través d'un exemple com el de descens de barrancs. En aquesta activitat, hi ha molts trams del barranc que no tenen sortides laterals i el subjecte està obligat a finalitzar-lo, les dificultats per remuntar-lo són molt més grans que continuar el descens, o resulta senzillament impossible. Evidentment en aquest cas el perill o el risc és derivat de la permanència obligada en llocs engorjats, i dels possibles canvis meteorològics.

El concepte *continuum* espacial també es dóna en un medi dinàmic. En les activitats com el piragüisme, ràfting, *hidrospeed*, etc., un cop immers en el corrent del riu, les aturades no són fàcils, ni moltes vegades possibles, és una forma de desplaçar-se amb el medi. En el *surf*, el subjecte es desplaça amb la cresta de l'onada des de la seva formació fins que s'esvaeix.

En les activitats de vol com l'ala de pendent, ala delta, etc., el fet d'enlairar-se obliga a desplaçar-se en el medi fins a trobar un lloc d'aterratge. Podríem parlar també d'una irreversibilitat de les accions, donat que en la majoria de les pràctiques el medi implica i obliga a realitzar una seqüència ordenada d'accions motrius.

Aquesta particular relació del subjecte amb el medi, aquesta irreversibilitat d'accions dificulta els aprenentatges, ja que la progressió no és fàcil de realitzar. Normalment, encara que d'alguna manera es puguin realitzar pràctiques fraccionades amb uns nivells de risc controlats, existeix un salt qualitatiu important a l'hora d'afrontar la realitat pràctica. Posem per exemple el paracaigudisme: es pot simular des d'una torre, però arriba un moment que el subjecte ha de pujar a l'avió i saltar.

c) La urgència temporal de les accions

En la majoria de les pràctiques en el medi natural, la diversitat de situacions que ens presenta l'espai, farà que hi hagi una constant adaptació a través de canvis en les accions motrius. Aquestes cal que es realitzin amb molta rapidesa, implicant en alguns casos un risc elevat.

La urgència temporal comporta una impossibilitat d'obtenció d'informacions de manera completa, degut fonamentalment al seu "cost computacional" (Grether i Wilde, 1984a).

Per tant, el temps decisional serà un factor important a tenir en compte en el procés d'aprenentatge d'aquestes activitats, ja que el temps disponible per prendre la decisió és un factor que es pot incloure entre els que conformen la complexitat de les tasques (Payne, 1982).

d) La influència d'un continuum energètic i l'adequació de les accions

Hi ha un *continuum* entre la intensitat i les possibilitats de l'execució.

Encara que aquesta característica no es pugui generalitzar a la totalitat de les activitats, normalment intensitat i execució, obeiran a una funció amb forma d'una "U" invertida. En l'eix d'ordenades es situaria el nivell òptim de pràctica, i en el d'abscisses la intensitat de l'agent natural utilitzat, entesa com la dificultat dels components estàtics i el règim energètic en els dinàmics (figura 5).

Així doncs, nivells molt baixos d'intensitat del medi no són suficients per certes pràctiques (*surf*, *windsurf*, parapent, piragüisme d'aigües braves, etc.). Els nivells mitjos són els adequats, el subjecte pot desenvolupar amb fluïdesa les diferents tècniques; mentre que nivells alts d'intensitat limiten l'activitat i són perillosos pel subjecte. Aquesta corba en "U" invertida estaria desplaçada a l'esquerra sobre l'eix d'abscisses (nivell d'intensitat de l'agent natural), en els processos d'iniciació a les tècniques, i a la dreta en funció del nivell tècnic i d'experiència del subjecte. És a dir, els nivells òptims de pràctica pels novells es correspondrien amb un nivell baix de la intensitat del medi, ja que nivells superiors no podrien ser assumits per manca de recursos. A mesura que hi ha un major nivell d'execució, per progressar en l'aprenentatge és necessària i adequada una major dificultat en el medi, sigui estàtic o dinàmic.

Aquesta major complexitat en els esports i activitats a la natura ve donada per un increment en la intensitat del

dinamisme del medi, pel grau d'inclinació i disposició dels components, per la presència d'obstacles, etc.

e) La utilització de material

En la majoria d'aquestes modalitats són necessaris materials per establir la nostra relació amb el medi, ja sigui per l'aprofitament de la seva energia endògena, o bé per tal de constituir-se com a elements de seguretat.

El subjecte, a través d'instruments i materials amb característiques tecnològicament avançades (lleugeresa, resistència, anatomia, etc.), transforma en accions motrius l'aportació energètica del medi, com el vent, la velocitat de l'aigua, l'alçada, etc. Això obliga que els aprenentatges de les accions no es puguin separar d'un adequat nivell dels coneixements lligats a la utilització del material.

També serà necessari tenir nocions sobre el comportament dels materials, és a dir, sobre les seves prestacions òptimes i màximes. En alguns casos la limitació de les accions ve determinada per la capacitat de prestació dels aparells o material.

Per tant, podem considerar un factor de risc intrínsec a l'activitat, l'ús que es fa del material, sobretot quan aquest està al límit de les seves prestacions (Rocher, 1981).

Wilde (1969) proposa un model cibernètic on la millora de les prestacions i l'adequació de les mesures de seguretat augmenten les possibilitats d'una millor execució i, consegüentment, el subjecte aspirarà a aconseguir fites més difícils. Per tant, una major prestació dels materials no comporta obligatòriament una disminució dels accidents.

El subjecte com a element actiu

El risc forma part de l'ontogènia de l'ésser humà. Des del seu naixement, els subjectes manifesten una doble i contraposada necessitat: la de seguretat, basada en les relacions afectives entorn a la mare i a la família, i la d'una constant recerca de sensacions a través de conductes exploratòries i de descobriment, que impliquen un cert risc. El risc doncs, és una constant present i necessària per l'evolució dels organismes.

De manera general, en el risc es poden considerar diferents factors: l'exposició al risc, la percepció del risc, la presa de risc (Assailly, 1992), i dins d'aquests tot un conjunt de variables que els modulen o distorsionen com l'experiència, el grup, etc.

Presa de risc

Amb l'objectiu d'explicar el comportament humà en relació amb la presa de decisions arriscades, s'han desenvolupat diferents models. Inicialment, les formulacions giraven entorn a situacions de jocs d'atzar i loteries, molt lligades a càlculs probabilístics dels resultats amb poques alternatives (una o dues), on les conseqüències estaven totalment definides. Actualment, es considera que les variables que poden influir en la presa de decisions són múltiples i d'origen divers. Aquest fet complica en gran mesura el disseny d'estudi de la decisió arriscada.

Per la seva extensió i complexitat no podem aprofundir en els diferents models teòrics de presa de risc. Malgrat això, creiem útil fer algunes consideracions conceptuals.

—La utilitat del risc.

Un dels problemes que ens trobem en l'estudi del risc és la gran variació del significat de la seva utilitat. És a dir, no tots els subjectes categoritzen de la mateixa manera els valors o pèrdues que són conseqüència d'una alternativa. Fins i tot quan els guanys o les pèrdues són mesurables quantitativament, és a dir, hi ha una "utilitat objectiva", existeix per cada subjecte un valor subjectiu de l'increment, "utilitat subjectiva". Per exemple, no té el mateix significat per un escalador novell que per un experimentat aconseguir superar una dificultat de 6a (graduació de les vies d'escalada).

Les diferències en el significat de la utilitat poden ser un dels motius que determinen la variabilitat que hi ha entre subjectes en el moment de prendre decisions.

En certes activitats caracteritzades per provocar situacions que impliquen un risc, el sol fet d'acceptar-se pot significar per al subjecte practicant un guany amb alta utilitat subjectiva. El significat d'aquesta utilitat el podríem emmarcar dins els guanys que Assailly (1992) determina pel risc accidental:

a) Risc catarsi.

Per alguns subjectes, la presa de risc pot ser una exteriorització de l'estrès, una compensació de les seves frustracions, una defensa envers altres pors o angoixes, un desplaçament de l'agressivitat, una expressió dels estats tensionals; el risc tindria en aquestes ocasions un valor "terapèutic".

b) Risc autonomia.

Després del naixement, particularment en l'adolescència, l'adquisició de la independència implica un estret vincle amb el risc. La necessitat d'autonomia s'expressa fonamentalment per una major mobilitat i un augment en els temps d'exposició a situacions arriscades, com els viatges, esports, etc. El risc es comporta com un fenomen "adaptatiu".

c) Risc estimulació.

Tot organisme regula el seu nivell d'activació i de vigilància. La presa de risc pot tenir una funció de desvetllament cortical (Zuckerman, 1979). En aquest capítol dedicarem una atenció especial a aquesta concepció, que interrelaciona la presa de risc amb els trets de personalitat del subjecte.

d) Risc aparença.

En l'àmbit de les relacions amb els altres, el subjecte, fonamentalment l'adolescent, pot prendre un risc amb l'objectiu de confortar la seva imatge,

és a dir, perquè el valorin. En presència del grup, aquestes accions també tenen un component de popularitat, de manteniment d'un estatus. El risc es comporta com un fenomen "identificatiu", una prova que el distingeix dels altres (Laraña, 1986).

e) Risc pràctic.

Es refereix a aquelles preses de decisió que impliquen un risc utilitari, ja sigui d'emergència o per la situació laboral.

En les activitats a la natura, i en especial les anomenades d'aventura, el risc forma part inherent de les dimensions que caracteritzen l'aventura, com a contraposició a una vida on la percepció del risc és molt baixa (Heinz-Günter ,1987). Per aquest autor, l'aventura proporcionaria una petita dosi de perill, de neguit, esperant un desenllaç feliç.

La presa de risc físic pot representar una àmplia diversitat de valors. Aquests fluctuarien en funció de les interpretacions i significats que pel subjecte tingui la superació amb èxit d'una situació d'incertesa. Pot servir d'exemple el prestigi social que tenen els practicants d'activitats perilloses: pilots de F1, expedicionaris, esquí extrem, etc. Les seves accions estan pròximes a l'heroïcitat i en molts casos són font d'imitació.

En totes aquestes activitats arriscades, l'amplitud dels guanys sembla correspondre's amb la gravetat de la pèrdua.

En relació amb els aspectes negatius de la utilitat del risc, les anomenades pèrdues són més evidents i generalitzables: corporals, materials, financeres o econòmiques, socials i morals.

Podríem distingir dos tipus de pèrdues habituals en relació a les activitats a la natura. Una que derivaria del fracàs de l'empresa o de l'objectiu perseguit per l'activitat —el seu significat estaria lligat a una pèrdua de tipus social i econòmic—, i una altra, conseqüència d'accidents amb afectació de la integritat física del subjecte.

Els accidents són fets perjudicials no planificats i imprevistos (Dahlbäck, 1991). Quan els subjectes prenen decisions sabent que existeix la possibilitat d'unes conseqüències perjudicials, mai es podrà parlar d'un accident.

Per l'autor esmentat, les causes d'accident poden tenir diferents orígens: canvis en l'ambient físic, causes relacionades amb el comportament del subjecte, causes directament relacionades amb l'accidentat, com per exemple la manca de coneixements o d'habilitats, altres causes transitòries, com la disminució de l'atenció produïda per la fatiga, drogues, interès, tensió, etc.

—*La percepció del risc.*

L'emissió d'un judici en relació al risc en situacions d'incertesa està força lluny de consideracions estadístiques, i sovint és un reflex de les concepcions i estratègies del subjecte.

En tot mecanisme d'anàlisi i avaluació de situacions pot provocar-se una percepció incompleta o distorsionada.

Alguns dels factors que distorsionen la percepció del risc són fonamentalment la personalitat, l'experiència i altres com la influència dels medis de comunicació, el grup al qual pertany el subjecte, etc. (Barjonet i Cauzard, 1987; Barjonet, 1988) (figura 6).

Podríem denominar "distorsionadors cognitius de la percepció del risc" els diferents factors que puguin influir en la percepció objectiva del risc. Sense voler entrar en una classificació acurada, proposaríem distingir unes influències generades pel "medi social" com l'opinió generada per l'espectacularitat i la freqüència accidental. Uns factors lligats a la "situació", com la urgència temporal i la influència del grup. Un tercer i importantíssim factor seria l'experiència o la inexperiència del subjecte.

a) Distorsió perceptiva generada per l'entorn social.

Fonamentalment hi hauria dos aspectes a considerar:

- L'espectacularitat associada a l'activitat i l'accident.
  Les activitats a la natura es solen caracteritzar per una gran espectacularitat. Tenen un gran impacte visual i les seves imatges són aprofitades freqüentment per missatges publicitaris (Fuster i Casanova, 1991). L'espectacularitat associada a l'accident i la difusió en els mitjans de comunicació poden distorsionar l'objectivitat del risc d'aquestes pràctiques.
- La freqüència dels accidents.
  L'alta freqüència d'un accident facilita l'estimació estadística. Això comporta la integració d'aquest risc en la vida quotidiana del subjecte. Un cas evident és el risc d'accident automobilístic.
  D'altra banda, en relació a la dimensió cognitiva del control de risc, es postula que davant l'existència d'una probabilitat molt baixa de què esdevingui un accident, el subjecte pot considerar nul.la l'esmentada possibilitat i no tenir-la en compte en la presa de decisió (Näätänen i Summala, 1976).

b) Distorsió perceptiva generada pel grup.

El grup pot influir en les actituds dels subjectes en el moment de prendre decisions. En certes situacions, el grup pot variar l'actitud d'afrontament al risc. En alguns casos es transmet entre els seus membres un estat de serenitat, control i avaluació objectiva del risc, i en altres, contràriament, s'encomana col.lectivament la inseguretat i fins i tot el pànic.

Una altra influència del grup és la presa de risc innecessari per part d'alguns dels seus membres per tal de demostrar una major vàlua. D'aquesta manera es podria entendre algunes actituds temeràries individuals o col.lectives, signe d'un

sentiment de no voler ser menys que els altres. Això pot comportar que algú s'atreveixi a fer quelcom pel que no està preparat.

Es formulen tres hipòtesis en relació a la influència del grup sobre la presa de risc individual:

- El grup actuaria com un moderador de les actituds extremes en les preses de risc individual. És a dir, subjectes amb un elevat o baix grau de presa de risc tendirien a aproximar-se a la mitjana del grup (Schachter, 1951; Montmollin, 1965). Sembla que el paper de submissió al grup o el desig d'identificació amb aquest, actua com a modulador de les respostes individuals.
- Les preses de risc col.lectives serien més conservadores que les individuals.
- Altres treballs contraris a les hipòtesis anteriors, suposen que el grup té una funció incentivadora en la presa de risc. Aquest increment del nivell de risc és anomenat *risk Shift,* o delta R, i s'expressa en l'equació (R=Rg-Ri), on Rg és el nivell de risc acceptable pel grup i Ri és el risc mitjà acceptat pels individus (Stoner, 1962; Zaleska, 1969).

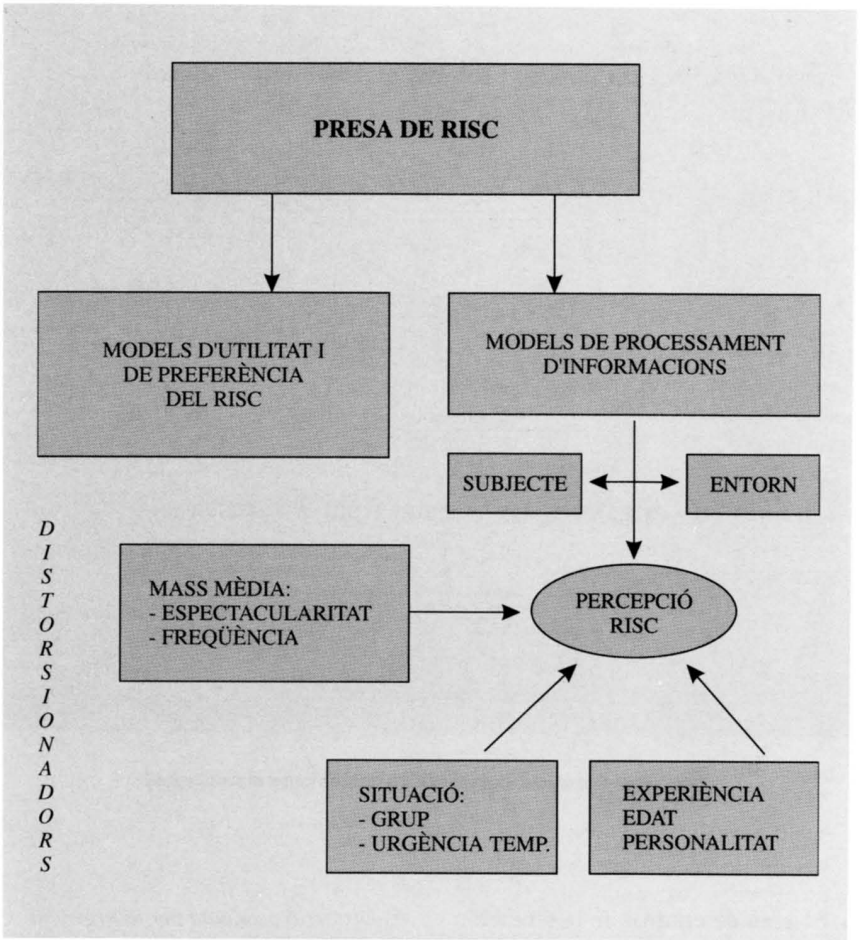

Figura 6. Presa de risc i distorsionadors perceptius

c) Distorsió perceptiva generada pel grau d'experiència.

El factor experiència pot tenir un paper important i de vegades decisiu en l'avaluació de situacions arriscades.

Normalment, en certes situacions de la pràctica d'activitats físiques a la natura, es cerca el recolzament i la decisió del més experimentat. Cal esperar que l'expert, pel coneixement de l'activitat, faci una valoració més objectiva del risc. El no expert fonamentaria la gravetat del risc en el caràcter més o menys horrible, catastròfic i desconegut de la situació (Slovic, Fischoff i Lichstenstein, 1980; Johnson i Tversky, 1984). Malgrat això, no està clar que en tots els casos l'experiència es tradueixi en una avaluació objectiva del risc, i per tant que les accions que es derivin de la presa de risc siguin les adequades.

L'experiència pot propiciar una valoració subjectiva del risc. Aquest seria el resultat de l'habituació a la situació i portaria a fer una subestimació del risc objectiu. Els subjectes amb una experiència més gran tendirien a confiar més en les seves valoracions que en les dades objectives, i només percebrien el risc en les situacions altament perilloses (Näätänen i Summala, 1976).

També respecte a l'experiència, estaria associat l'excés de confiança o optimisme, és a dir, els subjectes pensarien que ells no formen part del sistema probabilístic, i per tant, que són més segurs en les seves accions que la mitjana dels practicants (Svenson, Fischoff i McGregor, 1985). Aquest comportament es basa fonamentalment en la sobreestimació de les seves possibilitats, i no pas en la subestimació dels altres (Mc Kenna, Stanier i Lewis, 1991). Aquest punt és veritablement preocupant en el cas dels subjectes que estan en una fase immediatament posterior a la iniciació, ja que tenen alguns coneixements però els manca experiència.

Dos factors que també poden influir en el grau d'optimisme són (Assailly, 1992):

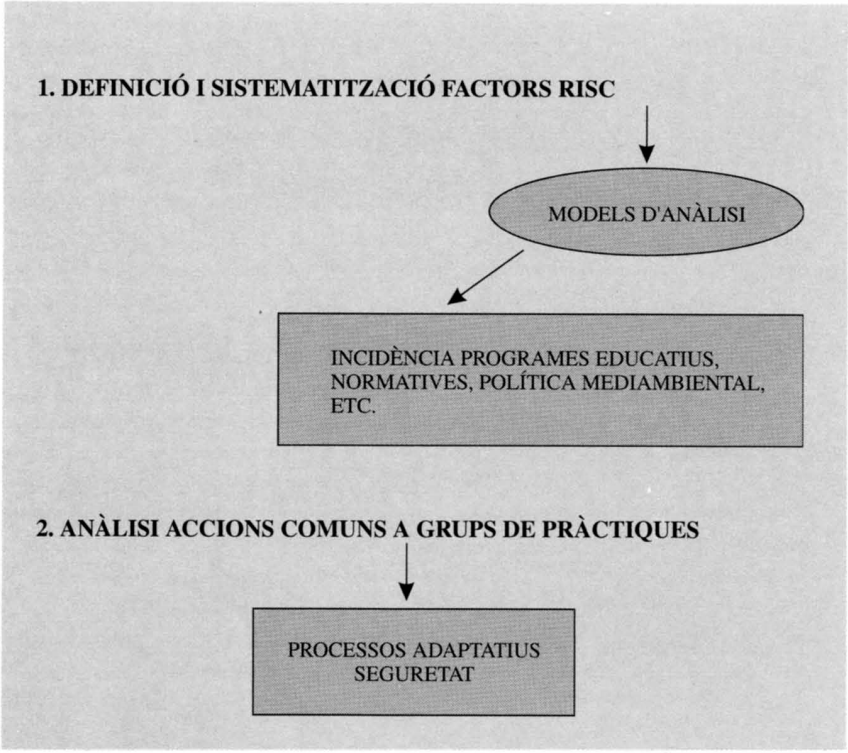

Figura 7. Noves perspectives d'estudi en l'àmbit i les activitats físiques en el medi natural

- El grau de control de la situació.
  Els joves habitualment són optimistes quan la solució a situacions arriscades es basa en l'habilitat, l'èxit reforça la seva conducta i la sobreestima.
- L'edat.
  L'optimisme augmentaria en els primers anys d'experiència resultat dels ràpids aprenentatges perceptivo-motors i de la confiança que aquests donen a mesura que s'assoleixen. En un estudi realitzat per l'autor esmentat, es demostra que els joves tenen un major nombre d'accidents automobilístics que els adults amb un mateix nivell d'experiència. És a dir, l'edat sembla ser un factor primordial pel que fa als accidents a la carretera. Aquest aspecte no sabem si seria extrapolable al nostre àmbit d'estudi.

d) Distorsió produïda per la urgència temporal de les situacions.

La urgència temporal pot ser definida com la quantitat d'informació que cal prendre i tractar per unitat de temps.

En l'apartat anterior hem vist que moltes de les accions pràctiques es caracteritzen per la seva urgència temporal. Generalment, el subjecte ha de decidir amb un grau elevat d'incertesa, la qual cosa pot arribar a comportar una situació d'estrès.

La urgència temporal influiria en una sobreestimació de les conseqüències negatives de la situació i afavoriria l'evitació del risc, manifestant-se conductes pròximes al conservadorisme (Ben Zur i Brezmitz, 1981).

En la presa de risc davant situacions d'urgència hi ha implicats tres mecanismes cognitius: en primer lloc, l'evitació de la situació; a continuació l'acceleració del tractament de la informació, i finalment la filtració d'aquesta (Malaterre, 1987).

Conclusions

Després d'aquesta explicació, podríem dir que una situació tendirà a presentar un risc mínim quan s'estableixin unes relacions adequades entre les diferents parts constitutives de la pràctica.

La nostra funció com a educadors i tècnics d'aquestes pràctiques serà la de donar una visió d'un model dinàmic, incidint en què per a cadascuna de les situacions que es presenten, es requereix un nivell diferent d'interrelació en els àmbits esmentats. Podríem dir de forma planera, que les activitats en el medi natural també tenen regles de joc, el fet que no estiguin escrites en un reglament obliga a una major responsabilitat per part del practicant. Aquesta responsabilitat ens portarà a descobrir un món de sensacions amb seguretat (ambdós aspectes no són exclusius, ni incompatibles).

Cal estudiar i aprofundir en cadascun dels àmbits constitutius de la pràctica, amb l'objectiu d'anar desxifrant les possibles interrelacions que poden comportar risc, i així generar un marc conceptual i funcional que ens permeti entendre millor aquestes activitats (figura 7).

És necessari també establir models d'anàlisi de l'accidentabilitat de la pràctica d'esports i activitats a la natura, en base a una fonamentació teòrica sòlida, donat que els estudis de tipus epidemiològic ens aporten una informació útil però poc significativa per entendre quins han estat els mecanismes pels quals es produeix l'accident, i quines poden ser les accions pedagògiques, didàctiques, legislatives, etc., a emprendre per una pràctica més segura.

Bibliografia

ASSAILLY, J.P. (1975) *Les jeunes et le risque*, París, Vigot.

BARJONET, P.E. i CAUZARD, J.P. (1987) "Styles de vie et comportements sociaux a l'egard du risque. Perception differencielle des risques". *Rapport INRETS*, núm. 38.

BARJONET, P.E. (1988) *Vitesse, risque et accident; psychosociologie de la sécurité*, Caen: Paradigme.

BEN ZUR, H. i BREZMITZ, S.J. (1981) "The effects of time pressure on risky choice behavior", *Acta Psychologica*, núm. 47, 89-104.

FUSTER, J. (1995) *Risc i Activitats Físiques en el medi natural: Efectes de la pràctica sobre la resposta emocional.* Tesi doctoral no publicada. Universitat de Barcelona.

FUSTER, J. i CASANOVA, B. (1991) *Evolución de las prácticas en el medio natural*, Jornadas sobre recursos y actividades en la naturaleza. Vitoria: No publicat.

DAHLBÄCK, O. (1991) "Accident-proneness and risk-taking", *Personal Individual Differences*, vol. 1, núm. 12, 79-85.

GRAY, J.A. (1971) *La psicología del miedo*, Madrid: Guadarrama.

HEINZ-GÜNTER, V. (1987) "Adventure as a form of leisure", *Leisure Studies*, núm. 6, 237-249.

INGHAM, R. (1991) *The effects of age, sex, time pressure and passengers on self-reported driving violations.* International conference on traffic safety. New Dehli: Mac Millan India Limited, (248-251).

JOHNSON, E.J. i TVERSKY, A. (1984) "Representation of perceptions of risks", *Journal of Experimental Psychology*, vol. 1, núm. 113, 55-70.

LARAÑA, E. (1986) "Los nuevos deportes en las sociedades avanzadas", *Revista de Occidente*, núm. 62, 6-23.

MALATERRE, G. (1987) *Les activites sous contraintes de temps, le cas des manoeuvres d'urgence en conduite automobile.* París: These 3ème Cycle.

MARGALEF, R. (1981) *Ecología*, Barcelona: Planeta.

MCKENNA, F.P.; STANIER, R. A. i LEWIS, C. (1991) "Factors underlying self-assessment of driving skill in males and females", *Accident: analysis & prevention*, vol. 1, núm. 23, 45-52.

MONTMOLLIN, G. (1965) "Influence des responses d'autrui sur les jugements perceptifs", *L'année Psychologique*, vol. 2, núm. 65, 377-395.

NÄÄTÄNEN, R. i SUMMALA, H. (1976) "A model for the role of motivational factors in driver's decision-making", *Accident, analysis and prevention*, núm. 6, 243-261.

PARLEBAS, P. (1981) *Contribution a un lexique comente en science de l'action motrice.* París: INSEP.

PAYNE, J.W. (1982) "Contingent decison behavior", *Psychological Bulletin*, núm. 92, 382-402.

RIERA, J. (1989) *Fundamentos del aprendizaje de la técnica y táctica deportivas.* Barcelona: INDE Publicaciones.

ROCHER, M. (1981) *Les sports de plein air. Contribution a l'étude de la prise de risque. L'exemple du vol libre en France.* Paris: Ministère de la Jeunesse.

SCHACHTER, S. (1951) "Deviation, rejection and communication", *Journal of Abnormal and Social Psychology*, núm. 46, 190-207.

SLOVIC, P.; FISCHOFF, B. i LICHSTENSTEIN, S. (1980) "Facts and fears: understanding perceived risk", dins R.C. Schwing et al (Eds.) *Societal risk assesment: how safe is safe enough?*. New York: Plenum Press.

SVENSON, O.; FISCHOFF, B. i MCGREGOR, D. (1985) "Perceived driving safety and seatbelt usage", *Accident: Analysis & Prevention*, núm. 17, 119-133.

STONER, J. A. F. (1962) "A comparison of individual and group decisions involving risk", dins M.A. Wallach; N. Kogan i D.J. Ben (Eds.) Group influence on individual risk taking. *Journal of Abnormal and Social Psychology*, núm. 35, 75-86.

WILDE, G.J.S. (1969) *General survery of efficiency and effectiveness of social safety compaigns: archievements and challenges.* International Congress. La Haye.

ZALESKA, M. (1969) "Prise de risque pour soi et pour autrui par des individus et par des groupes", *Psychologie Française*, vol. 2, núm. 14, 97-112.

ZUCKERMAN, M. (1979) *Sensation-seeking: beyond the optimal level of arousal.* Hillsdale: Erlbaum.

Alberto Olivera Betrán,
Estudiant de 5è curs de l'INEFC-Lleida.
Javier Olivera Betrán,
Professor d'Història i Sistemes de l'Activitat Física i l'Esport. INEFC-Lleida.

PROPOSTA D'UNA CLASSIFICACIÓ TAXONÒMICA DE LES ACTIVITATS FÍSIQUES D'AVENTURA A LA NATURA. MARC CONCEPTUAL I ANÀLISI DELS CRITERIS ESCOLLITS

Resum

La modernitat s'ha caracteritzat per una cultura corporal fonamentada en l'esforç, la col.lectivitat, la superació i el rendiment i el seu màxim paradigma ve representat per l'esport. Amb els nous canvis naturals ideològics i tecno-econòmics de l'era postmoderna que donen pas a la societat postindustrial sorgeixen les activitats físiques d'aventura a la natura (AFAN), que representen els nous valors socials d'acord amb la ideologia d'aquesta època: consumisme, acostament a la natura, individualisme, hedonisme o cos informacional.

Davant la gran eclosió d'aquestes activitats, que s'estan adaptant i, alhora, patint un procés de selecció natural basada en l'oferta i la demanda, hi ha la necessitat d'aconseguir un marc conceptual de les AFAN, decidir una denominació que s'ajusti a les seves característiques i realitzar un intent de classificació taxonòmica basada en uns criteris determinats que les defineixen.

Paraules clau: **postmodernitat, activitats físiques d'aventura en la natura, taxonomia (AFAN), aventura imaginària.**

Introducció

"Respon a una moda l'afecció creixent als esports d'aventura?" Durant els darrers anys, les activitats físiques d'aventura en la natura, conegudes popularment com esports d'aventura, s'estan fent un lloc, cada vegada amb més ímpetu i consolidació, en la nostra societat actual. Els mitjans de comunicació han anat fent-se ressò de la popularitat que estan prenent de manera progressiva aquestes pràctiques, i si bé no fa gaire temps destacaven el seu caràcter temerari, a l'abast d'un grup minoritari i marginal que posava en perill la seva vida, actualment constitueixen unes pràctiques saludables, ecològiques i plaents a l'abast de, pràcticament, tota la població.

El diari La Vanguardia (dimecres 6 de maig de 1995) va plantejar la pregunta que encapçala aquest apartat a sis personatges els quals intervenen des de diferents sectors en el sistema d'aquestes activitats, amb el propòsit d'opinar sobre el seu assentament social en el panorama de les activitats de temps lliure. Tots van estar d'acord en respondre en el sentit de la necessitat d'escapar-se de la vida quotidiana, en un retorn a la natura, de sentir-se lliure. Tanmateix, Enric Ballesteros(1) considera que "no tenen res d'esport i poca cosa d'aventura", i es justificava dient que "no hi ha el desig de superació física per ser el millor, només es dóna el risc pel risc". Des d'un punt de vista no relacionat amb les activitats en si, Joaquín Arañó(2) coincideix en la necessitat de trobar plaer en el risc "la gent porta una vida avorrida i per sentir-se viva necessita sentir que la pot perdre; respon a una necessitat de risc". Qui sí que considera que suposen una aventura més que un risc real és Adolfo Palau(3), "són una necessitat d'inhibir-se de la vida quotidiana, tot i que l'aventura sigui innata a l'ésser humà". Particularment cap d'ells pensa que, responent estrictament a la pregunta, aquestes activitats suposen una moda passatgera, sinó que la societat actual ha trobat en aquestes activitats l'antídot ideal per evadir-se de la ciutat, les preocupacions, l'estrès, el treball, la rutina, etc. I en elles ha trobat la pau, la tranquil.litat, la natura, la llibertat, l'emoció, el plaer, l'aventura, etc. José M. Albentosa(4) comparteix la "necessitat d'expansió, fugir de la rutina urbana diària", tot i que considera que no van ser una alternativa a una determinada manera de viure, sinó que van sorgir "més aviat com una moda". Atenent la seva condició de polític, Ernest Benach(5) considera el paper important de l'oci i el temps lliure en la nostra societat, però opina que "no s'han de relativitzar les modes; el futur significa una incògnita". Finalment, Carles Gené(6) tampoc creu que siguin una moda passatgera, sinó que entén la popularitat d'aquestes activitats com una tendència de la societat cap a l'ecologia "cap a la natura"; tot i que els considera com a esports malgrat que siguin "més participatius que esportius"

Les activitats físiques d'aventura en la natura s'han anat incorporant a la nostra societat de consum per mitjà de l'oci i del temps lliure. Han aparegut en una època de canvi. Pertanyen ja a la nostra cultura, i s'identifiquen plenament amb la nostra societat. En l'actualitat hi ha un turisme d'aventura cada vegada més gran que busca natura, llibertat, plaer, evasió del quotidià, etc. Les empreses ofereixen més activitats, més seguretat, més tecnologia, millor accés. Les necessitats han obligat a crear una legislació, encara insuficient, que reguli les activitats, les empreses, els llocs de pràctica, els practicants, etc.; i sorgeixen constantment noves pràctiques o variants de les ja existents. La nova societat està veient com apareix amb força aquesta eclosió d'activitats d'acord amb el seu temps, tanmateix no encertem a atorgar un caràcter homogeni en relació amb el seu significat dins d'aquesta. No tenen un nom comú que les identifiqui, no hi ha una classificació d'acord amb la seva estructura, la seva lògica interna, etc. Com hem tingut l'oportunitat de comprovar, les opinions dels diferents personatges relacionats d'una manera més o menys directa amb aquestes activitats, així com de la gran majoria de la població, difereixen i les desconeixen per l'absència d'estudis i investigacions sobre el tema. Cal que hi hagi uns criteris i paràmetres comuns, un nom que les identifiqui. El nostre intent es basa en l'oferiment d'una aproximació a una taxonomia dins les seves característiques basades en uns criteris determinats; volem precisar un nom que s'ajusti a la realitat i, finalment, busquem donar un significat al seu caràcter segons uns paràmetres que les identifiquen basades en una comparació-oposició d'aquests.

L'ala de pendent és una pràctica de les "AFAN" que pertany al medi aeri en el pla horitzontal corresponent al grup AI-2. Foto Anna Muxart. AN Barcelona.

Breu ressenya històrica de les activitats físiques d'aventura en la natura

Durant la segona meitat del nostre segle, hem anat veient com els contestataris anys setanta van veure néixer, en els països desenvolupats, pràctiques corporals oposades a l'esport de la modernitat i, a més a més, van sorgir amb força moviments corporalistes de reacció. En els anys setanta, les crisis obertes per l'economia i la consciència de les noves malalties creades pel sistema van propiciar amplíssims moviments com el *fitness* i l'esport per a tots. Després, la nova consciència ecològica acceptaria els esports adaptats, i tractaria d'una nova manera pràctiques antigues. Al llarg d'aquestes dècades, l'ascens progressiu de l'individualisme va portar la massiva acceptació dels esports individuals i de les noves pràctiques alternatives que, seguint els temps, són activitats individuals realitzades en grup.

La tecnologia ha creat materials i artefactes com ara l'ala de pendent, l'ala delta, els ultralleugers, que ens permeten volar; embarcacions lleugeres que permeten la pràctica de l'*hidrospeed*, el ràfting o l'*hidrobus* i artefactes mecànics com la "mountain-bike" i el "4x4" que ens permeten els desplaçaments per tota mena de superfícies terrestres. S'han anat creant, sofisticant i perfeccionant artefactes i materials que han permès que totes aquestes activitats millorin la qualitat de la seva execució i pràctica, la seva seguretat i també la seva estètica i vistositat. El vell i mític anhel de l'home d'elevar-se com els ocells, nedar com els peixos, lliscar com el vent es veu realitzat. Neixen les activitats físiques d'aventura en la natura. Però aquestes activitats no es poden estudiar sense tenir en compte les evolucions macrosocials que comparteixen amb elles un temps històric comú.

Les activitats físiques d'aventura en la natura (AFAN) s'arrelen en la cultura de l'oci, vénen a revitalitzar zones rurals deprimides, impulsen el turisme actiu, verd i d'aventura, creen polèmica, mobilitzen els agents socials, provoquen la creació de lleis, promouen investigacions, etc.; és tot un fenomen sociològic.

Hem deixat enrere el modernisme davant una nova tendència social d'acord amb els nous valors que corren, la producció dóna pas al consu-

L' escalada, sobretot en les seves modalitats més lliures, és una altra de les pràctiques més típiques de les "AFAN". Es desenvolupa necessàriament en el pla vertical i pertany al grup T-12. Foto Anna Muxart. AN Barcelona.

misme, l'esforç i el sacrifici davant el plaer i la llibertat, el col.lectiu davant l'individual. Estem en l'era postmoderna on la tendència generalitzada és combinar, barrejar estils. Aquelles teories que plantejaven una escissió total entre un cos obedient i un cos salvatge són insostenibles. Totes i cada una de les pràctiques estan estretament vinculades als processos econòmics i sòcio-culturals contemporanis. L'ús social del cos d'avui no fa altra cosa que reflectir la cultura postmoderna i les noves pràctiques corporals suposen una seriosa alternativa a les ja existents com l'esport.

Les cultures corporals contemporànies formen part de la subcultura juvenil. Els joves no participen dels aspectes centrals de la societat, com el poder, però sí dels aspectes perifèrics, com l'estudi o l'oci. La postmodernitat és la cultura del nostre temps, i en aquest període de canvis, incertesa i esperança, l'activitat física pren nous enfocaments, neixen noves activitats i esports, retornen vells jocs populars, es transformen pràctiques ancestrals, etc. I són els joves el motor social d'aquesta demanda.

Tot avenç tecnològic va unit a canvis socials i canvis ideològics. Si l'industrialisme va ser un temps per a la modernitat, actualment estem instal.lats en la postmodernitat i al seu temps corre en paral.lel amb l'esperit del sector terciari. En realitat apareix una nova tendència cultural produïda per saturació del modernisme. El projecte de progrés basat en el domini de la natura declina en favor d'una dominança més suau i amb consciència ecològica, la idea de l'individu com a valor suprem es transforma en un hiperindividualisme de masses. Fonamentalment és la joventut la que s'impregna i s'atribueix els nous valors postmoderns(7). Els joves són els impulsors i els destinataris de les AFAN, augmentant la demanda en els menors de 30 anys, en un intent d'escapar del control que marca la societat i a la recerca d'una llibertat associada a la natura i del descontrol urbà que ofereixen aquestes pràctiques. Exaltació del cos, velocitat, viure el present, diversió, aventura, llibertat... són paradigmes de la cultura juvenil que s'identifica clarament amb els valors que ofereixen les AFAN.

Marc conceptual de les activitats físiques d'aventura a la natura

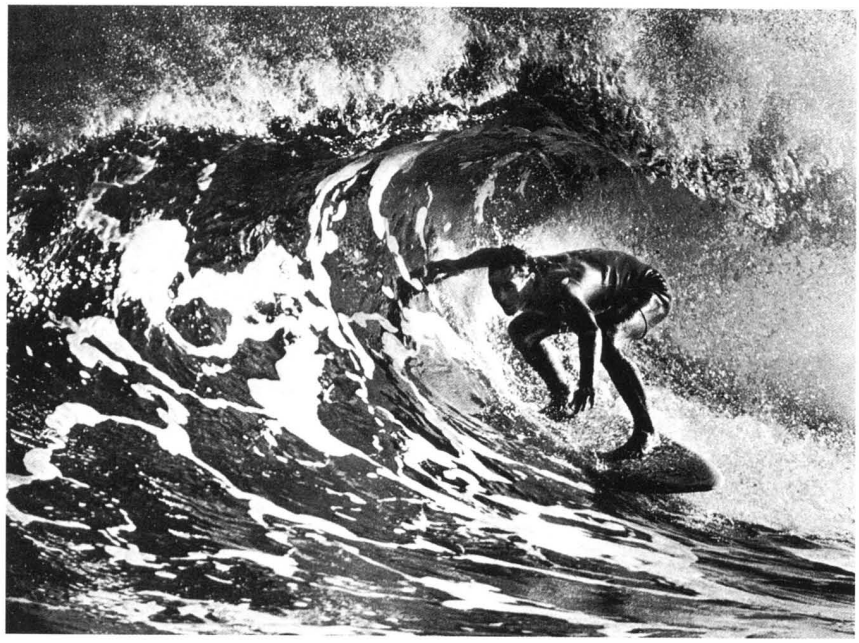
Els canvis que s'han anat succeint en l'activitat física i el tractament del cos en les darreres tres dècades es poden interpretar des dels paràmetres ideològics culturals i econòmics de la nova societat postindustrial. Les AFAN sorgeixen com una necessitat de trencar amb la modernitat, davant una nova tendència social d'acord amb els nous valors. Tanmateix, aquestes activitats rebran, en el transcurs dels ja seus tres decennis d'existència, diverses denominacions, a tenor de les característiques més

notables que les identifiquen i que han servit per designar un nom que doni idea d'aquestes genuïnes pràctiques de la postmodernitat. A continuació esmentarem uns exemples:

- "Nous esports" en un intent de destacar el seu caràcter innovador i estructuralment diferent respecte de l'esport de la modernitat.
- "Esports d'aventura", sense cap mena de dubte el més utilitzat, pren com a referència la recerca de la incertesa i risc, propi de l'aventura, en clara contraposició amb la tendència de l'esport de reduir sistemàticament la incertesa domesticant l'espai de joc.
- "Esports tecno-ecològics" (E. Laraña, 1986), en clara referència a la simbiosi de tecnologia i natura, imprescindible per poder practicar-se.
- "Esports en llibertat", atenent la mínima subjecció a normes reglamentàries, mancança d'ens oficials a l'estil de les federacions esportives que regulen i promulguen l'activitat i àmplies possibilitats de pràctica en el medi natural.
- "Esport californià", en expressa indicació a l'origen d'algunes pràctiques que conformen aquest àmbit.
- "Esport salvatge", remarcant el caràcter natural, llibertari i incert de la seva pràctica, en oposició a l'estructurat i civilitzat esport.

Fugint del terme esport que els acompanya com si fossin unes pràctiques adjacents i dependents de l'òrbita d'aquest, apareixen altres intents de definir-les.

- "Activitats lliscants en la natura" (Dupuis, 1991, pres de Miranda, Olivera i Mora, 1994) definint-les com "aquelles que troben recolzaments en un entorn canviat —anomenat natural— per constituir trajectòries amb el sistema cos/aparell".
- "*Outdoor adventure recreation* (Ewest, 1985, pres de Miranda, Olivera i Mora, 1994), de les quals diu que són "activitats que generalment tenen lloc en un ambient natural ampli mitjançant activitats que suposen reptes tant des del punt de vista emocional com físic, i que utilitzen situacions de risc aparent o real la culminació de les quals, sovint incerta, pot ser influenciada per les accions del practicant i per les circumstàncies".
- "Activitats esportives d'esbarjo i turístiques d'aventura" (AEETA)(8), la Generalitat de Catalunya ha realitzat un intent de legislar i regular aquestes activitats, reconeixent-ne tan sols catorze i definint-les de la manera següent: "es consideren AEETA aquelles que per practicar-les s'utilitzen bàsicament els recursos que ofereix la mateixa natura en el medi en què es desenvolupen i a les quals és inherent el factor risc".
- "Activitats lliscants d'aventura i sensació en la natura" (ADASN) (Miranda, Olivera i Mora, 1994), mirant de donar un intent d'aproximació basat en un punt de vista cognitiu i en relació amb la vivència personal de cada practicant.

El "surf" és la pràctica lliscant pionera de les "AFAN" ja que sorgeix el 1957 (G. Lacroix, 1985). Pertany a les activitats aquàtiques horitzontals (mar) i es troba en el grup AG-5. *In the tube.* Austràlia. Fotosport.

El nostre intent d'unificar-les i dotar-les d'un significat lògic que s'ajusti al màxim en la seva definició, ens porta a analitzar els diferents termes que són utilitzats.

El terme *esport,* si bé és cert que implica activitat física, catarsi, joc, recreació... també s'entén com una activitat reglamentada, institucionalitzada i competitiva, amb uns valors intrínsecs determinats que no tenen res a veure amb aquestes activitats. L'*esport* triomfa pel seu caràcter, que comulga perfectament amb els valors de la modernitat: esforç, superació, producció, competitivitat, victòria, entrenament, sacrifici, col.lectivitat, etc. Tanmateix, les noves activitats volen trencar amb tot això, entren en una nova era. Prima l'individualisme, el plaer, les sensacions, el consumisme, l'ecologia, la llibertat... Suposen una alternativa a l'esport i responen a un model de la nova societat postmoderna. Des del nostre punt de vista és més encertat anomenar-les "activitats físiques" ja que s'ajusten a una mena

d'activitats més o menys energètiques que necessiten una condició física en funció de cadascuna, malgrat que el seu objectiu no sigui el desenvolupament de les capacitats condicionals.

Ens sembla encertat introduir i justificar el terme "aventura", que respon a una necessitat de l'home urbà d'avui dia ben alimentat per la publicitat i els mass mèdia. Un terme usat per les empreses en els seus fullets publicitaris i que s'esta plantejant la possibilitat d'eliminar-lo per tractar d'atraure un públic més adult, a més del jove, ja que per al sector mitjà de la població el risc i l'aventura són elements inhibidors. La tecnologia ha permès que el factor risc disminueixi i que tot i que sembli aventura estigui sota control. Tanmateix, no deixa de ser una "aventura imaginària", adoptant sensacions diferents en funció de cada persona: mentre per a alguns suposa un autèntic risc per a altres és una pràctica suau. Però tots ells buscaran la màxima sensació possible, és a dir, tractaran de buscar l'aventura en una activitat més arriscada cada vegada. Són pràctiques "consumides" fonamentalment per la joventut i en la seva subcultura forma part l'aventura, de tal manera que aventura-joventut-natura és un fort triangle en el sector jove de la població, que si bé ha aconseguit dominar la sensació d'aventura i risc, tractarà de superar-se i buscarà l'"encara més difícil", és a dir, una nova aventura.

Però és important deslligar d'aquestes activitats l'apel.latiu de risc, perquè la mateixa activitat no suposa un risc, ja que en realitat tot està sota un control que ha d'oferir la seguretat al participant —possiblement ningú no es jugui la vida si no confia plenament en les seves qualitats i en els materials i artefactes dels quals depèn l'activitat—, tot i que sí que suposa una sensació de risc, de desequilibri, de vertigen, de llibertat, que allibera en l'individu grans quantitats d'adrenalina. Els factors meteorològics i climàtics són els que poden condicionar que una activitat tingui més o menys risc, però tot això ha de ser controlat per a la seguretat del practicant.

El descens per barrancs és una de les activitats més genuïnes de les "AFAN". Es desenvolupen en el medi aquàtic vertical (riu) i pertanyen al grup AG-8. Mati Fernández. Mingu Aro. AN Barcelona.

Finalment cal dir que aquestes activitats es caracteritzen perquè es realitzen i es practiquen en un entorn comú. Un dels èxits que han popularitzat aquestes activitats en la nostra societat és la necessitat d'evadir-se de l'ambient urbà, escapar de la vida quotidiana, la moda per l'ecologia, etc. El marc ambiental que els acull és la "natura", entesa com el lloc allunyat dels grans nuclis i focus de la civilització, on el nivell de degradació causat per l'home és menor o en determinats llocs nul. Però fonamentalment encunyem el mot "natura" davant la resposta emocional que sent el practicant que realitza aquestes activitats: una sensació de donar llibertat, un sentiment ecològic, un fluir de l'adrenalina que li permet sentir pau i harmonia en algunes ocasions i desequilibri i vertigen en altres, en definitiva, un contacte directe amb la "natura".

En el nostre intent per oferir una resposta epistemològica una vegada analitzats i criticats els diferents termes, ens inclinem per "activitats físiques d'aventura a la natura" (AFAN), enteses com aquelles activitats físiques de temps lliure que busquen una aventura imaginària sentint emocions i sensacions hedonistes fonamentalment individuals i en relació amb un ambient ecològic o natural. Són activitats que se situen i comulguen amb els nous valors socials de la postmodernitat.

Context referencial de les pràctiques corporals i ubicació de les AFAN

Un dels aspectes que ha permès que les activitats físiques arribin pràcticament a tota la població, que hagin assolit el rang d'un dels fenòmens més importants del nostre segle, implicant-nos a tots i aconseguint alts índexs de popularitat, tant a nivells de pràctica activa —practicants—com passiva —espectadors—, és el fet de l'àmplia gamma de possibilitats que ens ofereixen les activitats físiques. Això vol dir que hi ha una mena d'activitat física per a cada grup de població, arribant a tothom des del punt de vista que a cada qual més li interessi.

Les estructures i els continguts de les activitats físiques en funció dels seus objectius principals estan enfocats als diferents practicants que la utilitzen

com un mitjà per assolir un fi determinat tenint en compte les seves possibilitats. En un intent de diferenciar els diversos camps en què es desenvolupen les activitats físiques, n'hem localitzat els següents:

1. *L'educació física i l'esport escolar,* especialment dissenyat per a la població infantil i els objectius de la qual estan enfocats a un desenvolupament de les capacitats condicionals i una iniciació a l'esport com a medi d'interrelació social, psicològica i l'adquisició d'uns hàbits i destreses a nivell tècnic-tàctic, així com un desenvolupament físic d'acord amb el seu període evolutiu.

2. *Activitat física i esport de rendiment,* el desenvolupament es fonamenta en l'adquisició de les màximes destreses tècniques, més coneixement tàctic, millor desenvolupament físic, o un elevat control psicològico-emocional, per assolir els objectius marcats, que oscil.len entre guanyar un o diversos adversaris o la superació personal. Es basa en la competició, i s'utilitza l'entrenament amb un rigorós control d'aquest perquè es produeixi el màxim rendiment en el moment desitjat. Es caracteritza per la seva dedicació completa a aquests fins. És el concepte de professionalisme.

3. *La tercera edat* té al seu abast les àmplies possibilitats de les activitats físiques com un mètode per revitalitzar la seva salut, augmentar la seva motivació, fomentar les seves relacions socials, etc., adaptant-se a les seves limitacions i ajudant-los, com a últim objectiu, a envellir. Un dels avantatges radica no només en el moment d'oci que implica la pràctica controlada i plaent d'aquestes activitats, sinó en la sensació de benestar saludable posterior, quan es porta a terme de manera continuada.

4. *Les activitats físiques per a discapacitats i grups socials* constitueixen una de les demostracions de la riquesa de les activitats físiques, capaces de ser una font de salut física i mental per a un grup social amb unes limitacions físiques o psicològiques. L'adaptació de la societat a la convivència amb aquest grup ha permès una consciència vers ells amb les adaptacions dels diferents esports, de les seves instal.lacions, amb professionals especialitzats, etc., l'objectiu del qual és gaudir dels continguts que ens ofereixen les activitats físiques.

5. Finalment *les activitats físiques de temps lliure i oci actiu* estan enfocades especialment per als adults. Aquest és el grup més ampli de tots ja que compta amb l'avantatge que, així com els altres es convertien en excloents si no compleixes una sèrie de característiques determinades, les activitats físiques de temps lliure estan a l'abast de qualsevol que així s'ho proposi, i si bé els continguts estan estructurats en funció dels objectius, aquests oscil.len segons el temps en el qual es desenvolupa la pròpia activitat, però la finalitat de la qual està enfocada a ocupar el temps lliure de la manera més plaent possible i incidint-ne en l'autorrealització del practicant.

Dins de les activitats de temps lliure hem de distingir quatre àmbits que diferencien aquestes activitats en relació amb la seva estructura i lògica interna, així com amb el seu desenvolupament, continguts i objectius.

5.1 El primer àmbit consisteix en la pràctica esportiva, sense que aquesta es converteixi en un mitjà de vida, simplement com un intent de gaudir dels valors que comporta l'esport —competitivitat, esforç, salut...—, tot i que en la majoria dels casos l'objectiu final és el mateix: guanyar un adversari o superar-se un mateix.

5.2 La rigidesa que comporta la praxi esportiva, a causa del reglament, l'estructura, el desenvolupament, etc., ha permès el ressorgiment d'altres valors paral.lels als valors socials que ha trobat en l'esport un ampli i ideal canal de difusió. És el camp de les activitats físiques higiènico-estètiques, l'objectiu de les quals se centra en una cura de la salut a través de la pràctica física i el desenvolupament del culte al cos com una finalitat d'un corrent narcisista, modelant la figura corporal gràcies a les activitats físiques per tal de produir admiració i tenir un reconeixement social. Aquestes activitats han atret l'atenció de la majoria de la població a causa de la capacitat per poder portar-les a terme d'acord amb les necessitats del practicant i com a element de recolzament realment atractiu, com pot ser la música, la dansa, etc. Destaquem entre altres l'aeròbic, la musculació, el *gim-jazz*, etc.

5.3 Un tercer àmbit d'oci actiu són els moviments culturals autòctons que donen lloc a les pràctiques i als jocs populars i els esports tradicionals, en un intent de recuperar o continuar amb aquelles pràctiques ancestrals que es portaven a terme en un ambient festiu i lúdic entre els habitants d'una mateixa localitat, ubicades normalment en zones rurals o de tradició rural-ramadera.

5.4 El darrer camp en el qual es desenvolupen les activitats físiques del temps lliure són les pràctiques d'àmbit recreatiu, les denominades activitats físiques d'aventura a la natura, que han irromput amb molta força a la nostra societat, fruit de les tendències socials que vivim en l'actualitat, com una fugida de la rigidesa dels esports, una sortida vers l'entorn natural i l'aire lliure —davant de les activitats higiènico-estètiques realitzades la majoria en locals tancats o gimnasos—, com una reacció i un sentiment ecologista davant d'una societat massa industrialitzada i capitalitzada. Són unes activitats que s'identifiquen amb la postmodernitat, o fins i tot la post-postmodernitatitat, ressorgint uns valors diferents i destacant el cos humà com un ser informacional.

El desenvolupament d'aquestes activitats s'ha anat incrementant contínuament pels seus valors intrínsecs i la seva lògica interna, evolucionant

constantment i han sorgit pràctiques noves o variants de les ja existents en un intent d'aprofitar al màxim i recórrer tota la gamma de possibilitats que ens ofereix la natura. Es busca el màxim de llibertat possible, menyspreant el temps, l'espai, els límits; provant d'experimentar les màximes sensacions possibles —de risc, de plaer, de por, de llibertat, de tranquil.litat, etc. Tot això, així com l'apropament a la natura es converteix en un dels objectius que pretén el practicant, sent els objectius específics els propis de cada activitat en funció dels seus continguts.

La ràpida evolució i difusió d'aquestes activitats, així com l'augment massiu de practicants que cada dia se senten més atrets per aquestes pràctiques i per una recerca de llibertat i allunyament de la ciutat com a focus d'estrés, ansietat, problemes, contaminació, han portat a terme una regulació i una millora dels materials, equipaments i artefactes que són necessaris per a l'execució. Ha permès mantenir un control del risc, una major seguretat, un apropament a la societat, així com unes activitats plaents, educatives, saludables que fins i tot es poden practicar sense un elevat cost econòmic.

Un altre dels factors que ha permès el seu ràpid desenvolupament ha estat l'àmplia gamma d'activitats que es poden realitzar, gairebé al gust del consumidor. Aquest important element és equiparable a un dels factors d'èxit d'aquests esports: la seva rica oferta, cosa que permet un apropament a cada grup de població o a cada individu segons les seves preferències.

Aproximació taxonòmica de les activitats físiques d'aventura a la natura

Si bé un dels problemes amb què es trobaven les AFAN era la diversitat i inexactitud de les seves diferents denominacions, un altre dels aspectes és que, a causa de la ràpida proliferació, així com a la constant aparició de noves activitats o variants de les ja establertes, no hi ha hagut fins ara una bona base teòrica que les fonamenti en funció de les seves característiques intrínseques i que els doni cabuda en el món de les activitats físiques de temps lliure. En el nostre intent d'ajudar que es consolidin, volem aportar una aproximació taxonòmica en funció de les seves característiques estructurals, psicomotrius, emocionants i mediambientals, etc. i oferir diversos enfocaments comparatius en base a uns paràmetres determinats que es donen en la pràctica d'aquestes activitats.

Fins avui, la majoria d'estudis realitzats es basaven en el medi natural en el qual es desenvolupaven aquestes activitats, establint com a norma diferencial els tres grans medis o entorns que diferirien clarament pel que fa a la seva estructura física, i que ja alguns filòsofs de la Grècia clàssica, com ara els presocràtics i Aristòtil, assenyalaven com "l'origen de totes les coses". Ens referim a la terra, l'aire i l'aigua, dividint-se aquesta última en les que es portaven a terme al mar o al riu. Les ramificacions que partien d'aquests determinats grups es diferenciaven clarament de la resta i la seva agrupació permetia una primera classificació força eficaç.

Per fer la taxonomia, nosaltres hem partit d'una selecció de criteris determinats englobats en sis grups que donen origen als aspectes que componen el desenvolupament de les activitats i que donen lloc a la posterior classificació, segons les seves característiques intrínseques i extrínseques.

1. *Entorn físic.* Fa referència al lloc o ecosistema en el qual es fan les pràctiques, diferenciant tres criteris de selecció en funció de l'espai i les seves conseqüències. Igual que altres intents de classificació partim del medi sobre el qual es realitzen, destacant les activitats aèries, les de terra i les d'aigua. El segon criteri es basa en el pla que ocupen en l'espai, des d'un punt de vista dimensional, diferenciant les que es desenvolupen en un pla horitzontal i les del pla vertical(9) segons el recorregut que desenvolupen en el decurs de l'activitat. Per últim, en referència a l'entorn físic, fem esment del grau d'incertesa que presenta, distingint entre les que es porten a terme en un medi estable o inestable(10).

2. *Entorn personal.* Des d'un punt de vista psicològic del propi practicant, en relació a les seves emocions, sensacions i vivències personals dins del desenvolupament de cada activitat, és a dir, del tipus d'aventura imaginària que experimenta, sent conscients dels factors que la influeixen i la condicionen. Hem previst en aquest grup tres criteris. Dimensió emocional: pretenem valorar les emocions que experimenta el practicant en relació a les característiques de la pròpia activitat, diferenciant les eminentment hedonistes i les ascètiques(11). Un segon criteri que valorem és la sensació. D'una banda el plaer/relax quan el practicant experimenta una certa pau i harmonia, un plaer prolongat que li permet gaudir de la pròpia activitat i contemplar l'entorn d'una manera relaxada. Quan l'activitat està acusada per una situació d'estrés, sent en ocasions molt intensa amb una alta càrrega emocional i una gran incertesa, les definim com sensació de risc/vertigen(12). Per últim, el tercer criteri són els recursos biotecnològics que utilitza el practicant en realitzar l'activitat i que són els que en certa manera caracteritzen i diferencien una activitat de l'altra. En reconeixem quatre: artefacte mecànic/tecnològic en referència a un aparell ideat per portar a terme l'activitat i adapatat a l'home, ajustat a les característiques d'aquesta i que necessita l'energia i l'habilitat de l'home per al seu funcionament —en alguns és la gravetat la que incideix en el desenvolupa-

ment de la pràctica(13). Els artefactes a motor són aquells que necessiten l'energia a propulsió per realitzar-se, adaptant-se l'aparell al medi en el qual es desenvolupa i controlat i utilitzat per l'home. Algunes activitats no depenen de cap artefacte sinó del propi cos, que recolzat per alguns materials de complement possibiliten el desenvolupament de l'activitat, utilitzen una energia autogenerada. L'últim grup són les activitats que es realitzen amb l'ajut o suport d'un animal.

3. *Activitats.* Hem escollit una selecció de 32 activitats com a representatives de cadascun dels grups(14). En un segon nivell els hem agrupat en relació a les diferents categories que ens han anat suggerint, diferenciant-les en funció del medi terrestre, aquàtic o aeri.

4. *Valoració ètico-ambiental.* La filosofia que envolta el gust per aquestes activitats, suposa un retorn de l'ésser humà a la natura, trobant-se altra vegada amb un ambient rural i natural, fugint de la seva vida quotidiana representada per la ciutat. Forma part del paradigma ecològic, l'individu prova de gaudir de la natura perquè aquesta s'acaba. I és que tots els beneficis que suposen per a l'home la realització d'aquestes pràctiques signifiquen un impacte ecològic per a la natura que n'altera l'estat i l'equilibri o homeostasi. Cada activitat és diferent a l'hora d'influir en la degradació ecològica, per aquest motiu hem catalogat els diferents grups de pràctiques com a altament degradants, de mitjana i de baixa agressió, donant per entès que tot i que sigui en una mida petita, totes atempten contra la natura.(15).

5. *Entorn social.* Aquestes activitats es caracteritzen, entre altres coses, per rebre i emetre informació, és a dir, el que considerem com un cos informacional. Es destaquen per ser de marca caràcter individualista, d'acord amb la realitat social del seu temps, de la postmodernitat. És per això que la implicació pràxica o motriu es determina sota una actitud individual del practicant, col.laborant en algunes ocasions amb un grup perquè l'activitat tiri endavant, o simplement acompanyant i sense oferir necessàriament aquesta col.laboració. Algunes d'elles fins i tot es porten a terme en solitari(16).

Diversos enfocaments d'anàlisi en funció dels criteris del marc del quadre taxonòmic

Els criteris que hem utilitzat en el nostre intent de taxonomia responen a la necessitat d'ubicar les activitats en el lloc que els correspon en funció de les seves característiques intrínseques i extrínseques. Partint de la base d'un entorn físic que possibilita el seu desenvolupament des d'un punt de vista estructural, podem distingir entre el medi natural que les acull i el pla espacial del seu desenvolupament, així com la incertesa en base a l'estabilitat del medi.

Si ens hem preguntat on es realitzen, també hem de preguntar-nos pel com, descrivint els funcionalismes energètics i tecnològics que requereixen. Sense oblidar les sensacions i emocions que experimenta el practicant, que variarà en funció de l'aventura imaginària que vivenciï cadascú, destacant d'aquesta manera el caràcter individualitzat d'aquestes activitats. És el que determinem dins del grup de l'entorn personal.

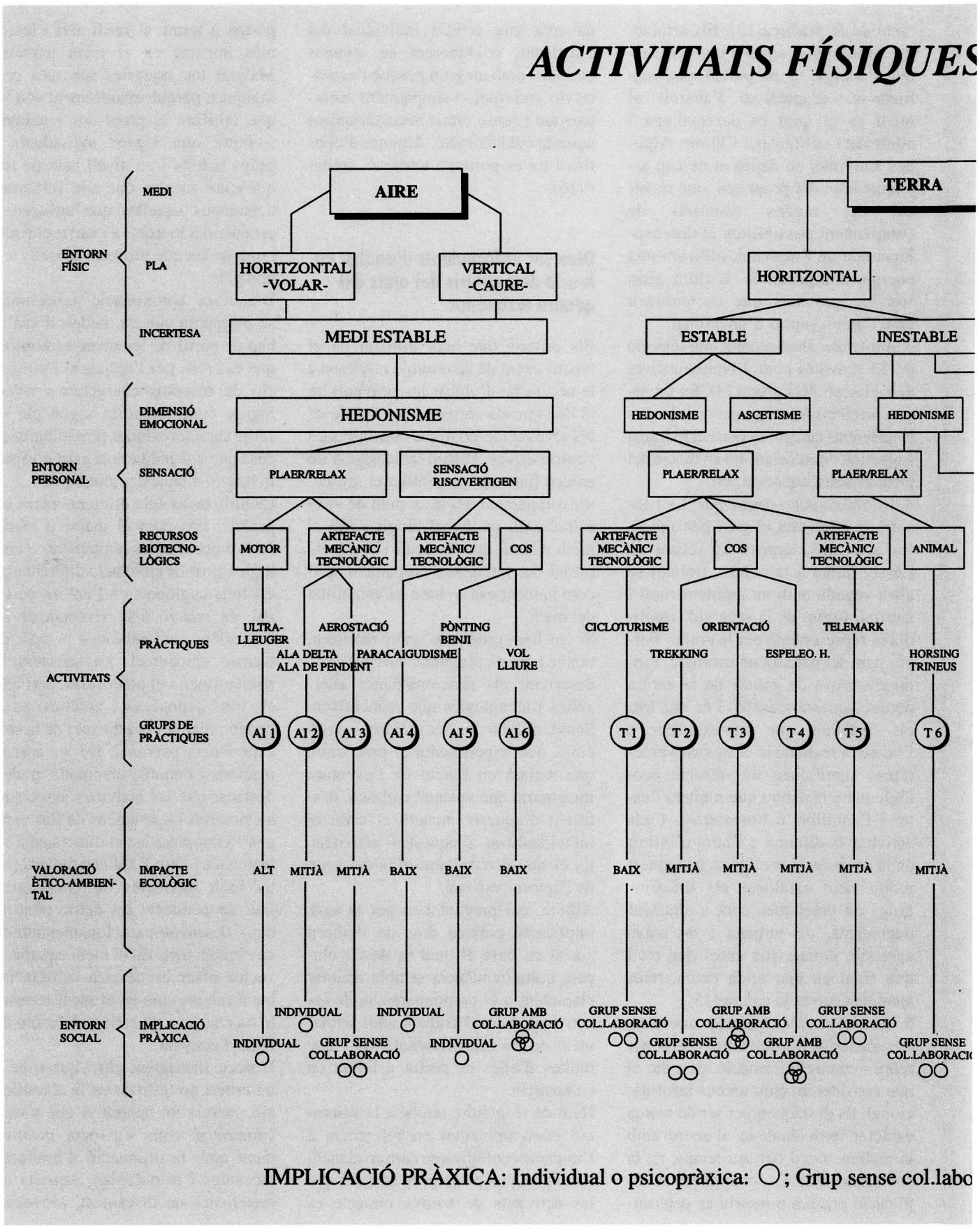
Alhora, cal preguntar-se per la seva implicació pràxica dins de l'entorn social en base al qual es desenvolupen, quina tendència sembla apuntar clarament a la preponderància de les activitats psicopràxiques amb arrelament en les individualitats, tot i que moltes d'elles es portin a terme en companyia.

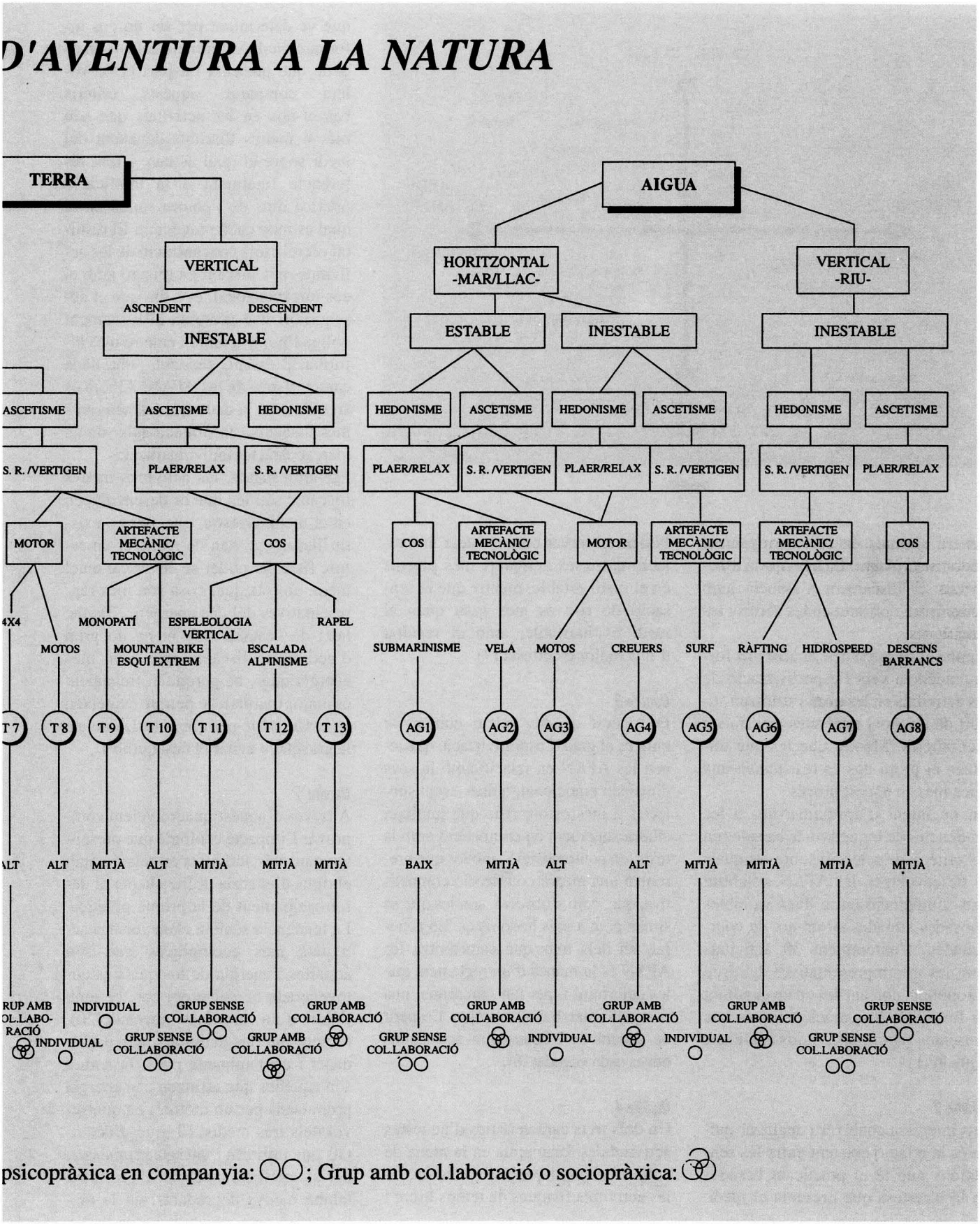
Hem de respondre també a la valoració ètico-ambiental en referència a l'impacte ecològic que causen al medi natural. En un principi es desprèn que les activitats de menys impacte es porten a terme al medi aeri i les de més impacte en el medi terrestre. Malgrat tot, aquestes són més ecològiques, perquè aparentment són les que utilitzen el propi cos i animals (sempre que siguin individuals o grups reduïts i un nivell baix de freqüència); mentre que són fortament degradants aquelles que utilitzen la propulsió a motor, i és variat el panorama de les que utilitzen aparells tecnològics.

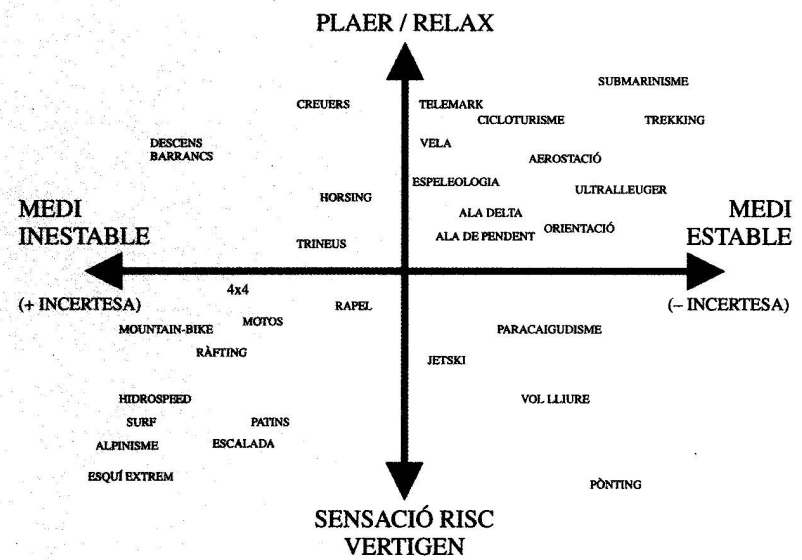
D'aquesta aproximació taxonòmica se'n desprèn que els models d'anàlisi han de partir de les diverses famílies que es creen per l'aplicació i utilització de recursos energètics i tecnològics, considerant en segon pla les seves característiques praxiològiques, cosa que ens indicarà el grau d'esportivització d'aquestes pràctiques.

La utilització dels diferents plans espacials, així com el major o menor èmfasi posat en els implements tecnològics es troba en relació diferent amb els trets englobats en l'entorn personal, en relació a la vivència de les sensacions i en relació a la seva dimensió emocional. La sensació de risc/vertigen i el plaer/relax, així com els trets hedonistes i ascètics, no es poden aïllar del practicant i de la seva experiència personal. De les aproximacions i l'anàlisi efectuada, podem destacar que les activitats associades a emocions i sensacions de fort vertigen i gran plaer estan directament relacionades amb l'aplicació d'artefactes molt sofisticats tecnològicament (ala de pendent, ala delta, pònting, etc.) desenvolupats fonamentalment en el medi aeri. En el medi aquàtic, el vector plaer es destaca substancialment mentre que en el medi terrestre hi ha una gran diversitat en funció del tipus d'activitat.

L'efecte lliscament-*glisé*, que si bé és un criteri no utilitzat en la classificació, mereix un apartat ja que podem comprovar com s'associa positivament amb la utilització d'artefactes mecànics i tecnològics. Aquesta característica de lliscament, provoca o

ACTIVITATS FÍSIQUES
ENTORN FÍSIC
MEDI
PLA
INCERTESA
ENTORN PERSONAL
DIMENSIÓ EMOCIONAL
SENSACIÓ
RECURSOS BIOTECNO-LÒGICS
ACTIVITATS
PRÀCTIQUES
GRUPS DE PRÀCTIQUES
VALORACIÓ ÈTICO-AMBIEN-TAL
IMPACTE ECOLÒGIC
ENTORN SOCIAL
IMPLICACIÓ PRÀXICA
AIRE
TERRA
HORITZONTAL -VOLAR-
VERTICAL -CAURE-
HORITZONTAL
MEDI ESTABLE
ESTABLE
INESTABLE
HEDONISME
HEDONISME
ASCETISME
HEDONISME
PLAER/RELAX
SENSACIÓ RISC/VERTIGEN
PLAER/RELAX
PLAER/RELAX
MOTOR
ARTEFACTE MECÀNIC/ TECNOLÒGIC
ARTEFACTE MECÀNIC/ TECNOLÒGIC
COS
ARTEFACTE MECÀNIC/ TECNOLÒGIC
COS
ARTEFACTE MECÀNIC/ TECNOLÒGIC
ANIMAL
ULTRA-LLEUGER
AEROSTACIÓ
ALA DELTA
ALA DE PENDENT
PARACAIGUDISME
PÒNTING
BENJI
VOL LLIURE
CICLOTURISME
TREKKING
ORIENTACIÓ
ESPELEO. H.
TELEMARK
HORSING
TRINEUS
AI 1
AI 2
AI 3
AI 4
AI 5
AI 6
T 1
T 2
T 3
T 4
T 5
T 6
ALT
MITJÀ
MITJÀ
BAIX
BAIX
BAIX
BAIX
MITJÀ
MITJÀ
MITJÀ
MITJÀ
MITJÀ
INDIVIDUAL
INDIVIDUAL
INDIVIDUAL
GRUP SENSE COL.LABORACIÓ
INDIVIDUAL
GRUP AMB COL.LABORACIÓ
GRUP SENSE COL.LABORACIÓ
GRUP SENSE COL.LABORACIÓ
GRUP AMB COL.LABORACIÓ
GRUP SENSE COL.LABORACIÓ
GRUP AMB COL.LABORACIÓ
GRUP SENSE COL.LABORACIÓ
IMPLICACIÓ PRÀXICA: Individual o psicopràxica: ○; Grup sense col.labo

D'AVENTURA A LA NATURA
TERRA
AIGUA
VERTICAL
HORITZONTAL -MAR/LLAC-
VERTICAL -RIU-
ASCENDENT
DESCENDENT
INESTABLE
ESTABLE
INESTABLE
INESTABLE
ASCETISME
ASCETISME
HEDONISME
HEDONISME
ASCETISME
HEDONISME
ASCETISME
HEDONISME
ASCETISME
S. R. /VERTIGEN
PLAER/RELAX
S. R. /VERTIGEN
PLAER/RELAX
S. R. /VERTIGEN
PLAER/RELAX
S. R. /VERTIGEN
S. R. /VERTIGEN
PLAER/RELAX
MOTOR
ARTEFACTE MECÀNIC/ TECNOLÒGIC
COS
COS
ARTEFACTE MECÀNIC/ TECNOLÒGIC
MOTOR
ARTEFACTE MECÀNIC/ TECNOLÒGIC
ARTEFACTE MECÀNIC/ TECNOLÒGIC
COS
4X4
MOTOS
MONOPATÍ
MOUNTAIN BIKE ESQUÍ EXTREM
ESPELEOLOGIA VERTICAL
ESCALADA ALPINISME
RAPEL
SUBMARINISME
VELA
MOTOS
CREUERS
SURF
RÀFTING
HIDROSPEED
DESCENS BARRANCS
T 7
T 8
T 9
T 10
T 11
T 12
T 13
AG1
AG2
AG3
AG4
AG5
AG6
AG7
AG8
ALT
ALT
MITJÀ
ALT
MITJÀ
MITJÀ
MITJÀ
BAIX
MITJÀ
ALT
ALT
MITJÀ
MITJÀ
MITJÀ
MITJÀ
RUP AMB OL.LABO-RACIÓ
INDIVIDUAL
INDIVIDUAL
GRUP SENSE COL.LABORACIÓ
GRUP SENSE COL.LABORACIÓ
GRUP AMB COL.LABORACIÓ
GRUP AMB COL.LABORACIÓ
GRUP SENSE COL.LABORACIÓ
GRUP AMB COL.LABORACIÓ
INDIVIDUAL
GRUP AMB COL.LABORACIÓ
INDIVIDUAL
GRUP AMB COL.LABORACIÓ
GRUP SENSE COL.LABORACIÓ
GRUP SENSE COL.LABORACIÓ
psicopràxica en companyia: ○○; Grup amb col.laboració o sociopràxica:

Quadre 2

genera aptituds de fort carregament hedonista i plaent. En la majoria d'activitats el lliscament s'associa amb hedonisme, sobretot en les aèries i les aquàtiques.

També es desprèn de l'anàlisi una forta tendència vers l'esportivització de les activitats en les qual s'utilitzen suport de motors i artefactes mecànics i tecnològics. Mentre que les que utilitzen el propi cos es resisteixen una mica més en aquest procés.

En un intent d'aproximar-nos a les tendències de les activitats basades en els criteris de selecció sobre els quals es desenvolupen les AFAN, establim una comparació entre dues variables oposades situades en un eix de coordenades. Contemplem 30 activitats com les més representatives del grup taxonòmic, ubicant-les en un quadrant en funció de les característiques que presenten segons els criteris analitzats (Quadre 1).

Quadre 2

Ens interessa conèixer i analitzar quina és la relació existent entre les sensacions que té el practicant basades en la incertesa que presenta el medi. Podem observar com existeix una relació entre les activitats més plaents en el medi estable, mentre que la sensació de risc és més gran quan el medi és inestable, amb el resultat d'una major incertesa(17).

Quadre 3

En aquest quadre volem comprovar quin és el grau d'esportivització que tenen les AFAN en relació amb la seva dimensió emocional, quines estan subjectes a més esforç físic que impliqui alhora superació en competició amb la resta, en contraposició amb les que presenten una menor codificació competitiva, que, com s'observa, són les que se situen com a més hedonistes. En general, un dels trets que caracteritza les AFAN és la manca d'un reglament que les determini i, per tant, presenten una competitivitat baixa, excepte l'esperit de superar-se i aconseguir sensacions noves cada vegada(18).

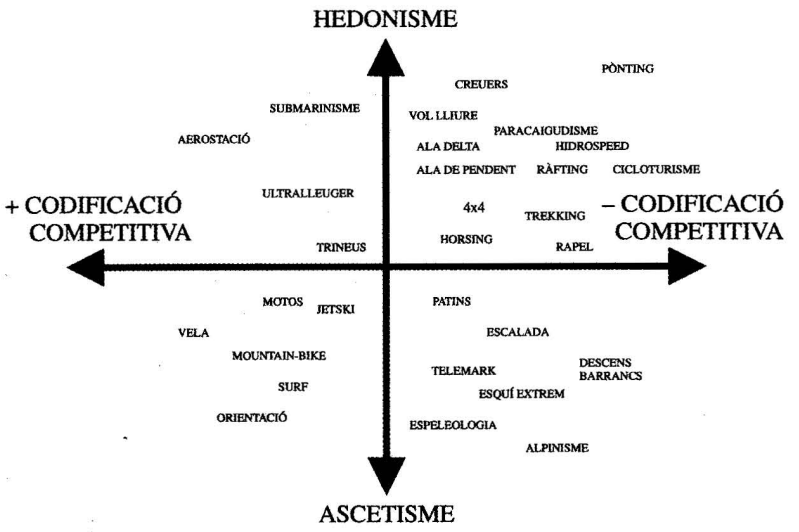
Quadre 4

Un dels trets característics d'aquestes activitats es fonamenta en la mena de cultura corporal que presenten dins de les activitats físiques de temps lliure i que ve determinat per ser un cos informacional a diferència del cos energètic que presenta l'esport (19). Volem comparar aquests criteris basant-nos en les activitats que són més o menys lliscants depenent del medi sobre el qual actuen, i fent referència finalment a la implicació pràxica dins de l'entorn social en el qual es mou cada practicant. El resultat ofereix una concentració de les activitats més lliscant en relació amb el cos informacional, és a dir, que el desequilibri que presenta el lliscament obliga l'home a rebre i emetre més informació éssent, per tant, una dada característica de les AFAN. Alhora és significativa la dada que les activitats més lliscants i informacionals són de marcat caràcter individualitzat.

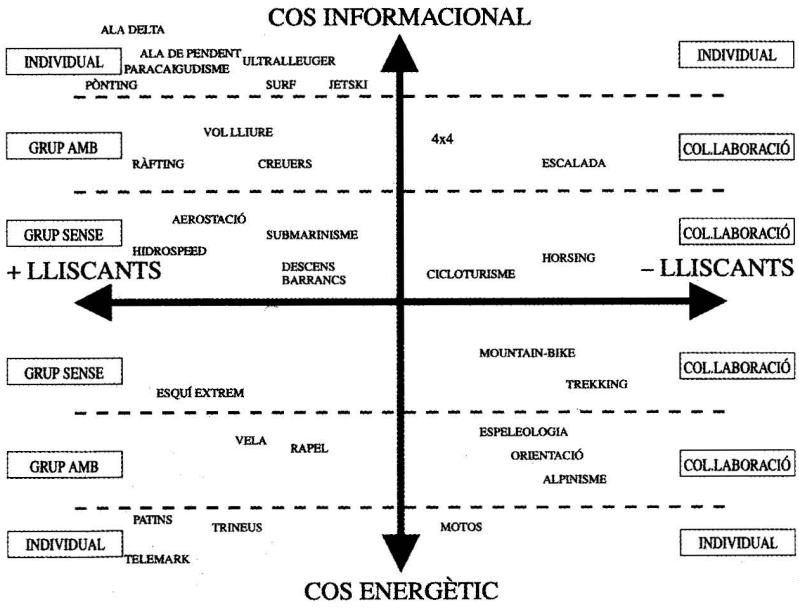
Per altra banda, les activitats menys lliscants són les que es desenvolupen en el medi terrestre, que, per no existir lliscament, han de realitzar un esforç físic per poder-se desplaçar en el medi, amb la qual cosa són més representatives del cos energètic. També hem de destacar que hi ha un grup d'activitats lliscants que són més energètiques, bé perquè el fregament és major (patins), bé perquè exigeixen un esforç físic per oferir resistència a la gravetat o evitar el desequilibri.

Quadre 5

A través d'aquest quadre volem comprovar l'impacte ecològic que presenten aquestes activitats en relació amb el tipus d'energia utilitzada per al desenvolupament de la pròpia pràctica. La tendència sembla clara vers les activitats més ecològiques que són aquelles l'energia de les quals és autogenerada bé pel propi cos, bé amb l'ajut d'un artefacte mecànic(20). Mentre que les activitats més degradants i contaminants per a la natura són aquelles que utilitzen una energia propulsada per un motor, i en qualsevol dels tres medis. El grup d'activitats que utilitzen l'energia propulsada per un artefacte mecànic(21) resulten també menys degradants, de la ma-

Quadre 3

Quadre 4

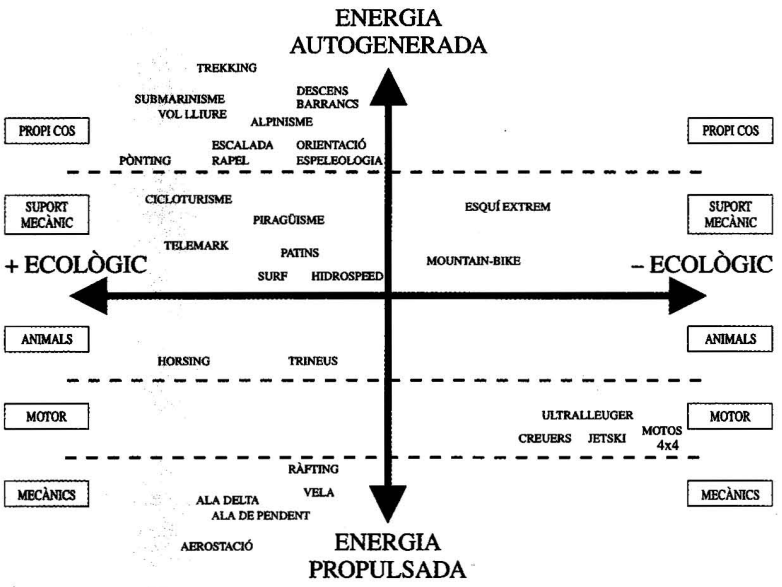
teixa manera que les activitats amb animals.

Quadre 6

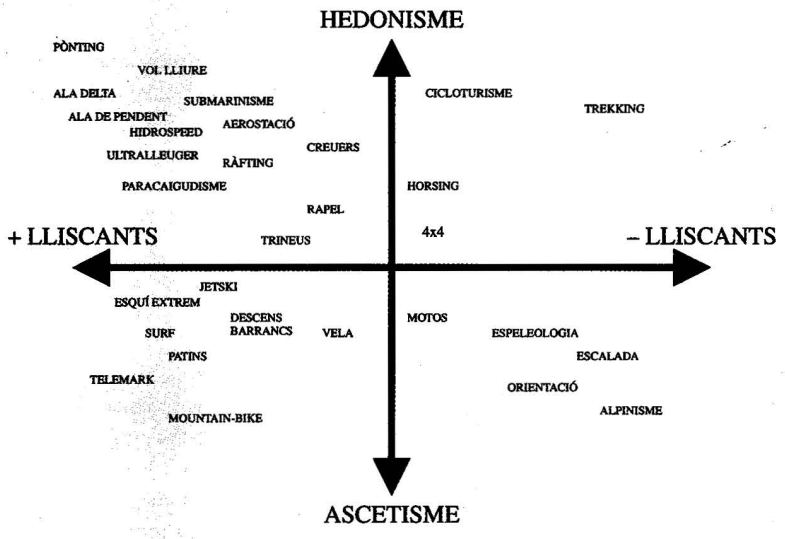
En aquest darrer quadre volem establir una comparació entre dos criteris que ja hem analitzat prèviament amb altres variants. Pretenem demostrar que si bé la majoria de les AFAN tenen un component important en la seva estructura i la seva lògica interna de lliscament, tal com queda demostrat a l'esquema, tendeixen, en la seva gran majoria, a una dimensió emocional hedonista, de la mateixa manera que el grup d'activitats que requereixen un esforç energètic del practicant són les menys lliscants que, com hem observat en el quadre 4, es desenvolupen totes elles en el medi terrestre(22). També es destaca un grup d'activitats altament lliscants que requereixen un esforç físic per portar a terme el desenvolupament de l'activitat, però que de tota manera, la seva finalitat tendeix cap a un caràcter hedonista.

Per tal de contrastar els quadres anteriors, deduïts de la taxonomia general, on es relacionen els criteris marc escollits, presentem a continuació el quadre 7, classificatori de 32 pràctiques pertanyents, en la seva majoria, a les activitats físiques d'aventura a la natura. El quadre, que fou realitzat per J. Bonaventura (1992), analitza cada activitat en funció de tres grans apartats: expectatives, habilitats i recursos. En el primer apartat es detallen sis criteris de caràcter emocional en relació a les vivències que t'ofereix el medi natural; en l'espai intermedi destaquen unes altres sis característiques, cinc de tipus psicofísic, i un de component sòcio-motriu "treball en grup"; i en el darrer apartat apareixen tres elements informatius que al final queden en dos, ja que l'equip personal és imprescindible en cadascuna de les activitats i és, de fet, subministrat per les empreses quan es contracta el servei.

Fent una ràpida valoració del quadre observem en el primer bloc que l'autor només situa quatre activitats de risc real en el conjunt de les pràctiques, cosa que ve a indicar que aquestes activitats es mouen més aviat en el terreny emocional simbòlic que en el real. El risc en la majoria de les activitats és un risc simulat o fictici, és a dir, el que l'autor anomena "sensació de risc" que segons nosaltres és una de les característiques més definitòries de la gran majoria d'aquestes

Quadre 5

Quadre 6

pràctiques. Un altre paràmetre que crida l'atenció és que només 14 activitats faciliten el que ha denominat "vivència de la natura" malgrat que totes es desenvolupen en el medi natural. El segon bloc es caracteritza per la pobra presència de pràctiques –només sis— que es desenvolupen bàsicament al voltant del treball en grup, cosa que reincideix en el caràcter eminentment individualista d'aquesta mena d'activitats (els altres elements d'aquest apartat ho demostren). L'element psicomotriu de l'equilibri que resulta bàsic per a les activitats lliscants, que és com s'ha anomenat genèricament aquest univers, no resulta del tot general ja que en total i segons l'autor, només es dóna en deu activitats. Finalment, en el tercer bloc, el preu majoritàriament baix de les activitats denota l'equilibri existent entre oferta i demanda i, per tant, el seu èxit comercial.

Conclusions

Les activitats físiques d'aventura a la natura (AFAN) sorgeixen de manera espontània en la dècada dels seixanta i es desenvolupen en la dècada dels setanta en clara concordança amb els nous valors socials de la societat postmoderna. Actualment aquestes pràctiques es troben immergides en un procés intern de selecció natural i s'estan consolidant en el temps d'oci actiu promovent un turisme d'aventura cada vegada més massificat, a causa dels avenços tecnològics aplicats a l'àmbit recreatiu, a la implantació del paradigma ecològic i a la influència dels mitjans de comunicació social.

Davant la gran diversitat de denominacions i definicions d'aquestes pràctiques, proposem el nom d"'activitats físiques d'aventura a la natura" (AFAN) que considerem el més encertat en base als criteris que hem anat analitzant al llarg de l'article. "Activitats físiques", pel seu caràcter de menor o major despesa energètica en portar a terme aquestes pràctiques i per la seva ubicació dins del grup d'activitats de temps lliure. "Aventura", perquè cada practicant vivencia una aventura simulada o imaginària en base a l'experiència que posseeix, cercant nous reptes i aventures quan ja ha superat determinats límits. "Natura", per desenvolupar-se en ple contacte amb

ACTIVITATS	EXPECTATIVES						HABILITATS						RECURSOS		
	SENSACIÓ DE RISC	RISC REAL	EMOCIONS ESTÈTIQUES	VELOCITAT	SENSACIÓ DE BUIT	VIVÈNCIA DE LA NATURA	TREBALL EN GRUP	APLOM	CORATGE	FORÇA	RESISTÈNCIA	EQUILIBRI	EQUIP PERSONAL	PREU (1)	CURSET NECESSARI
RÀFTING	*			*			*		*					B	
HIDROSPEED	*			*					*	*	*			B	
PIRAGÜISME AIGÜES TRANQUIL.LES						*					*	*		B	
PIRAGÜISME AIGÜES BRAVES	*			*				*	*	*	*	*			*
BUS-BOB	*			*			*		*	*		*		B	
MOUNTAIN-BIKE			*	*		*				*	*	*		B	
HORSEBACK			*			*					*	*		B	*
TREKKING			*			*					*			B	
VOL SENSE MOTOR			*	*	*			*						A	*
ULTRALLEUGER			*	*	*			*						M	*
ALA DELTA	*	*	*	*	*			*						M	*
ALA DE PENDENT	*	*	*	*	*			*						M	*
GLOBUS			*		*		*							A	
HELIEXCURSIÓ			*	*	*									A	
PARACAIGUDISME	*			*	*									A	*
ESCALADA	*				*					*	*	*		B	*
ALPINISME	*	*	*		*	*	*	*	*		*	*		B	*
PÒNTING	*			*	*									B	
GÓMING	*			*	*									B	
ESQUÍ DE MUNTANYA		*	*	*		*					*	*		B	*
ESQUÍ NÒRDIC			*			*					*	*		B	*
TELEMARK			*							*	*	*		B	*
HELIESQUÍ			*	*	*									A	
BARRANCS			*			*					*			B	
ESPELEOLOGIA			*			*	*				*			B	*
SUBMARINISME			*			*		*			*			M	*
WINDSURF			*	*		*				*	*			B	*
VELA LLEUGERA			*	*		*	*		*					B	*
CREUERS			*	*		*	*		*		*			A	*
TRAVESSIA 4x4			*			*								B	

(1) A: alt; B: baix; M: mitjà

Quadre 7

ella, i seguint la tendència ideològica postmoderna del gust per l'ecologia.

Proposem un intent de classificació taxonòmica en base a la selecció d'uns criteris que determinen el caràcter de les pràctiques i, també, en funció dels components presents en cada activitat.

1. Destaquem un "entorn físic" on incloem el medi, el pla i la incertesa del medi, responent a la pregunta d'on es porta a terme cada activitat.

2. L"'entorn personal" fa referència al practicant, en la seva relació amb les seves sensacions i emocions a nivell psicològic i als recursos biotecnològics que utilitza a nivell físic.

3. Les "activitats" que prenem com a referència són representatives de cada grup, sent conscients que n'hi ha moltes més a part de les que van apareixen contínuament. Les hem agrupat separant-les de cada medi sobre el qual actuen.

4. Hem fet una "valoració ètico-ambiental" sobre l'impacte ecològic que exerceixen sobre el medi, sent conscients que totes són més o menys degradants les hem valorat en tres nivells: alt, mitjà i baix.

5. Acabem amb l"'entorn social" en el qual se solen desenvolupar; arribant a la conclusió que, d'acord amb la tendència ideològica dels valors de la societat postmoderna, es mouen sota un fort individualisme, tot i que es puguin desenvolupar en grup.

En relació a les comparacions entre diferents criteris de selecció, sobresurten les activitats amb un alt component de lliscament excepte les realitzades en el medi terrestre. I, a més:

a) La majoria de les activitats tendeixen a l'hedonisme com una recerca del plaer amb el mínim esforç possible; les pràctiques ascètiques també tendeixen al plaer però necessiten un esforç energètic per arribar-hi.

b) La majoria de les AFAN tenen un menor component de codificació esportiva tot i que algunes han sofert un fort procés d'adaptació vers l'esportivització. Tot i això, no han perdut el

seu origen de llibertat, sense normes ni espais i es poden practicar de les dues maneres.

c) Hi ha una relació entre les activitats plaents que es porten a terme en un medi estable amb menys incertesa respecte als agents externs i les activitats més estressants o amb més sensació de risc i vertigen respecte a la inestabilitat del medi o amb més incertesa.

d) Les AFAN més ecològiques són aquelles que es realitzen per mitjà de l'energia autopropulsada pel propi cos o amb un suport mecànic, sent menys ecològiques les que es propulsen mitjançant un motor.

e) Finalment les AFAN es caracteritzen per pertànyer a la cultura del cos informacional, emissor i receptor d'informació, davant del cos eminentment energètic de les activitats físiques de la modernitat, com ara l'esport o les activitats higiènico-estètiques.

Notes

1. President de la Federació Catalana d'Activitats Subaquàtiques.
2. Administrador de les botigues If, roba d'home.
3. Gerent de Proa Mar, Habana Yachts, SL.
4. Màrketing mànager de Reebok.
5. Diputat d'ERC i contertuli de *La Barberia* (programa d'actualitat futbolística emès pel circuit català de TV2).
6. Director del programa *L'aventura*, de Canal 33.
7. La dona també adquireix un paper protagonista a les AFAN. La dona s'identifica amb els nous valors socials de la postmodernitat i troba en aquestes activitats la seva manera de reivindicar el seu estatus social i les seves llibertats.
8. Decret 81/1991, 25 de març (DOGC núm. 1434, p. 2062, article 1).
9. Cal matisar quan considerem que unes activitats es porten a terme sobre un pla horitzontal i quan sobre un pla vertical. Per aquesta raó hem afegit un subtítol per tal que sigui més clara la seva comprensió; així com, per exemple, en les activitats aèries, assenyalem com a horitzontal les que aconsegueixen que la trajectòria descendent provocada per l'efecte de la gravetat sigui més o menys suau, permetent al practicant la sensació de vol. Per contra, les verticals es diferencien per la seva caiguda amb una velocitat uniformement accelerada contra el terra. En el cas de les activitats terrestres el pla horitzontal sembla més clar, mentre que el vertical es diferencia entre les que el practicant manté una trajectòria ascendent i desafiant a la gravetat, i descendent a favor d'aquesta. Finalment en les activitat aquàtiques, considerem les que es porten a terme al mar o en llacs com a horitzontals, mentre que les fluvials o de riu, pel seu curs descendent des de la muntanya fins la seva desembocadura en un altre riu, mar o llac, les classifiquem com a verticals.
10. La inestabilitat o no del medi, l'hem enfocat no des del propi element sobre el qual actua, sinó en base a la incertesa que els factors extrems puguin repercutir d'una manera o altra en l'activitat. Amb això volem deixar clar, que el practicant prova de conèixer i adaptar-se a l'activitat que realitzarà, buscant que el medi sigui el màxim d'estable i confortable possible —el que vulgui fer ala de pendent sap que no es llançarà amb un vent superior a 30 km/h; ni el submarinista baixarà a més profunditat de la permesa—. Així i tot, els canvis sobtats i sorpresius que es puguin donar durant la realització de l'activitat, que la condicionen, sí que resulten incerts i els donem la categoria d'inestables. Podem classificar en dos tipus els condicionants que poden influir en una activitat i que mantenen una incertesa sobre aquesta: factors metereològics com la humitat, la temperatura o la pressió; i fenòmens metereològics com ara el vent, la pluja, la neu, les tempestes o les gelades. També considerem inestables aquelles activitats en que l'orografia del terreny és molt variable i que és una incertesa constant el seu desenvolupament, com ara el ràfting, el monopatí o el 4x4.
11. Hem considerat hedonistes les que el seu desenvolupament no està basat en un gran esforç energètic i generen una sensació de plaer i benestar. Per contra, les activitats on predomina l'ascetisme, es caracteritzen per necessirar una mínima condició física per al seu desenvolupament a més de realitzar un esforç físic que varia en funció de cada activitat.
12. En les activitats físiques d'aventura a la natura no hi ha un risc real a diferència del que opina la majoria de la població. La tecnologia ha aconseguit que els artefactes i materials siguin més eficaços i segurs eliminant o disminuint el factor risc. Malgrat tot, sí que hem de considerar la sensació de risc, ja que tot i que augmenta la seguretat i el control de l'activitat, hi ha una sensació de buit, un desequilibri i un vertigen que fan que el practicant alliberi una gran quantitat d'adrenalina. Es produeix el descontrol controlat.
13. L'avenç de la ciència i el progrés tecnològic han aconseguit millorar la seguretat dels aparells mecànics, augmentant-ne la seguretat, aconseguint un millor control i adaptabilitat a l'home, reduint-ne el pes, aconseguint una millor vistositat i estètica, etc.
14. Som conscients que hi ha moltes més activitats, algunes molt consolidades i altres de nova aparició, però hem provat d'escollir una mostra representativa en funció dels paràmetres que hem establert prèviament. D'aquesta manera, en l'apartat de grups de pràctiques donem per entès que s'inclouen les activitats que compleixen els criteris anteriors, tot i que no surtin en aquesta classificació. Per exemple, en el grup AG3 (motor) s'inclouen altres activitats com ara l'esquí aquàtic, *minioverkraft*, esquí a propulsió o *jetski*; en el grup T9 (monopatins) també pertanyen el *skateboard*, els patins a vela, i els 4 en línia.
15. És evident que no totes les activitats causen el mateix deteriorament; són molt més degradants els "tot terreny" que el trèkking.
    Influeix de manera determinant la formació del practicant; és necessari que aquest tingui una sensibilitat ecològica i de respecte per l'hàbitat en el qual realitza l'activitat, i ha de conèixer també la natura per saber com podem arribar a perjudicar-la.
    El número de practicants condiciona que una zona estigui més o menys degradada.
    L'accessibilitat a una determinada zona permet augmentar el nombre de vegades que es repeteix aquesta activitat, així com la seva bellesa, leaconseqüència de la qual és un deteriorament continuat.
    La reversibilitat dels impactes. La marca d'una bóta de trèkking desapareix en minuts, mentre que el sender obert per una roda d'un tot terreny pot durar molt de temps.
    L'associació ecologista Aedenat ha elaborat un informe en el qual analitza aquest fenomen i destaca un munt d'agressions relaciones directament amb la pràctica d'aquestes activitats: compactació del sòl; riscs erosius; danys a la morfologia del terreny; deteriorament de la vegetació; molèsties a la fauna; danys sobre el paisatge; abocament d'escombraries; danys a finques, bestiar i cultius; contaminació atmosfèrica; contaminació del sòl; contaminació de les aigües; contaminació acústica; risc d'atropellament a persones i fauna; risc d'incendis; danys a camins rurals. Sens dubte, les activitats que presenten uns índexs més alts d'agressió ecològica són totes aquelles que utilitzen un motor d'explosió com a font d'energia.
16. La societat postmoderna és d'un marcat caràcter individualista a diferència de la moderna on primava el col.lectiu. Aquest individualisme ve reflectit i s'identifica amb aquestes activitats, on la vivència de les sensacions i emocions és sempre personal.
17. Sembla clara la relació, i més quan l'interès del participant és trobar una situació de lliure harmonia, relaxant i plaent, cerca unes condicions estables, amb poca incertesa, on li

doni temps a gaudir de l'activitat, del paisatge, sentir el màxim temps possible l'essència de volar, de conèixer les profunditats marines o caminar per la muntanya. D'altra banda, quan el practicant busca la sensació de risc, desequilibri, estrès, troba més emoció quan el medi és canviant; quan rep molta informació i ha de decidir en pocs instants; quan la incertesa que presenta la natura condiciona l'activitat.

Cal destacar que les activitats més estressants com ara el pònting o el vol lliure, no tenen incertesa pel que fa al medi, és a dir, que no hi ha cap agent extern que condicioni l'activitat si no és la gravetat.

18. Malgrat el caràcter lliure i sense normes de les AFAN, la gran força que té l'esport encara a la nostra societat, s'està provant d'esportivitzar algunes d'aquestes activitats, reglamentant-les, portant-les a competició i en ocasions fins homogeneïtzant el medi sobre el qual es desenvolupen, passant d'un medi natural a un espai totalment artificial: són les competicions d'escalada a rocòdroms, o la competició de windsurf celebrada al Palau Sant Jordi de Barcelona no fa massa temps. Les carreres d'orientació solen ser competitives; la vela de competició és un esport olímpic; recentment s'està celebrant el campionat d'Espanya de bicicleta de muntanya que dura una setmana per diferents indrets de la península. Malgrat tot, l'autèntica idiosincràsia d'aquestes activitats és realitzar-les en llibertat, sense estar subjecte a normes i reglaments, sense determinar l'espai, sols pel simple fet de sentir el plaer de volar o experimentar una sensació de buit o lliscar per neu verge.
19. El cos informacional indica la capacitat del practicant d'aquestes activitats de rebre la informació que li ve de l'exterior, a vegades en grandíssimes quantitats i, alhora, emeti una resposta adequada per a cada situació. El cos energètic representa l'esforç físic que ha de portar a terme el practicant per portar a terme l'activitat.
20. De tota manera, no podem oblidar que totes les activitats són més o menys degradant per a la natura, atenent als criteris exposats a la nota 15.
21. A diferència dels que utilitzen un suport mecànic per realitzar l'activitat. En aquestes l'energia ve generada pel propi practicant, mentre que en aquells és el propi artefacte el que possibilita l'activitat a través del vent, la gravetat, etc. i sense esforç físic intens del practicant.
22. Podem determinar que les AFAN tendeixen (la majoria) vers un lliscament, entès .com una pèrdua de control i el desequilibri que produeix plaer com a fi buscat pels seus practicants i associat a la mentalitat de la joventut de la societat postmoderna actual. Fonamentalment són d'una dimensió emocional hedonista, tot i que les que requereixen més esforç, o més ascètiques, també pretenen gaudit del plaer que ofereix l'activitat en sí. El plaer de contemplar el llac subterrani o de lliscar per neu verge amb esquís a través d'un bosc amb esquís telemark, etc.

Bibliografia

BONAVENTURA, J. (1992) *Guia del turisme d'aventura a Catalunya*, Cambra Oficial de Comerç, Indústria i Navegació de Barcelona, Barcelona.

FUNOLLET, Feliu (1989) "Les activitats a la natura. Origen i perspectives de futur", a *Apunts d'Educació Física i Esports*, 18, diciembre 1989, pp. 4-10.

HARROW, Anita J. (1978) *Taxonomía del dominio psicomotor*. Ed. El Ateneo. Buenos Aires.

LACROIX, G. (1985) "Les sports de glisse", a *EPS*, 194, julio-agosto. pp. 6-9.

LAGARDERA, Francisco; OLIVERA, Alberto (1994) *Clasificación taxonómica de las actividades lúdico-recreativas en la naturaleza*, Beca institucional del alumno colaborador, inédita, INEFC-Lleida, curso 1993-94.

LARAÑA, Enrique (1986) "Los nuevos deportes en las sociedades avanzadas", a *Revista de Occidente*, 62-63, agosto, Madrid pp. 5-21.

LIPOVETSKY, Gilles (1986) *La era del vacío*, Anagrama, Barcelona.

MIRANDA, Julian; OLIVERA, Javier; MORA, Antoni (1994) *Las actividades físicas de aventura en Catalunya. Análisis sociocultural: estrategias para su implantación y difusión*, Beca de la Dirección General del Deporte, Inédito, Lleida.

OLIVERA, Javier; OLIVERA, Alberto "Intento de clasificación taxonómica de las Actividades físicas de aventura en la naturaleza", *Congreso Nacional de AEISAD*, Valladolid, octubre 1994 (en prensa: actas del Congreso).

RACIONERO, Luis (1983) *Del paro al ocio*, Anagrama, Barcelona.

Feliu Funollet
Professor d'Activitats a la Natura. INEFC-Barcelona

PROPOSTA DE CLASSIFICACIÓ DE LES ACTIVITATS ESPORTIVES EN EL MEDI NATURAL

Resum

Es proposa una classificació de les activitats esportives en el medi natural que permet ordenar-les en vuit grups, amb unes característiques clares i concretes en cada un d'ells.

Paraules clau: **activitat esportiva, medi natural, determinants, trajectòria, pla, element, contacte, desplaçament, energia, acció, ecosistema.**

Presentació i agraïments

Fa gairebé uns set anys que vàrem començar a treballar sobre aquesta idea. Fou deguda a una reflexió d'un amic, en Quic Ganyet, dient: "l'aprenentatge del piragüisme és més difícil que el d'altres esports, ja que has de controlar una embarcació sobre un element que es mou i que crea forces addicionals".

Des d'aleshores hem confeccionat molts quadres i només ara ens comencem a sentir còmodes amb el que presentem. Som conscients que s'haurien d'elaborar més alguns aspectes i altres desenvolupar-los, però pensem que era necessari presentar la idea i després anar-la enriquint amb les aportacions i suggeriments que se'ns puguin fer.

El meu agraïment a en Joan Riera, amic i company de treball, que en el moment oportú repetí l'anècdota de l'ou de Colom, amb una senzilla però molt significativa aportació. També el meu reconeixement a en Javier Martín Vidé i a en Miquel Rafa per les seves idees i converses sobre el tema.

Nogensmenys donar les gràcies als alumnes de l'INEFC de Barcelona que amb les seves aportacions hagin pogut facilitar el camí d'aquest article, en especial a en Dani Ramírez.

Objectiu

La finalitat d'aquesta proposta de classificació és ordenar el conjunt d'activitats esportives que es fan en el

Foto Anna Muxart. AN Barcelona.

medi natural, per tal d'orientar-ne l'estudi i l'actuació en el camp de la planificació, la promoció, la pràctica i l'ensenyament.

Marc conceptual

El terme esport recull els conceptes activitat física, competitiva, recreativa, expressiva, lúdica, reglada, catàrsica, tècnica, tàctica... i sense un objectiu pràctic-utilitari immediat. Però hi ha qui considera "esport" qualsevol activitat física. De fet, moltes accepcions aplicades al terme esport poden posar-se o treure's sense que canviï substancialment el seu concepte.

Podem considerar esport una activitat física no competitiva i exempta de regles? Pensem que sí, qui corre un hora pel camp, no fa esport? Si no fóssim tant primmirats i utilitzéssim més el terme esport estaríem més propers a la realitat social del present.

Actualment, la pràctica esportiva en el medi natural s'anomena de forma genèrica esports d'aventura , i de vegades esports de risc.

L'aventura podria definir-se com "la vivència d'una activitat al límit de les possibilitats controlables del practicant", i no depèn de l'esport o activitat en si. És a dir, en un grup el líder/monitor pot controlar les diferents situacions que es presentin i en canvi el grup ho pot viure a nivells diferents. Qualsevol element del grup que ho visqui de forma no controlada, pot provocar situacions traumàtiques, o accidents, que en cap cas afavoreixen la pràctica posterior ni la popularització de l'activitat.

Parlar d'esports d'aventura potser no és massa afortunat. Un senyor no habituat al camp, pot viure una vertadera aventura fent vivac una nit al costat de casa, mentre que un altre necessitarà anar-se'n a l'Everest. En un mateix grup l'aventura es pot viure de forma molt diferent, per tant, cal adaptar sempre la dificultat al nivell de l'individu amb menys possibilitats.

Tanmateix, denominar esports de risc a aquest "paquet" d'activitats, tampoc no és gaire adequat ni afavoreix la seva difusió. El risc no depèn tant de la pràctica esportiva com de la dificultat d'execució interrelacionada amb d'altres factors, dels quals els més significatius són els ambientals (climàtics, meteorològics, orogràfics, etc.).

Si les entitats locals decideixen promocionar aquests esports és, sens dubte, per la seva influència positiva sobre el desenvolupament sòcio-econòmic de la seva comunitat. D'entrada els interessa una massa de practicants representativa d'una població variada, després si cal, podran seleccionar les franges poblacionals que més satisfacin els seus interessos. No els afavoreix una denominació de l'activitat que ja seleccioni d'entrada una tipologia de practicant, perquè si després es demostra que no interessa aquest usuari o resulta una massa insuficient, seria molt difícil canviar la dinàmica.

La natura es defineix com el conjunt de coses que conformen l'univers i de

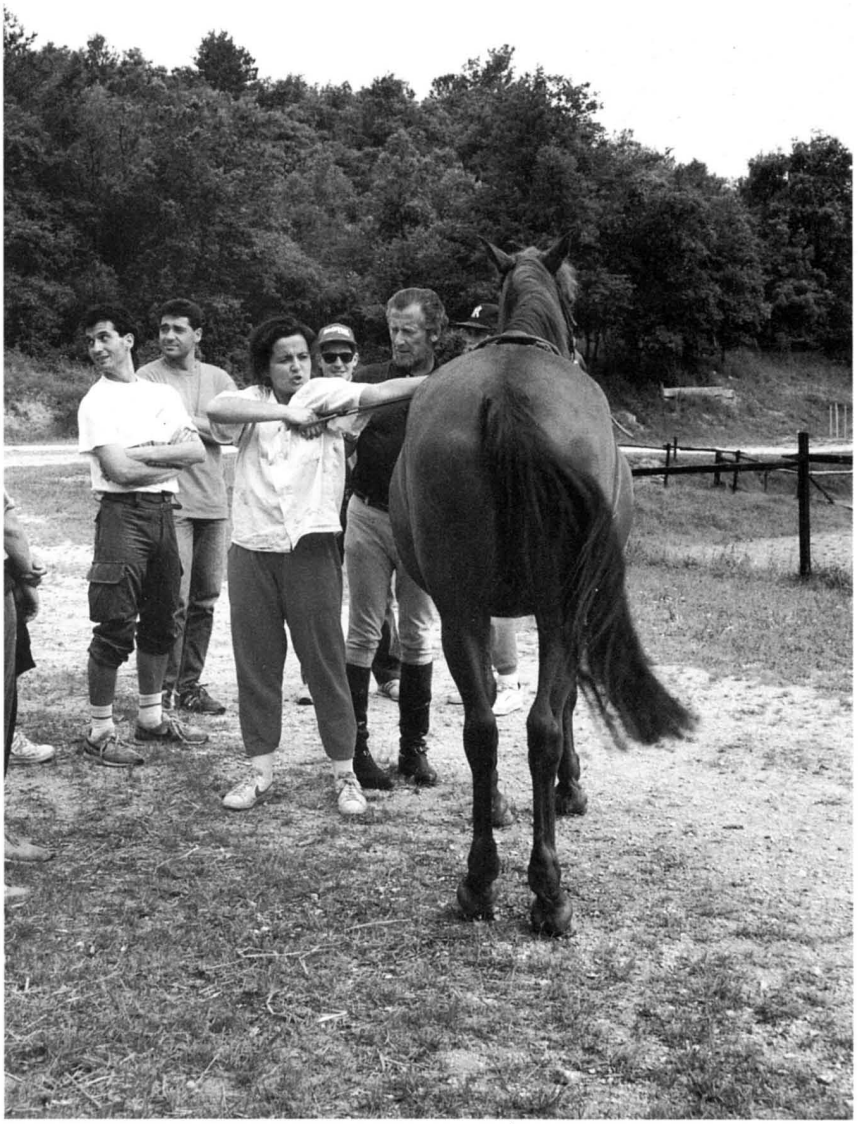

Foto Anna Muxart. AN Barcelona.

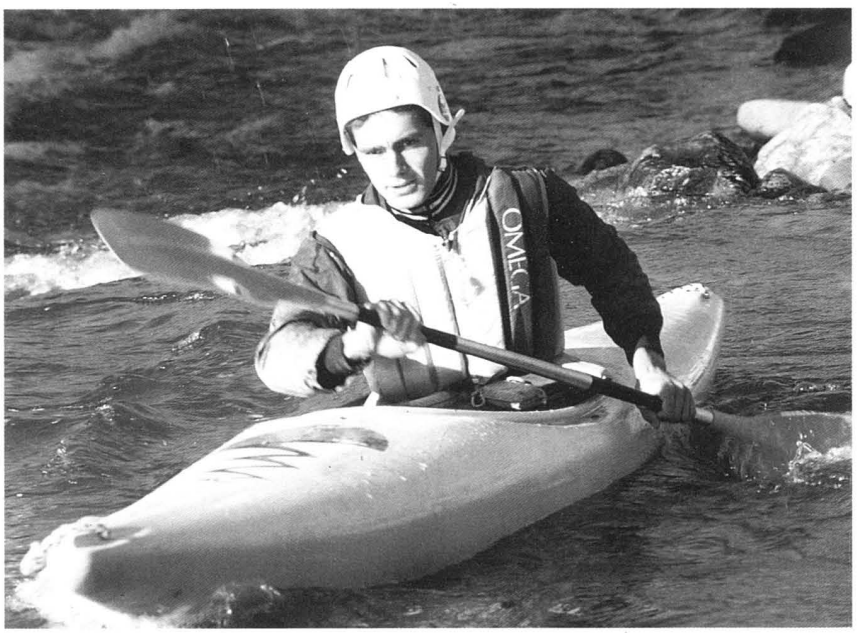

Foto Anna Muxart. AN Barcelona.

les forces que hi operen (Diccionario General de la Lengua Castellana i Diccionari General de la Llengua Catalana). De fet podem considerar que tot el que existeix és natura.

Natural és tot el que ha produït la natura, s'oposa a artificial per diferenciar-ho del que ha produït l'home. El medi és l'element en què viu un ésser o conjunt d'éssers. El medi natural, en el sentit més estricte, seria el conjunt d'elements o d'espais naturals no modificats ni alterats per l'home. Però com ja no queden espais amb aquestes característiques podríem considerar medi natural o entorn natural:

- L'espai o element no modificat per l'home (l'alta muntanya a les nostres latituds).
- L'espai en què l'entorn no ha estat excessivament modificat per la mà de l'home (la muntanya en general).
- L'espai que ha estat molt explotat i modificat, però en el qual ha cessat l'activitat humana fonamental (agrícola, ramadera, minera, etc.).

Són representatius del tercer grup tots els espais o terrenys que abans es conreaven i ara s'han abandonat (el terreny conserva els bancals, feixes, marges fets per l'home, però en cessar l'activitat fonamental hi ha crescut el matoll i el bosc), també s'hi poden incloure pedreres abandonades, muntanyes de "ganga", etc.

Com a conclusió d'aquesta revisió proposem:

- Emprar els termes "activitats esportives" en comptes d'"activitats físiques" i "medi natural" en comptes de "natura".
- No utilitzar el terme "aventura".

Marc teòric

A l'hora de cercar uns factors que puguin emprar-se per a classificar les activitats en el medi natural podríem diferenciar-ne dos grups. L'un representat per tots aquells elements que determinen l'activitat, que fan que sigui com és, i l'altre representat per aquells elements que condicionen l'activitat, que fan que prengui un caire o un altre.

Els factors que determinen l'activitat serveixen per a classificar-la, i orientar-ne l'estudi, el desenvolupament i l'ensenyament, i els factors que la condicionen permeten ordenar l'escenari d'operacions, millorar la seguretat i neutralitzar el possible risc que puguin comportar. En aquest article només farem referència als elements determinants.

Quan es fa activitat esportiva en el medi natural sempre hi són presents, com a mínim, tres elements: el practicant (P), el material (M) i l'espai de pràctica (E) (Fig. 1). Per tant, quan s'analitza aquesta realitat sempre ha de fer-se des d'una perspectiva sistèmica que tingui en compte, com a mínim, aquests tres factors:

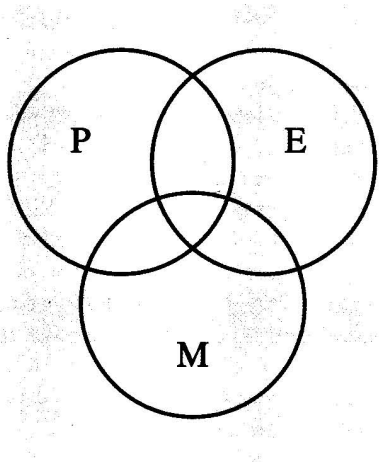

Fig. 1

Quasi totes les activitats esportives en el medi natural fan desplaçaments; els quals determinen les possibilitats de relació del practicant i faciliten les relacions entre els practicants, i entre ells i l'entorn.

Les possibilitats de relació dels practicants estan condicionades pel tipus de trajectòries que s'utilitzin, el pla sobre el que s'actuï, el tipus d'element sobre el qual es realitzi el contacte i la forma com es realitza. Aquests factors conformen els determinants de l'activitat esportiva en el medi natural.

L'ampliació i millora de les relacions dels practicants va lligada a la utilització del material. Les relacions entre els practicants estan condicionades pels tipus d'accions que

TRAJECTÒRIA	BIDIMENSIONAL						TRIDIMENSIONAL	
PLA	HORITZONTAL				VERTICAL		INESTABLE	
ELEMENT	ESTABLE		INESTABLE		ESTABLE			
CONTACTE	DIRECTE	INDIRECTE	DIRECTE	INDIRECTE	DIRECTE	INDIRECTE	DIRECTE	INDIRECTE
DESPLAÇAMENT	CAMINANT	RODANT LLISCANT CAVALCANT	NEDANT	SURANT LLISCANT	ESCALANT GRIMPANT	RAPELANT	SUBMERGINT	VOLANT
ACT. ESPORTIVA (1)	Excursionisme	BTT	Barranquisme	Piragüisme	Esc. Lliure	Ràpel	Pulmó lliure	Aerostació
	Tresc	Cicloturisme	Natació	Ràfting	Esc. Artificial	Assegurar	Submarinisme	Paracaigudis.
	Supervivència	Trial		Hidrotrineu	Esc. Gel	Salt de pont		Ala de pendent
	Caça	Patins rodes		Surf de vela	Esc. Esportiva	Gòming		Ala delta
	Pesca	Esquí		Esquí aquàtic	Espeleologia			Vol sense m.
	Tir amb arc	Equitació						Vol
	Orientació	Trineus, gossos						Ultralleuger
	Recollir bolets	4x4						
	Caça fotogràf.	Patins gel						
		Moto de neu						
		Surf de neu						
		Quads						

(1) El quadre ordena els factors determinants. La relació d'espors no és completa, només és una mostra

Quadre 1. Determinants de l'activitat esportiva en el medi natural

decideixin fer, ja siguin individuals, imbricades o en equip. La qualitat de les relacions entre els practicants i l'entorn estarà determinada per la formació ambiental que tinguin. Aquest conjunt de factors constitueixen els determinants didàctics de l'activitat esportiva en el medi natural.

Determinants de l'activitat esportiva en el medi natural

Trajectòria

Els humans sempre hem fet trajectòries en dues dimensions, només la tecnologia moderna ha permès poder-les fer en tres dimensions. Aquest fet ens permet agrupar les activitats que tractem en dos grups, activitats que només poden utilitzar trajectòries bidimensionals i activitats que poden utilitzar trajectòries tridimensionals.

Pla

Les trajectòries bidimensionals podem fer-les, fonamentalment, en un pla horitzontal o en un pla vertical.

Element

El considerem estable quan permet suportar el nostre pes i fer un moviment fàcil, i inestable quan no aguanta el nostre pes i dificulta el moviment.

En el pla horitzontal podem actuar sobre els dos tipus d'elements mentre que en el pla vertical només sobre elements estables. Les trajectòries tridimensionals només són possibles sobre elements inestables.

Contacte

El contacte sobre qualsevol element pot ser directe o indirecte (quan utilitzem algun aparell per millorar el rendiment). Tant en les trajectòries bidimensionals com en les tridimensionals podem fer activitats amb contacte directe o indirecte.

Desplaçament

Podem desplaçar-nos caminant, rodant, lliscant, cavalcant, nedant, surant, escalant, rapelant, submergits o volant. (Vegeu quadre 1).

Determinants didàctics de l'activitat esportiva en el medi natural

Energia

El material i l'equipament permeten adaptar-nos a la diversitat d'espais i als seus canvis respectivament. La utilització del material sempre ha estat associada a una tecnologia que permet fer un treball i rendibilitzar les energies disponibles, generalment per mitjà d'una màquina. L'equipament ens protegeix dels canvis que es produeixen en els espais de pràctica, fonamentalment deguts a factors meteorològics.

Els determinants energètics permeten classificar les activitats esportives en el medi natural en set grans grups. Cada un d'ells presenta unes característiques diferenciadores i queda delimitat per una tecnologia de suport, uns continguts teòrics i unes línies de comunicació amb l'entorn.

La tecnologia de suport és imprescindible per poder fer l'activitat i fonamental per fabricar el material,

conèixer les seves prestacions i saber-lo utilitzar i mantenir.

Aquesta tecnologia ha permès ampliar els nostres camps de relació i comunicació de forma variada, ràpida i cada cop més segura. Les pràctiques d'activitats subaquàtiques i aèries, i en un futur les possibles siderals, activitats representatives de l'era contemporània, són les úniques que permeten moviments amb trajectòries tridimensionals. Per poder fer aquests moviments cal aprovisionar O_2 i/o disminuir o anul.lar la gravitació, i la tecnologia implícita és la més sofisticada.

A l'hora d'aprendre algunes activitats es fa imprescindible conèixer uns continguts teòrics, en funció de la tecnologia emprada (per exemple, si es practica parapent, no es pot volar sense la supervisió d'un monitor si no se sap valorar les condicions aerològiques de vol; si es practica immersió, no pot fer-se sense conèixer les característiques d'una descompressió i les conseqüències de fer-la incorrectament), i uns conceptes físics bàsics necessaris per entendre els components mecànics de les forces implicades.

La tecnologia d'una màquina adapta el nostre cos a unes condicions determinades i augmenta el nostre camp d'acció, però afegeix dificultat al nostre moviment i s'interposa entre els estímuls que intercanviem amb l'entorn. Aquest fet condiciona unes línies de comunicació amb l'entorn, i, per tant, tot procés didàctic que impliqui a una màquina ha d'ensenyar a sentir l'entorn a través d'ella.

L'energia necessària per poder fer les diferents activitats pot ser:

1. Autogenerada:
- L'energia necessària per a fer l'activitat és generada pel propi practicant. El cos humà és motor (musculatura) i és màquina (jocs de palanques).
- El practicant no se serveix de cap màquina externa a ell per millorar el rendiment en llocs o activitats als/a les quals no està adaptat (exemple: excursionisme, orientació).

2. Generada:

2.1. Animal:
- L'energia necessària per fer l'activitat és generada per un animal.
- Les forces que genera l'animal són emprades per córrer, arrossegar o carregar. L'animal pot utilitzar-se com a motor (gossos traccionant un trineu) o com a motor i màquina (equitació).

2.2. Entorn:
- L'energia necessària per a fer l'activitat s'obté de l'entorn.
- S'utilitza una màquina per donar rendiment a les forces resultants i adaptar-se a les condicions desfavorables de l'entorn.

2.2.1. Gravitacional:
- S'utilitza l'energia potencial gravitatòria per aconseguir un treball.
- La màquina transforma la força de la gravetat en un desplaçament (exemple: esquí alpí, una planxa *de surf de neu*).

2.2.2. Hidràulica:
- L'energia és generada pel moviment de l'aigua.
- La força de l'aigua pot servir per surar, propulsar, maniobrar un aparell o interferir en el seu moviment.
- La màquina tant pot ser una embarcació com el nostre propi cos (exemple: baixar per un ràpid, piragüisme d'aigües braves).

2.2.3. Eòlica:
- L'energia és generada pel moviment de l'aire.
- La força de l'aire pot servir per enlairar, propulsar, maniobrar un aparell o interferir en el seu moviment.
- La màquina pot ser una vela, una ala o una hèlix.

2.2.4. Solar:

El sol genera energia. Però encara no disposem de tecnologia prou eficient que permeti aprofitar aquesta energia per a la pràctica esportiva.

2.3. Motor:
- L'energia necessària per a fer l'activitat és generada per un motor extern al practicant.
- Les forces que genera el motor extern són aplicades a una màquina que les transforma i adapta. Exemple: trial, quads, motonàutica.

Acció

La interrelació d'accions dels practicants determina tres tipus de pràctiques ben diferents.

1. Individual.
- El practicant actua en solitari.
- És lliure de fer les trajectòries que vulgui.
- Ningú no li condiciona el moviment bàsic de la seva activitat.
- Totes les decisions que prengui només l'afecten a ell.

2. Imbricada.
- El practicant actua en grup, normalment molt reduït.
- Les trajectòries han de fer-les conjuntament.
- El moviment bàsic de l'activitat està condicionat pels propis companys, en una acció generalment conjunta (K2).
- Totes les decisions afecten tothom per igual.

3. En equip.
- El practicant actua en grup.
- Hi ha una trajectòria comuna, però al seu voltant els practicants disposen d'una certa autonomia.
- No sempre els moviments bàsics de l'activitat condicionen els dels companys, per accions generalment alternades (cordada, expedició).
- Totes les decisions afecten tothom en diferent grau i forma desproporcionada.

Ecosistema

Com les activitats es fan en un espai, i generen energia, afecten i modifiquen l'entorn. L'entorn natural és un sistema fàcilment modificable i la qualitat de relacions entre practicants i entorn estaran condicionades pels coneixements que els practicants tinguin sobre el medi.

	ENERGIA							ACCIÓ			ECOSISTEMA													
	AUTOGENERADA	GENERADA						INDIVIDUAL	IMBRICADA	EN EQUIP	PELÀGIC	FLUVIAL	LACUSTRE	EMBASSAMENT	AIGUAMOLL	RUPÍCOLA	CAVERNÍCOLA	FORESTAL	ARBUSTIU	PRADERIU	AGRÍCOLA	DESERT ÀRID	DESERT FRED	ALTA MUNTANYA	URBANITZAT
		ANIMAL	ENTORN				MOTOR																		
			GRAVITACIONAL	HIDRÀULICA	EÒLICA	SOLAR																			
ACT. ESPORTIVA (1)																									
Excursionisme	X							X							X			X	X	X	X	X		X	
Bicicleta tot terreny	X		X					X							X			X	X	X	X	X			X
Esquí nòrdic	X		X					X										X	X	X			X	X	
Esquí alpí			X					X																X	
Esquí aquàtic				X			X		X		X	X		X											
Piragüisme a. braves	X		X	X				X	X			X	X	X											
Vela				X	X					X	X			X											
Salt de pont			X							X															X
Submarinisme	X		X	X						X	X														
Ala de pendent			X		X			X										X	X	X	X	X		X	

(1) Aquest quadre permet orientar l'ensenyament de cada activitat i veure els elements que tenen en comú. La relació d'esports és una mostra.

Quadre 2. Determinants didàctics de l'activitat esportiva en el medi natural

Les característiques de l'ecosistema en què es faci la pràctica esportiva condicionaran la planificació, pràctica, promoció i ensenyament de les activitats fetes en el medi natural. Els practicants han d'assumir que quan fan una pràctica en el medi natural ells mateixos formen part de l'ecosistema, i que l'han de conèixer per poder-lo respectar i cuidar. Els ecosistemes més susceptibles de ser alterats per la pràctica esportiva són:

1. Pelàgic: el mar en el seu conjunt.
2. Fluvial: els rius i els seus marges.
3. Lacustre: els llacs amb l'aigua i els seus voltants, amb el litoral de nivell de cabal d'aigua estable.
4. Embassament: massa d'aigua i voltants, amb litorals de nivell de cabal d'aigua fluctuant.
5. Aiguamoll: aqüífers, zones pantanoses i àrees d'influència.
6. Rupícola: propi dels rocams.
7. Cavernícola: coves i cavernes.
8. Forestal: espais amb masses de boscos.
9. Arbustiu: espais amb vegetació d'arbustos i sense bosc.
10. Praderiu: espais amb vegetació exclusivament herbàcia, desproveïda de vegetació arbòria i arbustiva.
11. Agrícola: espais de conreus.
12. Desert àrid: espais amb escassa vegetació i el sòl erosionat.
13. Desert fred: espais amb escassa vegetació i sòl no erosionat però quasi sempre cobert de neu.
14. Alta muntanya: muntanya que supera els 3.000 m. d'altura.
15. Urbanitzat: espais modificats, adaptats i explotats per l'home.

(Vegeu quadre 2)

Bibliografia

AUPETIT, H. (1991) *Parapente, técnica avanzada*, Perfils, Lleida.

CAAMAÑO, OBACH i PÉREZ-RENDÓN (1990) *Física y química*, Teide, Barcelona.

RIERA, J. (1989) *Aprendizaje de la técnica y la táctica deportivas*, Inde, Barcelona.

FITERA, X. i MURTA, L. (1992) *Didáctica del deporte de la vela*, Campomanes, Madrid.

Dr. Julián Miranda Viñuelas,
Professor de Teoria de l'Activitat Física de l'INEFC-Lleida.
Javier Olivera Betrán,
Sots-director de Recerca i Postgrau de l'INEFC-Lleida. Professor d'Història i Sistemes de l'Educació Física i l'Esport. INEFC-Lleida.
Antoni Mora Plantalamor,
Alumne de 5è curs. INEFC-Lleida.

ANÀLISI DE L'ÀMBIT EMPRESARIAL I DE LA DIFUSIÓ SÒCIO-CULTURAL DE LES ACTIVITATS FÍSIQUES D'AVENTURA A LA NATURA

Resum

S'analitza l'oferta empresarial d'activitats físiques d'aventura a la natura a Catalunya, així com la seva demanda i difusió social seguint alguns dels resultats aportats per Miranda, Olivera i Mora (1995).
La mostra la formen (a) dades recollides de les empreses enregistrades en el sector, (b) enquestes semiestructurades efectuades a empresaris del sector, (c) enquestes a no usuaris estratificades segons la província catalana, (d) articles periodístics seleccionats, i (e) tríptics publicitaris d'empreses. Aquesta mostra fou analitzada mitjançant mètodes d'anàlisi de continguts i anàlisi estadística.
Els resultats suggereixen el nombre d'empreses del sector, la seva evolució històrica, situació geogràfica, treballadors per temporada, serveis, etc. També mostren una avaluació de les estimacions del volum d'usuaris, la seva tipologia segons edat, sexe, origen geogràfic, motivacions, etc. D'altra banda, també s'avaluen els continguts més desenvolupats pels articles periodístics, la publicitat empresarial i el seu grau d'influència, i la d'altres mitjans informatius.

Paraules clau: **activitats físiques d'aventura a la Natura, Catalunya, empreses, usuaris, "mass media", marketing.**

Introducció

Durant els darrers anys les empreses amb serveis d'activitats físiques d'aventura a la natura van proliferar més a Catalunya que a la resta de l'Estat. Això podria ser perquè aquesta comunitat tenia unes determinades condicions orogràfiques, hidrològiques, climàtiques, etc., però també, amb altres sòcio-geogràfiques i econòmiques, infrastructures i serveis complementaris, etc.
Aquest esdeveniment encara és molt variable, i depèn de molts factors que, dissortadament, provoquen incertesa sobre el futur del seus serveis i la seva estructura; una qüestió que segurament molts implicats desitjarien reduir.
D'altra banda, molts dels punts geogràfics catalans on es desenvolupen les pràctiques compten històricament amb caràcters agrícoles, ramaders i de muntanya, i amb ecosistemes desenvolupats i singulars. Han anat variant i diversificant més l'ús del sòl, i mostren una caiguda del volum de la població, juntament amb una diferenciació sòcio-econòmica i cultural. Això facilita que en aquestes poblacions encara sigui més preuada i rellevant l'optimització i el coneixement de les interaccions amb el fenomen de les activitats físiques d'aventura a la natura...
Si es desitja facilitar un bon desenvolupament d'aquest àmbit i les zones més afectades per aquest, considerem lògic intentar que els instruments dirigits cap al seu coneixement, control, regulació, o normativització encara mantinguin molt activa la seva capacitat d'actualització, millora i adaptació a cada realitat.
Les recerques que seguidament es descriuen tenien com a objecte analitzar (a) l'oferta empresarial directament vinculada amb les activitats físiques d'aventura a la natura, (b) una part de la demanda d'aquestes pràctiques i (c) els mecanismes de difusió d'aquest fenomen.
A part de les recerques esmentades, considerem interessant assenyalar l'interès d'altres que també formen part de l'estudi esmentat (Miranda, Olivera i Mora, 1995), però que no descriurem ara, pel seu gran volum i molt diferent tractament de dades. Per exemple, ens referim, a una aproximació sòcio-històrica al fenomen, a un registre de les interpretacions i percepcions d'una mostra de practicants, o a la contrastació amb la resta d'estudis, investigacions i interpretacions del fenomen.

Metodologia

Univers analitzat

El cens d'aquestes empreses a Catalunya varia cada temporada, i en el moment de la seva anàlisi (segon semestre de 1993) la seva actualització restava relativa. Moltes de les empreses enregistrades podien restar poc o gens actives.
D'altra banda, l'estructura i característiques d'aquesta oferta empresarial fou dificultosa d'avaluar i definir glo-

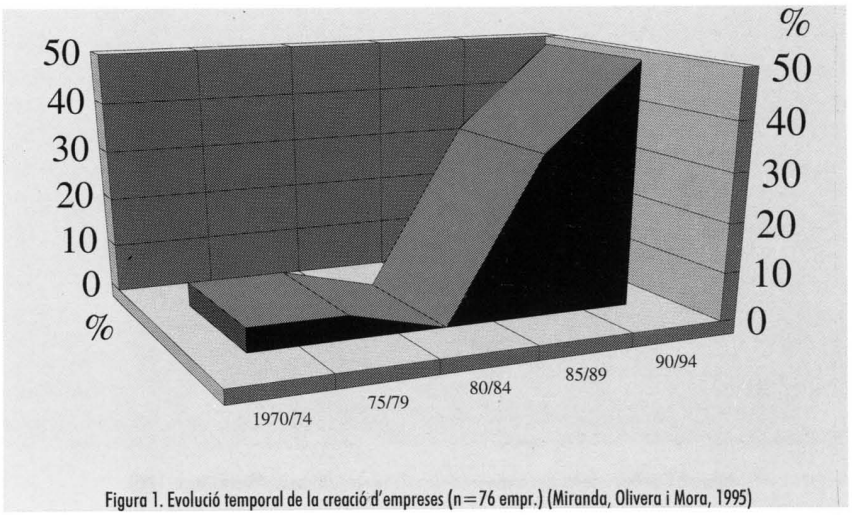

Figura 1. Evolució temporal de la creació d'empreses (n=76 empr.) (Miranda, Olivera i Mora, 1995)

balment, per la dispersió i poc registre dels seus elements: infrastructures, personal i serveis, localització de la seva actuació, etc.

Seguint amb l'altre objecte d'estudi, s'avaluà l'univers de la demanda dels serveis a l'inici de la investigació (segon semestre de 1993). Aquest es considerà que incloïa la població de Catalunya i també una part indefinida de la que se situava fora d'ella. Restava un univers molt ampli, atès que no es tenien dades amb les quals es pogués localitzar i seccionar més la població amb un mínim de rigor. Les fonts de difusió social d'aquest fenomen també s'haurien de referir en aquest univers, que resultà sempre excessivament ampli per a les nostres capacitats d'anàlisi.

Mostra

S'analitzaren 155 empreses catalanes amb serveis d'activitats físiques d'aventura a la natura. Aquestes s'estudiaren durant el primer semestre de 1994 mitjançant qüestionaris oberts i semiestructurats via postal, dels quals 76 foren contestats (49%). Les qüestions feien referència a l'estructura i característiques de les seves empreses, les perspectives de futur del sector o dels serveis, les tipologies dels seus usuaris, les seves motivacions, etc.

S'analitzà la publicitat del sector en els tríptics de 58 empreses catalanes durant el primer semestre de 1994. Aquests s'avaluaren segons els seus continguts en el text, estructura i disseny d'icones.

Es realitzà una anàlisi de tots els articles periodístics vinculats amb aquestes pràctiques i que foren publicats entre el 1988 i 1993 a determinades publicacions de gran tirada. De l'àmbit estatal s'analitzaren *El País* i *Cambio 16*; de la premsa catalana s'analitzà *La Vanguardia*, i diversos diaris d'àmbit provincial. La mostra incloïa un total de 40 articles.

S'analitzà mitjançant enquestes una mostra de 800 no practicants al 1994. La mostra fou aleatòria estratificada segons cada província de Catalunya. Les qüestions feien referència a les causes i circumstàncies que provocaven que no es practiqués, i l'àmbit informatiu principal pel qual es coneixen aquestes pràctiques —si es coneixien.

Resultats

Seguidament, us presentem els resultats que considerem més significatius, ordenats segons el tipus de contingut.

Resultats referits a l'estructura i característiques del sector empresarial

Les empreses que varen contestar (n=76), es crearen principalment durant els darrers cinc anys en una progressió molt accelerada (vegeu figura 1). Entre el 1990 i 1994 es crearen un 52,64% de les empreses, i un 36,84% entre 1985 i 1990. Sols un 5,26% es crearen a cada període de cinc anys entre 1970 i 1979, i cap entre 1980 i 1984.

Les perspectives de futur del sector es preveuen així pels mateixos empresaris (n=76):

- Hi haurà una selecció de les empreses en funció de la qualitat (26,32%).
- Hi haurà un lleuger increment de participants, sense arribar a la massificació i amb alts i baixos (21,05%).
- Es produirà una estabilització del sector (21,05%).
- Hi haurà una millora (sense més dades) (10,03%).
- Anirà malament si no s'enllesteixen determinats aspectes professionals (5,26%).
- Hi haurà un reciclatge de les activitats (2,64%).

Segons els mateixos empresaris, el sector progressarà si milloren certes condicions actuals:

- Les ajudes econòmiques directes (subvencions, ajudes per crear empreses, general) o indirectes (resposta múltiple) (57,89%).
- La imatge de l'empresa i el seu entorn (seguretat, millor imatge del país a Europa, millora de la qualitat) (47,39%).
- Una millor formació professional (cursos formatius, regulació i homologació de títols, clarificació de la professió) (26,32%).
- Reducció dels tràmits administratius (18,34%).
- Infrastructura d'accessos i allotjament (15,79%).
- Promoció de la zona (15,79%).

Segons les dades recollides d'empreses enregistrades a Catalunya (n=155), un 34% d'aquestes tenen la seu empresarial a la província de Lleida. Seguidament els percentatges són, per ordre decreixent, per a Barcelona (32%), Girona (21,3%), i finalment Tarragona (15,3%) (vegeu figura 2).

La mitjana ($\overline{X}$) de treballadors que podem trobar a cada empresa (vegeu figura 3) que contestà les enquestes (n=76) se situa al voltant de 6,7 en temporada alta, i 6,1 en temporada baixa. Però cal tenir en compte que la desviació estàndard (SD) és elevada en ambdós casos. Curiosament, destaquen dos "tipus" predominants d'empresa: (a) les que presenten entre un i tres treballadors, i que representen un 46% del total d'empreses, i (b) les que presenten entre deu i dotze treballadors, que representen el 26% de les empreses.

La pràctica que més ofereixen aquestes empreses (n=155) és, per ordre decreixent i progressiu (vegeu figura 4):

- La que es denomina bicicleta de muntanya, que inclou el 38,7%.
- Passeig o excursions a cavall (34,2%).
- Descens de barrancs (27,7%).
- "4x4" o excursions amb tot terreny (23,9%).
- Excursions a peu o trèquing (23,2%).
- Ràfting (22,6%).
- Escalada (21,2%).
- Piragüisme (32%).
- Ala de pendent, ala delta o ultralleugers (20% c.u.).
- Hidrotrineu (16,1%).
- Tir amb arc (12,9%).
- Espeleologia (12,3%).
- Hidro-bob (10,3%).
- Pònting (10,3%).
- Globus aerostàtic (9,6%).
- Esquí nàutic i submarinisme (7,7% c.u.).
- Esquí de riu (3,2%).
- Esquí de muntanya (2,6%).
- Diverses activitats barrejades, com ara ràfting de neu, tirolina, *wind-*

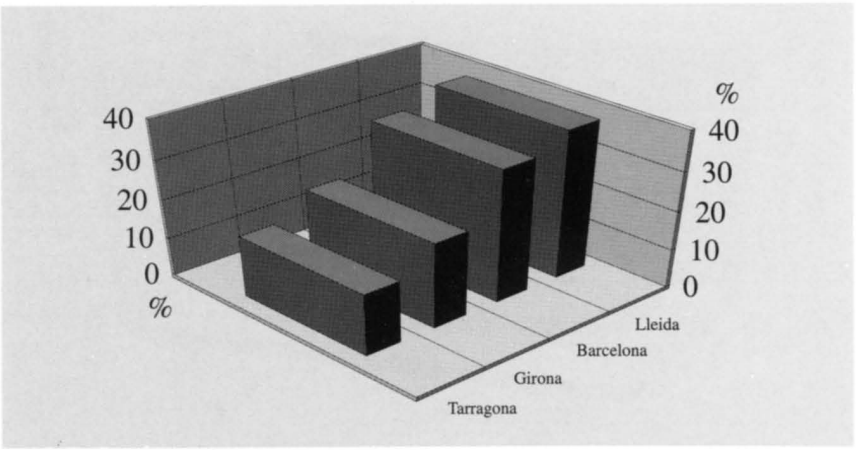

Figura 2. Distribució de les seus empresarials (n=155 empr.) (Miranda, Olivera i Mora, 1995)

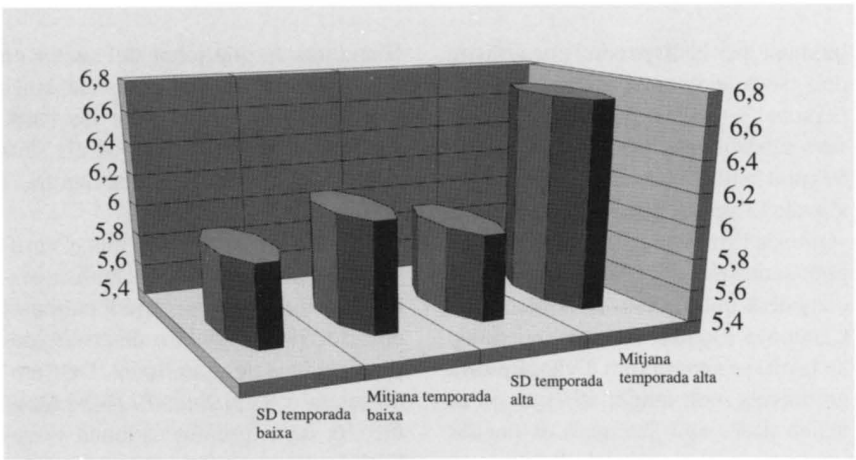

Figura 3. Nombre de treballadors per empresa (n=76 empr.) (Miranda, Olivera i Mora, 1994)

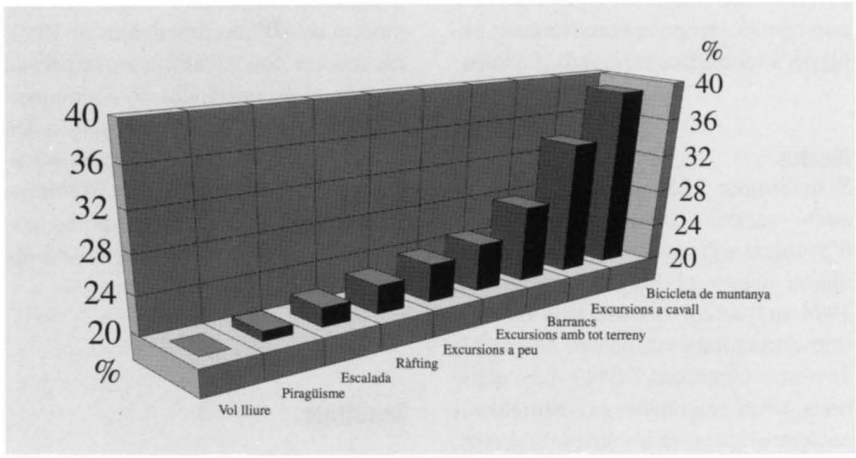

Figura 4. Les onze pràctiques més oferides (n=155 empr.) (Miranda, Olivera i Mora, 1995)

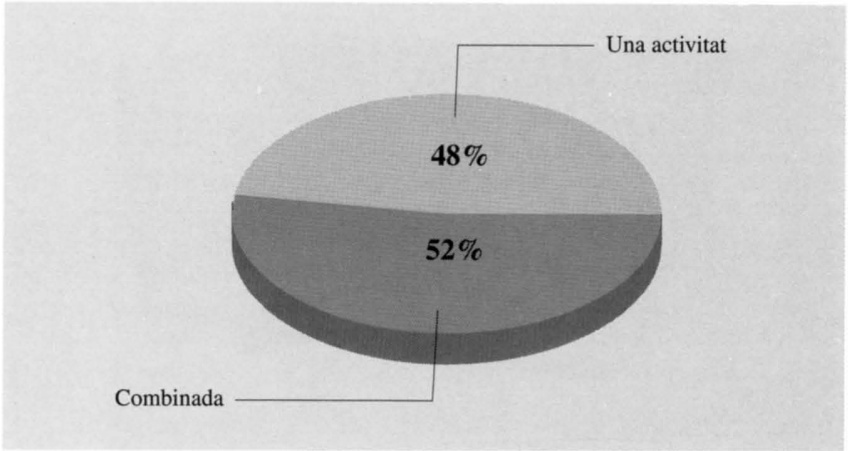

Figura 5. Format de l'activitat oferida (n=76 empr.) (Miranda, Olivera i Mora, 1995)

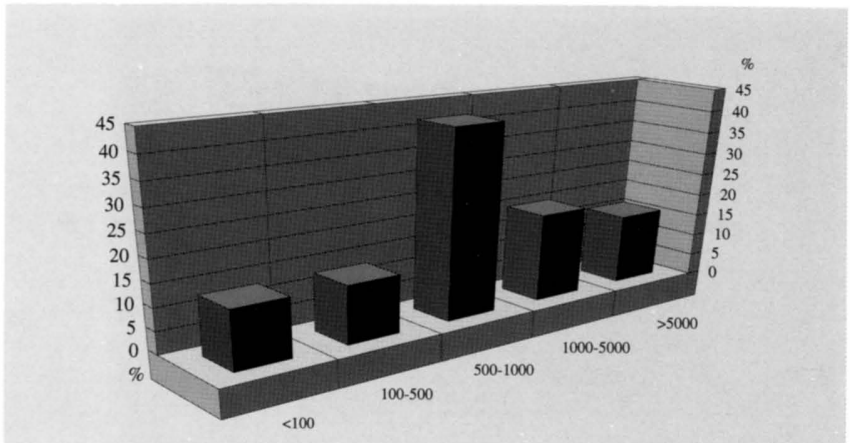

Figura 6. Nombre d'usuaris/empreses (n=76 empr.) (Miranda, Olivera i Mora, 1995)

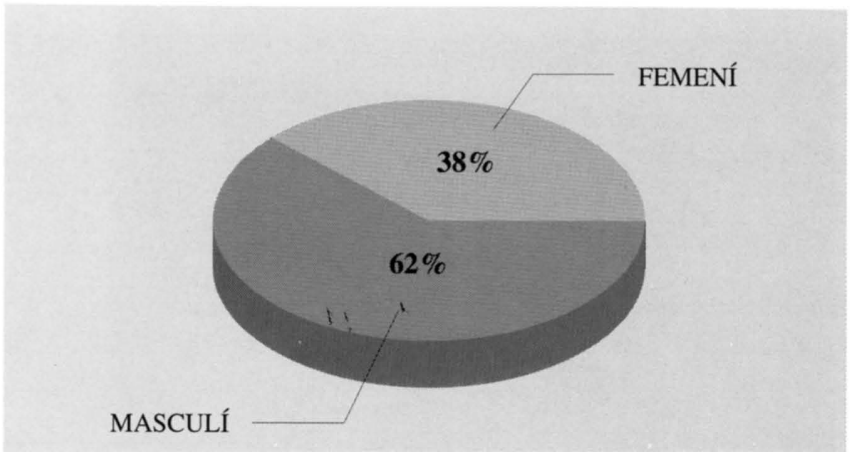

Figura 7. Sexe dels practicants (n=76 empr.) (Miranda, Olivera i Mora, 1995)

surf, i determinades pràctiques esportives (1,3%).

Un 51% de les empreses (n=76) ofereixen els seus serveis en forma de "combinada d'activitats". D'aquesta manera, els usuaris poden accedir a diverses activitats en una sola contractació. La resta d'empreses (49%) ofereixen els seus serveis com activitats separades (vegeu figura 5).

La publicitat (n=58) remarcava els aspectes següents:

- Esport combinat amb aventura (32,89%).
- Natura (22,37%).
- Diversió combinada amb l'evasió (19,74%).
- Aventura, professionalitat o cultura (15,79% c.u.).
- Natura combinada amb esport (10,53%).
- Seguretat, novetat, educació (6,58% c.u.).
- Tradició, ecologia, recreatiu, risc controlat (3% c.u.).
- Turisme, agroturisme, emoció, tracte personal (2,63% c.u.).
- Serenitat i harmonia, filosofia (1,32%).

Els lemes publicitaris només eren utilitzats per un 18,42% dels tríptics, i entre ells, els més usuals eren:

- "aventura i..." (42,83%).
- "per a tots" (21,43%).
- "esport" (21,43%)
- "diversió" (14,29%).
- "natura" (14,29%).
- "enganxar-se" i "adrenalina" (14,29%).

Resultats referits als usuaris i la demanda social d'aquestes pràctiques

El nombre d'usuaris per empresa que més predomina (n=76) és de 500 a 1.000 usuaris per any (40,79%). Només un 11,84% de les empreses agrupen menys de 100 usuaris anuals; passa el mateix en aquelles que n'agrupen entre 100 i 500. Un 19,74% de les empreses agrupen entre 1.000 i 5.000 usuaris, i un 15,79% més de 5.000 usuaris (vegeu figura 6). Això implica que el nombre de parti-

cipants anuals se situa el 1993 sobre els 150.000 en aquest sector empresarial.

El sexe d'aquests usuaris és masculí en el 62,22% dels casos, i femení en el 37,78%, segons la informació obtinguda de les 76 empreses (vegeu figura 7).

L'interval d'edat que obté major nombre d'usuaris se situa entre els 25 i 34 anys (25,08%). S'observa però, que hi ha una franja a partir dels quinze anys fins als 34 que inclou la gran majoria de subjectes. El volum d'usuaris creix progressivament amb l'edat, fins arribar als 35 anys, on es produeix un salt molt marcat i la relació es mostra a la inversa (vegeu figura 8).

El 53,11% dels usuaris procedeixen de Barcelona. Els altres principalment vénen de la resta de Catalunya (26,37%), i ja en molt menor volum, de la resta de l'Estat (11,82%). Els practicants provinents de França sols ocupen un 4,31% del volum d'usuaris, i un 4,39% els de la resta d'orígens(vegeu figura 9).

Els subjectes que no practiquen (n=800) consideraren que no ho fan per diversitat de motius: un 16,77% per falta de temps lliure, un 16,35% per cap motiu en especial, un 14,44% perquè no els atreuen les pràctiques, un 13,59% per por o temor a aquest tipus de pràctiques, un 11,46% per desconeixença, un 9,77% pel preu o cost, un 7,22% indiquen que no saben amb quina persona anar a fer-les. En penúltim lloc, aquells que no les fan per mandra, amb un 5,73%, i en últim lloc els que no les fan per diversos motius (4,67%) (vegeu figura 10).

Aquests no practicants consideren que la major part de la informació que reben envers aquest sector prové principalment de la televisió (48,41%). En segon lloc, per part de les amistats (28,66%), o d'associacions o grups d'amics (23,99%). La premsa resta en quart lloc, informant-ne un 21,87%. Sols un 14,44% indiquen que tenen una informació molt escassa d'aques-

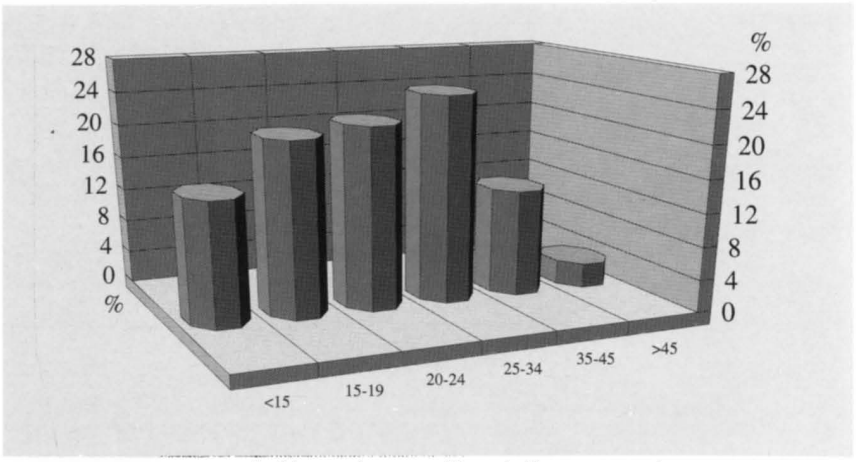

Figura 8. Edat dels usuaris (n=76 empr.) (Miranda, Olivera i Mora, 1995)

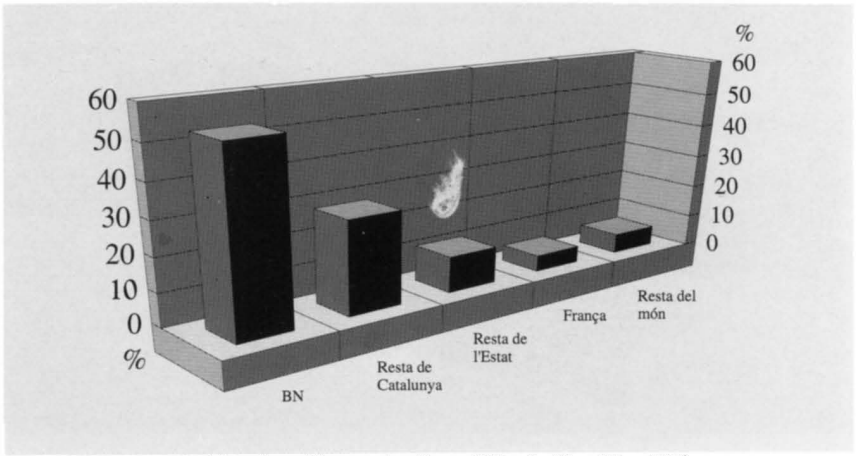

Figura 9. Procedència dels usuaris (n=76 empr.) (Miranda, Olivera i Mora, 1995)

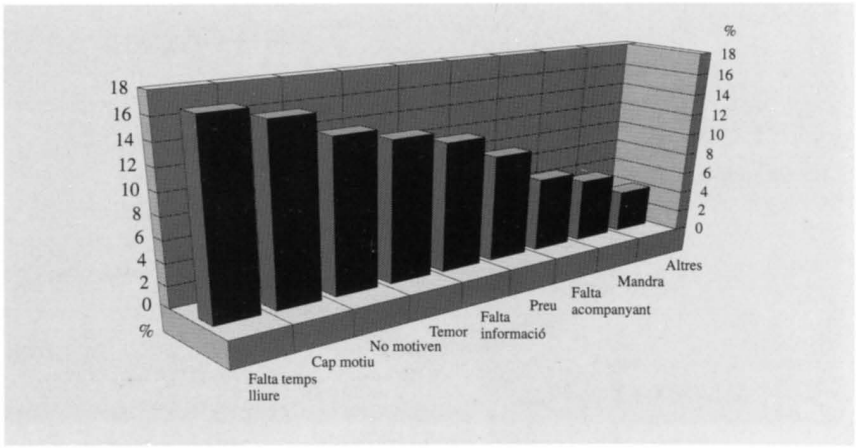

Figura 10. Motiu de no practicar (n=800 subj.) (Miranda, Olivera i Mora, 1995)

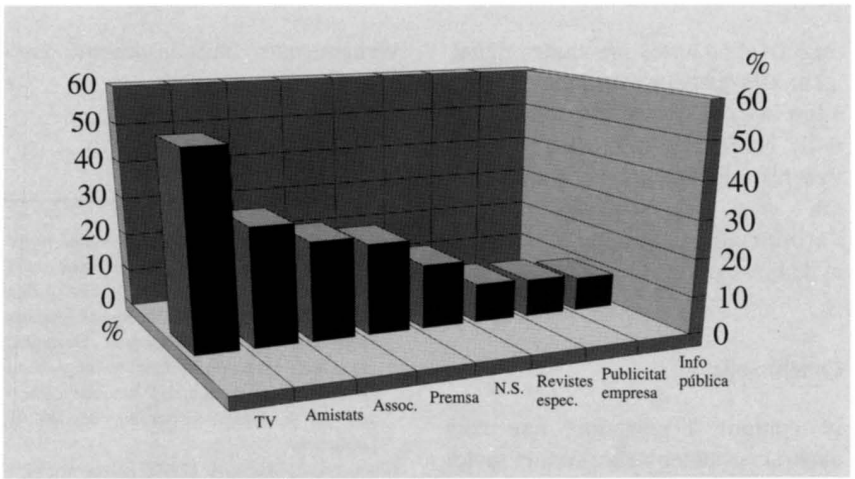

Figura 11. Font principal d'informació per als no usuaris (n=800 subj.) (Miranda, Olivera i Mora, 1995)

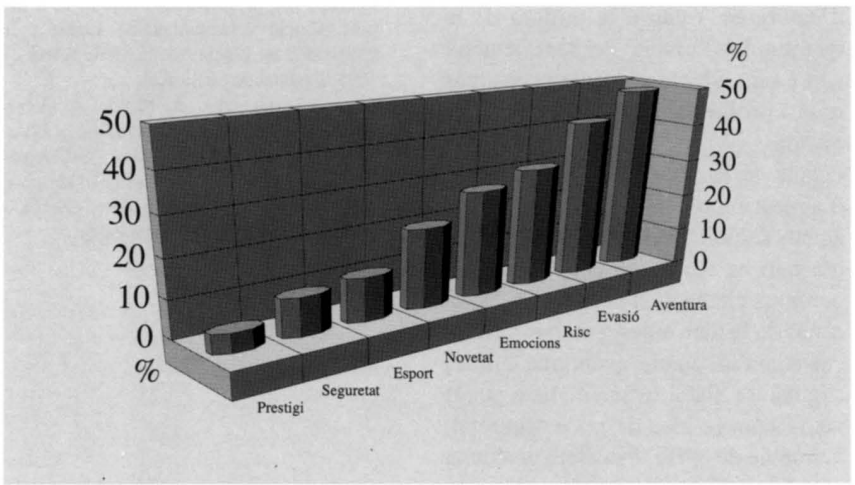

Figura 12. Motivacions dels usuaris segons els empresaris (n=76 empr.) (Miranda, Olivera i Mora, 1995)

tes pràctiques o que no les coneixen. Altres formes d'informació ja obtenen resultats molt dividits: a través de revistes especialitzades (7,64%), ràdio (2,97%). Curiosament sols un 7,22% reben informació principalment a través de la publicitat de les empreses, i un 6,58% dels ens públics (vegeu figura 11).

Les opinions dels empresaris (n=76) envers els motius que mouen als practicants indiquen que aquests són múltiples; i que no existeixen factors aïllats; aquests són sempre lligats entre ells (vegeu figura 12). Els continguts més esmentats són els següents:

- Natura (73,68%).
- Diversió (48,68%).
- Aventura (42,11%).
- Evasió (31,58%).
- Risc (27,63%).
- Sensacions i emocions (21,05%).
- Novetat (21,05%).
- Amor a l'esport (11,84%).
- Seguretat (10,28%).
- Vacances-símbol de prestigi (5,14%).
- Aprenentatge (1,31%).

Els articles periodístics que analitzarem mostren "els esports de risc i aventura" sota diferents relleus:

- Susciten una relació amb temes que interessen les persones d'avui dia: aventura/recerca de motivacions elevades/vacances actives.
- Indiquen una presència o absència de risc:
  - Ponderen el risc, però mitigant-lo (risc controlat) o combinant-lo amb la recerca de sensacions.
  - Afirmen amb rotunditat que el risc no existeix.
  - Debatent aquest risc.
- Reafirmen el seu caràcter popular, assequible a tots, indicant a més que no s'han de tenir grans dificultats físiques i que és fàcil d'aprendre.
- Remarquen la diversió que causa.
- Destaquen el seu caràcter innovador i flexible.
- S'esmenta l'ecologia, però sempre en relació amb l'economia.
- La preocupació per la regulació sorgeix en casos d'accidents mortals.
- En alguna rara ocasió ho relacionen amb quelcom mitològic.

Interpretacions dels resultats

Tot i que sols eren 76 les empreses de les quals s'ha analitzat l'any de creació, els resultats ens suggereixen que en la totalitat dels ens actuals la relació és similar.

Això ens convida a pensar que el sector d'activitats físiques d'aventura a la natura principalment s'hauria creat durant aquests darrers deu anys. Igualment, considerem que tot i que en un dels intervals analitzats no s'han donat creacions, això no significa necessàriament un creixement zero, sinó tan sols una major tendència a ser-ho.

Interpretem que la gran desviació estàndard (SD) que es dóna sobre la mitjana ($\bar{X}$) de treballadors per empresa, és deguda a una gran diferència entre empreses. Com ja hem vist, hi ha dos grans sectors: el que només presenta entre un i tres treballadors, i el que en té d'entre deu i dotze.

El nombre d'empreses que ofereixen una o altra pràctica no indica ne-

cessàriament un major volum de practicants o de treballadors en un o altre servei.

Es podria donar el cas que hi hagi moltes empreses que ofereixen una pràctica "x", però que tenen poc volum d'usuaris per empresa. Això facilitaria que cada empresa tingués poc nombre de treballadors, i provocaria un menor nombre total de treballadors en el sector d'aquella pràctica "x".

D'altra banda, en altres pràctiques, es podria donar un efecte invers: poques empreses oferint-la, amb un elevat volum de practicants per empresa, i això provocaria que el sector tingui un elevat volum d'usuaris i treballadors.

El fet que un important percentatge de les seus empresarials resideixi a Barcelona possiblement és causa de diverses raons.

- D'una banda hi podríem trobar aquelles que realitzen les pràctiques a la mateixa província de Barcelona, atès que aquesta és pròxima a la majoria dels usuaris potencials, és ben comunicada, o altres raons.
- De l'altra, hi podríem trobar empreses que han optat per deixar la seva seu a la província de Barcelona, però que realitzen les seves pràctiques fora d'aquesta província. Les causes d'aquesta elecció podrien ser diverses: proximitat del servei d'informació al client, a d'altres serveis, proximitat al lloc de residència dels treballadors de l'empresa i empresaris, etc.

Podem entendre també que s'ha debilitat el caràcter elitista i un tant marginal que aquestes activitats suggerien. En les escasses ocasions que conceptes com aventura o risc surten a la llum, se les associa amb causes "nobles", com el coneixement personal, la curiositat, la ciència... En canvi, es pondera tot el que és popular i assequible: seguretat, necessitat d'escassa preparació física, fàcil aprenentatge, utilització festiva. El risc resta un tant desmitificat.

Interpretem que amb la difusió actual es fa relleu en el caràcter innovador, original d'aquestes pràctiques. Igualment, des dels diferents punts de vista s'informa del seu valor econòmic i turístic, buscant noves fórmules —innovadores i eclèctiques— com el turisme verd, el turisme actiu i l'ecoturisme, sempre lligat a la millora de l'economia i el progrés.

Conclusions

El conjunt d'indicadors que hem mostrat permeten veure com el sector tendeix, de forma conscient per part dels empresaris, cap a la seva estabilització en volum d'usuaris i nombre d'empreses, i cap a la millora de la qualitat dels serveis. Per tant, tendeix cap a una adaptació i interacció més gran i profunda entre l'oferta i la demanda.

Quant a la imatge i la demanda d'aquest fenomen als diferents ens i agents sòcio-culturals analitzats, sembla que ha variat, essent substituïda per nous elements. Per exemple, seria el cas de la idea o desig de risc variant cap a la d'escapada, aventura i cultura a la natura. Paral.lelament, hem pogut veure com la idea de poca seguretat, la imatge de perill disuadeix una bona part dels usuaris potencials, això sempre interpretat pels empresaris i medis de comunicació de masses.

En conclusió, considerem que els resultats que us mostrem en aquest article són una font d'informació interessant, però que cal ampliar i contrastar amb noves recerques per reafirmar la seva utilitat pràctica. Entenem que aquest tipus de coneixements poden ajudar a l'optimització de l'estructura i màrketing de les empreses del sector. Igualment, poden afavorir l'adequació i justificació de les accions normatives, o les actuacions de les institucions públiques. Igualment, aquest perfil general del sector també s'hauria de tenir en compte per a la formació de professionals, o la justificació de les accions i arguments d'organitzacions no governamentals, clubs esportius, associacions sòcio-culturals.

Bibliografia

MIRANDA, J.; MORA, A. (1994) *Social representation of outdoor and adventurous activities and its marketing application* Llibre d'actes del First Seminar in Sports Management and Marketing Research. Organitzat per la Universitat de Montpelier-Staps Laboratory, conjuntament amb l'Associació Europea per la Gestió Esportiva. Pendent de publicació.

MIRANDA, J.; MORA, A. (1995) *Estructura i elements pel màrketing del sector empresarial d'esports d'aventura.* Llibre d'actes de les Primeres Jornades Empresa i Esport. Organitzades per la Secretaria General de l'Esport, Cercle d'Economia de Lleida i la Universitat de Lleida. Lleida, 9 de febrer de 1995. Pendent de publicació.

MIRANDA, J.; OLIVERA, J.; MORA, A. (1994) *Las actividades físicas de aventura en Cataluña: Análisis socio-cultural.* Estrategias para su implantación y difusión. Patrocinat per la Direcció General d'Esports. Generalitat de Catalunya. Treball no publicat.

Estela I. Farías Torbidoni,
Professora d'Educació Física, Escola Universitària d'Educació Física, San Miguel de Tucumán, Argentina.
Xavier Torrebadella Flix,
Llicenciat en Educació Física, INEFC-Lleida.

CAP A UNA METODOLOGIA D'ANÀLISI DELS ESPAIS ESPORTIUS NATURALS SUSCEPTIBLES A LA PRÀCTICA D'ACTIVITATS FÍSIQUES D'AVENTURA A LA NATURA. PARC NACIONAL D'AIGÜESTORTES I LLAC SANT MAURICI

Resum

En el següent treball es proposa un disseny metodològic d'anàlisi de recursos naturals susceptibles a la pràctica d'activitats físiques d'aventura a la natura.
Disseny metodològic conformat per una sèrie d'indicacions que en el seu conjunt intenten caracteritzar l'espai analitzat pel que fa a les seves característiques territorials, geogràfiques, climàtiques i de dificultat vinculada a la pràctica d'activitats físiques d'aventura.

Paraules clau: **metodologia d'anàlisi, recursos naturals, indicadors.**

Introducció

El condicionament dels recursos naturals avui és una realitat. Realitat que fa uns anys va començar a incrementar-se com a conseqüència de la pràctica d'uns quants aventurers, que disposats a explorar i descobrir tots els secrets de la natura van començar a fer servir petits elements que els permetria accedir on fins a aquell moment no havien pogut arribar. És aquest el cas d'un escalador de roca... que mai no imaginà que la seva petita ruta explorada podria arribar a convertir-se en una autopista de colors fluorescents, bulliciosa, massificada, perdent progressivament les seves característiques naturals, prenent l'aspecte d'un espai "artificial" al seu entorn natural.

El sorgiment de les activitats físiques d'aventura en la natura

La societat espanyola ha experimentat en aquestes darreres dècades transformacions importants, manifestes en un canvi substancial de prioritats.
En una primera instància els grups humans tendeixen a satisfer les seves necessitats bàsiques, aliment i protecció, essencialment. Posteriorment, en una segona fase o etapa, característica de les societats contemporànies, en què es tendeix a satisfer necessitats de grup: accedir al consum de mercaderies i béns que augmenten l'autonomia personal (automòbil), disposar de serveis mínims (aigua potable, cobertura sanitària, infraestructura de comunicacions). Aquesta fase es va viure a Espanya des del 1960 fins al 1975, en què es va experimentar un període de transformació cap a una modernització.
Superant aquestes primeres fases de satisfaccions mínimes, es comença a parlar o barallar el terme "qualitat de vida".
A partir d'aquí, període característic a Espanya per la dècada dels vuitanta, van canviar tant les expectatives com les prioritats socials; es va començar a manifestar-se com a necessitat disposar d'un lloc de treball estable, d'accedir a una bona educació, de tenir accés a un període de vacances, a un increment del consum de l'oci actiu: esport, espectacles, turisme, etc.
A mesura que se satisfan personalment i col.lectiva aquestes necessitats, percebudes com a bàsiques, n'apareixen seguidament d'altres, que si bé en un principi semblaven subsidiàries, es tornen primàries. Aquest és el punt en què es troben la societat espanyola avui, en què l'aigua i l'aire pur s'estan convertint en un bé escàs i, per tant, demandat per una gran part de la societat.
L'escapament a la naturalesa salvatge, o pseudo salvatge (camp, muntanya), l'augment de la sensibilitat ecològica i la sol.licitud de protecció de béns ambientals i culturals, avui està progressant com una demanda social important.
En aquest context, en el canvi de la percepció col.lectiva de qualitat de vida, i en el que suposa la modificació d'activitats i hàbits socials, cal situar l'actual fenomen espanyol de tendència a la massificació del turisme verd, de l'accés massiu a les pràctiques d'activitats físiques d'aventura en la natura.

Una problemàtica

És en aquest punt on comença a sorgir el desequilibri, la naturalesa no pot suportar una afluència tan massificada, i una invasió tan desordenada i poc respectuosa. Aquí és on es fa ne-

cessari iniciar la recerca de possibles alternatives, solucions coherents que no pretenguin aplacar la demanda actual d'aquesta bonica possibilitat d'arribar a la natura, de conèixer-la i gaudir-la, sinó procurar trobar solucions que responguin a una filosofia d'equilibri entre l'home i la natura.

Nosaltres, com a professionals en aquest àmbit no podem ignorar aquesta realitat, o quedar-nos de braços creuats expectants; ens hi hem de comprometre, estudiar-la, buscant la possibilitat de millors alternatives.

De tota manera, tenim tres opcions com afirma Christian Pociello (1993): "la primera és deixar els recursos tal com estan; la segona, podem condicionar-los per possibilitar la pràctica esportiva lliure o turística, i la tercera, podem imitar la natura realitzant de manera artificial un espai natural".

Però per poder elegir entre algunes d'aquestes opcions, adequant-les a les circumstàncies, necessitats i possibilitats que cada cas requereixi, s'ha d'estudiar en un primer terme quins són els recursos amb els quals comptem, de quina manera o sota quines condicions poden ser utilitzats, sense oblidar que a diferència dels equipaments esportius convencionals els equipaments o recursos naturals han de respectar un límit d'ús o explotació, actualment anomenat des d'una perspectiva ecològica "capacitat d'acollida".

Per tot el que anteriorment hem exposat hem decidit iniciar-nos en el disseny d'una metodologia d'anàlisi que ens permeti conèixer, aprofundir, catalogar, comparar els recursos naturals que possibiliten la pràctica d'activitats físiques d'aventura en la natura i d'aquesta manera començar a ser partícips en la recerca d'alternatives menys impactants i més respectuoses amb la natura.

Metodologia

Per al desenvolupament d'aquesta metodologia d'anàlisi hem cregut convenient en una primera fase situar-nos en un espai natural protegit, concretament el Parc Nacional d'Aigüestortes i Llac Sant Maurici; bàsicament, per les raons següents:

- En primer lloc, perquè en circumscriure'ns metodològicament, en aquesta primera fase, a l'estudi d'un territori geogràficament delimitat i estructurat en zones de protecció específiques, és un factor que afavorirà una major progressivitat.
- També el fet que el Parc Nacional compti amb una regulació específica en relació amb les pràctiques d'activitats físiques en la natura, recolzada per un marc legislatiu que promou la seva visita i explotació turística, sempre buscant romandre dins l'equilibri entre l'ús i abús dels seus recursos naturals. És des del nostre punt de vista, un aspecte fonamental que ens orientarà dins unes línies d'acord amb l'objectiu perseguit.

És a dir, que la metodologia que a continuació serà desenvolupada està adaptada a les característiques particulars del parc, pel que fa al territori i a les possibilitats de pràctiques físiques d'aventura.

Com a metodologia emprada per a la construcció d'aquests indicadors, hem recorregut a informacions relacionades amb els aspectes geològics, cartogràfics i meteorològics... del Parc, així com a bibliografia vinculada amb el tema. Cal destacar que fonamentalment hem procedit de forma intuïtiva en aquesta primera fase.

Classificació general dels recursos que possibiliten les pràctiques d'activitats físiques d'aventura en la natura

Classificacions quant a:

1. A la natura dels espais esportius.

- Espais esportius salvatges. Serien tots aquells espais que han conservat la seva naturalesa primitiva, és a dir, que pràcticament no han sofert cap mena de manipulació humana, el seu estat és salvatge i està conformat únicament per recursos naturals. Per exemple: muntanya, riu, llac, barranc, roca...
- *Espais esportius naturals condicionats.* Estarien considerats en aquest apartat aquells espais amb un cert grau de manipulació humana. Generalment aquesta manipulació o condicionament ha estat conscient i estudiat, procurant ser respectuós amb l'entorn. Cal destacar que aquest condicionament pot ser producte d'una pràctica reiterada d'alguna mena d'activitat. Per exemple: senda, ruta d'escalada equipada, rampes d'ala delta.
- *Espais esportius en la natura.* Són construccions on el grau de manipulació de l'home és important ja que ha estat utilitzada la tecnologia i elements mecànics per a la seva realització, provocant un canvi important en l'entorn natural, més enllà d'estar integrats o no al paisatge. Per exemple: estació d'esquí, refugi, pistes forestals.

A partir d'aquesta primera classificació es podria assenyalar una relació directament proporcional a la intervenció de l'home en l'adaptació de l'espai a la pràctica esportiva i l'impacte ambiental que aquestes provoquen.

2. A la finalitat.

- *D'acollida:* accés (autovies, rutes, camins, pistes), informació (taquilla d'informació, biblioteca), allotjament (càmpings, refugi, zones d'acampada, cases de pagès, hotels).
- *De la pràctica:* terrestres (muntanya, camins, boscos, valls, cova...), aquàtiques (rius, llacs, barrancs, gel, neu...), aèries.

Utilització d'indicadors per a l'anàlisi dels recursos naturals

Per establir els indicadors d'anàlisi, hem decidit establir-los a partir de dos nivells d'acord amb el grau d'informació que proporcionen.

Nivell 1: serien aquelles dades que a simple vista ens informen de les característiques del territori o del recurs natural. Simplement es relaciona l'indicador amb el recurs natural. En aquest nivell les dades obtingudes són tant quantitatives (altura, superfície, profunditat, distància, temperatura...) com a qualitatives (origen, localització, accés, grau de conservació...).

a) *Origen:*

- Aspectes de la personalitat geològica, que comprendria tota aquella informació relacionada amb la seva geodinàmica.
- Aspectes relacionats amb el seu ús inicial, serien, quant a les seves característiques particulars, a mode de contextualització. Per exemple: senda d'origen animal o realitzada per l'home.

b) *Localització*: comprendrien aspectes del marc entorn o relacionats amb la seva localització geogràfica dins el territori. Per exemple: regió, país, comarca.

c) *Situació:* aspectes del microentorn, que comprendrien aspectes més detallats o explícits quant a característiques d'accident geogràfic. Per exemple: vall, muntanya.

d) *Orientació*: aspectes de la seva orientació geogràfica relacionada amb elements cartogràfics descriptius. Per exemple: nord, cara occidental.

e) *Accés:* possibilitats d'accés en totes les seves variants, traçades o no, equipades o condicionades. Per exemple: ruta, camí.

f) *Amplitud:* superfície significativa segons cada cas (amplada de la senda, entrada a una cova, superfície total d'un llac, etc.). Per exemple: amplitud d'una senda, superfície d'un llac, superífice d'una cova.

g) *Distància:* del recorregut total o entre punts determinats (amb tendència a una medició "lineal". Per exemple: recorregut d'una senda, llargada d'una ruta d'escalada, trams.

h) *Altitud*: en relació amb el nivell del mar o al recurs particular en sí. Per exemple: cim, paret d'escalada.

i) *Profunditat:* màxima profunditat en relació amb el nivell del mar y/o superfície o punt inicial de partida. Per exemple: profunditat d'una cova, una vall.

j) *Estat de conservació:* fonamentalment en relació amb l'impacte ecològic o estat de conservació del recurs.

k) *Climatologia:* característiques climatològiques generals en les quatre estacions. Clima local i de la zona en particular. Per exemple: temperatura mínima i màxima.

k) *Característiques particulars:* segons correspongui a cada espai, que no hagin estat compresos en els indicadors anteriorment assenyalats. (Vegeu quadre 1)

Indicadors	Recursos	Dades
Origen: Personalitat geològica Ús inicial	Geodinàmica Fonts documentals	Qualitatiu Qualitatiu
Localització	Cartografia	Qualitatiu
Situació	Cartografia	Qualitatiu
Orientació	Cartografia-bruixola	Qualitatiu-Quantitatiu
Accés	Guies de carretera	Qualitatiu
Amplitud	Cinta mètrica, compta Km	Quantitatiu (ha. m^2. Km)
Distància	Trumeter, teodolit, podòmetre, compta Km	Quantitatiu (ha. m^2. Km)
Altura	Altímetre, teodolit	Quantitatiu mts b/n m
Profunditat	Altímetre, cinta mètrica	Quantitatiu mts b/n m
Conservació	Estudis d'impacte ambiental	Qualitatiu-Quantitatiu
Climàtic	Meteorologia	Qualitatiu-Quantitatiu
Característica Particular		

Quadre 1

Nivell 2: serien aquells indicadors que incloent el nivell 1, incrementant o combinant la informació d'aquests, proporcionarien una informació més precisa orientada a la dificultat o una altra variant d'interès. La informació vindria donada per mitjà de dades de caràcter quantitatiu, i en alguns casos amb gràfics complementaris.

a) *Desnivell net:* altura màxima-altura mínima.

b) *Desnivell proporcional:* distància total del recorregut/desnivell net.

c) *Variacions de desnivell:* suma d'altures màx.-suma d'altures mín.

Aquestes tres ratios estarien reflectides gràficament en el cas de camins, sendes... tal com indiquen les figures 1 i 2.

d) *Amplitud:* distància total del recorregut/diferència entre amplitud màxima i mínima.

e) *Clima:* èpoques crítiques, situacions extremes, en les diferents estacions de l'any.

Tant en el nivell 1 com en el nivell 2 les dades seran d'utilitat dependent de l'equipament que analitzem, d'acord amb les seves característiques particulars.

Perspectives de futur

Creiem, com hem esmentat anteriorment, que la construcció d'aquests indicadors i la seva conseqüent aplicació, són el punt de partida per iniciar-nos en la recerca de possibles solucions a la problemàtica actual de desequilibri entre les activitats físiques d'aventura en la natura i l'entorn que les acull.

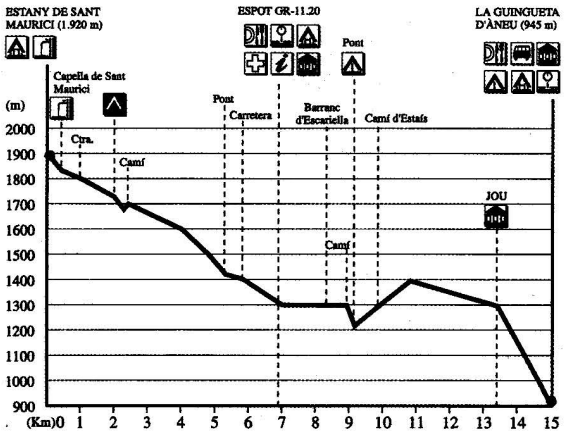

Figura 1

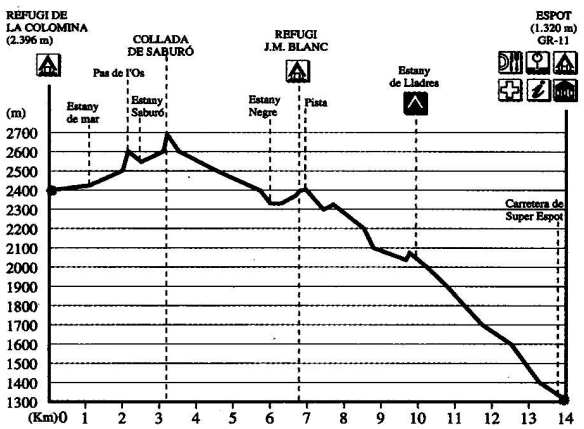

Figura 2

Podríem plantejar tres línies fonamentals a les quals aquest model d'anàlisi servirà com a instrument per afavorir una aproximació al compliment de l'objectiu perseguit, situantnos en aquest moment concretament en el Parc Nacional:

- Cap als recursos naturals: el coneixement detallat dels recursos naturals, una vegada catalogats i classificats, permetrà conèixer les seves característiques i estat actual, podent d'aquesta manera arribar a establir comparacions entre aquests, possibilitant un instrument més d'informació tant per al visitant com per al gestor.
- Cap a la pràctica pròpiament dita: aquests indicadors permetran establir un sistema de categorització en relació amb les dificultats pròpies de cada recurs, relacionant la pràctica i el territori; arribant d'aquesta manera a una codificació abreujada d'informació directa per al visitant.
- Cap a la gestió dels recursos naturals: tant el coneixement dels recursos naturals, com les possibilitats de pràctiques, seran de gran utilitat per al gestor de l'espai natural. Informació que li permetrà en darrer terme gestionar, canalitzar l'afluència dels visitants a cada espai, segons convingui des del punt de vista de l'impacte ambiental provocat per les pràctiques i la capacitat d'acollida pròpia de cada espai.

Finalment, creiem que aquest podria ser el marc d'actuació cap al qual han de confluir els professionals de l'activitat física, per ordenar l'explotació dels recursos naturals amb el màxim rendiment, i molt especialment amb la màxima cura i respecte cap a un medi que ha de ser necessàriament el nostre millor llegat a les pròximes generacions .

Bibliografia

PLIEGO, D. (1993) *Manual de Senderismo*. Ed. La Librería. Madrid.

PETERS, A. (1992) *La nueva Cartografía*. Ed. Vicens Vives. Barcelona.

PALOS y VADELL, B. (1992) *Recull de terminologia muntanyenca*. Ed. Moll. Mallorca.

BATLLORI, A. (1993) *Barrancs i engorjats del Pirineu Català*. Ed. Espeleo Club de Gràcia. Barcelona.

LAFUENTE LÓPEZ, A. (1994) *GR 11 Senderos de Gran Recorrido. Senda Pirenaica*. Ed. Prames, SA, Mallorca.

ALFONSO, L. (1994) *Roca Caliente en los Pirineos, Pallars, Arán, Alta Ribagorça*. Ed. Xavier Buxó. Barcelona.

VALLS, A. (1987) *Escalando en Libre*. Ed. Pleniluni/Ecam.

HURTADO, C. (1992) *Roca y Agua, Guía de aventura al Pallars*. Ed. Consell Comarcal Pallars-Subirá. Pobla de Segur.

POCIELLO, C. (1993) *Le site d'aventures sportives*. Ed. Universiti de Paris Sud-Orsay. París.

ESCOLA CATALANA d'ESPELEOLOGIA (1984) *Inici a la Espeleologia*. Federación Catalana de Espeleología.

VERÓN, G. (1992) *Parque Nacional de Aigüestortes y de Sant Maurici*. Ed. Montblanc-Martín. Barcelona

EL FEMENÍ EN LES ACTIVITATS FÍSIQUES A LA NATURA

Imma Canales,
Estudiant 5è curs. INEFC-Lleida.
Dr. Francisco Lagardera,
Professor de Sociologia de l'activitat física i l'esport, INEFC-Lleida.
M. Jesús Perich,
Estudiant de 5è curs. INEFC-Lleida.

Resum

Al medi natural trobem paisatges tan diversos com grans salts d'aigua, desnivells muntanyosos, corrents aeris, racons subterranis..., davant d'altres en els quals es distingeixen les aigües tranquil.les d'un riu, el vol dels ocells, un *collage* de colors i aromes, la percepció dels sons propis de la natura... És a dir, es presenten espais salvatges i agrests davant d'altres que són bressol de la sensibilitat i el gaudi estètic.

Les activitats físiques a la natura que es desenvolupen en aquests espais tan diferenciats són un reflex d'aquesta disparitat paisatgística; es presenten activitats que afavoreixen la descàrrega d'adrenalina i que requereixen grans dosis d'esforç físic davant d'altres que proporcionen relaxació i l'assossec com a font de la seva realització.

Després de la investigació en la qual hem pres com a protagonistes les dones que practiquen activitats físiques en aquest medi, s'ha detectat tot un món de sensacions que ens ha portat a la configuració d'un mapa emocional on es recullen sentiments com ara: identitat, autosatisfacció, autosuperació, concentració, distensió, revitalització, intimitat... Aquests s'han circumscrit en cinc categories superiors, de les quals dues es troben distanciades en la interpretació que les dones realitzin de les pràctiques. D'una banda es mostren més pròximes a comportaments encunyats per la cultura esportiva i de l'altra, aquelles interpretacions més properes a la recerca d'un mateix.

En les primeres es catapulta el plaer sobre les dificultats i situacions salvatges que el medi ofereix, mentre que en les segones el plaer es busca dins un mateix, afavorit per la tranquil.litat que transmet la natura.

Paraules clau: **activitats físiques a la natura, medi natural, mapa emocional, dona, vivències.**

Introducció

Quan ens referim a les activitats físiques a la natura, ho fem davant de la necessitat semàntica de diferenciar aquestes pràctiques d'aquelles altres que podríem considerar pertanyents a l'esport clàssic, a aquest fenomen massiu que ha inundat tant la modernitat com la contemporaneïtat de la civilització humana actual i que ha significat un fenomen essencialment urbà. D'aquesta manera, mitjançant l'apel.latiu activitats físiques a la natura ens referim a una manifestació humana essencialment no urbana, però no mancada de l'esperit i de la lògica esportiva, ja que, en l'actual procés de colonització humana dels espais naturals en estat salvatge es donen multitud d'actituds i comportaments; des d'aquells que estan provant d'esportivitzar, i per tant domesticar la natura, fins aquells altres que s'esforcen per salvar, conservar i respectar la poca natura autòctona i lliure que ens resta.

Abordar l'estudi i la reflexió teòrica entorn de les pràctiques en el medi natural i el fet de ser dona, o com en el nostre cas, l'aportació de les quals és un apunt sobre les conclusions d'una investigació científica, no és de cap manera una decisió capriciosa o una actitud frívola. El món dels nostres dies està sotmès a tot un complex procés de canvi vers una nova era de tot el que és humà. Alguns titllen aquest procés de crisi de valors, altres de postmodernisme, de crisi d'identitat, de fractura en el sistema capitalista i en les seves creences, altres de desenvolupament civilitzador, d'era del buit, de moment de construcció del subjecte, de l'assumpció d'un nou paradigma integral i integrador, del moment de la síntesi persona-planeta...

Explicar i comprendre aquest complex procés és quelcom que nosaltres aquí i ara no podem abordar, ja que són molts els intel.lectuals i teòrics que hi reflexionen, amb èxit desigual, per tal que nosaltres, des de la nostra insolvència, emprenem aquesta gosadia. No obstant això, sí que farem algunes consideracions en aquest sentit des de l'òptica social, ja que finalment signifiquen derivacions conceptuals que expliquen tant les nostres motivacions per investigar la dona en relació amb les pràctiques a la natura, com algunes de les conclusions provisionals que aquí apuntarem sobre la investigació.

Algunes notes socials a finals del segle XX

Entre els molts factors que poden ajudar a explicar l'enorme caos social o desordre (Fernández Durán, 1993) que viu el nostre agitat món contemporani, nosaltres n'albirem dos d'especial significació al fil d'allò que pretenem explicar, més un tercer que significa la síntesi i confluència de les dues anteriors.

En primer lloc, *l'accelerada transformació social que s'està desencadenant a finals de segle* és, a criteri nostre, el més significatiu de tota la centúria, si exceptuem les nefastes convulsions que jalonaren les dues grans guerres mundials i la meteòrica transformació social del món occidental a partir del final de la Segona Guerra Mundial, la denominada revolució de les classes mitjanes (S. del Campo, 1989), que a Espanya va tenir els seus efectes a partir de la dècada dels setanta. Aquesta transformació actual, fonamentalment a les denominades societats occidentals, sense estar deslligada dels dos processos esmentats, es caracteritza per:

a) L'emancipació i projecció social que estan portant a terme les dones en els darrers vint i cinc anys.

b) El descens vertiginós de la natalitat, degut entre altres raons a l'alliberament de l'esclavatge femení que la tenia lligada durant bona part de la seva vida a la maternitat, cosa que implica per a moltes que el seu protagonisme social i laboral les indueixi a un rigorós control de la seva descendència; un fill, dos o cap comença a ser la norma(1). Aquest perfil sociològic unit a la progressiva longevitat poblacional ens està mostrant una tendència presidida per l'ancianitat a l'univers demogràfic que es dibuixa en els propers anys.

En segon lloc, s'està produint una *profunda fractura ideològica*, que està suposant la prolongada crisi a la qual es troba sotmesa l'ètica del creixement i desenvolupament, lligada des del segle XVIII a la manera de ser i de produir capitalista. La crisi energètica de mitjans dels setanta, la desacceleració econòmica de principis dels vuitanta i noranta i l'augment vertiginós d'aturats amb salvaguarda sòcio-econòmica, emparats en el precepte del socialisme d'estat i l'accelerada degradació del medi ambient per l'agressió constant de la indústria i el desenvolupament tecnològic, han fet aparèixer amb força la noció de límit al creixement, com una espasa de Damocles que pot conduir la civilització actual a un estat de col.lapse total o parcial en pocs anys (Donella Meadows i altres, 1992). És per això que ha sorgit amb força una consciència bucòlica —ecològica en un principi (durant els setanta) i tot un paradigma ecològic, científic i ideològic després— com a corrector del creixement sostingut, i amb freqüència caòtic i irrespectuós amb la natura, que ha estat tradicionalment associat al desenvolupament tecnològic de la nostra civilització.

En tercer lloc, *la confluència de les actituds i idees ecologistes,* cada vegada més arrelades, i la impetuosa projecció social femenina estan generant un complex i suggestiu procés que ha estat denominat per alguns com ecofeminisme: "en aquesta mena de discurs es relacionen feminisme i ecologisme com dues cares de la mateixa moneda. L'ecologisme pel que fa a la crítica a la manera en què l'espècie humana ha maltractat la natura s'equipara amb el feminisme pel que fa a la manera en què l'espècie ha maltractat i oprimit aquella meitat d'ella mateixa que es considera també natura biològica" (Abellán, 1994), discurs que entronca amb el nou paradigma hologràfic o visió integral de la vida on l'economia depredadora del *cowboy* (Racionero, 1984) no té sentit, ja que la vida està presidida per complexos processos polilineals on la cooperació i integració és la norma, amb la finalitat de propiciar adaptacions exitoses, i no la lluita o competició per la vida que ha resultat ser una metàfora darwiniana que ha estat interpretada tan errròniament(2), que fins i tot posa en perill la supervivència de la nostra espècie.

Una concepció global, integradora i interactiva de la vida s'imposa amb més força a cada aportació científica que va apareixent. En els darrers anys cada dia té més vigència la suggestiva teoria Gaia, anunciada per J. Lovelock (1993), que ha suposat una relectura avançada de la teoria darwiniana de l'evolució. La cèlebre metàfora del món de les margarides posa de manifest que no només les espècies vives s'adapten al medi, sinó que també aquest, el planeta, s'adapta interactivament als processos vitals. En aquest sentit també han aparegut suggestives reinterpretacions d'aquesta teoria relligant-les amb els ancestrals mites matriarcals (Freman Dyson, 1994).

Després del que hem apuntat fins aquí, tot i que tan sols signifiqui breus apunts d'una creixent complexitat social i confusió ideològica, considerem suficientment justificat que abordar l'estudi de les pràctiques físiques a la natura des del punt de vista de la població femenina lluny de constituir-se en una perspectiva sectorial i molt específica, significa resituar el problema en el marc d'una sensibilitat, la femenina (tant des del seu àmbit biològic com cultural) que ens dotarà d'una lectura coherent i progressista, ja que un retorn als ritmes de la natura, pel que fa als seus cicles i processos vitals, suposa necessàriament tenir en compte les vivències i sentit femení, ja que no és per res que la natura que és sàvia, en el seu mil.lenari devenir evolutiu, ha dipositat en les femelles el millor de les seves facultats i saviesa per perpetuar les diferents espècies; aquest estat de coses té en aquests moments de la vida humana especial significació a tenor del progressiu protagonisme social de les dones. Conèixer doncs el seu punt de vista, el seu sentir femení, es torna així en un procedirt irrenunciable si, com és el nostre desig, tenim l'esperança de reconduir el procés de transformació social del nostre món en una via de progrés respectuós i positiu amb la natura i la nostra espècie.

La dona i les activitats físiques a la natura

Un equip de professors, postgraduats i estudiants de l'INEFC-Lleida(3) han

	ACTIVITAT FÀCIL ACCÉS	DIFÍCIL ACCÉS
TECNOLOGIA	Innecessària	Ús de materials i mitjans que permeten aprofitar l'orografia del terreny
CONDICIÓ FÍSICA	No condicionant	Requeriment de certes dosis d'esforç
ARRAIGAMENT	Populars	Minoritàries

Quadre 1

portat a terme durant el curs 1994-95, una investigació social al voltant del *Género y deportes de aventura: el caso de la mujer aragonesa*, finançat per la DiputaciónGeneral de Aragón, de la qual alguns plantejaments i conclusions són l'origen d'aquesta contribució.

La investigació s'ha plantejat, com a objecte d'estudi, tractar d'aproximar-se al sentiment de la dona pel que fa a la natura, des de la perspectiva de les pràctiquesfísico-esportivo-turístiques a tot Europa i, molt especialment a la geografia aragonesa, una notòria incidència econòmica, sòcio-cultural i d'impacte ambiental.

L'estudi pretén revelar fins a quin punt el fet de ser dona (la construcció social del gènere) ha incidit en el seu accés en aquestes pràctiques, quina és l'actitud i els hàbits que les dones aragoneses estan adoptant entorn a aquest fenomen i molt especialment quines són les vivències que es desencadenen en la pràctica d'aquestes activitats.

La metodologia utilitzada ha suposat la combinació de procediments transversals d'investigació social, és a dir, s'ha utilitzat l'enquesta sociològica com a tècnica empírica per provar d'esbrinar els sòcio-tipus emergents i les actituds predominants en les dones aragoneses, i de l'altra, s'ha utilitzat l'entrevista en profunditat com a procediment qualitatiu amb l'objectiu d'arribar al fons de les emocions, sentiments i vivències que les pràctiques d'aquestes activitats desencadenen.

L'absència d'estudis empírics rigorosos pel que fa a l'evolució de les practicants d'aquestes activitats, que suposen el desplegament de sofisticats mitjans de control, estadístics i informàtics, la disponibilitat dels quals no va ser al nostre abast per limitacions financeres, ens va induir a construir un supòsit mostral que inclogués la representació de tot l'univers pertanyent a la dona. Amb aquesta finalitat es va definir una mostra per estrats relatius a l'edat i l'accessibilitat de la pràctica, provant d'assignar quotes mínimament significatives des del punt de vista estadístic. Aquest plantejament ens oferia la possibilitat de vesllumar tendències pel que fa als sòcio-tipus, aspecte important per aplicar els criteris pertinents d'elecció a les nostres informants, que són les que mitjançant entrevistes en profunditat ens han ofert una visió detallada del problema que volíem resoldre.

L'estratificació de la mostra per aplicar l'enquesta es va tornar conflictiva a l'hora d'utilitzar criteris pertinents per tal que fossin representades totes aquelles dones que d'una manera o altra tenen relació amb les pràctiques a la natura. Finalment establírem com a criteri l'accessibilitat a la pràctica.

Per pràctiques accessibles entenguérem aquelles que no impliquen l'ús i el domini de sofisticats artefactes tecnològics (màquines, planejadors, vestimenta especial...), que no necessiten una condició física especialment dotada per portar-la a terme i la cultura de la qual estigués arrelada entre la població, especialment circumscrita al context aragonès. En aquest estrat de població incloguérem aquelles dones que han practicat l'acampada, les passejades per la muntanya, la recollida de bolets, l'observació de flora i fauna... i l'esquí, aquesta darrera es va incloure tot i que requereix la utilització d'implements tecnològics, vestimenta especial i un cert grau de condició física, degut a l'arrelament que té a l'Aragó, ja que aquesta comunitat autònoma té en el seu territori un important repertori d'estacions d'esquí.

Com a pràctiques de difícil accés incloem l'alpinisme, l'escalada, el parapent, el pònting, l'espeleologia, l'esquí de travessia..., que impliquen un procés, a vegades costós, d'aprenentatge i perfeccionament (vegeu el quadre 1).

La tecnologia a les activitats de fàcil accés és innecessària per al seu gaudi. Malgrat tot, per a les de difícil accés es troba implícit l'ús freqüent de materials i medis possibilitats pel desenvolupament tecnològic, permetent amb això el màxim aprofitament de les diferències orogràfiques que presenta el terreny.

La condició física a les activitats de fàcil accés no és condició *sine qua non* per a la seva realització, sinó que es relaciona més íntimament amb les pràctiques en les quals la relaxació preval sobre l'esforç físic. En les activitats de difícil accés es requereix un cert grau d'esforç i sacrifici amb el qual poder superar les diferències que ofereix el terreny.

Pel que fa a l'arrelament de les pràctiques a la població, la seva àmplia di-

fusió procedeix a ubicar-les com a activitats de fàcil accés, mentre que les de difícil accés es troben més llunyanes del coneixement del seu funcionament per part de la població, és a dir, que es troben menys esteses.

La quota d'accessibilitat es va distribuir de manera equitativa entre aquelles dones associades a algun club de muntanya, alpinisme o esquí del territori aragonès, i amb aquest objectiu vam recórrer a la col.laboració d'aquestes entitats; la mostra de les dones no associades es va escollir de manera aleatòria entre les acampades els dos mesos de juliol i agost a les valls de Benasc, Pineta, Ordesa i Tena. Aquest supòsit fou corroborat un cop portat a terme el treball de camp, ja que les dones associades tendeixen majoritàriament a practicar algun tipus d'activitat de difícil accés i les no associades mostren tendència a portar a terme aquelles per nosaltres classificades com de fàcil accés.

Les entrevistes en profunditat s'han aplicat a una mostra seleccionada i representativa de divuit informants, de tal manera que totes les pràctiques catalogades en el disseny teòric, tant les de fàcil com les de difícil accés, estan representades en la mostra, si bé la majoria dels informants n'han practicat i en practiquen diverses.

En funció de les actituds i valors atorgats a la pràctica per la mostra de dones enquestades es van establir cinc grans unitats de contingut, que es constituïren en els eixos vertebradors de la guia de les entrevistes que es van aplicar a les nostres divuit informants: la història personal, precedents —iniciació—, itinerari de les activitats, significat de la pràctica, el gènere entorn a la pràctica i les conseqüències de la pràctica.

Donada la necessitat de circumscriure's a la brevetat de la present publicació, desenvoluparem la tercera dimensió, la referida al significat de la pràctica, sense entrar a analitzar i interpretar ni les altres dimensions, ni els resultats de l'enquesta realitzada, perquè es tracta d'una informació important però irrellevant per als propòsits d'aquest article.

VIDA QUOTIDIANA
- Distensió
- Revitalització
- Desrutinització

DELECTACIÓ
- Forma de vida
- Necessitat
- Autosatisfacció
- Recompensa a l'esforç
- Solidaritat

INTERIORITZACIÓ
- Retrobada
- Identitat
- Intimitat
- Privilegi
- Buit
- Reequilibri

AGONISME
- Motivació competició
- Autosuperació
- Esforç
- Concentració

CONTINGÈNCIA
- Temor
- Risc
- Risc controlat
- Binomi tensió-relaxació

Quadre 2. Mapa emocional

Vivències de dona en contacte amb la natura: vers la construcció d'un mapa emocional

En l'anàlisi de contingut aplicat a les entrevistes realitzades, hem aïllat cinc grans blocs de continguts que funcionen com a categories d'anàlisi: vida quotidiana, interiorització, delectació, contingència i agonisme; alhora, cadascuna d'aquestes categories consta d'una sèrie d'unitats de registre que proven de detectar les estructures significants dels discursos de les nostres informants; d'aquesta manera, creiem haver aconseguit reconstruir de manera homogènia i coherent tota una cascada de sensacions i vivències que configuren el que podríem denominar mapa emocional de la dona davant les pràctiques a la natura (vegeu el quadre 2).

Vida quotidiana

Les obligacions i restriccions horàries establertes en la vida laboral en els nuclis de població creen unes interpretacions de la vida que la fan percebre com un transcórrer rutinari, on les accions diàries es repeteixen en un deambular cíclic, el paisatge urbà de la qual es caracteritza per l'aglutinació de persones que es traslladen a grans velocitats, ignorant la presència del proïsme.

D'aquesta manera, l'estrès, la rutinització, l'alienació envaeixen inevitablement una població que ha oblidat el plaer de la lentitud, la consciència alentida.

Les unitats de registre circumscrites en aquesta categoria són les següents:

Distensió

Aquesta interpretació de la vida tan estressant produeix tensions que afecten la persona. Tensions que es reflecteixen tant en els estats emocionals, com en la musculatura i el funcionament orgànic. Mal humor, rostres desfigurats per la preocupació, comportaments agressius, equilibri fàcilment alterable... són el perfil que correspon a la majoria dels individus que viuen

sota aquesta atmosfera mecanicista i alienant.

La pràctica d'activitats a la natura provoca en aquesta dones un alliberament de totes aquestes tensions esdevingudes en la vida diària, originant relaxació i oblit dels problemes quotidians. Com afegeix la nostra informant Meli Casares: "... em desintoxico molt el cap. Quan ets a la ciutat doncs tendeixes a tenir un munt de problemes, que en realitat no haurien d'existir, però és l'art del cervell, donar-li voltes absolutament a tot".

L'aproximació a aquest entorn propicia la relaxació, caracteritzada per l'harmonia i la pau, en contraposició amb l'ambient caòtic que es dissenya en els nuclis urbans. Els sorolls, la contaminació, l'aglomeració, la multitud d'imatges que ens envaeixen constantment, són un mitjà idoni per engendrar tensions a la població.

Revitalització

Aquesta tensió, que ja forma part de les nostres vides, provoca una gran despesa d'energia, sent l'entorn natural i l'exercitació en aquest mitjà el vehicle idoni en el qual aquestes dones recuperen tota aquesta energia perduda en el dia a dia. Susana Anglada, una de les dones entrevistades, afegeix: "durant la setmana et vas carregant, o se't van descarregant les piles, no?, entre setmana vas pensant, simplement vas treballant, fent el que has de fer i... el diumenge doncs és quan se't tornen a carregar...".

El fet de permetre l'alliberament de totes aquestes tensions predisposa les dones a captar l'energia que la pràctica a la natura atorga. Aquest oblit momentani facilita que aparegui en la dona la sensació d'una energització idònia per retornar a aquest panorama quotidià tan torbador.

Meli Casares ho resumeix perfectament: "... jo, si no surto a la muntanya... és com si envellís a poc a poquet... ".

Desrutinització

El nostre funcionament a ritme de rellotge i la realització d'unes tasques repetitives disposen l'individu a actuar de forma mecànica. D'aquesta manera, la seva vida està deshumanitzada perquè actua com si es tractés d'un ésser programat. Involucrar-se en la dinàmica de les activitats físiques a la natura suposa una ruptura amb aquesta inèrcia quallada a la vida quotidiana. Aquestes dones se senten promotores d'una activitat atraient, estimulant, que requereix tota l'atenció i la humanitat possible. Com expressa molt bé Chus Martínez: "Sortint de treballar normalment el que busques són activitats del tot forassenyades".

Interiorització

Pel que fa a totes aquelles sensacions que afavoreixen abandonar-se a la recerca del propi jo, a la retenció dels fets i vivències per elles mateixes, a assumir les sensacions provocades per la praxi. Amb això s'observa l'existència d'una tendència vers l'ensinistrament, vers una reflexió profunda, en definitiva vers l'abstracció.

En interioritzar, les dones estan aïllant una part de les experiències, les sensacions viscudes a les pràctiques i les estan incorporant dins seu, les estan vinculant a la seva persona, al seu repertori de vivències i sensacions d'aquí l'abstracció esdevinguda. La majestuositat de les muntanyes, la frondositat de boscos i valls, la bellesa de flors i paisatges o la torbació que provoca un penya-segat encrespat, l'observació d'un rapinyaire o la immensitat del silenci de la nit, es troben a la gènesi de sensacions proclius a la recerca de la intimitat, de retrobament amb la solitud del jo, d'un agradable i estimulant procés d'abandonament a un mateix; en una mena de connexió còsmica i ancestral amb tot l'univers. Interioritzar engloba sensacions com ara:

Retrobament

La vida quotidiana és un allunyament continu de la forma de vida dels nostres avantpassats, íntimament relacionats amb l'entorn natural, per a la supervivència i desenvolupament de l'espècie. Som natura i la llunyania

Foto Anna Muxart. AN Barcelona.

progressiva d'aquesta ens allunya de nosaltres mateixos, per la qual cosa aquestes dones necessiten aproximar-se al medi natural per retrobar-se amb elles mateixes. És apropar-se als propis orígens humans a través del contacte amb el medi natural en què es porten a terme les pràctiques, permetent una exploració íntima de la persona, de la situació i de les vivències i sensacions. És adonar-se que "la natura és part del que també ets tu, més aviat tu ets part del que la natura és i no pots anar a descobrir coses que ella no t'ofereix... i vull anar a descobrir-la perquè és el que a mi m'ha donat la vida" (Nieves Mas).

Identitat

Els patrons socials pel que fa a la percepció de la individualitat s'aproximen més a identificar-los com un número, tal com si es tractés d'un producte fabricat en sèrie. Per tant, aquestes dones busquen un retrobament personal que els permeti assimilar els fets, les sensacions viscudes i sentir-les com a pròpies, identificar-les amb una mateixa. Amb això també es produeix una afirmació de la individualitat, on el jo pren tota la importància, on s'assumeixen les experiències i les praxis identificant-les amb un mateix. "A la vida normal no deixes de ser una persona, un número o com vulguis dir-ne; en aquesta societat, que t'alces del llit i en realitat no comptes per a ningú, perquè no destaques en realitat per res. Per exemple, quan fas ala de pendent, és la sensació que ets tu qui està en possessió de tot el que hi ha dessota. És tal el poder de ment que et crea, que és alçar els peus del terra i és com si diguéssim: tot el que veus aquí és meu" (Meli Casares).

Intimitat

Sentir el jo mitjançant la solitud que la natura aporta, fer reservats aquests sentiments, provocar la seva intrusió a l'interior de la persona. Unir-se de tal manera a la natura que la fusió doni com a fruit una íntima amistat. Es té "una altra mena de sensació d'aquesta pau, no és que sigui més contacte amb la natura, però allí realment et sents sol..." (Pilar Maza). També és una sensació en la qual és una mateixa qui sent que és ella i només ella la que la provoca, per exemple, "volar és sobretot molt íntim, tot t'ho treballes tu, si has comès un error a voltes, doncs també et sap greu. Tot ho fas tu, no et sembla?" (Lola Moreno).

Privilegi

Admetent la grandesa de la natura, reconeixen i agraeixen al medi natural que ens deixi gaudir de tota la majestuositat que engloba, demostrar-li la nostra gratitud en mostrar-se tal com és, pura, salvatge, lliure... Davant d'això, el sentiment és de privilegi, és sentir que t'ha concedit el do exclusiu per gaudir de tot plegat, i davant d'això has de sentir una gratitud il.limitada "mercès, cim que m'has permès pujar fins aquí!" (Dori Blasco). L'existència es converteix d'aquesta manera en un goig personal, en un privilegi per sentir-se viva i capaç de gaudir d'una manera tan intensa d'un món tant magnífic.

Buit

Sentir que es perd el punt de referència, que l'espai no conté aire ni matèrial; és formar part íntegra de l'entorn com si es tractés d'un fluid que s'expandeix. "És la sensació de trobar-se en un món totalment a part" (Nieves Mas). "És la sensació que tot el que has vist sempre molt gran amb els peus a la terra, muntanyes molt altes o ocells que volen, però mai has pogut veure com si estiguessis... fora, com si ho veiessis en una pantalla... és el més bo. No tens enlloc on agafar-te, o sigui, tu sol, tot el que sentis, el soroll dels ocells, o veure els rius allí baix, lluny" (Meli Casares).

En perdre aquesta referència tant espacial com temporal, el jo es desintegra diluint-se en el medi, formant part íntegra d'aquest. Ja no perceps l'entorn com un element aliè, sinó com si formessis part del mateix entorn en el qual t'has difuminat i integrat.

Reequilibri

A la vida diària coexisteix la bipolaritat entre la ruptura de l'harmonia i la recuperació d'aquesta. Aquesta tornada a estats inicials d'equilibri assoleix la seva màxima expressió en la pràctica d'activitats a la natura produint sensacions plaents i de benestar.

Delectació

Les activitats a la natura s'associen a la idea d'un plaer exquisit que embriaga qualsevol paladar que n'assaboreixi l'encís. En primer lloc, perquè no és quelcom comú que trobem en la nostra vida diària, a més de la gran bellesa que posseeix en totes les seves formes.

Les actituds hedonistes estan presents en bona part dels usos socials en el món dels nostres dies; però aquest hedonisme naturalista es distancia dels plaers propiciats per l'afany consumista, de poder i de riqueses tan divulgat i estimulat en la societat actual, ja que el que han manifestat les nostres informants enllaça clarament amb l'hedonisme epicuri, que estableix el plaer com l'absència del sofriment (Kundera, 1994) d'aquí que sorgeixi la pura delectació a partir de la sensació de benestar en el goig plaent dels objectes i de les manifestacions senzilles i naturals.

Forma de vida

Aquestes activitats han quallat amb tanta solidesa en la personalitat de determinades dones que no hi ha cap dissociació entre la natura i la vida d'aquestes.

Se senten tan identificades amb aquesta mena d'activitats que resten implícites en elles mateixes, formant un tot únic i exclusiu.

Aquestes dones no poden entendre la seva vida sense estar lligades amb aquest medi, és com si els faltés un tros de corporalitat.

Necessitat

Aquesta fusió tan íntima amb les activitats a la natura origina una dependència que disposa les dones en una actitud de recerca constant, de troballa constant.

És tal l'estat de gratitud i de benestar que adquireixen quan es troben en contacte amb el medi que dissenyen aquesta necessitat peremptòria, determinant una aproximació regular a aquestes que tant plaer els causa.

La nostra informant Dori Blasco afirma: "Evidentment, jo crec que sí que es una necessitat. Necessitat física i necessitat mental". Es tracta d'una espiral en la qual et veus agradablement envoltada, atrapada; que es converteix en una mena de dependència sana i estimulant".

Autosatisfacció

Les dones quan realitzen aquesta mena de pràctiques senten un gran benestar causat per la realització d'allò que les mobilitza i motiva, sent preses d'un estat d'equilibri i plaer.

Es troben plenes de goig per haver aconseguit allò que desitjaven, aquella necessitat que fustigava els seus cossos per impulsar-les a satisfer els seus desitjos, sentint-se realitzades, felices d'haver fet realitat les seves il.lusions. "Fins i tot quan arribes a casa, pots pensar que sort que ets allà, com dir-ho, ho he passat malament, amb aquest gust per dins, que no ho canviaries per res, però dius, ja que he sortit, ja que ets aquí i et sents normal i corrent sabent que el cap de setmana següent tornaràs a fer el mateix. Et sents bé amb tu mateixa, perquè has fet el que et ve de gust" (Consuelo Vicente).

Es troben a gust amb elles mateixes perquè han vençut qualsevol obstacle que s'interposés en el seu camí, el que realment importava era satisfer allò que anhelaven.

Recompensa a l'esforç

Durant l'activitat es pateixen moments de crisi per la duresa del terreny i de la pràctica en si. Quan se superen aquests moments crítics i es finalitza l'activitat, es percep una sensació de benestar i satisfacció per haver-la portat a terme. Qualsevol moment de sofriment i el sacrifici que suposa superar determinats instants d'autèntic cansament són recompensats per l'estat de satisfacció posterior que envaeix la dona practicant. La dona es troba plena, satisfeta, amb un renovat desig d'enfrontar-se novament amb les dificultats que amaga el medi natural.

Dori Blasco, dona entrevistada, ens afirmava: "Sí, a vegades et preguntes, jo què carai faig aquí, no? Podria ser a la platja tombada al sol, amb una cocacola al costat, passant-m'ho d'allò més bé i sóc aquí passant calor, passant set, passant fred, passant gana... Aleshores arribes en un punt que veus jo què sé, una muntanya meravellosa, o arribes a un poblat i veus unes criatures amb uns ulls increïbles, o arribes a un camí en el qual veus uns arbres les fulles dels quals cauen

Foto Anna Muxart. AN Barcelona.

als teus peus formant una meravellosa catifa verda perquè tu hi caminis... són aquests moments, no només jo, estic segura que tothom ho pensa, que ho sent així, ja que et compensen de qualsevol sofriment i de qualsevol mal moment que puguis passar".

Solidaritat

Gran part d'aquestes pràctiques es realitzen en companyia, ja que tot i que es poden fer en solitari resulta recomanable fer-les en grup, ja que en alguns casos resultaria perillós enfrontar-se sola i fins i tot per a la realització d'algunes activitats es necessita la col.laboració dels companys (aquest és el cas d'una cordada d'escalada). Aquesta compenetració per un mateix objectiu cultiva una bona interacció entre el col.lectiu. La plena confiança entre els membres és indispensable igual que la seva total fusió i integració.

Nieves Mas ho explica de la manera següent: "si vas amb un equip de gent, t'ajuda molt saber que tens confiança en aquesta gent, i que en un moment donat et donaran corda o que arribes cansat i compartiràs els teus sentiments, perquè has aconseguit alguna cosa, o estàs molt bé, o simplement perquè passegem i estem tots doncs cantant i feliços...".

El bon ambient del grup és un al.licient per realitzar qualsevol activitat. El fet de saber que compartiràs uns moments plaents amb un grup en el qual et trobes a gust i integrat és un factor motivant més que envolta l'activitat en si.

Contingència

És la possibilitat de perill en la praxi d'aquestes activitats que comporta que es pugui parlar d'elles com de situacions contingents. En molts moments d'algunes activitats es passa per situacions límit, és una situació d'incertesa en la qual pot o no succeir quelcom d'imprevisible. Fins a tal punt és la sensació, que el perill fa pensar fins i tot en la mort, "...el risc extrem, estar prop de la vida i la mort que t'importi poc..." (Ana Sesé). Porten a pensar en la possibilitat d'una caiguda en un pas d'escalada, en la ruptura de la corda en fer pònting... I això és el que està provocant la seva atracció vers l'activitat. Les pràctiques presenten expectatives vers el desconegut, l'aventura, vers el que és salvatge, l'espai incontrolable, provocant situacions dotades d'incertesa, vers la climatologia variable i vers l'orografia desconeguda.

Sorprenentment, la sensació de vertigen, com la pèrdua de l'equilibri o de manca de base de sustentació o provocada en situacions d'extrema i intensa emoció, que és associada per diversos autors (Parlebas, 1988; Miranda, Mora, i Olivera, 1994) com a vivència en les pràctiques d'aventura i risc, no és comentada per cap de les nostres comunicants.

Les sensacions que englobarien el terme contingència en funció de les descripcions donada per aquestes dones serien:

Temor

Angoixa a l'enfrontament de situacions incertes, por provocada no només per perills reals i palpables, sinó també per perills imaginats, "por a sentir-se sola, sola al riu tot i que estiguis amb gent" (Chus Martínez).

Risc

Percepció personal d'alguna situació a la qual ens enfrontem com a perillosa. Sentir pròxima la possibilitat que pugui existir algun mal, aspecte que provoca una dosi d'inseguretat i incertesa. "El barranquisme? ho veig molt emocionant, i el risc també m'agrada molt, i això de veure les cascades allí baix i això... hi veig molt de risc... m'atrau... " (Eva Torcal).

Hi ha en certa manera aquest perill, aquesta inseguretat, incertesa vers la praxi, vers la situació a la qual s'enfronta.

Risc controlat

La sensació de risc es troba mitigada per la confiança que es posseeix en la tecnologia, en el material utilitzat en l'activitat, o bé en la confiança en les pròpies possibilitats, en el coneixement del jo i de les seves limitacions. "Per exemple, tu estàs escalant i tens una assegurança, una corda que t'aguanta i aleshores el risc moltes vegades és psicològic perquè la corda t'aguantarà..." (Susana Anglada).

Aquesta confiança instiga a no sentir el perill de forma latent, sinó a percebre'l com a situacions de domini i de control.

Desfogament

Després d'una situació d'emocions fortes on es percep el risc, el temor, on hi ha una clara tensió en l'activitat, es produeix un alleujament, una distensió i relaxació provocada per l'acabament de la praxi i induïda per aquesta situació prèviament viscuda. "En moltes activitats passa això, no sé si arribaré i tal, aquesta sensació, i llavors en acabar una... és a dir, et sents descarregada, no?, alhora relaxada i eufòrica... " (Susana Anglada).

Successió de sensacions en les quals després d'una tensió es produeix una relaxació.

Serenitat

El continuat enfrontament amb el risc crea actituds de calma davant de situacions vivenciades com a extremes. Davant d'aquest fet, les dones aprenen a estar per damunt de les circumstàncies, dominant possibles brots d'histèria que es puguin produir en situacions límit.

La dona se sent tan segura que s'enfronta a aquestes pràctiques amb una gran enteresa, sentint-se crescuda i disposant al màxim de les seves possibilitats i capacitats.

Agonisme

Totes les nostres informants, com nosaltres mateixos, som fills de la cultura esportiva (Lagardera, 1990) que disposa i entreteixeix bona part dels usos i costums de la societat contemporània. Moltes han continuat mobilitzant i justificant les seves vides per

mor d'un afany competitiu que caracteritza l'actualitat de la majoria de les manifestacions socials; no és estrany que accedeixin al medi natural amb aquesta moral agonista, amb l"'agon" combatiu i tenaç que estimula totes les nostres forces per tal de superar-nos dia a dia, per assolir la realització de la praxi, per comparar-nos amb els altres, per mesurar les disponibilitats físiques i mentals amb la nostra història immediata, amb el cronòmetre o per enfrontar-nos a les dificultats que presenta l'orografia o la climatologia.

Motivació per la competició

Recerca d'elements que siguin font de predisposició per a la pràctica diària i l'entrenament. Aquest motiu el troben en la competició pròpiament dita, sent aquesta un estímul que comporta l'execució regular de les activitats. Tal com diu Carmen Guardia: "això de les competicions d'esquí de travessia és una mica accessori, ho prenem també perquè és un estímul per portar un ritme d'entrenament, d'estar en bona forma i per l'afany mateix que suposa una prova de superació".

Per tant, no es tracta de practicar per practicar, sinó de fer-ho per la persecució d'objectius i de metes, d'assolir finalitats últimes. És una actitud molt normal, per altra banda, en la generalitat de la població: l'urbs, el consum i la competició es traslladen a un medi natural salvatge, que cal domesticar, dominar, superar, vèncer...

Autosuperació

Recerca de millores i exigència contínua, vencent els obstacles i/o les dificultats, no només els implícits en la pròpia activitat sinó també les de la persona, perseguint una millora que provoca sensacions en les quals autorecrear-se. Aquesta actitud està molt ben expressada per Carmen Guardia quan diu: "en un moment donat a la muntanya ho passes malament i pateixes i arriba un moment que estàs a punt de dir, escolta, avui no em trobo en condicions!, però aquest afany de superació t'omple tant...". És aquí on s'albira la necessitat de l'autosuperació, una mena de competició interna, deguda a sensacions gratificants que el propi ego evoca.

Esforç

La realització de la praxi suposa un requeriment energètic. Aquest requeriment tant físic com anímic busca la consecució de l'activitat vencent dificultats, cosa que provoca la sensació que descriuen les dones com d'esforç. És tal com diu Dori Blasco: "combines l'aigua, combines una mica el ràpel, la resistència pel que fa a caminar per les aproximacions que hi ha i les arribades després al campament que hagis muntat i aleshores és molt complet, i et demana molt esforç físic i mental a vegades".

Es tracta d'una actitud estoica, usual en el món de l'esport, en qualsevol dels seus nivells i expressions, viscuda aquí com a sensació.

Concentració

Centrar tota l'atenció en els estímuls perceptius per entendre respostes immediates i correctes. Es tracta de polaritzar accions vers una sola direcció, un sol fet en concret, una sensació que s'està vivint, "volar és una sensació molt amb mi mateixa. Quan estic volant no penso en res, només que estic pensant en el que estic fent, cal estar molt atenta al que pugui passar" (Lola Moreno).

Conclusions

Aquest recorregut que acabem de mostrar a través de les cinc categories descrites sobre les vivències de les nostres informants pot ser una referència clara per ubicar els perfils bàsics del que nosaltres hem denominat mapa emocional de les dones en relació amb les activitats físiques a la natura, el que sens dubte representa una explicació profunda sobre el com i el perquè de moltes de les seves actituds, aficions i hàbits. En aquest mapa emocional hi hem trobat unes zones o àmbits les vivències de les quals són comunes a totes les nostres informants; es tracta d'aquelles sensacions que hem descrit en les categories referides a vida quotidiana, delectació o contingència.

És curiós constatar com sensacions de distensió, revitalització, desrutinització, autosatisfacció, recompensa..., són viscudes per dones que porten a terme pràctiques tan diferenciades com ara ràfting, piragüisme, ala de pendent, escalada, pònting, bicicleta de muntanya, acampades, passejades per la muntanya, passejades a cavall, esquí..., cosa que ens indueix a interpretar que es tracta d'un corpus emocional que es desencadena a partir de la presència activa de les nostres informants a la natura; són sensacions que sorgeixen a partir del context, de l'entorn, d'on es porten a terme les pràctiques i no tant d'allò que es fa. És a dir, deduïm per això que és el marc natural el que provoca en les nostres informant l'emergència d'aquestes sensacions.

Malgrat tot, l'actitud i la manera de portar a terme aquestes activitats queda reflectida de manera patent quan provem d'interpretar les categories que hem denominat agonisme i interiorització.

Les sensacions que es manifesten en aquests dos apartats, sense atrevir-nos a dir que siguin definitivament incompatibles, sí que marquen una sensible diferència entre els protagonistes; hom diria que ens indiquen l'esperit amb què les dones s'enfronten al medi natural.

Les dones que ens han expressat sensacions catalogades per nosaltres d'agonisme porten a terme activitats a la natura de manera molt diferent a les altres.

Són dones marcades per un fort sentit esportiu; és a dir, que en les seves ac-

tituds i hàbits s'hi reflecteixen els signes d'identitat esportius: elevat esforç físic, competició, recerca de superació, determinació de metes... Per a aquestes dones, és essencial establir-se metes i objectius, o manifesten una contínua obsessió pel control i la lluita contra el temps. La integració en el medi apareix com un element subsidiari; els obstacles que ofereix la natura són quelcom que cal superar o vèncer, i a més que cal fer-ho en menys temps, abans que o millor que... És des d'aquest vessant que podem entendre que aquestes dones no centrin la seva atenció en l'emergència de les seves pròpies sensacions, sinó en l'assoliment dels seus objectius extrems. La satisfacció agonística se centra en el que un és capaç d'aconseguir, tot i que en el decurs de la seva satisfacció hom sofreixi per aconseguir-ho.

És molt diferent l'actitud de les dones que ens han expressat tenir sensacions que nosaltres hem categoritzar com d'interiorització. En elles l'atenció es focalitza sobre si mateixes, en una mena d'abstracció que l'entorn natural estimula i facilita, però on el que és important és allò que emana o flueix dins d'elles mateixes.

L'entorn natural crea una atmosfera procliu al relax i la tranquil.litat, però són les sensacions que es viuen en aquesta situació les que fan florir una forta actitud d'integració i de respecte pel medi. El medi natural ni s'utilitza ni es ven̤ç, sinó que s'integra en un mateix. Arribat aquest punt, podem concloure que les pràctiques d'activitats físiques a la natura promouen, almenys entre les dones, l'emergència de sentiments com ara serenitat, desfogament, risc controlat, risc, temor, solidaritat, recompensa, autosatisfacció, revitalització o distensió; mentre que les sensacions d'intimitat, identitat, retrobament, privilegi i buit, en uns casos, o d'autosuperació o esforç en d'altres, estan molt lligats a la nostra història personal i a la dels itineraris esportius que han seguit les nostres informants.

Bibliografia

ABELLÁN, J.L. (1994) *Ideas para el siglo XXI.* Libertarias/prodhufi. Madrid.

DEL CAMPO, S. (1989) *La sociedad de las clases medias.* Espasa Calpe. Madrid.

DYSON, F. (1994) *De Eros a Gaia.* Tusquets-Metatemas. Barcelona.

INSTITUTO NACIONAL DE ESTADÍSTICA (1994) *Panorámica de la realidad social española.* Fundación J. Ortega y Gasset. Madrid.

FERNÁNDEZ DURÁN, R. (1993) *La explosión del desorden.* Fundamentos. Madrid.

KUNDERA, M. (1995) *La lentitud.* Tusquets. Barcelona.

LAGARDERA, F. (1990) *Una interpretación de la cultura deportiva en torno a los orígenes del deporte contemporáneo en Cataluña.* Universitat de Barcelona (tesi doctoral). Barcelona.

LOVELOCK, J. (1993) *Las edades de Gaia.* Tusquets-Metatemas Barcelona.

MIRANDA, J.; OLIVERA, J.; MORA, A. (1994) *Las actividades físicas de aventura en Catalunya: Análisis sociocultural. Estrategias para su implantación y difusión.* Recerca finançada per la Direcció General de l'Esport. Inèdita, Lleida.

PARLEBAS, P. (1981) *Lexique commenté en sciencie de l'action motrice.* INSEP. París.

PARLEBAS, P. (1988) *Elementos de sociología del deporte.* Unisport. Málaga.

RACIONERO, L. (1984) *Del paro al ocio.* Anagrama. Barcelona.

Notes

(1) Vegeu en aquest sentit el darrer estudi portat a terme per l'Instituto Nacional de Estadística (*Panorámica de la realidad social española*, 1994; fundació José Ortega y Gasset), on es constata clarament el creixement vegetatiu negatiu de la població espanyola, el segon més important després d'Itàlia; i l'espectacular increment de població no activa, jubilats, classes passives i aturats.

Però aquesta situació que és un cas extrem per a la societat espanyola (màxim índex europeu d'aturats i segon en taxes negatives de natalitat) no indica sinó una clara tendència en la qual es mou la societat europea en general. En aquest sentit, la societat espanyola no ha deixat de ser diferent de l'europea, més aviat tot el contrari, s'ha convertit en gran exponent dels temps actuals.

En aquest estudi s'assenyala com en un dels factors desencadenants d'aquesta transformació social el nou rol que està adoptant la dona amb la seva incorporació a la vida laboral, estudiantil (la taxa de dones universitàries espanyoles supera ja la dels homes) i una vida social cada vegada més activa i de més reconeixement, cosa que comporta per necessitat una actitud reactiva a desitjar una descendència nombrosa.

(2) En aquest sentit i fent honor a la important i magistral aportació de Darwin al coneixement científic, hem d'aclarir que: "contràriament a com sol ser interpretada la teoria darwiniana de la selecció natural, el concepte clau no és la lluita per l'existència ni la competició, ni la supervivència dels més ben dotats com van interpretar en un principi els biòlegs i el darwinisme social. El que és important en la teoria darwiniana de la selecció natural és el concepte d'adaptació. La lluita contra l'ambient físic i la competició amb individus de la pròpia espècie o d'espècies diferents pels aliment, protecció o creuament tenen en Darwin un sentit metafòric" (Azcona, 1982).

(3) Investigació dirigida per Francisco Lagardera Otero i en la qual han participat els postgraduats: Raúl Martínez i Elisabet Andreu; les estudiants de cinquè curs: Imma Canales, Rosana Castillo i María Jesús Perich, i en la qual han col.laborat els professors: Andreu Camps, Javier Olivera i Antoni Planas.